

Norge til verden eller verden til Norge?

*Utviklingsforskning, ikke-europeiske studier og
bistandsforvaltningens kunnskapssyn
i Norge, 1960-1980*

Hilde Reinertsen

Masteroppgave i historie ved Humanistisk fakultet,
Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH)

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2008

Forord

Når denne oppgaven nå snart kan sendes i trykken, er det mange som fortjener en varm takk.

Min entusiastiske og samvittighetsfulle veileder *Fredrik Thue* har vært en nøkkelperson fra start til slutt. Takk for all hjelp og støtte, for oppmuntring og utfordringer, for skarpe analyser og nysgjerrige spørsmål, og for alle de gode og morsomme samtalene underveis!

Takk til Senter for utvikling og miljø (SUM) for stipend, jobb og lesesalsplass i et interessant fagmiljø. Spesielt vil jeg her takke min biveileder *Desmond McNeill*, som har bidratt med sin verdifulle førstehåndskjennskap til utviklingsøkonomi og utviklingsforskning både i Norge og internasjonalt, og som dessuten er en uvanlig effektiv og inspirerende sjef. Den hyggelige staben i SUMs administrasjon fortjener takk for all hjelp og for godt humør.

Takk også til masterstudentene her på SUM for interessante studentseminarer og koselige pauser – felles skjebne, felles trøst! Spesielt takk til *Karina Standal* for gode innspill på tidligere utkast. Mine medstudenter på Historie skal også ha takk for selskapet underveis, og spesielt takk til alle i *Fortid*-redaksjonen for engasjerende samtaler og godt samarbeid!

I masteroppgavens første fase intervjuet jeg en rekke personer fra norsk forskning og forvaltning, som med velvilje og interesse tok seg tid til å lose meg inn i utviklingsforskningens historie. Tusen takk til alle sammen, og spesielt til *Arne Martin Klausen* som serverte lunsj på Vesterøy, og *Ole David Koht Norbye* som bød på kaffe hos seg i Bergen.

Takk til *Jarle Simensen* og *Sunniva Engh* for viktige faglige innspill i startfasen. Takk også til de hyggelige og dyktige arkivarene *Brit Sandviken* i Norad og *Inga Badi-Massoud* i UD. Den samme takken går til bibliotekar *Kirsti Hagen Andersen* ved Chr. Michelsens Institutt i Bergen, som gjorde sitt til at oppholdet ved CMI ble svært produktivt. En stor takk også til Nordiska Afrikainstitutet i Uppsala for stipend, arbeidsro og stort faglig utbytte.

Takk til familie og venner for forståelse for at hodet mitt har vært et annet sted en god stund. *Nina Méd* skal ha en stor takk for korrekturlesing. Mine foreldre *Petter Knutzen* og *Kristin Reinertsen* og min søster *Marianne Reinertsen* fortjener en helt spesiell takk, for kontinuerlig moralsk støtte og for korrekturlesing. En stor takk også til min lille nevø *Jakob*, som neppe forsto hvor befriende det var å snakke om trikker og tog når oppgaven sto i stampe, og til *Anlaug* og *Håkon Indseth* for mange fine turer og gode middager i Heddal. Og til slutt, min dypeste takk til min kjære samboer og beste venn *Thor Indseth*, for utallige kloke innspill og for å gjøre hverdagen så fin underveis.

Hilde Reinertsen
Oslo, 5. mai 2008

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	III
INNHOLDSFORTEGNELSE	IV
FORKORTELSER.....	VI
KAPITTEL 1. INNLEDNING	1
HISTORIOGRAFISK OMRISS	4
OPPGAVERNS AVGRENSNING	6
TEORETISKE PERSPEKTIVER	8
KILDEVALG: MØTESTEDER FOR FORSKNING OG BISTAND.....	11
DISPOSISJON: KUNNSKAPSFELTETS TRE FASER	13
KAPITTEL 2. 1960-1967: ET KUNNSKAPSFELT I EMNING	14
<i>Internasjonal kontekst: Moderniseringsteori og styringsvitenskap .....</i>	<i>14</i>
CMI OG EKSPORTEN AV NORSKE STYRINGSVERKTØY	15
<i>CMI og tidlig norsk samfunnsforskning .....</i>	<i>16</i>
<i>Støtte til utviklingsforskning fra Rockefeller Foundation.....</i>	<i>18</i>
<i>Utviklingsforskningens første år.....</i>	<i>25</i>
<i>DERAP møter Norsk utviklingshjelp.....</i>	<i>28</i>
VISJONER OM ET MER INTERNASJONALT AKADEMIA	32
<i>Sosiologisk og sosialantropologisk bistandskritikk.....</i>	<i>33</i>
<i>”Lakunen i vår orientering”: Sigmund Skard og akademias ansvar.....</i>	<i>37</i>
INNLEDENDE MØTER MELLOM FORSKNING OG FORVALTNING	40
<i>NAVFs tverrfaglige komité for ikke-europeiske kulturstudier.....</i>	<i>41</i>
<i>Kunnskapsynet i norsk bistandsforvaltning .....</i>	<i>42</i>
<i>Støtte til forskning og ambisjoner om samarbeid.....</i>	<i>45</i>
KONKLUDERENDE BEMERKNINGER	49
KAPITTEL 3. 1968-1975: NORAD TAR GREP.....	51
<i>Internasjonal kontekst: Sosial utvikling og velferdsideologi.....</i>	<i>52</i>
<i>Kunnskapsfeltet anno 1968 .....</i>	<i>53</i>
CMI: KONSOLIDERING, VEKST OG FAGLIG NYSJERRIGHET.....	54
<i>Konsolidering av DERAP ved CMI.....</i>	<i>54</i>
<i>DERAPs forskningsprofil: Sentrum/periferi og sosial utvikling.....</i>	<i>56</i>
<i>DERAPs organisasjonsmodell i endring?.....</i>	<i>60</i>
REKTORMØTET: ”ET UNDERUTVIKLET OMRÅDE I VÅRE AKADEMISKE STUDIER”	61
NAVF: BROBYGGING OVER FAGLIGE OG NASJONALE GRENSER	65
<i>Fra visjoner til vingeklipping: NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier.....</i>	<i>67</i>
NORAD: MOT EN EGEN FORSKNINGSPOLITIKK	72
<i>NORAD og sosialantropologene: Lite kontakt og gjensidig mistro.....</i>	<i>72</i>
<i>Vilje til forskning – men hvordan få den nyttig?.....</i>	<i>74</i>
<i>OECD og FN: Forskning som verktøy for utvikling.....</i>	<i>77</i>
<i>Gisvoll-utvalget: En mer offensiv rolle for NORAD.....</i>	<i>80</i>
KONKLUDERENDE BEMERKNINGER	83

KAPITTEL 4. 1976-1980: VITENSKAP TIL VERDEN.....	86
<i>Internasjonal kontekst: NØV, avhengighetsteori og opposisjonsvitenskap .....</i>	86
<i>Kunnskapsfeltet anno 1976 .....</i>	88
CMI: AUTONOMI UNDER PRESS?	90
<i>Tettere kontakt mellom NORAD og DERAP .....</i>	90
<i>NØV-engasjement og en ny DERAP-generasjon.....</i>	93
<i>Mot 1980-årene.....</i>	96
NORAD OG UD: STYRING OG STYRKING AV UTVIKLINGSFORSKNINGEN.....	97
<i>NORADs rådgivende utvalg for forskning.....</i>	97
<i>Kartlegging av NORADs forskningsbehov.....</i>	99
<i>NORADs avdeling for evaluering og forskning.....</i>	101
<i>UD tar region.....</i>	102
IKKE-EUROPEISKE STUDIER: EN TAPT KAMP?	106
<i>Fra ikke-europeiske studier til utviklingsforskning i NAVF .....</i>	106
<i>Samfunnsvitenskapelig utviklingsforskning i NAVF: Mot et "vi" .....</i>	107
<i>Rektormøtet: Ny utredning, samme situasjon.....</i>	110
<i>Kunnskapsfeltet i miniatyr: Rådet for Internasjonale Utviklingsstudier (RIU) .....</i>	112
KONKLUDERENDE BEMERKNINGER	117
KAPITTEL 5. KONKLUSJON	119
EPILOG	125
KILDER OG LITTERATUR.....	127
ARKIVMATERIALE	127
MUNTlige KILDER	129
TRYKTE KILDER OG LITTERATUR.....	130

Forkortelser

CMI	Christian Michelsens Institutt, Bergen
DAC	Development Assistance Committee (innunder OECD)
DAS	Development Assistance Service (koordinerte Harvard-universitetets ekspertoppdrag)
DERAP	Development Economics Research and Advisory Program (fra 1976: Development Economics Research and Action Program)
EADI	European Association of Development Research and Training Institutes
ECOSOC	Economic and Social Council, FNs økonomiske og sosiale råd
EVALFO	NORADs avdeling for evaluering og forskning (opprettet 1977)
FAO	Food and Agriculture Organisation, FNs særorganisasjon for ernæring og landbruk
FN	De forente nasjoner
G77	Group of 77, gruppen av utviklingsland i FNs generalforsamling
KUD	Kirke- og undervisningsdepartementet
HK	Hovedkomiteen for norsk forskning, samordningsorgan direkte under Regjeringen
ILO	International Labour Organisation, FNs særorganisasjon for arbeidslivet
NAI	Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala, Sverige
NAVF	Norsk almenvitenskapelig forskningsråd
NHH	Norges handelshøgskole, Bergen
NLH	Norges landbrukshøgskole, Ås
NLHT	Norges Lærerhøgskole, Trondheim (fra 1968 en del av Universitetet i Trondheim)
NTH	Norges tekniske høgskole, del av Universitetet i Trondheim
NORAD	Direktoratet for utviklingshjelp (Norwegian Agency of Development)
NU	Norsk utviklingshjelp (fra 1968: NORAD)
NUPI	Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Oslo
NØV	Ny økonomisk verdensorden
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OEEC	Organisation for European Economic Co-operation (fra 1961: OECD)
PRIO	Fredsforskningsinstituttet, Oslo
RHF	Rådet for humanistisk forskning (innunder NAVF)
RSF	Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (innunder NAVF)
SAREC	Swedish Agency for Research Cooperation with Developing Countries
UiB	Universitetet i Bergen
UiO	Universitetet i Oslo
UNCSAT	FNs konferanse om vitenskap og teknologi (1963)
UNCSTD	FNs konferanse om vitenskap og teknologi for utvikling (1979)
UNCTAD	FNs konferanse om handel og utvikling (1964, 1968, 1972, 1976, 1980)
UD	Utenriksdepartementet

Kapittel 1. Innledning

I kjølvannet av andre verdenskrig gikk verden gjennom en voldsom transformasjon: Imperier forsvant, grenser ble flyttet, og nye stater oppsto. Fra å ha vært en verden av kolonimakter og kolonialiserte områder, var det ved inngangen til 1960-årene den uavhengige nasjonalstaten som utgjorde den konstituerende enheten for global samhandling. I denne situasjonen ble begrepet *utvikling*, forstått som sosial og økonomisk endring, nøkkelen til en ny måte å tenke om verden på. I stedet for å tolke økonomisk og kulturell ulikhet mellom folkegrupper ut fra begrepsparet primitiv/sivilisert, ble det vanlig å vektlegge graden av utvikling de ulike nasjonene hadde oppnådd. Dette innebar å gå bort fra en rasebasert kategorisering, og heller anse de økonomiske og kulturelle ulikhetene som punkter på en linje fra underutviklet til utviklet. Et utviklet samfunn var i denne sammenheng synonymt med en avansert markedsøkonomi, moderne teknologi og liberalt demokrati, mens et *underutviklet* samfunn ble definert ut fra mangelen på nettopp dette.

På begynnelsen av 1960-tallet var altså det sentrale spørsmålet ikke lenger *om*, men heller *hvordan* et samfunn kunne komme i bevegelse i riktig retning langs utviklingsaksen – med andre ord, hvordan man kunne skape utvikling. Nettopp dette dynamiske aspektet ved utviklingsbegrepet gjorde at det appellerte sterkt til lederne for de unge nasjonene i Afrika og Asia, nå omtalt som utviklingsland: Det var et fremtidsrettet begrep som understreket egen selvstendighet og stolthet, og som på samme tid innebar en fordømmelse av kolonitidas undertrykkelse og underlegenhet.¹ Å distansere seg fra kolonitiden appellerte også til de forhenværende kolonimaktene i Europa, som så at utviklingshjelp ga muligheten til å opprettholde gode relasjoner til forhenværende kolonier. Utviklingsbegrepet ble dessuten et viktig strategisk verktøy i USAs utenrikspolitikk, der prinsipiell støtte til antikolonialisme og nasjonal suverenitet var dypt fundert, samtidig som man anså eks-koloniene som verdifulle handelspartnere og politisk allierte i en verden der de ideologiske spenningene ble stadig sterkere.²

Utviklingstanken må slik ses som et liberalt alternativ til kommunismens løfterike visjoner om håp, vekst og fremgang for verdens fattige og undertrykte; modernisering gjennom

---

¹ Frederick Cooper og Randall Packard (red.), *International Development and the Social Sciences. Essays on the History and Politics of Knowledge* (1997), s. 1-2 og 6-13, samt Frederick Cooper, "Modernizing Bureaucrats, Backward Africans, and the Development Concept" i Cooper og Packard 1997, s. 64-92.

² Thomas G. Paterson m.fl., *American Foreign Relations: A History. Since 1895.* (1998), s. 295-300.

reform, ikke revolusjon. Walt W. Rostow, amerikansk historiker og politisk rådgiver, formulerte i 1960 et "non-Communist Manifesto", der han fremmet et alternativ til marxismens historieforståelse og formulerte en femtrinnsmodell for økonomisk vekst. Her skildret han et primitivt samfunns vei mot moderniteten, der slutt punktet i utviklingsprosessen var et idealisert speilbilde av USAs forbrukersamfunn anno 1960.³

Mange av de unge, uavhengige statene i Afrika, Asia og Latin-Amerika opponerte imidlertid mot den økende polariseringen mellom øst og vest, og forsøkte å utvikle en tredje vei uavhengig av både den USA-ledede "frie verden" og den Sovjet-ledede kommunistiske verden. I 1955 brukte utviklingslandene begrepet *den tredje verden* om seg selv for første gang, med referanse til tredjestanden i Frankrike før revolusjonen i 1789: De utgjorde hoveddelen av verdens befolkning, men hadde ytterst begrenset tilgang til verdens ressurser og maktarenaer.⁴ Med profilerte statsledere i India, Egypt, Indonesia og Jugoslavia i spissen dannet utviklingslandene den såkalte alliansefrie bevegelsen, som også fungerte som en effektiv blokk i FN.⁵ På denne måten skar viljen til å skape utvikling igjennom historiske, politiske og ideologiske skillelinjer, til tross for at det oppsto innenfor rammen av den kalde krigen. Uavhengig av politisk forankring var målet å bringe de underutviklede landene opp på de utviklede landenes nivå, ved å overføre kunnskap, kapital og teknologi. På denne måten kunne man fjerne manglene som hindret utviklingslandenes vekst.

Norge markerte seg tidlig som en sterk støttespiller overfor både utviklingslandene og FN.⁶ Den hjemlige sosialdemokratiske samfunnsmodellen harmonerte godt med ønsket om en tredje vei i storpolitikken, siden de begge dyrket kombinasjonen av omfordeling og vekst, stat og marked. På denne måten fant Norge sin stemme i utviklingsdebatten: forankret i støtten til USA og Vesten, men også delvis i opposisjon til den kalde krigens polarisering.

Hovedsaken i vår sammenheng er imidlertid ikke Norges nye utenrikspolitiske ambisjoner i seg selv, men snarere hvordan disse i kombinasjon med den nye globale situasjonen åpenbarte store kunnskapsbehov i Norge om verden utenfor Europa. Min overordnede problemstilling er *hvordan utvikling ble et eget kunnskapsfelt i Norge*. Her er relasjonen til bistandssektoren av spesiell interesse: Perioden 1960-1980 utgjorde den formative fasen for både utviklingsforskning og bistandsforvaltning i Norge, og de to feltene utviklet seg tilsynelatende

---

³ Walt W. Rostow, *A non-Communist Manifesto: The Stages of Economic Growth* (1962 [1960]).

⁴ Dette skjedde under en konferanse i Bandung i 1955, den første der kun forhenværende kolonier møttes. For en samtidig rapport, se Richard Wright, *The colour curtain: a report on the Bandung Conference* (1956), for historisk bakgrunn se H. W. Arndt, *Economic Development: The History of an Idea* (1987), og for en analyse av begrepet "tredje verden" se Arturo Escobar, *Encountering Development: the Making and Unmaking of the Third World* (1995).

⁵ Fra engelsk: the Nonaligned Movement.

⁶ Se Knut Einar Eriksen og Helge Pharo, *Kald krig og internasjonalisering. 1949-1965* (1997). Helge Pharo anser intern strid i Arbeiderpartiet som en sentral årsak til at Norge startet med bistand, fordi bistand fungerte som et alternativt internasjonalt prosjekt for den NATO-kritiske venstrefløyen i partiet. Se hans artikkel "Altruism, Security and the Impact of Oil: Foreign Economic Assistance Policy, 1958-1971", *Contemporary European History*, 12 (2003):4.

i nært samspill med hverandre. Jeg har derfor ønsket å analysere kunnskapsfeltets utvikling i lys av denne relasjonen.

Ved inngangen til 1960-tallet var *teknisk bistand* den viktigste bistandsformen ved siden av økonomisk hjelp. Teknisk bistand innebar å overføre kunnskap og teknologi fra industrialiserte land til utviklingsland, hvilket ble ansett som avgjørende for å fremskynde utviklingsprosessen. Derfor mobiliserte FN, Verdensbanken og nasjonale bistandsorganisasjoner fagfolk til tjeneste i utviklingsland. Spesielt ingeniører, agronomer og økonomer var godt representert, under samlebetegnelsen *eksperter*. I tillegg til å jobbe innenfor bistandssystemet, overtok også mange ansvarsområder fra den forhenværende koloniadministrasjonen. Avviklingen av kolonisystemet skapte akutt kompetansemangel i de nye selvstendige nasjonene, og det var dermed nødvendig å fylle dette vakuumet med utenlandsk ekspertise.⁷ Ekspertbistanden var således tuftet på synet om kunnskap som et nytteredskap: Hensikten var å skape endring, i form av økonomisk vekst og utvikling. Dette kunnskapssynet utgjorde fundamentet for bistandsvirksomheten i perioden, også i Norge.

Samtidig med denne offensiven for å overføre kunnskap til utviklingslandene, anførte enkelte norske forskere at man i Norge hadde marginale kunnskaper om verden utenfor Europa. Tatt i betraktning den nye geopolitiske situasjonen, var det høyst nødvendig å utvide dette kunnskapsfeltet, mente de. Tanken om at kunnskap om verden var både viktig og nyttig for Norge som nasjon, sto i motsetning til bistandsforvaltningens rene kunnskapsekspertise. Motsetningen sto altså mellom tanken om kunnskap som verktøy for å *endre* verden, og tanken om kunnskap som en kilde til å *forstå* verden. Forholdet mellom disse idealtypene, den tekniske og den fortolkende, utgjør en sentral spenning i denne masteroppgaven. Skulle forskningens mål være å bringe norsk ekspertise ut i verden, eller å bringe innsikt om globale forhold til Norge? *Norge til verden, eller verden til Norge?*

Min analyse retter seg inn mot skjæringsfeltet mellom bistand og forskning, og søker å bringe sammen internasjonal utviklingsdiskurs og norsk bistandsforvaltning på den ene siden, og på den andre siden det voksende kunnskapsfeltet og utmeislingen av en egen norsk forskningspolitikk. I nettopp dette møtet oppsto fagfeltet *utviklingsforskning*, og det er denne oppgavens hovedansvarlig å undersøke dette fagfeltets tilblivelseshistorie i Norge. Innenfor dette har jeg valgt å fokusere på feltets organisering, med utgangspunkt i samfunnsvitenskapene. Et sentralt knippe underproblemstillinger blir da: Hvilke faktorer var bestemmende for organiseringen, og hvilke konsekvenser fikk valg av organisering for forskningens orientering? Hvordan posisjonerte de ulike aktørene seg i saken? Definerer de feltets grenser på ulike

---

⁷ Se Cooper 1997, s. 64-92 og Jarle Simensen, *Norsk utviklingshjelps historie 1952-1975: Norge møter den tredje verden* (2003) s. 32-39.

måter, og hvilke implikasjoner hadde eventuelt dette?

Et annet knippe underproblemstillinger knytter seg til relasjonen mellom forskning og politikk: Hvordan ble kunnskapsfeltet formet av internasjonale og nasjonale aktører og prosesser, og hvordan forholdt feltet seg til disse? Hva preget relasjonen mellom forskning og politikk, og hvilken rolle spilte forvaltningen av henholdsvis forskning og bistand for feltets organisering? Hvilke effekter fikk endrede politiske rammevilkår og nye ideologiske impulser for utviklingsforskningen?

Historiografisk omriss

Et sentralt referansepunkt er det omfattende trebindsverket *Norsk utviklingshjelps historie* fra 2003.⁸ Det dekker bistandens historie i Norge fra oppstarten i 1952 frem til 2002, samt dens forløpere i koloniadministrasjon og misjonsvirksomhet. Forfatterne gir her en syntetiserende fremstilling av hvordan utviklingspolitikk hjemme og bistandspraksis ute dels oppsto og endret seg ut fra bistandsfeltets indre logikk, dels ble formet av internasjonale strømninger og dels responderte på særnorske forhold. Nettopp denne bredt orienterte fremstillingen der ulike sektorer og arenaer ses i sammenheng gjør verket nyskapende. Jeg har i denne oppgaven søkt å anvende det samme metodiske grepet, ved å se utviklingsforskningen i sammenheng med både politisk og økonomisk tenkning og praksis i Norge, internasjonale tendenser på bistandsfeltet og generelle forskningspolitiske endringer.

Bistandssektoren har siden starten vært et ideologisk ladet felt preget av hyppige skifter i tankesett og politiske virkemidler, og med en retorikk og argumentasjon som er sterkt verdiladet. Historiker Jarle Simensen, forfatter av bistandshistoriens første bind, understreker at ettersom bistand er en gave-relasjon preget av et ulikt maktforhold mellom giver og mottager, blir kritikk ofte nedtonet. Dette skjer hos begge parter, men også ofte i forskning finansiert av bistandsmidler. Den ujevne relasjonen ”preger hele språkbruken innen utviklingshjelpen og kan ligge som et slør over virkeligheten på alle nivåer”.⁹ Dette kan virke begrensende, ”nærmest kvelende”, på historiske fremstillinger av feltet, ifølge Simensen.¹⁰ I *Norsk utviklingshjelps historie* forsøkte derfor han og medforfatterne å ”unngå den profesjonelle begrepsbruken, og å beskrive virksomheten i det språket som historiefaget vanligvis bruker”.¹¹ Dette har vært et mål også i min fremstilling.

---

⁸ *Norsk utviklingshjelps historie* (2003). Bind 1: Jarle Simensen, 1952-1975: *Norge møter den tredje verden*. Bind 2: Arild Engelsen Ruud og Kirsten Alsaker Kjerland, 1975-1989: *Vekst, velvilje og utfordringer*. Bind 3: Frode Liland og Kirsten Alsaker Kjerland, 1989-2002: *På bred front*.

⁹ Simensen 2003, s. 19.

¹⁰ Jarle Simensen, ”Writing the history of Norwegian development aid. Some reflections on methods and results” i *Scandinavian Journal of History* 32 (2007):2.

¹¹ Simensen 2003, s. 19.

Bistandspolitikkenes kunnskapsgrunnlag og utviklingen av norsk forskning på feltet belyses i noen grad i trebindsverket, og i hovedsak av Simensen i første bind (1952-1975). Han viser til at utviklingsforskning ble finansiert av UD og NORAD i perioden, mens såkalte ikke-europeiske kulturstudier, det vil si forskning med et ikke-europeisk studieobjekt som ikke direkte tematiserte bistand og utvikling, verken fikk slik støtte eller midler fra Kirke- og Undervisningsdepartementet (KUD), som ellers hadde ansvar for grunnforskning. Finansieringssituasjonen fikk dermed innvirkning på forskningens innhold, ifølge Simensen, fordi den ”uvilkårlig [innebar] at forskningen ble trukket henimot u-hjelpens temaer og perspektiver.”¹² Denne observasjonen danner utgangspunktet for min undersøkelse: Hvorfor ble finansieringssituasjonen slik den ble? Hvorfor fikk ikke den generelt internasjonalt orienterte forskningen støtte, og hvilke betingelser stilte UD og NORAD for tildeling av forskningsmidler?

Av øvrig relevant norsk historisk forskning er Kristin Alsaker Kjerlands artikkel fra 1999 om forholdet mellom sosialantropologien og bistandssektoren et sentralt referansepunkt. Kjerland viser her hvor stor avstanden har vært mellom de to gruppernes virkelighetsforståelse og kunnskapssyn.¹³ I tillegg er Terje Tvedts analyser av relasjonen mellom bistandsfeltets forskere, politikere og praktikere av stor interesse. Tvedt karakteriserer relasjonen mellom forskningen og forvaltningen som svært tett i Norge, i den grad at han bruker begrepet *symbiose*, og han hevder at denne nærheten er høyst problematisk for forskningens integritet.¹⁴

De amerikanske historikerne Fredrick Cooper og Randall Packard har konkludert i samme retning, men samtidig mindre kategorisk, om relasjonen mellom samfunnsforskning og bistand i amerikansk kontekst. De anser denne relasjonen som ”kompleks og tvetydig”, og understreker at det er et stort behov for historiserende forskning om konkrete saker og prosesser for å forstå relasjonen mellom de to sektorene bedre.¹⁵ Både Tvedts og Cooper og Packards analyser har bidratt med spørsmål til min undersøkelse: Hva preget relasjonen mellom forskning og bistand i perioden 1960-1980? Hvordan artet en eventuell nærhet seg, og hvilke konsekvenser fikk den?

Litteraturen jeg hittil har omtalt har hatt utvikling og bistand som utgangspunkt. Det har vært nødvendig å supplere dette med vitenskapshistorisk litteratur og analyser av norsk forskningspolitikk i perioden. I hvilken grad var det tvetydige forholdet mellom forskning og

---

¹² Ibid., s. 264.

¹³ Kirsten Alsaker Kjerland, ”Kampen for å bli hørt og brukt. Forholdet mellom antropologene og den norske utviklingshjelpen fram til 1987”, *Historisk Tidsskrift* 78 (1999):3.

¹⁴ Terje Tvedt, *Utviklingspolitikk, utenrikspolitikk og makt. Den norske modellen* (2003), s. 115-157. Se også Tvedts doktoravhandling, *Norske oppfatninger av den ikke-europeiske verden på 1970- og 1980-tallet. Et eksempel på krysskulturell representasjon* (1993).

¹⁵ Cooper og Packard 1997, s. 5. “The problem of development gave rise to a veritable industry in the academic and social sciences, with a complex and often ambiguous relationship to governmental, international, and private agencies actively engaged in promoting economic growth, alleviating poverty, and fostering social change in ”developing” regions of the world.” Ibid., s. 1-2.

forvaltning unikt for utviklingsforskningen? Hva skilte og forente dette feltet og øvrige forskningsfelter i Norge? Samfunnsvitenskapenes og forskningspolitikkenes generelle historie viser tydelig at forholdet mellom forskning og politikk undergikk gjennomgripende endringer i Norge på 1960- og 1970-tallet, og disse fikk konsekvenser også for utviklingsforskningen.

Edgeir Benums analyse av norsk forskningspolitikk i perioden 1960-1980 viser at Norge tidlig la seg tett opp til OECDs¹⁶ linje: Fra å vektlegge *policy for science* basert på grunnforskningens primat på begynnelsen av 1960-tallet, ble *policy through science* den rådende tilnærmingen mot slutten av samme tiår, med krav om økt relevans og vilje til politisk styring av forskningen.¹⁷ Innenfor denne rammen er utviklingsforskningen et interessant case, fordi det i hovedsak føyer seg inn i mønsteret, men også har overraskende særegenheter. Hvilken rolle spilte bistandsforvaltningen og UD i denne sammenhengen?

På samme måte føyer utviklingsforskningen seg inn i den norske samfunnsvitenskapens generelle historie i perioden. Fredrik Thues doktoravhandling om norsk samfunnsforskning frem til 1970 bringer frem en rekke utviklingstrekk og problemstillinger som peker i denne retningen. Dette gjelder spesielt hvordan frittstående institutters relasjon til amerikanske forskningsmiljøer og finansieringskilder på 1960-tallet bidro til å forme norsk samfunnsforskning i etterkrigstiden, men også hans analyse av sosiologifagets oppgjør med etablerte epistemologiske paradigmer på 1960-tallet har overføringsverdi til utviklingsforskningen.¹⁸

Oppgavens avgrensning

Min problemstilling åpner i utgangspunktet opp for undersøkelser av et svært bredt kildemateriale, og det har derfor vært nødvendig med en effektiv avgrensning. Jeg har således valgt å konsentrere meg om *organiseringen* av forskningsfeltet, i motsetning til hvordan forskningens innhold eventuelt endret seg som følge av organiseringen. Dette ville åpenbart også vært en ytterst interessant analyse, men den sprenger samtidig rammene for en masteroppgave. Hovedmålet har i stedet vært å belyse relasjonen mellom forskning og bistand, og det har da vært nødvendig å undersøke arenaene der de to har møttes. Dette innebærer å se parallelle prosesser i bistandsforvaltningen, forskningsforvaltningen og forskningsmiljøene i sammenheng. Et naturlig sted å begynne var da å følge pengene, med andre ord undersøke bevilgningene til utviklingsforskning i NORAD og forskningsrådene.

---

¹⁶ Organisation of Economic Co-operation and Development, etablert 1962.

¹⁷ Se Edgeir Benum, "Norway and the OECD Connection: Convergence in Higher Education before 'Bologna'" (2005), "Et nytt forskningspolitisk regime? Grunnforskningen, OECD og Norge 1965-1972", *Historisk Tidsskrift* (2007):4 [heretter 2007a] og "Making research count: Norway and the OECD connection, 1965-1980", *Minerva* 45 (2007):4 [heretter 2007b].

¹⁸ Fredrik Thue, *In Quest of a Democratic Social order: The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970* (2006), hhv. s. 415-468 og 535-596.

Å begrense undersøkelsen til samfunnsfagene har vært en annen sentral avgrensning. En rekke fagfelt, i hovedsak teknisk/naturvitenskapelige, tok fra starten del i både drift og planlegging av bistand i Norge og internasjonalt. Samfunnsvitenskapene var i liten grad involvert, bortsett fra sosialøkonomene, som deltok i moderniseringen av utviklingslands økonomiske systemer. Dette endret seg imidlertid drastisk i løpet av perioden 1960-1980, og ved utgangen av 1970-årene hadde samfunnsvitenskapelige perspektiver stor innflytelse over utviklingstenkningen.¹⁹ Sett i lys av de ulike synene på kunnskapens funksjon, vitenskap som verktøy og vitenskap for forståelse, står samfunnsvitenskapene i en interessant mellomposisjon: De understreket behovet for å *forstå* sosiale, økonomiske og politiske forhold for at bistanden skulle bli vellykket, samtidig som de hevdet at nettopp denne analytiske evnen gjorde samfunnsfaglig innsikt til et nyttig *verktøy* for å skape utvikling. Denne dobbeltheten med hensyn til kunnskapens og forskernes rolle i bistanden gjør samfunnsvitenskapene svært interessante for min problemstilling. Rent konkret innebar valget å begrense undersøkelsen av forskningsforvaltningen til Norges almenvitenskapelige forskningsråd (NAVF), som hadde ansvaret for humaniora og samfunnsfag i perioden.

For å komplettere analysen ønsket jeg også å undersøke perioden sett fra forskningsmiljøenes perspektiv. Her fremsto sosialøkonomi og sosialantropologi som mest relevant, fordi forskere herfra hadde vært i kontakt med bistandsforvaltningen allerede tidlig på 1960-tallet.²⁰ Sosialantropologiens perspektiv er allerede godt belyst av Kjerland (1999). Christian Michelsens Institutt (CMI) pekte seg derfor ut som et interessant valg. Å undersøke et slikt frittstående institutt ga også mulighet til å undersøke relasjonen til forvaltningen i mer konsentrert form enn ved et universitetsinstitutt, der organisasjonsstrukturen er langt mer kompleks. CMI startet i 1961 et prosjekt for utviklingsøkonomi med finansiering fra amerikanske Rockefeller Foundation.²¹ Prosjektet vokste raskt i omfang, og mot slutten av perioden finansierte NORAD 85 prosent av budsjettet, noe som gjør det høyst interessant i vår sammenheng: Hvilken innvirkning hadde finansieringssituasjonen på CMIs grad av autonomi? I hvilken grad ble CMIs virksomhet mer prisgitt NORAD? CMIs deltakelse i internasjonale nettverk gjør det dessuten interessant å undersøke instituttets grad av nærhet til internasjonale bistandsaktører. I hvilken grad brakte forskerne med seg nye ideer hjem, og norske ideer ut i verden?

Dersom oppgaven hadde vært av større omfang, ville det vært interessant å sammenligne CMI med Fredsforskningsinstituttet (nå PRIO), som startet med forskning på bistand og

---

¹⁹ Simensen 2003, s. 264, Ruud og Kjerland 2003, s. 63.

²⁰ Se Simensen 2003, s. 38-39, 143-145 og 262-265.

²¹ Ibid., s. 264.

utvikling i 1959. Her var tilnærmingen sosiologisk og langt mer kritisk, og hovedandelen av finansieringen kom fra forskningsrådet. Dette gjør båndene til forvaltningen mindre tvetydig enn tilfellet var ved CMI, og således noe mindre relevant i min sammenheng.

Mitt valg av periode, 1960-1980, trenger en forklaring. Omkring 1960 ser vi de første tilløpene til utviklingsforskning i Norge, ved CMI, Fredsforskningsinstituttet og etnografi/sosialantropologi. I tillegg kommer at norske bistandsmidler på dette tidspunktet for første gang ble brukt på forskning.²² Dette gjør 1960 til et naturlig startpunkt. Den øvre avgrensningen er valgt fordi jeg ønsket å se NORAD, NAVF og CMI i sammenheng, noe som på grunn av kildetilfanget medførte at fremstillingen ville blitt for omfattende dersom jeg inkluderte prosesser også etter 1980. I tillegg er perioden etter 1980 langt mer belyst i forskningen. Ifølge Ruud og Kjerland var 1980-tallet en "gullalder" for samarbeid mellom utviklingsforskere og bistandssektoren.²³ Elin Gabrielsens hovedoppgave fra 1999 om norsk bistand til forskning i utviklingsland synliggjør at feltets selvforståelse og forvaltningspraksis i stor grad ble etablert omkring 1980 og deretter ekspanderte raskt.²⁴ Også Terje Tvedts arbeider forholder seg i hovedsak til perioden etter 1980. Min undersøkelse utfyller således den eksisterende forskningen ved at jeg konsentrerer meg om feltets første fase, da det fortsatt var åpent hvilken retning og form det ville få, og forsøker å forklare *hvordan* feltet kom til å konsolidere seg på den måten det gjorde.

Samtidig kan man si at 1980 et noe uheldig valg fordi det innebærer å avbryte en prosess som i realiteten løper frem til 1984: NORAD forvaltet sine egne forskningsmidler frem til dette tidspunktet, da fordelingen av bevilgningen ble overført i sin helhet til forskningsrådene, som fra da av begynte å organisere støtten som forskningsprogrammer i stedet for å finansiere enkeltprosjekter. Imidlertid vil jeg argumentere for at dette var en logisk konsekvens av beslutninger som ble tatt i UD og NAVF i 1979/80 om utviklingsforskningens organisering, slik at det er forsvarlig å sette et skille her. Muligheten for bredde i fremstillingen ble således prioritert høyere enn en lengre tidshorisont.

Teoretiske perspektiver

Tre teoretiske perspektiver har vært viktige for analysen: Poststrukturalistiske teorier om forholdet mellom kunnskap og makt, Rune Slagstads begreper om styringsvitenskap og opposisjonsvitenskap samt Anthony Gibbons' to idealtyper for forskningsorganisering. Disse tre

---

²² Elin Vally Gabrielsen, *Hjelp til de fattigste? Norsk bilateral bistand til høyere utdanning og forskning i u-land 1960-1995* (1999), s. 1. Gabrielsen benytter i all hovedsak kilder fra etter 1980.

²³ Ruud og Kjerland 2003, s. 63.

²⁴ Gabrielsen 1999.

bidrar på ulike måter til å utfylle og kontrastere oppgavens grunnleggende perspektiv om ulike kunnskapssyn i utviklingsammenheng.

Et sentralt punkt i poststrukturalistiske analyser av relasjonen mellom kunnskap og makt er hvordan akademisk kunnskap og epistemologiske kategorier bidrar til forme hvordan vi oppfatter verden. Med andre ord, verden slik vi opplever den skapes gjennom måten vi tenker om den på. Michel Foucault og Edward Saids analyser er her grunnleggende.²⁵ De setter begge spørsmålsteget ved akademiske institusjoners krav på nøytralitet og universalitet, deres monopol på definisjonen av ”vitenskapelig”, og kategoriene som disiplinene bruker for å organisere verden. Said knytter denne analysen til globale maktforhold, ved også å peke på at vestlige akademiske institusjoner befinner seg på innsiden av et spesifikt økonomisk, politisk og kulturelt hegemoni. Historisk har kunnskapsproduksjonen ved vestlige universiteter bidratt til å skape essensialistiske forestillinger av verden utenfor Europa, ved at studieobjektet fremstilles som noe grunnleggende ulikt en selv, som ”den andre” i analytisk forstand.

Saids begrep om ”den andre” har i kombinasjon med Foucaults kunnskap/makt-analyser vært utgangspunktet for et stort felt av samfunnsvitenskapelig forskning om utviklingsspørsmål, såkalte post-utviklingsteorier. Her er et hovedpoeng å undersøke begreper som ”utvikling” og ”den tredje verden” i seg selv: Hvordan oppsto de, og i hvilken kontekst? På hvilke måter er bruken av begrepene knyttet til makt? Hvilke politiske og kulturelle effekter har de? Er det mulig å tenke om globale relasjoner uten å bruke utvikling som kategori?²⁶ Postutviklingsteoriene har vært en inspirasjonskilde for mitt temavalg, og deres hovedspørsmål har bidratt til å forme problemstillingen. Men i stedet for å foreta en diskursorientert analyse, som postutviklingsteoriene gjerne legger opp til, har jeg ønsket å heller følge Cooper og Packards linje. De vektlegger som nevnt behovet for historisering og studier av konkrete tilfeller, for på den måten å forstå hvordan kunnskapsproduksjon om utvikling i praksis har fungert.²⁷ Nettopp dette, å se det diskursive og praktiske i sammenheng og undersøke hvordan strukturer og aktører i samspill skaper ulike handlingsrom, er et viktig grep i min analyse.

Mitt neste gjennomgripende perspektiv oppsummeres av Rune Slagstads begrepspar *styringsvitenskap* og *opposisjonsvitenskap*. I sitt ambisiøse utsyn over moderne norsk historie, *De nasjonale strateger* (1998), presenterer Slagstad en svært interessant analyse av skiftende norske kunnskapsregimer. Han definerer et kunnskapsregime som foreningen av makt, kunn-

---

²⁵ Se spesielt Michel Foucault, *Diskursens orden* (1999 [1971]) og *The Archeology of Knowledge and the Discourse of Knowledge* (1972) samt Edward Said, *Orientalism* (1979).

²⁶ Se for eksempel Wolfgang Sachs (red.), *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge and Power* (1992); Arturo Escobar, *Encountering Development* (1995); Jonathan Crush (red.), *Power of Development* (1995); M. P. Cowen og R. W. Shenton, *Doctrines of Development* (1996); Majid Rahnema og Victoria Bawtree (red.), *The Post-Development Reader* (1997); Uma Kothari, *A Radical History of Development Studies. Individuals, Institutions and Ideologies* (2005).

²⁷ ”[Our goal] is to locate the production, transmission, and implementation of this development knowledge within its historical, political, and intellectual contexts.” Cooper og Packard 1997, s. 2.

skap og verdi,²⁸ og viser hvordan skiftende politiske eliter knytter til seg ulike typer faglig ekspertise. I vår sammenheng er Slagstads analyse av Arbeiderpartiets epoke høyst relevant, fordi han viser hvordan sosialøkonomien var politikernes fremste styringsvitenskap. Perioden 1960-1980 var sterkt preget av Arbeiderpartiets styringsvilje og optimistiske tro på sosial ingeniørkunst, og tanken om at det var mulig å planlegge seg til et bedre samfunn med sosialøkonomien som verktøy. Paralelt med denne måten å bruke kunnskap på fantes det imidlertid også en kritisk forskning forankret i sosiologien, som søkte å bringe frem marginaliserte gruppers situasjon og synliggjøre skyggesidene ved det de anså som et toppstyrt velferdssamfunn. Det er nettopp dette Slagstad kaller opposisjonsvitenskap. I vår sammenheng bringer dette nye spørsmål: Kan utviklingsforskning sies å ha vært en internasjonal variant av etterkrigstidens kunnskapsregime, der faget fungerte som styringsvitenskap? Mens feltet deretter gikk over til å fungere som opposisjonsvitenskap gjennom den radikale kritikken som på 1970-tallet ble rettet mot det samme kunnskapsregimet? Hvordan står Slagstads perspektiv i relasjon til oppgavens grunnleggende perspektiv om ulike syn på internasjonal kunnskap, med andre ord spenningen mellom vitenskap som nytteredskap og vitenskap som dannelselse?

De to teoretiske perspektivene jeg til nå har presentert konsentrerer seg om henholdsvis den diskursive og den faglige relasjonen mellom forskning og politikk. For å komplettere dette har det vært nødvendig å også bringe inn analyser av den organisatoriske dimensjonen, det vil si hvordan politiske aktører i praksis går frem for å styre forskning, og hvordan forskere i praksis forholder seg til rammevilkårene de møter. Som omtalt tidligere, ble det på slutten av 1960-tallet et politisk mål både i Norge og OECD at forskningspolitikken ikke bare skulle tilrettelegge for forskning, men snarere skape rammeforhold som gjorde det lettere å anvende forskningen for nasjonale politiske mål. Michael Gibbons mener dette skiftet skapte en ny type forskning, der tverrfaglighet, problemorientering og samfunnsrelevans var to grunnleggende prinsipper. Han betegner dette som ”mode 2”-forskning, som står i motsetning til den disiplinbaserte forskningen ved universitetene, kalt ”mode 1”.²⁹ Dette har vist seg å være et svært fruktbart perspektiv i min analyse, fordi utviklingsforskningen ved CMI ved første øyekast fremstår som et kroneksempel på mode 2-forskning: problemorientert, instituttbasert og anvendt orientert. Men i hvilken grad er det dekkende å bruke opposisjonen mellom mode 1 og mode 2 i vår sammenheng? Finner vi gråsoner, og hvorfor? I hvilken grad føyer utviklingsforskningen seg inn i periodens generelle tendens, som beskrevet av Edgeir Benum?

---

²⁸ Rune Slagstad, *De nasjonale strateger* (1998), s. 18. For omtale av sosialøkonomien og dens forhold til Arbeiderpartiet, se s. 196-199, 227-228, 246-248, 325-337 og 431-433.

²⁹ Michael Gibbons m.fl., *The new production of knowledge. The dynamics of science and research in contemporary societies* (1994), s. 1-45.

Kildevalg: Møtesteder for forskning og bistand

Kildeutvalget er bestemt av oppgavens ambisjon om å studere skjæringspunktet mellom forskning og politikk i utviklingssammenheng. Å undersøke møtesteder mellom de to sektorene ble derfor et mål, og forskningsfinansieringen var åpenbart et slikt møtested. I både forskningsrådene og NORAD møttes representanter fra forskning og forvaltning jevnlig for å fordele bevilgninger og diskutere forskningspolitiske valg.³⁰ Jeg har derfor ønsket å undersøke relevante kilder hos begge disse aktørene.

NAVFs arkivnøkkel viste at det fra 1967 fantes en egen komité for ikke-europeiske kulturstudier, i tillegg til enkelte mer *ad hoc*-pregede initiativer, som en egen planleggingskomité for en konferanse for utviklingsforskning i 1979 og noe korrespondanse med UD, NORAD og UNESCO. Av dette viste arkivene etter de to komiteene seg å være av størst interesse. Hovedandelen av kildene etter komiteen for ikke-europeiske studier er saksdokumenter fra et eget stipendprogram for hovedfagsstudenter som planla å hente data i områder utenfor Europa. Av søknadsbehandlingen ser vi at kvalitetsvurderingen skjedde på bakgrunn av disiplinspesifikke begrunnelser. I løpet av perioden ble det gradvis færre og knappere møtereferater, hvilket gjør det vanskelig å få et fullgodt bilde av komiteens aktiviteter og interne diskusjoner. Samtidig er dette av interesse i seg selv, fordi det illustrerer at komiteens opprinnelige mandat gradvis ble svekket. Materialet fra 1979-konferansen er uheldigvis mangelfullt; jeg har kun funnet kilder fra planleggingen, ikke fra selve konferansen. Kildene synliggjør like fullt at utviklingsforskning ble et prioritert felt i NAVF mot slutten av min periode.

Arkivnøkkelene i NORAD har en egen kode for forskningssaker. Materialet innenfor denne serien faller i to kategorier: behandling av søknader om forskningsstøtte og interne diskusjoner om utforming av en tydeligere forskningspolitikk for NORAD. I 1976 etablerte NORAD både et fagråd og en avdeling for evaluering og forskning, og materialets omfang øker rimeligvis etter dette. Siden materialet er sortert under sakfelt og jeg ikke har undersøkt materiale sortert under spesifikke kontorer, personer eller prosesser, er det uten tvil mangler i kildetilfanget. Dette var imidlertid nødvendig for å avgrense oppgavens kildemengde, både i NORAD og NAVF. For en undersøkelse av større omfang ville det være interessant å forfølge utvalgte prosesser dypere inn i arkivene.

Kildene fra CMI reiser igjen spørsmålet om utvalgets hensiktsmessighet og representativitet. Jeg valgte å konsentrere meg om korrespondanse mellom CMI og NORAD, Ford Foundation, Rockefeller Foundation og andre internasjonale institusjoner. Ettersom min analyse gradvis dreide seg mot relasjonen mellom utviklingsforskning og ikke-europeisk forsk-

---

³⁰ Simensen 2003, s. 264.

ning, skulle jeg i ettertid ønske jeg også hadde undersøkt kontakten mellom CMI og andre forskningsinstitusjoner i Norge. I tillegg til dette arkivmaterialet har jeg benyttet meg av CMIs årsmeldinger fra perioden. Dette er dokumenter som gir en god oversikt over de lange linjene i instituttets engasjement. Imidlertid er det utrygt å bruke årsmeldinger ukritisk som kilde, og jeg har ansett det som en forutsetning at funn her brynes mot arkivmaterialet. Grunnen til dette er at årsmeldingen som dokument aktivt søker å tegne et bilde av virksomheten som vellykket, ved å dekke over problematiske sider og vise at aktiviteter og resultater skjer i tråd med ens målsettinger. I CMIs tilfelle var årsmeldingene et verktøy i kommunikasjonen med finansieringskildene, og de må leses i lys av dette. Det blir da tydelig at endringer i årsmeldingens format, struktur og fokusområder skjedde i takt med endringer i finansieringssituasjonen. Årsmeldinger har slik en performativ funksjon, og de må derfor leses med aktsomhet. Samtidig kan en kildekritisk lesning belyse hvordan aktørene ønsket å fremstille seg selv, noe som i seg selv er relevant i vår sammenheng.

Utenriksdepartementets arkiv inneholder en rekke relevante kilder som jeg valgte ikke å undersøke. UD's arkivnøkkel viser til et omfattende materiale innenfor kodene Vitenskap og Utviklingshjelp, og en krysslesning av disse kategoriene peker på en mengde arkivstykker som trolig inneholdt materiale av betydning. Dette gjelder spesielt i tilfeller der det i mitt materiale kommer frem at det foregikk diskusjoner i UD av betydning for utfallet av prosesser jeg behandler. Jeg hadde opprinnelig planlagt å undersøke et utvalg av disse kildene, men innså underveis at det samlede materialet ville blitt for omfattende for en masteroppgave. Tatt i betraktning at UD tilsynelatende ikke spilte en sentral rolle før helt på slutten av min periode, og at Gabrielsen (1999) har behandlet store deler av det relevante kildematerialet fra 1980 og fremover, fremstår det som en rimelig vurdering å nedprioritere UD til fordel for å se NAVF, NORAD og CMI i sammenheng.

Ved siden av arkivmaterialet utgjør muntlige kilder en viktig del av kildetilfanget. Jeg har gjennomført til sammen 18 intervjuer med personer som har vært sentrale aktører innen utviklingsforskning i løpet av de siste 40 årene. Dette er ikke en utfyllende liste; det er flere aktører som ville vært høyst relevante å intervjuer, men som det av ulike grunner ikke ha vært mulig å få møtt. Flere av intervjuene ble gjennomført før oppgavens tidsavgrensing var bestemt, og en rekke beretninger viste seg derfor ikke å være relevante fordi de omhandler forhold etter 1980. Likevel var disse uansett nyttige for å gi meg et bilde av feltets historie frem til i dag, og ikke minst feltets selvforståelse og tanker om sin egen fortid.

Materialet fra samtaler om den relevante perioden har jeg imidlertid heller ikke brukt direkte i særlig grad. Årsaken til dette er den store avstanden i tid mellom intervjuet og de aktuelle hendelsene. Min analyse omhandler forhold som fant sted for 25-50 år siden, og det

oppstår dermed åpenbare problemer ved å bruke aktørenes beretninger som kilder. Minner svekkes, og kan også bli farget av aktørens formening om saken i dag. I tillegg kommer deres potensielle interesse i å fremstille hendelser på en bestemt måte. Endelig har det ved flere anledninger vist seg at aktørenes uttalelser har vært for generelle og upresise til å kunne brukes som belegg, og det forekommer feil med hensyn til tidsbestemmelse av hendelser. I slike situasjoner har arkivmateriale og litteratur kunnet gi meg langt mer presis informasjon om det samme. Disse tre forholdene har til sammen gjort at jeg snarere enn å bruke intervjuene som kilder på linje med arkivmaterialet har brukt dem for å øke min egen bakgrunnsforståelse. Intervjuene har til gjengjeld vært svært verdifulle til nettopp dette: å tegne et skarpere bilde av feltets helhet gjennom perioden og av aktørenes egen opplevelse av kontinuitet og endringer. De har dessuten gitt innblikk i uskrevne forhold; aktørenes inntrykk av hverandre, deres vurderinger av feltet og deres egen fortelling om hva som skjedde.

Disposisjon: Kunnskapsfeltets tre faser

Jeg har valgt å strukturere fremstillingen kronologisk i tre faser, som presenteres i hvert sitt kapittel. Et alternativ ville vært å presentere CMI, NAVF og NORAD hver for seg, for så å sammenligne dem til slutt, men siden jeg ønsket å skrive en bredt orientert fremstilling der *relasjonen* mellom de ulike arenaene og prosessene sto i sentrum, ga den kronologiske presentasjonen flere muligheter for se de ulike arenaene i sammenheng underveis.

Kapittel 2 omhandler perioden 1960-1967, som utgjør kunnskapsfeltets formative fase. Et knippe forskere tok på ulikt hold initiativ til utviklingsforskning og andre internasjonalt orienterte studier. Dette skjedde samtidig som bistand og utvikling ble satt øverst på FNs dagsorden. I løpet av perioden ser vi de første tilløpene til institusjonalisering. I *kapittel 3* behandles perioden 1968-1975. Internasjonalt utgjør perioden en vending i utviklingspolitisk tenkning fra moderniseringsteori til sosiale perspektiver, som også speiles i norsk bistand og utviklingsforskning. I denne andre fasen var kunnskapsfeltet i vekst, men det var preget av uavklarte spørsmål om organisering og faglig orientering. NAVF og NORAD etablerte ulike finansieringsordninger med varierende suksess. I *kapittel 4* presenteres den siste fasen, 1976-80, som sammenfaller med at en radikaliseret utviklingsteori slo inn med full tyngde i norsk offentlighet og utenrikspolitikk. Fasen preges av konsolidering og avklaring – NORAD etablerte et eget fagråd og en egen avdeling for forskning, NAVF gikk i dialog med UD, og CMI ble knyttet tettere til bistandssystemet. *Kapittel 5* er oppgavens konklusjon.

Kapittel 2. 1960-1967: Et kunnskapsfelt i emning

Fremtidstro, teknologioptimisme, vekstideologi og sosial ingeniørkunst: dette er blant stikkordene som har blitt stående for 1960-tallets utviklingstenkning og bistandspolitikk. I 1961 utropte FN 1960-tallet til et ”utviklingstiår”, etter forslag fra USAs president John F. Kennedy. Dette dannet rammen for en omfattende handlingsplan for å fremme utvikling verden over. Ifølge Simensen ble den økte bistandsinnsatsen ”først og fremst begrunnet som en moralsk plikt, i samsvar med den liberale internasjonalismen og allmenn vestlig velferdsideologi.”³¹ Vi skal i dette kapitlet se at både FN, OECD og de unge utviklingslandene uttalte klare forventninger om at de rike landene skulle bidra til økt overføring av kunnskap og kapital til de fattige landene. Norge ønsket sterkt å bidra til dette.

INTERNASJONAL KONTEKST: MODERNISERINGSTEORI OG STYRINGSVITENSKAP

FNs initiativ om et utviklingstiår satte utvikling øverst på dagsorden både i FN og blant medlemslandene. Slik fungerte FN som en motvekt til USAs dominans innen bistanden. USA så bistand som et viktig virkemiddel i oppdemningspolitikken overfor Sovjetunionen, ved at forhenværende kolonier ble forsøkt overtalt til å delta i det vestlige økonomiske samarbeidet.³² Til tross for de storpolitiske spenningene som her kom til uttrykk, var det en felles forståelse på tvers av blokkene om hva bistandens funksjon og utviklingens mål skulle være: industrialisering og modernisering. Dette gjaldt ikke minst ledere i utviklingslandene, som var organisert i den alliansefrie bevegelsen og som gjennom sitt flertall i FNs generalforsamling kunne sette saker på dagsorden i bistandsspørsmålet.

I Vesten ble utvikling på dette tidspunktet oppfattet som synonymt med økonomisk utvikling, som igjen var synonymt med økonomisk vekst.³³ Den sterke konsensusen om dette gjør at Simensen foreslår å omtale periodens utviklingstenkning som et ”bistandsregime”.³⁴ Spesielt to teoretikere er viktige å nevne i denne sammenhengen: Walt Rostow og Raúl Prebisch. Rostow var økonomisk historiker og rådgiver for blant andre president Kennedy, og ble med sin bok *The Stages of Economic Growth. A Non-Communist Manifesto* en sentral målbæ-

---

³¹ Simensen 2003, s. 99-100.

³² Politikken hadde sitt opphav i Truman-doktrinen, etter president Harry Truman som i 1949 etablerte et verdensomspennende bistandsprogram som en respons på opplevde trusler sovjetisk ekspansjon. Se Simensen 2003 og Arndt 1987.

³³ Arndt 1987, s. 51.

³⁴ Simensen 2003, s. 102.

rer for den amerikanske moderniseringsteorien.³⁵ Ifølge Rostows modell beveget et samfunn seg gjennom ulike stadier av økonomisk utvikling, fra primitivt til modernisert. Moderniseringsteoriens utviklingbegrep var således tuftet på en historiedeterministisk tanke om at samfunn beveget seg langs en akse fra det tradisjonelle til det moderne, der det var nødvendig å provosere frem bevegelsen mot det moderne gjennom et "take-off". Ifølge Simensen ble denne tankegangen en gjenganger i utviklingsdebatten i 1960-årene, både internasjonalt og i Norge.³⁶ Som vi skal se, speiles dette også i mitt materiale.

Mens Rostows moderniseringsmodell oppsummerer 1960-tallets vekstideologi, var det ulike oppfatninger om *hvorfor* noen land var fattige og "lå bak" i utviklingen. Den argentinske bankmannen og økonomen Raúl Prebisch var en av de fremste representantene for en annen forklaringsmodell, som han gjennom sentrale posisjoner i FN-systemet fikk forankret både i FN og hos en rekke medlemsland.³⁷ Prebisch var selv entydig posisjonert innenfor moderniseringsteorien, og anså frihandel som en sentral motor for økonomisk vekst. Imidlertid observerte han at frihandel i seg selv ikke nødvendigvis ledet til vekst, snarere hadde handelsbetingelsene for mange land forverret seg over tid. Prebisch mente å se strukturelle årsaker til dette: Et land plassert i sentrum av det internasjonale handelssystemet ville på sikt tjene på frihandel, mens et land plassert i periferien over tid ville tape.³⁸ Dette perspektivet ble grunnleggende for et helt nytt økonomisk felt, utviklingsøkonomi, som søkte å forstå hvordan man kunne skape vekst i utviklingsland. Vi skal nå se hva som skjedde da dette fagfeltet møtte den norske sosialdemokratiske utviklingsmodellen ved Christian Michelsens Institutt i Bergen.

CMI og eksporten av norske styringsverktøy

I 1961 etablerte det frittstående forskningsinstituttet Christian Michelsens Institutt (CMI) i Bergen et prosjekt for utviklingsforskning. Sosialøkonomen Just Faaland hadde tatt initiativ til dette, og sammen med tre andre økonomer tok han fatt på bistandsfeltets grunnleggende utfordring: Hvordan skape økonomisk vekst i utviklingsland? Det var på dette tidspunktet ytterst få i Norge som forsket på utviklingsspørsmål, men vi ser samtidig en gryende tendens. Som vi vil komme tilbake til senere i dette kapitlet, var tre små fagmiljøer på trappene i Oslo: Enkelte sosialantropologer hadde allerede på 1950-tallet vært i kontakt med bistandsforvaltningen om mulige samarbeidsprosjekter, Institutt for samfunnsforskning startet i 1959 et prosjekt for fredsforskning der bistand var et sentralt tema, og samme år ble Norsk Utenrikspoli-

---

³⁵ Rostow deltok i utarbeidelsen av Marshallplanen under Kennedy før han ble leder for den økonomiske planleggingskomiteen i State Departement, og senere sikkerhetsrådgiver i Det hvite hus. Se Simensen 2003, s. 102.

³⁶ Simensen 2003, s. 102 og Arndt 1987, s. 72-87.

³⁷ Prebisch var leder for FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (ECLA) 1950-1963, og leder for FNs konferanse om handel og utvikling (UNCTAD) 1964-1969.

³⁸ Arndt 1987, s. 72-87.

tisk Institutt (NUPI) etablert i nær kontakt med UD. Det var med andre ord et kunnskapsfelt i emning allerede ved starten av 1960-tallet, men innsatsen var spredt, og svært få aktører var involvert. Prosjektet ved CMI var således ikke unikt, men det var et av svært få i Norge og det eneste innen økonomifaget. Det er derfor interessant å spørre hvilken rolle CMI spilte i etableringen av *utvikling* som et kunnskapsfelt i Norge: Hvordan utviklet CMIs forskningsprosjekt seg over tid, og hvilke faktorer spilte inn ved utformingen av forskningen? Hva slags forhold hadde forskerne ved CMI til det internasjonale bistandssystemet og til norske myndigheter?

CMI OG TIDLIG NORSK SAMFUNNSFORSKNING

Chr. Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet ble opprettet i 1930 for å forvalte et fond etter tidligere statsminister Christian Michelsen. Hans ønske var at formuen skulle brukes til "fri videnskapelig forskning og annet kulturelt og samfunnsnyttig arbeide"³⁹ med mål om å "fremme av toleranse og fordragelighet mellom samfundsklasser, nasjoner og raser."⁴⁰ For å realisere dette målet disponerte Instituttet midler til opptil seks fulltids forskerstillinger, fordelt jevnt mellom naturvitenskap, medisin og humanistiske fag. Forskerne fikk status som såkalte medlemmer av Instituttet, hvilket innebar at de ble fristilt snarere enn ansatt; ordningen skulle gjøre det mulig for lovende yngre forskere "helt å ofre sig for sin videnskapelige forskning" i fem år, uten forpliktelsene som fulgte med en universitetsansettelse.⁴¹

Det er tydelig i materialet og også i litteraturen at én forsker, Just Faaland, hadde avgjørende betydning for CMIs satsing på utvikling som forskningsfelt.⁴² Faaland ble medlem ved CMI i 1952, da han kom tilbake til Norge etter å vært i OEECs⁴³ avdeling for landstudier fra 1949, den siste perioden som leder. Han var utdannet aktuar fra Universitetet i Oslo i 1945 og studerte deretter økonomi på høyere nivå ved Oxford i årene 1946-48. Høsten 1948 jobbet han som forskningsassistent for Ragnar Frisch ved Universitetet i Oslo, der han tok del i arbeidet med å utarbeide kryssløpstabeller, et økonomisk verktøy som lå til grunn for statlig økonomisk planlegging.⁴⁴ Frisch hadde selv tidligere fungert som økonomisk rådgiver for regjeringene i Egypt, Pakistan og India.⁴⁵ Vi ser altså her en interessant kobling mellom den norske sosialdemokratiske styringsideologien, OEECs økonomiske planlegging i Vest-Europa og det unge fagfeltet utviklingsforskning. Med Slagstad kan vi plassere Faaland trygt innenfor

---

³⁹ "Statutter for Chr. Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet", § 1.1. Fra CMIs årsberetning 1930.

⁴⁰ Ibid., § 1.3.

⁴¹ Ibid., § 2.3.

⁴² Simensen 2003, s. 262.

⁴³ Organisation for European Economic Co-operation, etablert i 1948 for å administrere Marshallplanen. OECC ble i 1961 omdannet til Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).

⁴⁴ Samtale med Just Faaland 26.1.2007 samt CV for Faaland, vedlegg til "Research Project: The Developing Countries in the World Economy", 30.1.1961. DERAP, boks: DERAP-Rockefeller-Harvard, mappe: RF-Grant of 1961.

⁴⁵ "Gjennom et nettverk av fremragende indiske økonomer fikk han [Frisch] innflytelse på de indiske femårsplanene." Simensen 2003, s. 262.

en tradisjon av styringsvitenskap, der økonomifaget fungerte som et verktøy for samfunnsplanlegging. Som vi skal se, tok Faaland med seg erfaringene fra Frisch og OEEC ut i verden, da han som rådgiver i utviklingsland anvendte Frischs økonomiske planleggingsverktøy.

Da Just Faaland kom til CMI i 1952 ble han knyttet til Avdeling for humanistiske studier. Til tross for navnet hadde forskningen helt siden mellomkrigstiden hatt en samfunnsfaglig snarere enn humanistisk orientering.⁴⁶ I sin første periode ved CMI var Faaland i hovedsak engasjert i forskning om vest-europeisk økonomi, blant annet tollunioner, handelsdiskriminering og andre aspekter ved den økende økonomiske integrasjonen på kontinentet.⁴⁷ Som vi skal se, utvidet Faaland senere disse undersøkelsene til global skala.

I 1958 ble statsviter og sosiolog Stein Rokkan medlem ved CMI. Samarbeidet som utviklet seg mellom Rokkan og Faaland skulle komme til å bli et vendepunkt både for CMI og for Faaland selv. Rokkan var i ferd med å innta en sentral rolle i oppbyggingen av et internasjonalt, i hovedsak transatlantisk, fagmiljø for politisk sosiologi, og hadde gode kontakter innen UNESCO, finansieringsinstitusjoner som Ford Foundation og Rockefeller Foundation, og flere universitetsinstitusjoner i USA.⁴⁸ Faaland og Rokkan hadde således begge en anglo-amerikansk tilnærming til sitt arbeid, i motsetning til den kontinentale forskningstradisjonen som frem til utbruddet av andre verdenskrig hadde stått sterkt i Norge. Rokkan selv var skolelert innen begge retningene, men posisjonerte seg tydelig innenfor den amerikanske samfunnsvitenskapen, i motsetning til de mer historisk-filosofisk orienterte franske og tyske tradisjonene.⁴⁹ Den transatlantiske orienteringen gjorde at Rokkan og Faaland hadde samme forhold til norsk akademia: de befant seg i utkanten av det etablerte systemet, med blikket vendt utover både geografisk og faglig, og var begge interessert i ”nye” samfunnsvitenskapelige fagfelt. Dette falt godt innenfor rammen av forskning som CMI ønsket å fostre, samtidig som Instituttets organisasjonsmodell ga forskerne rom til å utvikle egne prosjekter uten føringer.

I 1961 formulerte Rokkan og Faaland et felles forslag om å etablere et mer helhetlig program for samfunnsvitenskapelig forskning ved CMI. CMIs styre og råd behandlet forslaget grundig, fordi det i praksis ville innebære å gå delvis bort fra Instituttets prinsipp om femårige medlemskap uten betingelser for forskerne. Flere representanter var usikre på om det var riktig å fastlegge forskernes arbeidsfelt gjennom et formalisert program, og å binde ressurser

---

⁴⁶ CMIs styre besluttet i 1937 å starte et prosjekt for internasjonale studier, fordi de anså at en satsing på dette feltet var en god måte å oppfylle Michelsens intensjon. Etter å ha etablert kontakt med amerikanske samfunnsvitenskapelige forskningsinstitutter, startet CMI i 1938 et forskningsprogram med støtte fra Rockefeller Foundation. Se Thue 2006, s. 43-44.

⁴⁷ ”Program for utbyggingen av den samfunnsvitenskapelige forskning ved Chr. Michelsens Institutt”, datert 15.2.1964, s. 5. CMIs sentralarkiv, boks: Rådsmøter og Årsmøter 1964-1969, mappe: Ekstraordinært rådsmøte 4.juni 1964.

⁴⁸ Rokkan var frem til 1958 forsker ved Institutt for samfunnsforskning i Oslo. Den umiddelbare foranledningen for hans flytting til Bergen var at han tapte konkurransen om et dosentur i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Se Thue 2006, spesielt s. 415-453.

⁴⁹ Ibid.

direkte til konkrete prosjekter. Dette ble imidlertid ikke tillagt større vekt, og styret vedtok i oktober 1961 ”å samle arbeidet ved Avdelingen frem til utgangen av 1965 om feltene internasjonal økonomikk og komparativ politikk med Just Faaland og Stein Rokkan som ansvarshavende forskningsledere.”⁵⁰

Denne beslutningen skulle på sikt åpne opp for store endringer i CMIs profil og organisasjonsmodell, fra den opprinnelige ”fristed”-modellen til et prosjektbasert forskningsinstitutt. En annen viktig konsekvens var at CMI institusjonaliserte amerikansk-inspirert samfunnsvitenskap, og dermed gav rom for to fagfelter som til da hadde vært marginale i Norge: studier av internasjonal økonomi og av komparativ politikk. På denne måten la styret grunnlaget for en orientering vekk fra det kontinentale vitenskapsidealet om den autonome akademikeren, til en mer amerikansk nettverks- og teambasert modell, som åpnet opp for offensiv og policy-orientert tverrfaglig forskning. Det er imidlertid sentralt at denne endringen av CMIs modell var forskerinitiert, at den skjedde gradvis og at den ikke rokket ved prinsippet om forskernes autonome status.

Mens Rokkan brukte CMI som plattform for sitt engasjement i utviklingen av fagfeltet politisk sosiologi, og i hovedsak beveget seg i akademiske sirkler, skulle Faaland vise seg å være mer anvendt orientert. I 1961 introduserte han et nytt forskningsfelt ved CMI: undersøkelser av økonomiske forhold i såkalte utviklingsland og deres rolle i verdensøkonomien.⁵¹ Utviklingsforskningen ved CMI oppsto slik i forlengelsen av studier av internasjonal handel. For å forstå hvordan dette prosjektet kom i gang er det nødvendig å følge Faaland til Pakistan, der han i 1957-59 var medlem av en ekspertgruppe utsendt fra Harvard-universitetet som bistod landets regjering i økonomisk planlegging. Dette oppdraget markerer starten på Faalands orientering mot økonomiske spørsmål på globalt nivå, og for hans engasjement for å anvende den norske sosialdemokratiske styringsvitenskapen til å bedre utviklingslandenes situasjon.

STØTTE TIL UTVIKLINGSFORSKNING FRA ROCKEFELLER FOUNDATION

“Since 1957, when I joined the Harvard Group in Pakistan, I have become absorbed in the problems of the economically underdeveloped countries, in the growth potentials and the mechanisms of development of poor countries”, skrev Just Faaland til Rockefeller Foundation i august 1960.⁵² Tidligere samme sommer hadde han møtt representanter for både Rockefeller og Ford Foundation under en ekspert-samling på Bellagio, Rockefellerers representasjonsvilla i Italia. Her hadde Faaland luftet mulighetene for å få støtte til et forskningsprosjekt innen ut-

---

⁵⁰ CMIs årsberetning 1961, s. 2-3.

⁵¹ Ibid., s. 4.

⁵² Brev, Faaland til Rockefeller Foundation v/ Dr. Leland C. DeVinney, 31.8.1960, s. 1. DERAP, boks: DERAP – Rockefeller – Harvard, mappe: RF-Grant of 1961.

viklingsøkonomi, “a project I am very keen on getting going.” Prosjektets hovedformål ville være en studie av ”the interrelations and interdependency between the already developed, richer countries on the one hand, and the poor, developing countries, on the other, rather than on the underdeveloped countries as such.”⁵³ Denne interessen for *interrelations* og *interdependency* viser at Faaland etter oppholdet i Pakistan var blitt kjent med det unge fagfeltet utviklingsøkonomi, slik det var i ferd med å konsolidere seg omkring Raúl Prebischs teorier. Vi kan anta at Faaland under sitt opphold i Pakistan opplevde dette misforholdet i praksis. I tillegg kom han i kontakt med det internasjonale bistandssystemet, og fikk slik nær kjennskap til pågående debatter om bistand og utvikling på globalt plan.

Faalands rolle i Pakistan var å bistå den pakistanske planleggingskommisjonen med å utarbeide en femårsplan for økonomien, som del av en ekspertgruppe utsendt fra Harvard-universitetet i USA. Opplegget var finansert av Ford Foundation, som på dette tidspunktet var involvert både i ekspertoppdrag og i oppbyggingen av universiteter og høyskoler i en rekke utviklingsland.⁵⁴ Dette arrangementet illustrerer den brede konsensusen som hersket omkring samtidens utviklingstenkning. Men det illustrerer også at selv om konsensusen var internasjonal i sin utstrekning, hadde den sitt omdreiningspunkt i amerikanske forsknings- og finansieringsinstitusjoner. Ford Foundation hadde ”human welfare” og internasjonal fred som overordnede mål, men var samtidig sterkt påvirket av det rådende politiske klimaet i USA, og vinklet sine prosjekter inn som virkemidler i den kalde krigens oppdemningsstrategi mot kommunismen.⁵⁵ Innenfor denne tankegangen ble altså bruken av vestlige eksperter ansett som avgjørende i en overgangsperiode, for å bistå unge stater i Asia og Afrika med å overkomme hindre for utvikling og trekke dem mot ”den frie verden”.

I 1959 ble Harvard-gruppa supplert med en nordmann til, Ole David Koht Norbye. Han og Faaland hadde påfallende parallelle karrierer før de møttes i Pakistan: Koht Norbye var utdannet økonom fra Universitetet i Oslo i 1944 og arbeidet ved Statistisk Sentralbyrå frem til 1945, før han var økonomiredaktør i Arbeiderbladet i fem år. Koht Norbye hadde slik åpenbart en sterk forankring i Arbeiderpartiets ideologi og Frischskolens teknologier. I årene 1948-49 studerte han økonomi i USA, og er dermed som Faaland et eksempel på en nordmann som hadde nær kjennskap til det amerikanske akademiske systemet. Etter USA-oppholdet vendte han tilbake til Europa, og fikk i 1950 en stilling i OEECs European Productivity Agency (EPA), der han de siste årene også var avdelingsleder. EPA arbeidet med å øke effektiviteten i europeisk industri og støttet en rekke bygdeutviklingsprosjekter i de fattigere

---

⁵³ Ibid., s. 1-2.

⁵⁴ Se George Gant, ”The Ford Foundation Program in Pakistan” i *Annals of the American Academy of Political and Social Science* (mai 1959) og Richard Magat, *The Ford Foundation at Work. Philanthropic Choices, Methods, and Styles* (1979).

⁵⁵ Se Thue 2006, s. 374-376 og 389.

delene av Europa, som for eksempel Sør-Italia og Nord-Norge. Koht Norbye ble ved EPA i 10 år, før han i 1959 ble Faalands kollega i Pakistan.⁵⁶ Erfaringen fra EPA er høyst interessant i vår sammenheng, fordi regionalplanlegging og bygdeutvikling skulle komme til å bli sentrale strategier i bistanden mot slutten av 1960-tallet. Som Faaland brakte altså Koht Norbye sin erfaring fra norsk og vesteuropeisk kontekst med seg ut i verden. Gjennom sin felles erfaring i Harvards ekspertgruppe fikk de kjennskap til det internasjonale bistandssystemet. Under oppholdet i Pakistan i 1959 utviklet Faaland og Koht Norbye ideen om å bygge opp et norsk miljø for utviklingsforskning etter modell av Harvards ekspertgruppe.⁵⁷

Faalands henvendelse til Rockefeller Foundation i august 1960 ble møtt med positiv respons, og Faaland var i dialog med saksbehandlere i over ett år før den endelige søknaden ble sendt i november 1961. Saksbehandlerne kommenterte flere utkast av prosjektsøknaden, og foreslo endringer og forbedringer. Våren 1961 hadde Faaland et gjesteforskeropphold ved University of Michigan, og det er tydelig at dette oppholdet var av stor betydning for søknadens teoretiske fundament. Under oppholdet deltok han dessuten i oppbyggingen av universitetets nye senter for utviklingsforskning, noe som må ha gitt ham verdifull erfaring med hvordan et institutt kunne bygges opp fra grunnen av. Dette i kombinasjon med den faglige modningen må ha gjort Faalands opphold viktig for utformingen av det utviklingsøkonomiske forskningsprosjektet ved CMI. Nettopp fordi søknadsprosessen som helhet ser ut til å ha fungert som en katalysator for prosjektets grunnlagstenkning og Faalands teoretiske modning, er det interessant å gjøre en nærlesning av disse kildene.

Prosjektets hovedformål lå fast helt fra Faalands innledende kontakt med Rockefeller Foundation, mens det teoretiske fundamentet og metodiske betraktninger ble bygget ut i løpet av prosessen. Som nevnt var hovedformålet å analysere relasjonen mellom industrialiserte land og utviklingsland på to felter: handel og bistand. Disse utgjorde to separate underprosjekter. I tillegg inkluderte Faaland et tredje underprosjekt, der han ønsket å undersøke eksisterende handelsteori for å vurdere i hvilken grad denne var relevant for utviklingsland.⁵⁸ Vi ser her hvordan søknaden var tydelig fundert innenfor det unge feltet utviklingsøkonomi: den vektla *relasjonen* mellom utviklingsland og utviklede land, og gikk dessuten inn i debatten om hvorvidt det trengtes egne økonomiske modeller for land i utvikling. Det første punktet blir tydelig i redegjørelsen for analysen av verdenshandelen. Det hadde følgende formål:

...[to] give an evaluation of, first, the extent to which effective and rapid growth in underdeveloped countries depends on access to markets of more industrialized countries, second, the probable need for

---

⁵⁶ Samtale med Ole David Koht Norbye 27.1.2007 samt CV for Koht Norbye, vedlegg til "Research Project: The Developing Countries in the World Economy", 30.1.1961. DERAP, boks: DERAP-Rockefeller-Harvard, mappe: RF-Grant of 1961.

⁵⁷ Samtaler med Just Faaland 26.1.2007 og Ole David Koht Norbye 27.1.2007.

⁵⁸ "Research Project: The Developing Countries in the World Economy", 30.1.1961, s. 1. DERAP, boks: DERAP – Rockefeller – Harvard, mappe: RF-Grant of 1961.

adjustments in trade policies in richer countries and, third, the need for adjustments in the commodity structure of production, as well as imports, in the developed countries.⁵⁹

Her ser vi tydelig at Faaland skrev seg inn i Prebischs tradisjon, fordi han fremholdt at dersom utviklingslandene skulle oppleve vekst, måtte de utviklede landene endre sin handelspolitikk. Faalands ankepunkt var at rådende økonomisk teori om relasjonen mellom handel og økonomisk vekst ikke var adekvat for å forklare utviklingslandenes situasjon, fordi disse landene ikke hadde mulighet til å nyttiggjøre seg sine ressurser.⁶⁰ Dermed ga ikke internasjonal handel på langt nær de samme mulighetene for vekst som i OECD-landene, der det i hovedsak var markedsekspansjon som utgjorde økonomiens vekstpotensial.

Hvordan forestilte så Faaland seg at en alternativ vekstmodell for utviklingsland kunne se ut? Et sentralt punkt var nødvendigheten av en differensiert modell, som kunne tilpasses utviklingslandenes ulike situasjon. Faaland søkte derfor å få grep om den økonomiske vekstens *mønstre* i ulike land, for ved hjelp av det å kunne si noe om hvilke strukturelle endringer som måtte til.⁶¹ Nettopp denne tanken om at økonomiens strukturer hadde betydning knyttet Faaland til Prebisch-skolen. I den endelige versjonen av søknaden fra november 1961 var denne teoretiske posisjonen enda mer eksplisitt. Om prosjektets formålet het det:

The ultimate purpose of the research programme as a whole is, on the one hand, to bring out some of the problems which the industrialised countries must take into account in formulating their policies towards the underdeveloped countries' aid programs, trade policies, support to domestic industries, indirect taxation, anti-cartel policies, etc. – and on the other hand, to improve some of the theories and data available to the underdeveloped countries themselves in their efforts to plan their economic development. The research effort is, therefore, essentially policy oriented.⁶²

Faaland understreket her at også den teoretiske studien var planlagt i anvendt øyemed, fordi de økonomiske teoriene fungerte som verktøy for utforming av politikk. Med andre ord, dersom teoriene ikke passet med virkeligheten, ville de nødvendigvis være dårlige veivisere for samfunnsplanleggere i utviklingsland og således ikke ha noen positiv effekt for landenes økonomiske utvikling. Nettopp denne nyttetilnærmingen til teori, synet på teori som et *verktøy*, viser at Faaland og utviklingsforskningsmiljøet ved CMI søkte å videreføre Frischskolens prinsipper: målet var vellykket anvendelse, men for å nå dette målet måtte man først videreutvikle teorien. Her ser vi konturene av et system der velferdsstatens teknologier, samfunnsplanlegging gjennom statistikk og statsbudsjetter, ble bragt ut i verden til de unge, nylig uavhengige statene. For nettopp Frischskolens metode – å frembringe rådata, analysere dem, utarbeide statistikk og på bakgrunn av dette utarbeide økonomiske prognoser som kunne ligge til grunn for politisk styring – var også metoden CMI-økonomene søkte å anvende.

---

⁵⁹ "Research Project", januar 1961, s. 1.

⁶⁰ Brev, Faaland til Rockefeller Foundation v/ Walter S. Salant, 9.3.1961. Sm.st.

⁶¹ "Research Project: The Developing Countries in the World Economy", november 1961, s. 5. Sm.st.

⁶² Ibid., s. 2.

Bindeleddet mellom norsk samfunnsplanlegging og Faalands utviklingsøkonomi var imidlertid ikke begrenset til prosjektets metode. Den norske historiske erfaringen var nemlig av interesse i seg selv. I omtalen av underprosjekt nummer to, om organisering av bistand, var Faalands utgangspunkt at det var nødvendig å forbedre måten bistanden ble organisert på dersom den skulle ha en positiv effekt for utviklingslandene.⁶³ Bistanden møtte problemer både i form av manglende absorberingsevne i mottagerlandene og manglende mobilisering i giverlandene, ifølge Faaland. Dette paradokset, for lite ressurser i forhold til behovene, men samtidig for mye ressurser i forhold til mottakskapasiteten, hindret åpenbart effektiv bistand.

En sentral del av dette underprosjektet var en analyse av Nord-Norge-planen, den norske statens offensiv for gjenreisningen av Nord-Norge etter krigen.⁶⁴ Faaland anførte at en studie av "the policies pursued in Norway for development of the under-developed Northern part of the country" ville være relevant for å "examine the possibility of parallel action on an international scale to further economic growth in underdeveloped countries."⁶⁵ Denne eksplisitte koblingen av norsk distriktspolitikk og utviklingshjelp er interessant, ikke minst fordi Faaland omtalte Nord-Norge-planen i et språk som sidestilte den med samtidens bistandsprosjekter: Nord-Norge var "underutviklet". At en studie av Nord-Norge-planen fremsto som potensielt verdifullt for en utviklingsøkonomisk undersøkelse, forsterker inntrykket av at Just Faalands bakgrunn fra Frischskolen og Marshallplanen var av stor betydning for hans syn på utvikling.⁶⁶ For det første anså han at erfaringer fra OECD-land, inkludert Norge, kunne overføres til andre regioner. I tillegg mente han at mindre utviklede områder internt i et land kunne gjennomgå en utviklingsprosess gjennom styring fra sentralt hold og overføring av ressurser til mindre produktive regioner og sektorer. Faalands posisjon var her i overensstemmelse med gjeldende utviklingstenkning globalt, ikke minst blant utviklingslandene selv, som klart uttalte et ønske om økt overføring av kunnskap og kapital fra de rike landene. Ønsket om å undersøke i hvilken grad norske erfaringer med regionalplanlegging hadde overføringsverdi til utviklingsland, kan forstås som en sidestilling av utviklingsprosesser i Norge og utlandet – man var underveis i den samme prosessen, men befant seg for øyeblikket på forskjellige stadier.

Nettopp denne tanken var et ekko av moderniseringsteoriens premiss om historisk determinisme, som vi har sett lå til grunn for samtidens utviklingsbegrep. Dette gjaldt både den kapitalistiske versjonen, som uttrykt av Walt Rostow, og den kommunistiske parallellen som

---

⁶³ "Research Project", januar 1961, s. 1-2.

⁶⁴ Da den fysiske gjenreisningen av Nord-Norge var fullført, ble Nord-Norge-planens sekretariat omformet og utvidet til et varig organ, Distriktenes Utbyggingsfond (DU), som ble etablert i 1961. Norske myndigheter ønsket å motvirke fraflytting og stimulere til økonomisk vekst og aktivitet i distriktene. DUs oppgave var derfor å initiere næringsutvikling og industrialisering i Nord-Norge og på Vestlandet. Se Berge Furre, *Norsk historie 1914-2000* (2001), s. 268-273.

⁶⁵ Research proposal, januar 1961, s. 2.

⁶⁶ Koht Norbyes bakgrunn er som vist også høyst relevant, og han var åpenbart involvert i utformingen av søknaden. Men siden kildene som er behandlet kun er signert Just Faaland, omtaler jeg utviklingssynet den formidler kun som Faalands.

uttrykt av Karl Marx. Også Faalands prosjektsøknad illustrerer dette grunnsynet, for eksempel i omtalen av bistand:

Obviously, a 'crash' programme of foreign aid, wisely designed and administered, can have an enormous impact on a small country, while it may have only a marginal, although extremely useful, effect in a large country.⁶⁷

Her avtegnes tydelig samtidens rådende utviklingstenkning: det var "åpenbart" at store bistandsprosjekter, *crash programmes*, ville ha enorm betydning i positiv retning for utviklingsland, så lenge de var klokt utformet. Denne ideen om samfunnet som laboratorium, der en viss metode ville gi et visst resultat, er kjernen i begrepet *social engineering*: man kunne planlegge seg frem til et velfungerende samfunn, og samfunnet var best tjent med å la eksperter ta seg av planleggingen. Utviklingslandene, som lå bak OECD-landene i utviklingsnivå, var i tillegg tjent med ekstern drahjelp i riktig retning: et *big push*, som det het i samtidens terminologi.⁶⁸ At det var "åpenbart" både for Faaland og for den intenderte leseren at dette var riktig, tydeliggjør at dette var en veletablert posisjon, som også strukturelt orienterte økonomer som Raúl Prebisch delte. Utviklingsøkonomenes dissens fra moderniseringsteorien bunnet i faglig uenighet; de bestred ikke dens premisser.

Et *crash*-program innebar nødvendigvis store endringer over kort tid for et lite samfunn. Modernisering av økonomien ville få store ringvirkninger også på det sosiale og kulturelle nivået, påpekte Faaland. Samtidig understreket han at høy økonomisk vekst på langt nær kunne måle "the development of 'welfare' in a country in which the greater part of the population lives under very primitive conditions."⁶⁹ Denne distinksjonen mellom vekst og velferd peker fremover mot CMI-økonomenes senere engasjement for sosiale dimensjoner ved utvikling, og bistand som et verktøy for å sikre folks grunnleggende behov, som vi vil undersøke nærmere i senere kapitler.⁷⁰ Det er imidlertid interessant at tanken er tilstede allerede i 1961. Samtidig mente Faaland på dette tidspunktet at sosiale, kulturelle og religiøse forhold i utviklingslandene kunne fungere som hindre for økonomisk utvikling. Et formål med prosjektet var derfor å undersøke i hvilken grad slike barrierer var til stede, for så å forsøke å overkomme dem. Med andre ord anbefalte han omfattende *social engineering* for å endre folks livsførsel i en retning som var mer kompatibel med modernisering av økonomien. Faaland la ikke skjul på at dette ville innebære radikale omveltninger for folk:

Rapid growth is closely linked with modernisation of the economy, which again entails a certain degree of urbanisation, or at least movement of people from a static, but in many respects secure, village or tribal community, into a society dominated by fluid personal relations, by fear of unemployment and by

---

⁶⁷ "Research Project", november 1961, s. 6.

⁶⁸ *Big push* ble først brukt av økonomen Rostenstein-Rodan i 1943, og ble raskt videreutviklet av økonomer som Singer og Myrdal, som var samtidige av Prebisch. Se Arndt 1987, s. 58-59.

⁶⁹ "Research Project", november 1961, s. 6.

⁷⁰ Arndt understreker at dette var en vanlig posisjon blant samtidens økonomer; få anså økonomisk utvikling for kun å handle om vekst. Se Arndt 1987, s. 52-53.

dependence on monetary transactions. Greater wellbeing for the individuals undergoing these painful social changes depends on whether modern society can offer them enough tangible advantages in the form of more and better food, improved health conditions and greater educational opportunities, without loss of human dignity. We assume that the underdeveloped countries will try to avoid the worst miseries of the industrial revolution, and that therefore the wish to attain a high rate of growth will be modified by a desire to ensure a gradual and orderly modernisation and urbanisation of the economy.⁷¹

Her er det tydelig at økonomen Faaland inntok rollen som sosial ingeniør: Han anerkjente at store folkeforflytninger fra bygd til by var en nødvendig konsekvens av modernisering, og at disse endringene *ville* bli smertefulle. Faaland hadde tilsynelatende få motforestillinger mot å ofre enkelte tradisjoner og kulturelle praksiser dersom det tjente moderniseringen. Tvert i mot mente han at fordelene ved økonomisk utvikling overgikk eventuelle negative konsekvenser.

Faalands eksplisitte referanse til *den* industrielle revolusjon synliggjør at han anså eks-kolonienes utviklingsprosess som en forsinket variant av OECD-landenes historiske erfaring. De forhenværende koloniene kunne ta lærdom av denne erfaringen, og på den måten utvikle seg raskere og mindre smertefullt. At land kunne "hoppe over" utviklingsstadier og "ta igjen" de som lå foran, var som vi har sett et sentralt premiss i Rostows stadie-modell. Samfunnsutvikling innebar således en lovmessighet:

Once the initial barriers to industrialization – in particular, the scarcity of the trained manpower and entrepreneurship – have been removed, new industries will develop as soon as the domestic market is large enough to permit economic operation.⁷²

Med andre ord, så snart hindringene for industrialisering var overkommet og hjemmemarkedet var blitt stort nok til å muliggjøre økonomisk aktivitet, *ville* nye industrier utvikles. Her identifiserte Faaland det øyeblikket Rostow kalte *the take-off* – øyeblikket der en tidligere uproduktiv økonomi tok steget over i selvforsterkende vekst. Ved å være de som identifiserte barrierene for utvikling og tilrettela for *take-off*, operasjonaliserte utviklingsøkonomene Rostows skjema, og hjalp utviklingslandene videre til neste nivå på veien mot moderniteten.

Faalands fortolkning av utviklingsprosessen fulgte slik moderniseringsteoriens hovedlinjer, men han anså også det internasjonale handelsregimet og rådende økonomisk teori som en barriere for utviklingslandenes økonomiske vekst. Slik sluttet han rekken med Prebisch og ECLA-skolen, og hans ståsted skilte seg dermed noe fra Rostows. Han ønsket å bygge videre på Prebischs analyser fra Latin-Amerika, og forsøke å overføre Prebischs politiske løsninger til andre utviklingsland. Her ser vi en indre spenning i Faalands resonnement: På den ene siden understreket han viktigheten av å "disaggregate the theories of trade", altså å av-universalisere det som til da hadde vært universelle teorier, og tilpasse dem spesifikke steder og situasjoner. Men samtidig mente han altså at det kunne være mulig å trekke noen generelle konklusjoner fra Prebischs arbeid.

---

⁷¹ "Research Project", november 1961, s. 6-7.

⁷² Ibid., s. 9.

Dette innebar at behovet for spesialtilpasning kun gjaldt for utviklingsland kontra utviklede land, mens utviklingslandene ble ansett som en gruppe med flere innbyrdes likheter enn ulikheter. Det var altså graden av modernisering i et samfunn som var den utslagsgivende markøren. Dermed ble det relevant å overføre Prebischs modeller fra Latin-Amerika til Asia og Afrika, selv om Latin-Amerikas historiske erfaring skilte seg klart fra de andre kontinentene. Spesielt var Afrikas situasjon svært ulik, ettersom europeisk kolonisering skjøt fart nærmere 30 år etter at de fleste latin-amerikanske statene var blitt uavhengige. Likeledes var det ifølge denne logikken relevant å overføre erfaringer fra Nord-Norge-planen til utviklingsland, selv om den totale historiske erfaringen var svært ulik. Relevansen av Nord-Norge-planen for utviklingslandene lå i at staten initierte et *take-off* fra underutvikling til vekst. Når parallellen kun ble trukket ut fra økonomisk utvikling og graden av vekst, ble vidt forskjellige historiske erfaringer visket ut. Nettopp dette kan bidra til å forklare det tilsynelatende paradokset i at Just Faaland forkastet teorier basert på de industrialiserte landenes handel, men samtidig søkte å løsrive Prebischs teorier fra sin latin-amerikanske kontekst og gjøre dem universelle.

UTVIKLINGSFORSKNINGENS FØRSTE ÅR

Med bevilgningen fra Rockefeller Foundation kunne Just Faaland starte et eget prosjekt for utviklingsforskning ved CMI, som fikk navnet *Development Research Project* (heretter DR-prosjektet). Dette utgjør et av de aller første skrittene mot en institusjonalisering av utviklings-kunnskapsfeltet i Norge. Rockefeller Foundation finansierte hele 70 prosent av DR-prosjektets budsjett fra og med 1962. Det hadde vært en betingelse for støtten at også norske finansieringskilder var involvert. Faaland hadde derfor allerede ved årsskiftet 1960/61 sørget for godkjennelse fra CMIs styre, som ifølge Faaland var entusiastiske på vegne av prosjektet.⁷³ I tillegg hadde CMI fått innvilget finansiering av ett årsverk til prosjektet fra NAVF. Støtten fra forskningsrådet viser at prosjektet ble ansett for å holde et høyt faglig nivå i Norge.

I løpet av 1962 og 1963 begynte DR-prosjektet å ta form. Just Faaland og Ole David Koht Norbye var prosjektets seniorstab, mens de øvrige stillingene ble fylt av yngre, nyutdannede økonomer. Gunnar Fløystad⁷⁴ ble ansatt på NAVF-stipendet, og arbeidet med en gjennomgåelse av foreliggende prognoser for verdenshandelen, bistandsarbeidet og ”strukturen av utviklingslandenes import og eksport”. Faaland tok fatt på studien av eksisterende handelsteori. Amerikanske Kenneth Wood startet arbeidet med analysen av Nord-Norge-planen. En ung

---

⁷³ ”Board members were, in fact, quite enthusiastic at the prospect of expanded activity in this field at the Institute.” Brev, Faaland til DeVinney, 31.1.1961.

⁷⁴ Fløystad var utdannet økonom fra Universitetet i Oslo i 1959. Han hadde vært tilknyttet Statistisk Sentralbyrå i 1956, vært forskningsassistent ved Økonomisk Institutt i Oslo i 1957 og jobbet i Finansdepartementet fra 1960 frem til han tiltrådte som forsker ved CMI. Se CV for Fløystad, vedlegg til ”Research Project”, 30.1.1961.

sosialantropolog fra miljøet rundt Fredrik Barth, Gunnar Haaland, var tilknyttet prosjektet på deltid ”med en fremstilling av de sosiale forutsetninger for og virkninger av økonomisk vekst i utviklingslandene”.⁷⁵ Her ser vi spirer til en mer sosialt orientert utviklingsforskning. Riktignok var Haaland knyttet til CMI kun for en avgrenset periode, men tilknytningen signaliserer like fullt at DR-økonomene hadde en åpen tilnærming til sitt fagfelt og var interessert i tverrfaglighet og sosiale perspektiver.

Ole David Koht Norbye hadde sitt arbeidssted i Paris, og deltok bare tidvis i aktivitetene ved CMI i Bergen. I søknaden til Rockefeller hadde Faaland fremhevet dette som et strategisk fortrinn ved DR-prosjektet, fordi det gjorde det langt lettere å etablere og opprettholde et godt kontaktnett i de store internasjonale organisasjonene.⁷⁶ Både OECD, EFTA, NATO, GATT og ECE⁷⁷ hadde sine hovedkontorer i enten Paris, Brussel eller Geneve, og med et stabsmedlem fast stasjonert på kontinentet var det mulig å opprettholde nær kontakt med disse sentrale premissleverandørene innen bistand, utvikling og internasjonal handel. Fra sitt kontor i Paris arbeidet Koht Norbye med en analyse av Pakistans økonomi, som han hadde påbegynt i Karachi som Harvard-utsendt ekspert. Men det som ble hans viktigste arbeidsoppgave de første årene var en rapport til Ford Foundation, som ønsket en oversikt over utviklingsplaner og -muligheter i Nord-Afrika. At Ford ga dette oppdraget til CMI, indikerer at instituttet var i ferd med å etablere seg som et senter for utviklingsøkonomisk ekspertise.

Både finansieringen fra Rockefeller Foundation, etableringen av Paris-kontoret og oppdraget fra Ford Foundation kan tolkes som et resultat av god teft for nettverksbygging og strategisk posisjonering innenfor et voksende kunnskapsfelt. Just Faaland og Stein Rokkan så begge betydningen av denne dimensjonen ved internasjonalt orientert forskning. Men der Rokkan kanaliserte sitt engasjement inn i et akademisk nybrottsarbeid, var Faalands orientering fra starten langt mer anvendt, og han posisjonerte seg i skjæringspunktet mellom kunnskapsutvikling og politikktutforming. I 1962 deltok han for eksempel i et utvalg oppnevnt av OECDs generalsekretær for å forberede opprettelsen av OECDs Development Centre, som kom til å fungere som et halvinternt kompetansesenter for utviklingsspørsmål. I 1963 ble han medlem i dette senterets rådgivende utvalg, og utførte samme år et konsulentoppdrag for OECD der han ledet en studie som skulle ”bidra til opplegget av en samordnet og effektiv politikk fra OECD-landenes side overfor utviklingslandene.”⁷⁸ Nettopp dette var også formålet for OECDs nyopprettede Development Assistance Committee (DAC, etablert 1961), som

---

⁷⁵ CMIs årsberetning 1963.

⁷⁶ ”Research proposal”, januar 1961, s. 4-5.

⁷⁷ FNs økonomiske kommisjon for Europa, ledet av Gunnar Myrdal, tilsvarte ECLA i Latin-Amerika, ledet av Raúl Prebisch. For en oversiktsfremstilling, se Arndt 1987; for analyse av de respektive regionale FN-kommisjonene, se Yves Berthelot (red.), *Unity and Diversity in Development Ideas: Perspectives for the UN Regional Commissions* (2004).

⁷⁸ CMIs årsberetning 1963, s. 14.

skulle koordinere og overse OECD-landenes bistandsinnsats. At Faaland tok del i sentrale prosesser i OECD i en periode der både utviklingspolitikken og organisasjonsmodellen var i støpeskjeen, indikerer at han nøy høy anseelse innenfor det transatlantiske utviklingssystemet.

I hvilken grad innfridde DR-prosjektet sine opprinnelige ambisjoner? Samlet sett var hoveddelen av prosjektet gjennomført, om enn i mindre skala enn planlagt. Dette gjaldt spesielt landstudiene, som begrenset seg til et lite utvalg land, og de teoretiske studiene, som ble gjennomført med mindre akademisk tyngde enn det som ble forespeilet. Det var kanskje symptomatisk at Faalands analyse av handelsteori ble utgitt i CMIs egen skriftserie, og ikke på et akademisk forlag.⁷⁹ Samtidig var det kanskje å forvente at forskningen ikke ble gjennomført i noe mer beskjedent format enn planlagt, ettersom den opprinnelige prosjektsøkningen var svært ambisiøs. Samtidig ser det ikke ut til at det var forskningen alene som var viktig for Rockefeller Foundation da de innvilget støtte til DERAP. På samme måte som Ford Foundation hadde Rockefeller som sitt mål å bidra til å bygge opp forskningsinstitutter og stimulere til forskningssamarbeid mellom den første og den tredje verden. Rockefeller ønsket eksplisitt å bidra til å bygge opp europeiske fagmiljøer som engasjerte seg i forskning på politiske og økonomiske systemer i utviklingsland, og da spesielt personer som gjennom amerikanske faglige nettverk inngikk i et "Atlantic partnership".⁸⁰ Just Faaland ser ut til å ha vært nettopp en slik globalt og amerikansk orientert forsker som Rockefeller Foundation ønsket å knytte til seg. På begynnelsen av 1960-tallet var CMI den ene av bare tre institusjoner som Rockefeller støttet i Vest-Europa. Dette kan sæledes ha vært strategisk viktig for Rockefeller å støtte CMI.⁸¹

DR-prosjektets profil er svært interessant i vår sammenheng, fordi det kaster lys over CMI-økonomenes kunnskapssyn og deres tanker om forholdet mellom forskning og politikk. På den ene siden var de gode internasjonale kontaktene en forutsetning for å få finansiert DR-prosjektet, og det omfattende nettverksarbeidet kan slik tolkes som et resultat av finansieringssituasjonen. Men samtidig var det et grunnleggende trekk ved både Faaland og CMI at de ønsket å befinne seg nettopp i skjæringspunktet mellom forskning og politikk, og å bidra til politisk endring gjennom anvendelse av vitenskap. Den bærende ideen allerede i de første

---

⁷⁹ Just Faaland, *Essays in the theory of trade discrimination* (1964).

⁸⁰ Robert Shaplen, *Towards the well-being of mankind. Fifty years of the Rockefeller Foundation* (1964), s. 201-202.

⁸¹ Shaplen knyttet støtten til CMI direkte til Rockefeller's hovedformål: "The growth of political and economic systems in the underdeveloped areas still naturally depends on Western European as well as American ideas and techniques. Immediately after the last war, the Foundation helped stimulate Europe's intellectual recovery by refurbishing libraries and laboratories, and it continued to render assistance to institutes and universities, as well as individuals. Many of the men and women who have received such help are now engaged in research that directly concerns the new and less experienced nations, and the Foundation, recognizing the importance of an Atlantic partnership in helping the developing areas, has interested itself in their work and enterprise. A grant of \$100.000. for example, was given in 1961 to the Christian Michelsens Institute in Norway for a large-scale economic research project on the economic interrelationships of developing nations with the industrialized countries." Ibid.

henvendelsene Faaland sendte til Rockefeller Foundation var å anvende økonomisk teori og praksis til beste for utviklingslandene. Innpass i akademiske kretser var da mindre relevant enn innpass i toneangivende miljøer for utviklingstenkning og bistandspolitikk.

Sett i lys av Gibbons' to idealtyper av forskningsorganisering peker CMI seg tilsynelatende ut som et typisk eksempel på mode 2: Basert i randsonen av den tradisjonelle akademiske infrastrukturen, eksplisitt anvendt orientert, problembasert, og med en intensjon om tverrfaglighet. Et viktig trekk ved CMI var imidlertid at den policyorienterte forskningen var initiert av forskerne selv. Oppdragsforskningen var slik ikke et nødvendig onde, men selve poenget. Her overskred DR-prosjektet grensene for mode 2, og får trekk av mode 1, der den autonome forskeren, urørt av materielle og kommersielle hensyn, styrer forskningens orientering. Vi ser altså at CMIs akademi-aktige organisasjonsmodell, der forskeren skulle frikobles fra plikter og følge sin egen faglige nysgjerrighet, var en nødvendig forutsetning for etableringen av utviklingsforskningen ved Instituttet. Dette kom til å forbli et viktig trekk da det midlertidige DR-prosjektet ble omformet til et fast, varig forskningsprogram ved CMI.

DERAP MØTER NORSK UTVIKLINGSHJELP

DR-prosjektet var planlagt å vare i tre år, og finansieringen fra Rockefeller Foundation løp etter avtalen ut ved utgangen av 1964. I løpet av 1964 fremforhandlet Just Faaland et omfattende samarbeid med Ford Foundation om støtte til en utvidelse av prosjektet, til et eget fast forskningsprogram, kalt *The Development Economics Research and Advisory Programme* (DERAP). At Rockefeller ikke fornyet sin støtte, kan ha sammenheng med at denne organisasjonen hadde som hovedregel å bidra med fødselshjelp til lovende prosjekter, som deretter måtte stå på egne bein.⁸² Med etableringen av DERAP i 1965 ble utviklingsforskningen for alvor institusjonalisert ved CMI. Mens DR-prosjektet kun var et av flere arbeidsfelt ved programmet for internasjonal økonomikk, ble DERAP etter få år programmets eneste prosjekt.

En viktig konsekvens av overgangen til DERAP var at forskningskomponenten, som vi har sett var svært tydelig i DR-søknaden fra 1961, ble nedtonet til fordel for rådgivningstjenester. Dette forsterker CMIs preg av mode 2-forskning, fordi relasjonen til forskningens brukere ble styrket. I CMIs årsmelding for 1965 heter det:

Det nye prosjekt i utviklingsøkonomikk (DERAP) er lagt opp for en gruppe på seks til åtte økonomer, som over femårsperioden skal arbeide med forskningsoppgaver ved Instituttet i ca. halve tiden, og for øvrig påta seg rådgivnings-, forsknings- og undervisningsarbeid i utviklingsland i Asia og Afrika.⁸³

Denne femti/femti-modellen var ment å skape en god synergieffekt: Under uteopphold fikk

---

⁸² Ibid. Rockefeller godkjente imidlertid Faalands søknad om en ekstrabevilgning for å muliggjøre drift i overgangsperioden januar-juli 1965.

⁸³ CMIs årsberetning 1965, s. 6.

man konfrontert teoriene med virkeligheten og i tillegg samlet data til forskningsarbeid, mens man gjennom forskning hjemme holdt seg oppdatert på teoriutvikling og bearbeidet materialet man hadde samlet. Dermed ville både forskningen og rådgivningsarbeidet bli bedre.⁸⁴

Hvorfor valgte CMI-økonomene å endre faglig profil og organisasjonsmodell? Som vi har sett, var Harvard-universitetets ekspertgruppe en direkte inspirasjonskilde for DR-prosjektet. I 1962 ble denne ekspertgruppen institusjonalisert gjennom opprettelsen av kontoret Development Advisory Service (DAS) ved Harvard. DAS hadde et fast sekretariat og ambisjoner om å drive forskning ved siden av rådgivningsoppdragene. Dette ble organisert ved at de tilknyttede forskerne jobbet halve tiden ute, halve tiden hjemme. Det var denne organisasjonsmodellen Just Faaland ønsket å innføre ved CMI gjennom utvidelsen fra DR-prosjektet til DERAP.

Ved siden av inspirasjonen fra DAS må forhandlingene med Ford Foundation ha spilt en avgjørende rolle i valget av organisasjonsmodell. Ford krevde nemlig at en viss andel av DERAPs rådgivningsaktiviteter ble brukt innenfor Ford-finansierte prosjekter. Faaland ytret ingen motforestillinger mot dette i forhandlingene.⁸⁵ I Fords tilsagnsbrev het det at midlene var bevilget ”for the establishment of a development economics unit at the Institute as a resource base for programs in the Middle East and Africa and South and Southeast Asia.”⁸⁶ Her ser vi at DERAP omtales som en ressursbase for Ford Foundation, og det ser ut til at for Fords vedkommende var det dette som var DERAPs hovedformål. Forskerinitiert forskningsvirksomhet var således mindre viktig for Ford.

Et annet krav fra Ford Foundation var at andelen norsk finansiering økte. Dette gjorde at Faaland i 1964 for første gang gikk i dialog med den norske bistandsadministrasjonen, Norsk utviklingshjelp.⁸⁷ På samme måte som Ford, stilte Norsk utviklingshjelp krav om at en ”rimelig” del av DERAPs ekspertvirksomhet ble knyttet til norsk bistandsinnsats.⁸⁸ Resultatet av forhandlingene ble at Ford Foundation sto for 50 prosent av DERAPs budsjett, Norsk utviklingshjelp for 40 prosent og CMI for 10 prosent.⁸⁹ Stipendet fra NAVF ble ikke fornyet, hvilket understreker at den akademiske forskningen ble mindre viktig for DERAP. I stedet kom rådgivningsarbeid initiert av norsk bistandsforvaltning til å få langt større plass.

---

⁸⁴ Samtale med Just Faaland 26.1.2007.

⁸⁵ For korrespondanse fra forhandlingene, se DERAP, boks: DERAP: Ford Foundation (Før 1980), mappe: FF – 1965-1970 project Grant no. 650-0109.

⁸⁶ Brev, Joseph M. McDaniel til E. W. Paulson, 1.2.1965. DERAP, boks: CMI-DERAP. NORAD 1962-72, mappe: Norsk utviklingshjelp 1965-66.

⁸⁷ Norsk utviklingshjelp skiftet i 1968 navn til NORAD. Jeg bruker derfor navnet Norsk utviklingshjelp i dette kapitlet, og NORAD f.o.m. kapittel 3.

⁸⁸ For korrespondanse om dette, se DERAP, boks: CMI-DERAP. NORAD 1962-72, mappe: Norsk utviklingshjelp, Fridtjof Nansens plass 6, Oslo Dep. (Eskild Jensen) 1962-64.

⁸⁹ CMIs andel utgjorde Faalands lønn, lokaler og noe driftsmidler, hvilket kun var en videreføring av eksisterende praksis.

DERAP skulle vise seg å være interessant for norske bistandsmyndigheter på flere måter. Kontorsjef Eskild Jensen i Norsk utviklingshjelp, som selv var økonom, svarte slik på Faalands innledende henvendelse om delfinansiering av DERAP:

Det kan synes som om dette opplegget både tar sikte på å øke vår forskningsinnsats når det gjelder sentrale problemer for utviklingslandenes økonomi, og legge til forholdene rette for å rekruttere kvalifiserte norske økonomer til tjeneste i utviklingsland. Vi er vel kjent med at det er betydelig mangel på sosialøkonomer i sin alminnelighet til tjeneste i utviklingsland, og i særdeleshet på sosialøkonomer som før de reiser ut har en faglig bakgrunn som kan være dem til direkte nytte under sin tjeneste ute. På dette grunnlag synes det som om Deres prosjekt faller innenfor rammen av den type virksomhet som Norsk utviklingshjelp kan støtte.⁹⁰

Jensen betonte her behovet for sosialøkonomer med relevant erfaring for uteoppdrag, og at dette var bakgrunnen for bistandsforvaltningens positive innstilling. Norsk utviklingshjelps styre var enda mer eksplisitt på dette punktet, og anså at støtte til DERAP ville ”gjøre det mulig å stille norske økonomer til rådighet for tjeneste i utviklingsland”. De heftet derfor følgende betingelse ved støtten:

[At den] blir brukt til kvalifisering for ekspert-tjeneste i utviklingsland og/eller utøvelse av slik tjeneste, samt til særlige utredningsarbeider i forbindelse med utviklingslandenes økonomi, økonomiske vekstproblemer, utviklingshjelpens effektivitet m.v., og herunder i noen grad oppdrag som Norsk utviklingshjelp har bruk for til sin egen virksomhet.⁹¹

Her ser vi at Norsk utviklingshjelps styre eksplisitt gjorde støtten betinget av at DERAP stilte sin stab til rådighet for ulike oppdrag. Det kan også se ut til at nettopp dette forholdet var det argumentet som veide tyngst for styret. På samme måte som for Ford Foundation var DERAPs funksjon som ressursbase viktigere enn forskningsarbeidet. Dette illustreres også av at Norsk utviklingshjelp benyttet begrepet ”utredning” i utkastet til avtale med DERAP – hvilket Faaland konsekvent endret til ”forskning”. Dette indikerer at Just Faaland ønsket å holde fast på DERAPs status som et forskningsinstitutt, som drev med oppdragsforskning, og ikke bare utredningsarbeid. Norsk utviklingshjelp motsatte seg ikke Faalands begrepsendring, og de to partene var dermed enige om innholdet i avtalen. Etter bare fire år var utviklingsforskningen ved CMI således blitt delfinansiert av norsk bistandsforvaltning.

Et av DERAPs største prosjekter skulle komme til å bli utarbeidelsen av kryssløpstabeller for land i Øst-Afrika. Dette innebar å utarbeide detaljerte beregninger for økonomisk virksomhet innen en nasjonaløkonomis ulike sektorer, og var en av Frischskolens metodiske hjørnesteiner.⁹² I tilknytning til dette var flere stabsmedlemmer på oppdrag i Kenya, Uganda og Tanzania, der de jobbet med statistikk og analyser eller tok del i økonomiske planleggingsprosesser. Både Ford Foundation og Norsk utviklingshjelp var oppdragsgivere for dette.

---

⁹⁰ Brev, Eskild Jensen til CMI, 22.5.1964. DERAP, boks: CMI-DERAP. NORAD 1962-72, mappe: Norsk utviklingshjelp, Fridtjof Nansens 6, Oslo Dep. (Eskild Jensen) 1962-64.

⁹¹ Brev, Eskild Jensen til CMI, 3.7.1964. Sm.st.

⁹² Frisch m.fl. utarbeidet i 1930-årene slike beregninger for Norge. Se for eksempel Ragnar Frisch m.fl., *Plan til en økonomisk strukturoversikt for Norge* (1936).

DERAP inngikk også samarbeid med det nyopprettede Universitetet i Øst-Afrika, som hadde campuser i alle de tre landene. DERAPs oppgave var her å bistå ved avdelingene for utviklingsplanlegging og økonomi. Denne kontakten ble formidlet og finansiert av Rockefeller Foundation, som hadde utbyggingen av dette universitetet som et av sine viktigste prosjekter i regionen.⁹³

Hjemme i Norge ble DERAP gradvis mer involvert i samarbeidet med Norsk utviklingshjelp. DERAP var kursholdere både for bistandsforvaltningens egne ansatte og for eksterne fagfolk som var på vei ut på ekspertoppdrag. Faaland bidro også med sin kjennskap til OECD og DAC i forbindelse med DACs evalueringer av Norges bistandsinnsats i 1965 og 1967.⁹⁴ Utover dette var imidlertid ikke kontakten mellom DERAP og Norsk utviklingshjelp spesielt omfattende. Langt mer ressurser la i å delta i internasjonale fora. Faaland hadde for eksempel et oppdrag som rådgiver ved UNCTAD under Raúl Prebisch i 1965.⁹⁵ Denne direkte linjen mellom DERAP og UNCTAD og mellom Faaland og Prebisch tydeliggjør DERAPs posisjon i internasjonale faglige nettverk. Et annet eksempel på at DERAP brukte ressurser på å opprettholde og utvikle sine internasjonale nettverk finner vi i 1966, da CMI var vertskap for en større internasjonal konferanse, *Annual Meeting of Directors of Development Research and Training Institutes*, sammenkalt av OECDs Development Center. Den fem dager lange konferansen hadde omkring åtti deltakere, og hadde som hovedtema "Relations between Economic Growth and Social Change".⁹⁶ Denne samstillingen av økonomisk vekst og samfunnsendring er interessant, og tydeliggjør at DERAP var aktivt involvert i debatter om den sosiale dimensjonen av utvikling og vekst på internasjonalt toppnivå. Temaet viser også at kunnskapsfeltet var i ferd med å artikulere en utviklingspolitisk reorientering, som på 1970-tallet skulle slå inn i bistandspolitikken med full tyngde. Dette vil vi komme nærmere tilbake til i neste kapittel.

Ved inngangen til 1968 var DERAP i ferd med å konsolideres, og så lyst på fremtiden:

Ved årsskiftet 1967/68 var halvdel av prosjektets første 5-års periode tilbakelagt, og med de erfaringer som er gjort, er det grunn til å se med optimisme på gruppens fremtidige arbeid. En må riktignok være forberedt på at antallet og sammensetningen av 'hjemmestyrkene' til enhver tid – som hittil – vil kunne veksle sterkt og at dette vil gi seg utslag såvel i omfanget og bredden av forsknings- og utredningsarbeidet som i 'annen virksomhet' fra år til år.⁹⁷

Årsmeldingen indikerer her at det eksisterte en uforutsigbarhet i både planlegging og gjen-

---

⁹³ Shaplen 1964.

⁹⁴ For omtale av 1965-evalueringen, se brev, Eskild Jensen til Just Faaland, 13.5.1965; for omtale av 1967-evalueringen, se brev, R. Hultin til Just Faaland, "OECD- Eksaminasjonen av Norge i DAC", 23.9.1967. Begge i DERAP, boks: CMI-DERAP. NORAD 1962-72, mappe: Norsk utviklingshjelp, Fridtjof Nansens 6, Oslo Dep. (Eskild Jensen) 1962-64.

⁹⁵ CMIs årsberetning 1965, s. 12.

⁹⁶ CMIs årsberetning 1966, s. 6. Dette nettverket ble i 1975 institusjonalisert som en egen organisasjon, EADI. Faaland var medlem av EADIs første styre. Se kapittel 3.

⁹⁷ CMIs årsberetning 1967, Avdeling for Humanistiske og Samfunnsvidenskapelige Studier, s. 4.

nomføring av forskningen, som skulle komme til å prege DERAPs arbeid inn i det neste tiåret. Ved utgangen av 1967, derimot, var situasjonen langt lysere, fordi DERAP var blitt sikret midler fra Ford Foundation også utover 1970. Stein Rokkan hadde på dette tidspunktet forlatt CMI til fordel for et professorat i sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen. Han opprettholdt sin tilknytning til CMI, men i praksis var DERAP med ett blitt det eneste prosjektet av en viss størrelse ved Instituttets avdeling for humanistiske og samfunnsvitenskapelige studier.⁹⁸

Dette veiskillet for Rokkan og Faaland illustrerer de to forskernes ulike akademiske ambisjoner: Begge var riktignok engasjert i unge, amerikansk-inspirerte forskningsfelt, men der Rokkan var engasjert i disiplinbygging, minket forskningsandelen ved DERAP til fordel for rådgivningsarbeid. Som vi har sett, var Faalands anvendte orientering tilsiktet helt fra starten i 1961. Dette var årsaken til den innledende kontakten med Rockefeller Foundation. Ford Foundation og Norsk utviklingshjelp var derimot langt mindre interessert i forskningen, og krevde i langt større grad at DERAP skulle anvende sin kompetanse. Som vi skal se i de kommende kapitlene, skulle dette komme til å skape spenninger mellom DERAP og norsk bistandsforvaltning.

Visjoner om et mer internasjonalt akademia

Vi har nå sett hvordan CMI tidlig på 1960-tallet utformet et program for utviklingsforskning forankret i økonomifaget, og at dette skjedde i nært samspill med toneangivende internasjonale institusjoner på bistandsfeltet. DERAP fremstår som et godt eksempel på mode 2-forskning: problembasert, anvendt orientert, tilløp til tverrfaglighet og plassert utenfor den tradisjonelle akademiske infrastrukturen. Videre er DERAP et tydelig eksempel på at norsk styringsvitenskap ”went global”, ved at Frisch-skolens og dermed velferdsstatens teknologier ble anvendt i utviklingsland.

CMI var på 1960-tallet et av svært få prosjekter for utviklingsforskning i Norge, men det var ikke det eneste. Det var også andre enkeltpersoner som identifiserte den samme mangelen i norsk akademia, og søkte å bringe dette fagfeltet til Norge. Det er et påfallende trekk at svært mange av disse tidlige pionerene hadde vært i USA eller England i en formativ fase. Det er liten tvil om at de her ble bevisst nye temafelter, nye måter å organisere forskning på, og nye synsvinkler på verden. De ulike initiativene hadde til felles med CMI at de ønsket å bidra til en internasjonalisering av norsk forskning, men de skiltes samtidig i sine ulike tilnærminger til utviklingsspørsmål og bistandspolitikk. Dette hang i stor grad sammen med at de alle tok

---

⁹⁸ CMIs årsberetning 1967, Avdeling for Humanistiske og Samfunnsvitenskapelige Studier, s. 3.

fatt på utviklingsspørsmålet ut fra sine respektive disipliner.

SOSIOLOGISK OG SOSIALANTROPOLOGISK BISTANDSKRITIKK

Det mest institusjonaliserte miljøet for utviklingsforskning ved siden av CMI i perioden finner vi ved Institutt for samfunnsforskning (ISF). I likhet med CMI var ISF et frittstående forskningsinstitutt med transatlantiske relasjoner, som var tidlig ute med å satse på amerikansk-inspirert samfunnsforskning. I 1959 startet ISF opp et eget forskningsprosjekt for konflikt- og fredsstudier under ledelse av sosiologen Johan Galtung. Som CMI-økonomene hadde også Galtung bakgrunn fra USA og gode kontakter i utenlandske fagmiljøer.⁹⁹ ISF og etter hvert NAVF sto for finansieringen av prosjektet, og prosjektet ble fra 1961 omdannet til et eget institutt, Fredsforskningsinstituttet, med en ung flerfaglig forskergruppe.¹⁰⁰ Den overgripende problemstillingen ved Instituttet var i hvilken grad bistand kunne bidra til å skape fred. De tidlige prosjektene omhandlet blant annet opinionens forhold til bistand i ulike land, og kritiske undersøkelser av bistandens effekter. Galtung knyttet bistand til fredsarbeid, og det var et mål at Fredsforskningsinstituttets virksomhet ikke bare var interdisiplinær og internasjonal, men at forskerne selv søkte å bli tverrdisiplinære og tverrnasjonale, slik at forskningen ble både holistisk og global.¹⁰¹

Denne aspirasjonen mot en global posisjon er interessant, fordi den overskrider skillet mellom å bringe norsk kunnskap ut i verden og bringe global kunnskap til Norge: Snarere var målet å unnsnippe det nasjonale. Sammenlignet med CMI er det påtakelig at selv om organisasjonsformen var relativt lik (med unntak av 50/50-modellen), var forskningens innhold og mål svært forskjellig. Fredsforskningsinstituttet har klare trekk av mode 2; arbeidet var problembasert, flerfaglig med eksplisitte ambisjoner om tverrfaglighet, og etablert utenfor universitetene. Relasjonen til bistandsforvaltningen, derimot, var eksplisitt distansert og kritisk. Dette gjør mode 2-kategorien mindre dekkende i Fredsforskningsinstituttets tilfelle. Galtung ønsket riktignok å bidra til en bedre bistandspolitikk med sin forskning, men han og kollegaene møtte sterk motstand i bistandsforvaltningen på grunn av sin kritiske innstilling.¹⁰² Forskingen har dermed trekk av Slagstads opposisjonsvitenskap, fordi den kritiserte norsk bistandspolitikk og -praksis med utgangspunkt i bistandsmottakernes perspektiv.¹⁰³

---

⁹⁹ Det transatlantiske samarbeidet fikk direkte innvirkning på prosjektets fundament og retning, ved at den amerikanske sosialpsykologen Otto Klineberg fungerte som konsulent i prosjektets oppstartsfasen. Se Johan Galtung, "Twenty-Five Years of Peace Research: Ten Challenges and Some Responses", *Journal of Peace Research* 22 (1985):2, s. 141.

¹⁰⁰ Forskningsgruppa besto foruten Galtung av etnografen Arne Martin Klausen, sosiologene Ingrid Eide, Mari Holmboe Ruge, Nils Halle og Fredrik Støvdal, historikeren Sivert Langholm og filologen Tom Broch. Se Arne Martin Klausen, *Et liv i kulturkollisjon* (1999), s. 108.

¹⁰¹ Galtung 1985, s. 144, 149.

¹⁰² Kjerland 1999.

¹⁰³ Samtidig er det uheldig å bruke Slagstads begrep for mekanisk i denne sammenhengen, ettersom det i utgangspunktet betegner en helt spesifikk faglig-politisk bevegelse med utspring i Institutt for samfunnsforskning på 1960-tallet. Sosiologen

Det er interessant at i tillegg til CMI og Fredsforskningsinstituttet ble det også opprettet et tredje institutt for internasjonalt orientert forskning ved inngangen til 1960-årene: Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI), etablert i 1959. Instituttets oppgave var å bidra til økt innsikt i utenrikspolitiske spørsmål gjennom forskning og informasjon.¹⁰⁴ Samtidig ble det presisert i statuttene at NUPI skulle bidra til innsikt i mellomfolkelige spørsmål, i motsetning til rent utenrikspolitiske: det overordnede målet var ”å trygge verdensfreden”.¹⁰⁵ NUPI posisjonerte seg innenfor fagfeltet *international relations*, og hovedvekten lå på spørsmål knyttet til kald krig, sikkerhetspolitikk, EEC og norsk utenrikspolitikk. Imidlertid ønsket NUPIs ledelse også å opprette et studie- og informasjonskontor om utviklingsland, fordi man så med bekymring på at nyhetene om disse landene i hovedsak kom gjennom vestlige nyhetsbyråer. Ledelsen ønsket derfor å bidra til at områdene i verden utenfor Europa ble presentert på sine egne premisser. Den nyutdannede statsviteren Olav Stokke ble ansatt for å gjennomføre en innholdsanalyse av afrikanske medier med midler fra NAVF. Ifølge Kjos Fonn og Elvebakk ble prosjektet også NUPIs første rene forskningsprosjekt, og et pionerarbeid ved instituttet.¹⁰⁶ NUPI fremstår i vår sammenheng som typisk mode 2; i nærhet til politikk og byråkrati, i randsonen av universitetsverdenen, og tydelig problemorientert. Samtidig er Stokkes prosjekt interessant fordi målet var å nyansere fremstillingen av Afrika i Norge, uten å anlegge et spesifikt utviklingsperspektiv. Her skilte det seg fra utviklingsforskning.

Ved inngangen til 1960-tallet var utviklingsrelatert forskning nærmest ikke-eksisterende ved norske universiteter. Om vi utvider perspektivet og leter etter internasjonalt rettet forskning uavhengig av tilnærming, faller blikket imidlertid på en økende interesse ved universitetene for forskning som omfattet områder og temaer utenfor den tradisjonelt europeiske sfæren: ikke-europeiske kulturstudier, i samtidens terminologi. Fagene etnografi og sosialantropologi spilte en sentral rolle her.

I Oslo finner vi allerede i 1950-årene et lite fagmiljø i etnografi, knyttet til Etnografisk museum ved universitetet.¹⁰⁷ Faget lå på dette tidspunktet innunder kulturgeografi, som igjen sorterte under HF-fakultetet. Dette miljøet er interessant i vår sammenheng fordi det hentet impulser fra engelsk og amerikansk sosialantropologi, som knyttet an til synkront orientert *social science*. Dette sto i kontrast til den mer diakrone humaniora-tilnærmingen etnografifa-

---

Vilhem Aubert var en sentral figur her, spesielt i forsøkene på å utvikle *aksjonsforskning*, der sosiologisk vitenskap skulle ligge til grunn for sosial handling i norske lokalsamfunn. Bistandsforskningen ved Fredsforskningsinstituttet ser ikke ut til å ha inneholdt dette elementet. Se Thue 2006, spesielt s. 535-596.

¹⁰⁴ Birgitte Kjos Fonn og Vebjørn Elvebakk, *Med verden som bakteppe: Historien om gründertiden ved NUPI 1959-1969* (2003), s. 7.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 26.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 60-61. Stein Rokkan bidro i arbeidet med søknaden til NAVF, som støttet prosjektet. Prosjektet startet opp i 1963, og besto av analyser av tekster i 23 aviser i Ghana og Nigeria samt intervjuer av sentrale aktører innen vestafrikansk presse.

¹⁰⁷ Fagmiljøet besto foruten Fredrik Barth hovedsakelig av magistergradsstudenter, blant dem Arne Martin Klausen, Axel Sommerfelt, Jan Petter Blom og Harald Eidheim. Se Arne Martin Klausen, *Antropologiens historie* (1981), s. 159.

get til da hadde hatt, i tysk tradisjon, med tilknytning til etnologi, arkeologi og historie. Den nye retningen distanserte seg derfor også fra faglige nettverk i Norge som tidligere hadde vært naturlige samarbeidspartnere, slik som Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Fredrik Barth kom til å bli en sentral figur i dette transatlantisk orienterte fagmiljøet, og dermed i opprettelsen av sosialantropologi som fag i Norge. Barth hadde studert i England og USA, og vendte i 1952 hjem til Oslo og Etnografisk Museum, der han tok del i oppbyggingen av museets undervisning. Under Barths ledelse ble undervisningen bygget opp med en samfunnsvitenskapelig tilnærming, mens museet beholdt sin kulturhistoriske tilnærming.¹⁰⁸

I 1962, fikk Barth tilbud om å grunnlegge et sosialantropologisk fagmiljø ved Universitetet i Bergen, som en del av universitetets utbygging av samfunnsfagene.¹⁰⁹ I vår sammenheng er det interessant at Barth søkte å etablere et fag med akademisk tyngde ved at grunnforskning var hovedgeskjeften, samtidig som det var avgjørende å vise at faget hadde anvendt relevans. I denne sammenheng hadde Barth en ambisjon om å skape en egen retning av faget, *utviklingsantropologi*, som kunne være til nytte for bistandsforvaltningen, og dermed generere finansiering derfra uten at det svekket den faglige integriteten.¹¹⁰ Barth hadde på 1950-tallet vært involvert i utredningsarbeid for ulike bistandsorganisasjoner, som FNs mat- og jordbruksorganisasjon (FAO) og UNESCO,¹¹¹ og forestilte seg trolig at også norsk bistand ville komme til å benytte seg av sosialantropologenes ekspertise på dette feltet. Henvendelser til bistandsmyndighetene på 1950-tallet, på dette tidspunktet kalt Indiahjelpen, ble imidlertid møtt med lite respons.¹¹²

Da Barth flyttet til Bergen, ble den noe yngre etnografen Arne Martin Klausen en av de sentrale figurene i Oslo-miljøet. Han er spesielt interessant i vår sammenheng på grunn av sin tilknytning til Fredsforskningsinstituttet. Som en del av Johan Galtungs prosjekt gjennomførte han et etnografisk analyse av den norske bistandsvirksomheten i Kerala i India, som utgjorde grunnlaget for hans doktorgrad i etnografi. Norske bistandsmyndigheter var i utgangspunktet svært skeptiske til dette prosjektet fordi Galtung og Klausen under et tidligere besøk hadde gjort seg upopulære hos prosjektets lokale ledelse med sine kritiske spørsmål, men ga til slutt Klausen forskningstillatelse.¹¹³ Klausens undersøkelse var den første sosialantropologiske av bistandsvirksomhet i Norge, og er et eksempel på at faget viste seg relevant som analyseverktøy for å belyse uintenderte effekter ved bistanden.

---

¹⁰⁸ Ibid., s. 157-159.

¹⁰⁹ Ibid. Se også Sverre Bagge, "Samfunnsvitenskapenes historie" i Nils Roll-Hansen m.fl, *Universitetet i Bergens historie*, bind 2 (1996), s. 585.

¹¹⁰ Simensen 2007, s. 169 og samtale med Fredrik Barth 26.2.2007.

¹¹¹ Se Fredrik Barth, "Muligheter og begrensninger i anvendelsen av sosialantropologi på utviklingsproblemene", *Tidsskrift for samfunnsforskning* (1968):9.

¹¹² Kjerland 1999.

¹¹³ Simensen 2003, s. 263.

Klausens hovedfunn var at det norske fiskeriprojektet hadde svært ulike sosiale og økonomiske konsekvenser for de to lokalsamfunnene som var involvert i det norske prosjektet.¹¹⁴ Dette var forhold bistandsforvaltningen ikke hadde latt seg merke ved. Klausen knyttet dette til at hans egen rolle i Kerala hadde vært svært forskjellig fra ”ekspert”-rollen som de norske bistandsarbeiderne gikk inn i. Siden Klausen tilbragte hele oppholdet blant de lokale fiskerne og ikke bodde i det norske hovedkvarteret, hadde han fått bedre kjennskap til mottagersiden enn ekspertene hadde mulighet til.¹¹⁵ Klausen etablerte her en opposisjon mellom uavhengige forskere og bistandseksperter, og understreket at uavhengige forskere og bistandsforvaltningens utsendte var tydelig atskilte grupper. Han skilte således klart mellom kunnskap forstått som uavhengig og sannhetssøkende, og kunnskap forstått som en nytteorientert og praktisk rettet virksomhet. Synet på hva som var relevant kunnskap ble følgelig svært ulikt hos forskere og eksperter:

Fiskeriteknologene og de øvrige norske eksperter har ikke vært særlig interessert i disse forskjellige reaksjonene [i de to ulike landsbyene], men bare festet seg ved at *en* av fiskerigruppene har reagert positivt på det nye nordmennene har forsøkt å introdusere i fisket. Fra en samfunnsvitenskapelig synsvinkel derimot er denne ulike reaksjon overordentlig interessant, fordi den kan fortelle oss tydelig at i utviklingshjelp dreier det seg ikke bare om å introdusere kapital og teknikk, man må også ta hensyn til det totale verdisystem i mottagersamfunnet.¹¹⁶

Nettopp dette, at bistanden måtte ta hensyn til et samfunns ”totale verdisystem”, kom til å bli emblematiske for sosialantropologiens forhold til utviklings spørsmål, og gjorde at faget inntok en eksplisitt kritisk og distansert posisjon. Når et bistandsprosjekt ifølge Klausen måtte ta hensyn til lokale forhold, innebar det nødvendigvis at det var modellen som måtte endres i møtet med lokalsamfunnet, ikke omvendt. Klausen sto her i klar motsetning til utviklingsøkonomenes ståsted, som i tråd med samtidens moderniseringsteori mente at kultur, religion og verdisystemer kunne utgjøre hindre for økonomisk utvikling, og derfor både kunne og måtte endres gjennom *social engineering*. Et samfunn måtte altså tilpasses modellen for å skape utvikling, og slik bevege samfunnet videre langs utviklingslinjen. Klausen, derimot, ser ut til å ha opponert mot nettopp denne stadietenkningen, og heller forestilt seg at ulike samfunn fulgte ulike utviklingslinjer, som gjorde at ukritisk overføring av modeller kunne medføre mer skade enn gagn. Sett slik var ikke sosialantropologien og økonomifaget bare faglig uenige om gjennomføring av bistandsprosjekter; snarere var deres grunnleggende syn på modernisering, utvikling og endring så ulikt at det kanskje er mulig å snakke om ulike paradigmer. Det er i alle tilfelle klart at premissene for å snakke om bistand var fundamentalt forskjellige.

Den sosialantropologiske posisjonen kunne også få trekk av opposisjonsvitenskap, noe

---

¹¹⁴ Arne Martin Klausen, *Kerala Fishermen and the Indo-Norwegian pilot project* (1968) [heretter 1968a].

¹¹⁵ Arne Martin Klausen, *Fiskere i Kerala: en norsk etnograf skildrer ti fiskerlandsbyers første møte med motoralderen* (1968), s. 7 [heretter 1968b].

¹¹⁶ *Ibid.*, s. 11.

som kan illustreres ved et hjemlig eksempel. Som vi har sett, knyttet CMI norsk distriktsutvikling til bistandsarbeid, og overførte Arbeiderpartiets ideer om styring og planlegging til utviklingsland. I 1966 felte sosialantropologen Ottar Brox en hard dom over Arbeiderpartiets distriktsutviklingspolitikk generelt og Nord-Norge-planen spesielt.¹¹⁷ Hans faglige undersøkelse ble her knyttet til en venstreorientert kritikk av den sentralstyrte velferdsstaten. Brox var tilknyttet Fredrik Barth og Bergensmiljøet, som på dette tidspunktet forsket på sosial endring i lokalsamfunn i Nord-Norge.¹¹⁸ Det gikk altså en direkte linje mellom kritikken av distriktsplanlegging i Norge og sosialantropologiens forhold til bistand, på samme måte som det gikk en linje mellom Frischskolen og utviklingsøkonomien. At relasjonen mellom økonomenes og sosialantropologenes tilnærming var den samme uavhengig av om scenen var nasjonal eller internasjonal, speiler deres ståsted i utviklingsspørsmål generelt: Mens økonomenes satt i hovedstedene verden over og inntok planleggerens posisjon, fortsatte antropologene videre ut i de rurale områdene og analyserte den sentralstyrte politikkenes konsekvenser på grasrotnivå.

At sosialantropologien og Fredsforskningsinstituttet var forbundet gjennom Arne Martin Klausen illustrerer disse fagmiljøenes samstemthet når det kom til kunnskapssyn. Dette tydeliggjør også at det ikke var noen nødvendig sammenheng mellom mode 2-organisering og anvendt forskning, og heller ingen automatisk motsetning mellom mode 1 og samfunnsrelevante forskning. Både Barth, Klausen og Galtung ønsket å være policy-relevante, og opererte på innsiden av utviklingsparadigmet. Men deres eksplisitte distanse til forvaltningens kunnskapssyn gjorde dem i praksis lite relevante, fordi bistandsforvaltningen oppfattet dem som truende i sin kritiske distanse.

”LAKUNEN I VÅR ORIENTERING”: SIGMUND SKARD OG AKADEMIAS ANSVAR

Initiativene ved CMI, Fredsforskningsinstituttet og sosialantropologien forholdt seg alle aktivt til utviklingsfeltet og bistandsforvaltningen. Som vi har sett, skilte NUPI seg noe ut ved at tilnærmingen var mer globalt orientert enn utviklingsorientert. Imidlertid forble Stokke tilnærmet alene om dette arbeidet ved NUPI, og det utviklet seg ikke et fagmiljø på samme måte som hos de tre andre.

Den globale orienteringen skulle derimot komme til å stå sentralt i initiativene som kom fra universitetene. Vi har sett at Universitetet i Bergen satset på angloamerikansk samfunnsvitenskap, og skapte et rom for sosialantropologi innenfor dette, og at etnografifaget i Oslo bygget ut sin undervisningskapasitet. Utover dette faget var imidlertid studier av verden utenfor Europa marginale ved norske universiteter ved inngangen til 1960-tallet. Humaniora-

---

¹¹⁷ Ottar Brox, *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk* (1966).

¹¹⁸ Se for eksempel Fredrik Barth (red.), *The Role of the entrepreneur in social change in Northern Norway* (1963).

fagene dominerte feltet, mens samfunnsvitenskapene selv var i oppstartsfasen. Kun to profesorer hadde ikke-europeiske studier som hovedfelt, begge innen språk i Oslo: et i indo-iransk og et i semittisk. Disse fagene opererte imidlertid i stor grad innenfor en eurosentrisk ramme.¹¹⁹ Vi finner enkelte sporadiske eksempler der enkeltforskere hadde sideprosjekter med ikke-europeisk nedslagsfelt: Sosialøkonomen Preben Munthe ved Universitetet i Oslo var engasjert i spørsmål om økonomisk utvikling og befolkningsutvikling i fattige land.¹²⁰ Blant de øvrige internasjonalt orienterte samfunnsforskerne var de fleste opptatt av spørsmål knyttet til USA, Sovjet og den kalde krigen.¹²¹ Et sentralt navn i vår sammenheng var imidlertid Sigmund Skard, professor i amerikansk litteratur ved Amerikansk institutt ved Universitetet i Oslo. Han fremstår som en representant for en visjon om å gjøre norsk forskning mer globalt orientert.

En rekke av de toneangivende personene innenfor internasjonalt orientert forskning hadde forbindelser til amerikansk akademia, og dette gjaldt også for Sigmund Skard. Innenfor engelskfaget opplevde han imidlertid at det var liten vilje til å utvide det tradisjonelt britisk-orienterte feltet til også å inkludere det studier av Nord-Amerika, til tross for USAs økende betydning innen både internasjonal politikk, økonomi og kultur på 1960-tallet.¹²² Skards ønske om å inkludere nye temaer i etablerte norske fagkretser gjaldt imidlertid ikke bare engelskfaget, men også for norske universiteters generelle dekning av verden utenfor Europa. "Vår klassisk-kristelige åndstradisjon samla seg einsidig om Europa; ikkje minst gjaldt dette det akademiske livet",¹²³ skrev han i et brev til Det akademiske kollegium ved Universitetet i Oslo i januar 1962. Her tok han til orde for å utvide humaniora- og samfunnsfagenes horisont, og bringe verden inn til norsk forskning og samfunnsliv. Vi skal i det følgende se kort på dette initiativet, fordi det inngår som en relevant opptakt til senere prosesser.

Skards viktigste argument var at et eurosentrisk akademia var ute av takt med en ny global virkelighet:

Den raske tyngdforskyvning mellom verdsdelane i den siste mannsalderen har her skapt ein ny situasjon, også for vårt land. [...] Dei "nye" områda er med og avgjer vår utanrikspolitiske lagnad. Dei spelar ei aukande rolle i den økonomiske og kulturelle utvikling av verda. Og gjennom det mellomfolkelege hjelpearbeidet står vi i dag i dagleg kontakt med folk og land som vi for få år sidan sjelden høyrde tale om.¹²⁴

---

¹¹⁹ Disse fagene var engasjert i sammenlignende indo-europeiske språkvitenskap, som i større grad handel om hvordan "vi" ble "oss", enn om de respektive språkområdene i seg selv. Slik kan de neppe kalles *ikke-europeiske* i Skards forstand.

¹²⁰ Se for eksempel artiklene "Befolkningsutviklingen i verdens fattige land", *Samtiden* 71 (1962):5 og "Utviklingsland og utviklingshjelp", *Teknisk Ukeblad* (1963):5

¹²¹ Brev, Sigmund Skard til Det akademiske kollegium ved Universitetet i Oslo, 18.1.1962. Universitetet i Oslos sentralarkiv (eldre, alfabetisk emnearkiv), boks 28: Samarbeid – hjelp til u-land.

¹²² Artur O. Sandved, *Fra "kremmersprog" til verdensspråk. Bind 2. Engelskfaget ved Universitetet i Oslo 1945-1957* (2002), spesielt s. 290-291. Skard fikk forøvrig støtte fra Rockefeller Foundation til å etablere et bibliotek for amerikansk litteratur ved universitetet. *Ibid.*, s. 176-188.

¹²³ Brev, Skard til Det akademiske kollegium, 18.1.1962.

¹²⁴ *Ibid.*

I Skards øyne hadde altså avkolonialiseringen og den voksende bistandsvirksomheten gjort at Norge i langt større grad enn før måtte forholde seg til det som foregikk i verden utenfor Europa. *Hele* verden var relevant for norsk utenrikspolitikk og norsk hverdag, og dermed var det også avgjørende at norsk akademia tok fatt på til nå utforskede områder. Det var kanskje ikke tilfeldig at en amerikanist fremmet dette argumentet i norsk sammenheng. Skards posisjon var et ekko av USAs reorientering på den internasjonale arenaen, og vi kan tenke oss at Skard gjennom sitt amerikanske nettverk fikk kjennskap til den nye måten å tenke om verden på: ikke som bestående av kolonimakter og koloniserte områder, men som uavhengige nasjonalstater som sammen tok del i internasjonale økonomiske og politiske prosesser.

Skard etterlyste at universitetene tok konsekvensen av at verden var i endring, men uten at han etablerte utviklingsbegrepet som rammeverk for forståelsen. Her skilte han seg fra CMI og Fredsforskningsinstituttet, som også hadde det skiftende verdensbildet som utgangspunkt, men som knyttet forskningen direkte til utviklingsrelaterte spørsmål. Skard mente derimot at det var avgjørende å få et bredere globalt perspektiv inn i norsk forskning generelt.¹²⁵ Universitetene skulle være ”dei viktigste sentra for opplysning” i landet, og de ville ikke fylle denne rollen dersom de avsto fra å studere verden utenfor Europa: ”Den lakunen eg her peikar på, reiser med andre ord ei viktig nasjonal oppgåve for universiteta og statsmaktene. Og det hastar med å løyse ho.”¹²⁶

Anmodningen inneholdt også konkrete forslag til hvordan en slik satsing kunne gjennomføres og organiseres. Han pekte på tre sentrale oppgaver: Sikre rekruttering gjennom å skape interesse for ”desse område av verda” og tilby langvarige utdanningsstipender for ”talentfulle folk”; opprette nye stillinger, både forskerstillinger og professorater, ”som kunne gjera det rimeleg å ta vågnaden med å gi seg ut i slike eksotiske og ulønsame studier”; og til slutt, etablere biblioteker og institutter som dekket de nye forskningsfeltene. Skard ønsket således å forankre den internasjonalt orienterte forskningen i universitetene og disiplinene, men så også behovet for å overskride disiplingrensene. Han foreslo derfor å bygge opp faglige nettverk etter modell av amerikanske *area studies*. Sett i lys av Gibbons’ idealtyper er dette et interessant forslag: Det sprang ut av mode 1, gjennom disiplinforankring, forskerstyring og vekten på behovet for kunnskap i seg selv. Samtidig hadde *area studies* trekk av mode 2, og vi ser altså at aspekter av mode 2 ble søkt etablert innenfor rammen av universitetsdisiplinene.

Hvordan skulle så en slik satsing finansieres og organiseres? Skard skisserte her noen mulige alternativer. Han pekte på muligheten for å søke private vitenskapelige fond i Norge og USA, men slo fast at ”i hovedsak må innsatsen finansierast av Staten, noko gjennom uni-

---

¹²⁵ Det er påtakelig at Skard utelot etnografi/sosialantropologi i sin gjennomgang.

¹²⁶ Brev, Skard til Det akademiske kollegium, 18.1.1962. (Lakune: tomrom, hull, manglende del av noe større.)

versitetsbudsjetta, og kanskje endå meir gjennom dei løyvingar til hjelp for utviklingslanda som no blir innarbeidde og sikkert vil auka etter kvart.”¹²⁷ Han anså altså at forskningen i hovedsak måtte komme til å bli finansiert over bistandsbudsjettet. Som vi senere skal se, var det i stor grad slik det etter hvert kom til å bli – men de faglige implikasjonene av dette ble svært annerledes enn det Skard her forestilte seg.

Det akademiske kollegium var positivt innstilt til Skards forslag, og så saken i sammenheng med Norges økende bistandsinnsats. Rektor Johan T. Ruud diskuterte saken med både Utenriksdepartementet (UD) og Kirke- og undervisningsdepartementet (KUD) i de kommende månedene. Statssekretær Hans Engen i Utenriksdepartementet (UD), som på samme tid var sentral i omorganiseringen av norsk bistandsvirksomhet, støttet forslaget om å opprette en komité av den typen Skard hadde skissert. Engen ytret overfor Ruud at ”større hjelp til utviklingslandene av mer permanent karakter forutsetter at det hjemme i Norge skapes grunnlag for bedre informasjon, større kunnskaper og muligheter for mer undervisning om språk, kultur og etnografi vedrørende disse land det gjelder.”¹²⁸ Han uttrykte her en humaniorabasert tilnærming til bistandsrelevant kunnskap: Det var avgjørende å øke nordmenns kulturforståelse for at bistandsinnsatsen skulle bli vellykket. Som vi snart skal se, sto denne innstillingen i klar kontrast til den generelle innstillingen i norsk bistandsadministrasjon, der kulturforståelse på langt nær ble ansett som relevant for å oppnå gode bistandsresultater.

Til tross for den positive responsen fra UD, ga ikke rektor Ruuds dialog med KUD noen konkrete resultater. På vegne av Kollegiet henstilte han om at KUD opprettet en komité med sikte på å legge frem en nasjonal plan for styrking av ikke-europeiske kulturstudier.¹²⁹ Oppfordringen ser imidlertid ikke ut til å ha skapt videre respons i KUD. Som vi skal se, var dette et tidlig frampek for skjebnen til ikke-europeiske studier i Norge: støttet av UD, nedprioritert i KUD, og avhengig av at ildsjeler ved universitetene satte saken på dagsorden.

Innledende møter mellom forskning og forvaltning

Vi har til nå i dette kapitlet sett hvordan enkeltforskere i Norge engasjerte seg i utviklingsforskning og ikke-europeiske studier, og at kunnskapsfeltet dermed ble institusjonalisert på forskernes eget initiativ. Norske myndigheter spilte ingen markant rolle i denne første fasen, annet enn i negativ forstand: KUD engasjerte seg ikke i oppbyggingen av ikke-europeiske studier, og Norsk utviklingshjelp var motvillige til å involvere sosialantropologene i bistanden. Dette endret seg imidlertid utover 1960-tallet, etter hvert som norsk forskningsforvalt-

---

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Notat, Johan T. Ruud, ”Sak 18, Kollegiemøte 26. januar 1962. Brev fra professor Sigmund Skard”, 1.2.1962. Sm.st.

¹²⁹ Brev, Johan T. Ruud til Kirke- og undervisningsdepartementet, Kulturavdelingen, 21.2.62. Sm.st.

ning og bistandsforvaltning fattet interesse for henholdsvis ikke-europeiske studier og samfunnsvitenskapelige perspektiver.

NAVFs TVERRFAGLIGE KOMITÉ FOR IKKE-EUROPEISKE KULTURSTUDIER

Det måtte et nordisk initiativ til før noen steg ble tatt i retning av en reell satsing på ikke-europeiske studier i Norge. I 1964 leverte Nordisk Kulturkomisjon en innstilling om utbyggingen av såkalte afro-asiatiske studier i Norden, og Norges almenvitenskapelige forskningsråd (NAVF) fikk i oppgave å utarbeide Norges høringsuttalelse om saken.¹³⁰ NAVF nedsatte et eget utvalg for dette, og oppnevnte Georg Morgenstierne, professor i indo-iranske språk ved Universitetet i Oslo, som formann for utvalget. I likhet med Sigmund Skard ønsket Morgenstierne en storstilt akademisk opprustning av ikke-europeiske studier i Norge, der den faglige horisonten ble utvidet innenfra i *alle* humanistiske og samfunnsvitenskapelige disipliner.¹³¹ Med seg i utvalget fikk Morgenstierne Fredrik Barth, historiker Edvard Bull og etnograf Axel Sommerfelt, mens Arne Martin Klausen var utvalgets sekretær. Utvalgets tyngdepunkt lå således innenfor etnografi og sosialantropologi.

Utvalget konkluderte entydig med at NAVF måtte ta ansvar for å styrke afro-asiatiske studier i Norge.¹³² Som et første skritt foreslo utvalget å opprette et permanent utvalg for såkalte ”ikke-europeiske kultur- og samfunnsstudier.” Dette ble godkjent av NAVFs styre, som i mars 1966 gjorde Morgenstierne-utvalget til et fast organ innenfor NAVFs struktur. I forbindelse med denne institusjonaliseringen gikk Morgenstierne og Sommerfelt ut av utvalget, Just Faaland og Nils Simonsson ble supplert inn, og Klausen overtok som formann.¹³³ NAVF hadde dermed fått et fast utvalg for ikke-europeiske studier, sammensatt av flere av Norges mest fremtredende forskere innen globale spørsmål fra både styringsvitenskap og kritisk forskning, og fra både mode 1- og mode 2-lignende institusjoner.

Utvalgets mandat ble formulert som ”rådgivende og initiativtagende”. Medlemmene så det som sin første oppgave å øke rekrutteringen til studier av ikke-europeiske kulturer og samfunn, og foreslo som et første tiltak å lyse ut stipender til hovedfagsstudenter som ønsket å gjøre feltarbeid utenfor Europa. Slike opplegg var nødvendigvis ekstra dyre og tidkrevende, men det var samtidig avgjørende å frembringe hovedoppgaver basert på ikke-europeisk materiale for å øke rekrutteringen til fagfeltet. NAVFs styre godkjente forslaget, og året etter ble

---

¹³⁰ Notat, Arne Martin Klausen til NAVF, 8.2.68. RA, NAVF, Deckj-0650, mappe: 12.99.90.001 – ikke-europeiske studier 1968+1969, omslag: 1968 – utvalget – mandat, sammensetn., møtereferater.

¹³¹ Samtale med Fredrik Barth 26.2.2007.

¹³² Klausen 1999, s. 163.

¹³³ Morgenstierne var i ferd med å gå av med pensjon, og anbefalte sin kollega fra Indo-iransk institutt, professor Nils Simonsson, som nytt medlem. Sommerfelt var på feltarbeid i Afrika ble således ikke del av det faste utvalget. Se notat, Klausen til NAVF, 8.2.68.

de første stipendene utlyst og fordelt. Det var stor faglig spredning det første året: to fra sosialantropologi, to fra statsvitenskap, to fra historie og ett fra henholdsvis geografi, sosiologi og indo-iransk filologi.¹³⁴ Bevilgningen fikk således et bredt faglig nedslagsfelt.

I tillegg til å ha ansvar for dette stipendprogrammet fungerte utvalget som rådgiver for NAVF også i andre saker som falt inn under definisjonen ”ikke-europeisk”. Utvalget fungerte dessuten som fagråd da Norsk utviklingshjelp delte ut sitt første forskningsstipend i 1967.¹³⁵ Det ser derfor ut til at utvalget ble ansett som en naturlig rådgiver i saker som omhandlet forskning om forhold utenfor Europa, og at det ble brukt til ulike formål både av NAVF og Norsk utviklingshjelp. Samtidig var det etter alt å dømme ikke store mengder oppdrag utvalget tok på seg. Utvalget er likefullt høyst interessant, fordi det medførte at ikke-europeiske studier var blitt institusjonalisert innenfor NAVF. Fra å ha vært et rent forskerdrivet initiativ på første halvdel av 1960-tallet, var forskningsforvaltningen nå kommet på banen og hadde skapt et rom for ikke-europeiske studier innenfor sine rammer. Dette utgjorde en potensiell motvekt mot det rent utviklingsorienterte perspektivet som de frittstående instituttene i hovedsak fremmet. Imidlertid var det ikke bare forskningsforvaltningen som fanget opp initiativene for internasjonalisering: Også bistandssektoren ble gradvis mer åpen for samfunnsvitenskapelige perspektiver på utvikling.

KUNNSKAPSSYNET I NORSK BISTANDSFORVALTNING

Mens forskningsforvaltningen ga rom til ikke-europeiske studier generelt, orienterte bistandsforvaltningen seg mot den delen av kunnskapsfeltet som omhandlet bistand, utviklingsprosesser og forhold i utviklingsland. At samfunnsvitenskapene hadde en plass i dette bildet var ikke åpenbart på begynnelsen av 1960-tallet. Tidligere i dette kapitlet har vi sett relasjonen mellom norske bistandsmyndigheter og norsk internasjonalt orientert samfunnsforskning ta ulike former. Graden av nytte veide åpenbart tungt når bistandsforvaltningen forholdt seg til forskning. Selv om statssekretær Engen uttrykte interesse for en humaniora-basert utbygging i dialogen med Universitetet i Oslo, var dette et unntak, og illustrerte nok heller at det i UD fantes representanter med en annen tilnærming til kunnskap enn i bistandsforvaltningen. Kunnskapssynet i Norsk utviklingshjelp baserte seg på dette tidspunktet på en teknisk-naturvitenskapelig tilnærming til utvikling. Direktøren i Norsk utviklingshjelp, den forhenværende admiralen R. K. Andresen, betraktet bistand som primært en teknisk, faglig oppgave.¹³⁶ Her var Andresen på linje med den vestlige utviklingskonsensusen, der mangel på kompetanse og teknologi ble

---

¹³⁴ Ibid. Disse fordelte seg på to puljer i løpet av 1967. I den første puljen ble 4 av 7 innvilget, i den andre 6 av 11.

¹³⁵ Ibid. Utvalget vurderte ordinære forskningsstipendssøknader som kom inn til NAVF, og dessuten alle saksdokumenter i forbindelse med NAVFs deltagelse i et UNESCO-prosjekt.

¹³⁶ Simensen 2003, s. 120.

oppfattet som et av hovedhindrene for vekst i utviklingsland. Å overføre nettopp kompetanse og teknologi ble da et av de fremste redskapene for å skape utvikling.

Dette var bakgrunnen for at FN sterkt oppfordret alle rike land, deriblant Norge, om å skaffe til veie fagfolk som kunne tjenestegjøre i de tidligere koloniene. Også OECD var en aktiv pådriver for å øke sine medlemslands generelle bistandsinnsats, fordi USA krevde at mottagerne av Marshall-midler selv bidro til utvikling i land utenfor Europa. Norge ønsket å imøtekomme dette, men opplevde samtidig at det var vanskelig å frigjøre fagfolk fra deres forpliktelser i Norge. Imidlertid fremholdt UD at i en slik avveining ”må det legges sterk vekt på utviklingslandenes behov.”¹³⁷ Å mobilisere fagfolk til uteoppdrag ble en av Norsk utviklingshjelps viktigste oppgaver på begynnelsen av 1960-tallet. Gitt den opplevde knappheten på dette området, er det ikke overraskende at DERAPs initiativ om samarbeid ble så godt tatt imot. Det forklarer også hvorfor finansieringen ble så eksplisitt knyttet til uteoppdrag.

Utviklingsøkonomene ved DERAP var de eneste samfunnsviterne som fikk støtte av Norsk utviklingshjelp på dette tidspunktet. Dette hang trolig sammen med utviklingslandenes syn på kunnskap, som kom klart til uttrykk da FN i 1963 organiserte en stor internasjonal konferanse om anvendelse av vitenskap og teknologi i utviklingsland (UNCSAT).¹³⁸ Formålet med denne konferansen var å skaffe en oversikt over eksisterende forskning og teknologi av relevans for utviklingsland, og stimulere til økt vitenskapelig virksomhet i disse landene.¹³⁹ At man anså det som mulig å samle og overføre kunnskap på denne måten er i seg selv interessant, fordi det illustrerer samtidens tanke om kunnskap som et sett av verktøy, som kunne transplanteres ved behov uavhengig av tid og sted.

Den norske delegasjonens faglige sammensetning illustrerer også dette synet: Foruten representanter for UD og Norsk utviklingshjelp deltok representanter for Rederforbundet, Rikshospitalet, Norges Vassdrags- og elektrisitetsvesen og Norges landbrukshøyskole. Dette speiler hva slags kompetanse Norge mente å kunne bidra med: Utnyttelse av naturressurser, skipsfart og helsetilbud. Blant de totalt åtte norske fagpresentasjonene i løpet av konferansen lå tyngden innenfor teknisk-naturvitenskapelige fag, med ett unntak: Ragnar Frischs *paper* om ”Macroeconomic decisions models with special emphasis on their applicability in less developed areas”.¹⁴⁰ At Frisch snakket om dette temaet viser at han også selv forholdt seg til koblingen mellom økonomisk planlegging i Norge og i utviklingsland, og at hans modeller og

---

¹³⁷ St.meld. 23 (1961-62) *Norges hjelp til utviklingslandene* (Engen-utvalget), s. 2-3.

¹³⁸ United Nations Conference on the Application of Science and Technology for the Benefit of the Less Developed Areas (UNCSAT), avholdt i Genève 4.-20. 2.1963.

¹³⁹ ”Information bulletin. United Nations Conference on the application of science and technology for the benefit of the less developed areas” (1961), s. 1.

¹⁴⁰ Arne Martin Klausen, ”Rapport fra ’United Nations Conference on the Application of Science and Technology for the Benefit of the Less Developed Areas’ (UNCSAT)”, s. 3.

teknikker var internasjonalt anerkjent som utviklingsrelevante. I tillegg tydeliggjør det at velferdsstatens planleggingsverktøy i Norge ble ansett som en av landets eksportartikler år det kom til vitenskap og teknologi.

Arne Martin Klausen, som deltok i den norske delegasjonen, observerte at konferansen ”fortonte seg som en stor markedsinstitusjon”, der OECD-landene ”presenterte sine tilbud” mens utviklingslandene, ”overgikk hverandre i å presentere sine behov”.¹⁴¹ Det er et sentralt punkt her at utviklingslandene selv understreket at overføring av ekspertise og kapital var oppskriften på utvikling, og at det var de utviklede landenes ansvar å bidra med dette. Klausens beskrivelse gir et direkte innblikk i hvordan samtidas kunnskapssyn og utviklingssyn utspilte seg i praksis: teknisk ekspertise og motorer for økonomisk vekst, som så åpenbart hadde fungert godt i de rike landene, var blant nøklene til utvikling også i utviklingslandene. Dette gjaldt ikke minst økonomisk planlegging, og Klausen mente det var påtakelig ”hvor stor enighet det hersket om behovet for økonomisk planlegging”.¹⁴²

Økonomifaget var trolig et etterlenget styringsredskap for myndigheter som forsøkte å skape økonomisk vekst og øke befolkningens velferd. Økonomisk og sosial utvikling var på begynnelsen av 1960-tallet det viktigste slagordet for de unge regjeringene i de nylig uavhengige nasjonene. Utvikling fungerte både som et middel for å hevde seg overfor tidligere kolonimakter, og for å innfri løfter som var gitt under kampen for frigjøring.¹⁴³ Mot dette bakteppet så nødvendigvis myndighetene i utviklingsland med stor skepsis på all aktivitet som kunne anses for å hindre utvikling. Dette forklarer hvorfor ”opposisjonsvitenskapelige” samfunnsforskere ble møtt med skepsis eller uvilje blant utviklingslandene. Dette kom til uttrykk under konferansen, ifølge Klausen:

Mens vestlige eksperter fremhevet betenkeligheter ved rask urbanisering, og ofte dvelte ved problemene som oppstår ved byenes raske vekst, var representanter for u-landene ofte ikke så opptatt av denne side. De hadde lett for å se vestlige sosiologer og antropologers betenkeligheter som utslag av ønske om å bremse eller hindre utvikling. I det hele merket man at samfunnsforskere blant mange representanter for u-landene ble betraktet som folk der var mer interessert i å stanse en utvikling enn å sørge for at den kom inn i et gunstig spor.¹⁴⁴

Forskning som blandet seg inn i premissene for utviklingsprosessen og kritiserte statens prioriteringer ble altså oppfattet som uvedkommende for utviklingslandenes myndigheter. At norsk bistandsforvaltning fulgte samme linje, kan peke mot at man der opplevde å ha et større ansvar overfor u-landenes behov og FNs føringer, enn overfor norske forskeres ønsker.

---

¹⁴¹ Ibid., s. 8.

¹⁴² Ibid., s. 8-9.

¹⁴³ Se Frederick Cooper, *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History* (2005).

¹⁴⁴ Klausens konferanserapport, s. 10. Klausen kan ha opplevd motviljen som ekstra sterk, siden han selv representerte det fagfeltet som kom under hardest skyts. Han forklarte utviklingslandenes motvilje med at ”mange sosiologer først og fremst har vært opptatt av endringsstudier, og i mange tilfeller har observert samfunn i faser av endringen som må karakteriseres som overgangsfaser og som sådan ofte kjennetegnet av mindre harmoni og orden enn de tradisjonelle samfunn. Det noe etnomorfiske syn som særlig tidligere antropologer har vært besjelet av, har trolig styrket denne mistanke.” Ibid.

Unntaket herfra var utviklingsøkonomiske styringsvitenskap, som delte bistandsforvaltningen og utviklingslandenes verdensbilde og kunnskapssyn.

STØTTE TIL FORSKNING OG AMBISJONER OM SAMARBEID

Mot slutten av 1960-tallet begynte imidlertid Norsk utviklingshjelp å fatte interesse også for de øvrige samfunnsvitenskapene. En første viktig milepæl var etableringen av et eget forskningsstipend høsten 1967, som var ”beregnet på norske forskere med sikte på å berike norsk forskningsmiljø rundt utviklingslandenes problemer”.¹⁴⁵ Dette var etter alt å dømme bistandsforvaltningens første initiativ overfor forskningssektoren som ikke var forankret i behovet for ekspertformidling eller konkret teknisk kunnskap. Stipendet var et redskap for å etablere kontakt med relevante forskningsmiljøer, og som i NAVF fungerte ordningen som en institusjonalisering av denne relasjonen. Slik var ordningen et første skritt for Norsk utviklingshjelp mot å styre kunnskapsfeltet i en retning som var relevant for bistanden. På dette tidspunktet var graden av styringsvilje imidlertid svært lav; målet var ”å berike norsk forskningsmiljø”, hvilket innebar at kompetanseheving i Norge var et mål i seg selv. Norsk utviklingshjelp må dermed hatt en oppfatning om at de hadde behov for en større kunnskapsbase hjemme i Norge, og ønsket å bidra til å styrke denne. Dette reflekterer at feltets institusjonalisering var beskjeden på dette tidspunktet.

NAVFs utvalg for afro-asiatiske studier vurderte de innkomne søknadene, og anbefalte to som aktuelle for stipend: botanikeren Stein Bie og etnografen Harald Eidheim.¹⁴⁶ Utvalget fant det nødvendig å understreke at Eidheims prosjekt var av relevans for bistanden selv om det ikke direkte omhandlet utviklingsspørsmål.¹⁴⁷ Dette kan tyde på at botaniske studier ble oppfattet som automatisk relevant, så lenge de ble utført utenfor Europa, mens etnografien måtte begrunne sin plass på innsiden av relevans-kravet. Ledelsen i Norsk utviklingshjelp sa seg enig i utvalgets innstilling, og vedtok å støtte begge søknadene.¹⁴⁸ Dette er interessant, tatt i betraktning den sterke skepsisen til sosialantropologi vi har sett var fremtredende internasjonalt. Innstillingen tyder på at bistandsforvaltningen ikke bare opplevde et generelt kunnskapsbehov, men også en økende interesse for kunnskap som ikke var teknisk, økonomisk eller naturvitenskapelig.

---

¹⁴⁵ Notat, Planavdelingen v/ R. Hultin og Karin Stoltenberg til Personellavdelingen, 18.9.67. Norad, A-0765, mappe: Bie, Stein W.

¹⁴⁶ Brev, NAVF til Norsk utviklingshjelp, 12.9.1967. Sm.st. Bies prosjekt innebar analyse av jordsmonn i utviklingsland, Eidheims prosjekt er ikke ytterligere beskrevet.

¹⁴⁷ “[Selv om det] i øyeblikket ikke er direkte anvendt forskning i tilknytning til noe pågående u-hjelpsprosjekt, er hans problemstilling sentral for forståelsen av situasjonen i mange u-land. Vi kan eksempelvis nevne at i det norske India-prosjekt har mottakersamfunnets pluralistiske karakter hatt vesentlig innflytelse på fiskernes reaksjoner og på prosjektets arbeid i dets senere faser.” Ibid.

¹⁴⁸ I praksis mottok kun Bie stipend, trolig fordi Eidheim fikk finansiering fra NAVF.

Denne gryende forståelsen for at samfunnsvitenskapelige problemstillinger kunne være av relevans for bistanden, må ha vært bakgrunnen for at Norsk utviklingshjelp arrangerte en egen kontaktkonferanse mellom samfunnsforskere og bistandspraktikere i desember 1967. Denne konferansen utgjør et av de første formelle møtepunktene mellom bistandsforvaltning og utviklingsforskning i Norge. Hensikten med konferansen var ”å gjøre et utvalg forskere mer kjent med Norsk utviklingshjelps arbeid og problemer og å gi Norsk utviklingshjelp anledning til å bli mer kjent med de fagområder og teoretiske synsmåter som kan ha anvendelsesmulighet på de nevnte problemer.”¹⁴⁹ Ifølge Kjerland (1999) var det Fredrik Barth og Arne Martin Klausen som tok initiativ til konferansen, fordi de hadde fått vite at Norsk utviklingshjelp planla et omfattende bistandsprosjekt i Kenya.¹⁵⁰ Dette kan tolkes dels som et faglig ønske om å bidra til å forhindre at prosjektet gjorde mer skade enn gagn, men initiativet kan også ha hatt et opportunistisk element på grunn av potensialet for stillinger tilknyttet prosjektet dersom man spilte sine kort riktig.

At sosialantropologene var på offensiven overfor bistandsforvaltningen kommer til syne i konferanserprogrammet, der både Barth og Klausen hadde sentrale roller: Klausen åpnet konferansen, Barth holdt et times foredrag. Men konferansen var ikke kun et møte mellom sosialantropologi og bistand; en rekke nøkkelpersoner fra hele spekteret av samfunnsfag deltok, fra kulturgeografi, som fortsatt lå under HF-fakultetet, via sosialantropologi, sosiologi, statsvitenskap og pedagogikk til økonomi og statistikk.¹⁵¹ Økonomi utgjorde det andre faglige tyngdepunktet i tillegg til sosialantropologi: Per Sevaldson fra Statistisk sentralbyrå (SSB) holdt et times foredrag, mens Just Faaland og Per Tveite fra CMI ledet to av tre gruppediskusjoner. Konferansen samlet med andre ord både den kritiske forskningen, styringsvitenskapen og bistandsforvaltningen til en felles samtale.

Av de til sammen 43 deltakerne var 17 fra Norsk utviklingshjelp og 25 fra forskningsmiljøene. Nærmest hele NUs styre og en rekke sentrale skikkelser i NUs administrasjon var tilstede.¹⁵² NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier var godt representert, bare Edvard Bull og Nils Simonsson manglet – påfallende nok humaniorafagenes to

---

¹⁴⁹ Brev, R. K. Andresen til Just Faaland, 8.11.67. DERAP, boks: CMI-DERAP NORAD 1962-72, mappe: Norsk utviklingshjelp. Div. Korresp. 1967-68.

¹⁵⁰ Kjerland 1999, s. 327.

¹⁵¹ Etnografi/sosialantropologi: universitetslektor Harald Eidheim og dosent Axel Sommerfelt fra UiO samt Gunnar Håland fra UiB. Økonomi: Just Faaland og Per Tveite fra CMI, Per Sevaldson fra Statistisk Sentralbyrå, statistiker Hans Waaler fra Statens Skjermbilledfotografering samt amanuensis Einar Hope fra NHH. Professor Preben Munthe fra Sosialøkonomisk institutt ved UiO var påmeldt, men deltok ikke. Fra sosiologi: forskningsassistent Mariken Vaa, Ph.d. Dagfinn Sivertsen og universitetsstipendiat Ståle Seierstad fra UiO. Øvrige deltakerne fra UiO: Francesco Kjellberg fra statsvitenskap, lektor Aadel Brun Tschudi fra kulturgeografi samt forskningsassistent Trond Ålvik fra Pedagogisk forskningsinstitutt. Fra de frittstående instituttene: professor John Sannes og konsulent Erik Nord fra NUPI, magistergradsstudent Nils Petter Gleditsch fra Fredsforskningsinstituttet. Fra Norges Lærerhøgskole: professor Martin Strømmes. I tillegg deltok fire representanter for teknisk-naturvitenskapelige fag. Se deltakerliste med gruppefordeling, vedlegg til brev fra R. K. Andresen til Just Faaland, 8.11.67.

¹⁵² Ibid.

representanter i utvalget. Kulturgeografen Aadel Brun Tschudi var dermed eneste humanist på konferansen. Dette indikerer at bistandssektoren og humaniorafagene ikke opplevde noe umiddelbart kontaktbehov, og at humanistiske fag ikke ble ansett som relevant for bistandssektoren. Men selv om humaniora knapt var til stede, ble perspektivet til ikke-europeiske kulturstudier, slik det hadde blitt formulert av for eksempel Sigmund Skard, tydelig understreket av både Barth og Klausen.

I sin åpningstale hevdet Klausen at kulturforståelse var sentralt for bistandssektoren: ”For at man ved de utviklingsprosjekter som planlegges og settes i gang skal kunne unngå de vesentligste feil [...], er det ønskelig å fremskaffe et underlag av teori for forhandlinger i utviklingsland.”¹⁵³ Ifølge Klausen måtte altså vitenskapelig fundert kunnskap ligge til grunn for bistandsvirksomheten. På denne måten etablerte han et rom innenfor bistandsvirksomheten for både samfunnsforskning og humaniora, men kanskje spesielt sosialantropologi. Ved å anvende bistandens eget språk forsøkte han her trolig å overskride avstanden mellom bistandsmyndigheter og sosialantropologi.

Konferansens kontaktskapende formål indikerer at selv om det var en opplevd avstand mellom fagmiljøene og bistandsforvaltningen, var det samtidig en betydelig velvilje dem i mellom. Den imøtekommende innstillingen preget innleggene til både Fredrik Barth og Per Sevaldson. Barth understreket nytten av antropologisk innsikt spesielt og samfunnsvitenskap generelt for planlegging og gjennomføring av bistandsprosjekter. Han anerkjente at mange antropologer var svært kritiske til bistand, og forklarte dette med at man gjennom langvarig feltarbeid ofte så negative konsekvenser av sentralstyrte utviklingsprosjekter. Men kritikken ble reist også fordi mange prosjekter verken var godt planlagt eller godt utført:

Planlegging og iverksetting av utviklingsarbeid har alt for ofte vært basert på et klart bilde av det endelige mål, men uklar og mangelfull kunnskap om de faktiske forhold i de angjeldende samfunn i dag. Etter hvert som de strukturelle forutsetningene for vestlige industrilands vekst er blitt avklart, har man oppfattet de mindre utviklede land rent negativt som systemer *uten* disse forutsetninger.”¹⁵⁴

Nettopp fordi kunnskapsmangel var et problem innen bistand var sosialantropologien et svært verdifullt tilskudd, ved at mye av kunnskapen bistandssektoren trengte allerede fantes der. Mens Barth derfor oppfordret bistandssektoren til å ta konsekvensen av antropologenes perspektiver, mænte Sevaldson til forsiktighet i omgangen med økonomenes ekspertise:

Økonomene er ”politikkens ingeniører”, en rolle som er nyttig i utviklede land i øst og vest, men for begrenset i forhold til utviklingslandenes problemer. Økonomen vil være klar over begrensningen og arbeide innenfor dens ramme, men ikke-økonomen som skal gjøre bruk av analysen vil lett overse begrensningene i utgangspunktet.¹⁵⁵

---

¹⁵³ Referat Lysebukonferansen, Arne Martin Klausens innlegg, s.1.

¹⁵⁴ Referat Lysebukonferansen, Fredrik Barths foredrag, s. 3. Uthevelse i originalen. Barths innlegg ble trykket nærmest uendret med tittelen ”Muligheter og begrensninger i anvendelsen av sosialantropologi på utviklingsproblemene”, *Tidsskrift for samfunnsforskning* (1968):9.

¹⁵⁵ Referat Lysebukonferansen, Per Sevaldsons foredragsnotater, s. 2.

Sevaldson hadde deltatt i utarbeidingen av Indias økonomiske planlegging, og talte trolig av erfaring da han påpekte at ekstern økonomieksperterise var nødvendig, men ikke tilstrekkelig, i en utviklingsprosess. Han understreket at lokale myndigheter måtte styre prosjektet, og at ekspertene måtte inngå som en del av den lokale administrasjonen. I tillegg måtte økonomien suppleres med andre fag; ”trenger vi en ny tverrvitenskapelig disiplin?” spurte han, og lot det skinne gjennom at dette var høyst nødvendig.¹⁵⁶ Sevaldsons selvkritikk på vegne av sin disiplin varsler om et skifte i økonomifagets oppfatning av egne muligheter og begrensninger. Interessen for sosiale faktorer skulle komme til å bli emblematiske for kunnskapsfeltet ved inngangen til 1970-tallet, og CMI-økonomene var blant de første til å plukke opp dette perspektivet.

Norsk utviklingshjelps direktør R. K. Andresens innlegg vitner imidlertid om at også bistandssektoren hadde tatt dette poenget inn over seg. Andresen fremsto som ydmyk overfor bistandsforvaltningens behov for samfunnsvitenskapelig innsikt og innsats, og var åpen om at bistand ikke var uproblematisk:

Det kreves en omfattende planlegging, og veien til suksess kan bli lang og kostbar. Med vår mangel på erfaring fra samarbeid med myndigheter i fjerne land og kunnskap om lokale sosial, økonomiske og kulturelle forhold, som for eksempel relasjonene mellom de forskjellige befolkningsgrupper, kastevesen, religion o.s.v., er det lett vint og også fristende å presse gjennom våre hjemlige løsninger eller tro at vi tilpasser løsningene til lokale forhold uten tilstrekkelig oversikt over konsekvensene av det man innlater seg på.¹⁵⁷

Dette utsagnet indikerer at Andresen hadde anerkjent at ukritisk overføring av kunnskap og teknologi uten hensyn til lokale forhold kunne få svært negative konsekvenser. I de kommende årene ville Norsk utviklingshjelp i økende grad trenge samfunnsvitenskapelig kompetanse, fremholdt han, fordi bistandsbudsjettet kom til å øke kraftig og det derfor var viktig å sikre grundig planlegging og evaluering av de nye prosjektene. I denne sammenhengen nevnte han spesielt et omfattende prosjekt som var på trappene i Kenya, der norsk bistandsforvaltning skulle ”ta for seg provinsen fra grunnen av”.¹⁵⁸

Dette utsagnet peker mot at Andresen neppe hadde sett den fulle konsekvensen av sosialantropologenes argument: Han forestilte seg at bistanden kom inn og skapte et nullpunkt i Kenyas utviklingsprosess, der et nytt og bedre samfunn kunne skapes gjennom *social engineering*. Hans utviklingstenkning fremstår her som fortsatt godt etablert innenfor den teknokratiske styringsideologien, og de samfunnsvitenskapelige perspektivene fungerte dermed kun som tillegg til denne – som styringsvitenskap på policy-nivå, operasjonalisert gjennom planlegging og evaluering. Dette peker mot at Andresen hadde tatt til seg kritikken

---

¹⁵⁶ Ibid., s. 2-3.

¹⁵⁷ Referat Lysebukonferansen, R. K. Andresens foredrag, s. 4-5.

¹⁵⁸ Ibid., s. 9.

fra sosialantropologene, men uten å se dybden i sentrale metodiske punkter som kulturforståelse, relativisme og ”et åpent sinn”. Dette bekrefter antagelsen om at bistandsforvaltningen, på samme måte som økonomene ved CMI, var såpass tungt forankret i moderniseringsteoriens tenkemåte at man tolket sosialantropologenes kritikk inn i denne rammen – i motsetning til å forkaste rammen i seg selv. Bistandens mål var å bidra til storstilt endring i lokalsamfunn, ”ta for seg provinsen fra grunnen av”, og tanken på å endre modellen i møtet med lokalsamfunnet må slik ha fortonet seg fremmed.

Konkluderende bemerkninger

I løpet av årene 1960-1967 ser vi de første tilløpene til at utvikling ble etablert som et kunnskapsfelt i Norge. Flere små, men offensive fagmiljøer ble etablert omkring 1960: utviklingsøkonomi ved CMI, sosiologisk fundert bistandsforskning ved Fredsforskningsinstituttet og samfunnsvitenskapelig etnografi/sosialantropologi ved universitetene i Oslo og Bergen. I tillegg var flere humanister engasjert i å utvide den norske akademiske horisonten til også å omhandle verden utenfor Europa. De ulike initiativene var alle inspirert av fagutvikling i USA, og de bragte med seg nye måter å se verden på hjem til Norge. Spørsmålene de stilte og svarene de fant sprang imidlertid tydelig ut av deres respektive disipliner, noe som gjorde at forskningen fikk svært ulik innretning innenfor de ulike fagene: Utviklingsøkonomisk styringsvitenskap ved CMI, kritisk forskning med trekk av opposisjonsvitenskap ved Fredsforskningsinstituttet, og en dyptgående kritikk av moderniseringsteorien innenfor etnografi/sosialantropologi. Endelig forholdt initiativet for ikke-europeiske kulturstudier seg til bistand som én av mange globale problemstillinger man Norge trengte mer kunnskap om.

På denne måten kan vi identifisere kimen til utviklingsforskning i både mode 1- og mode 2-lignende institusjoner. Men det er også tydelig at det fantes gråsoner mellom disse idealtypene: Ved CMI var forskningen problemorientert, instituttbasert og policy-relevant, men samtidig nærmest mono-disiplinær. Ved Fredsforskningsinstituttet var forskningen problemorientert, instituttbasert og flerfaglig, men i for stor grad ”opposisjonsvitenskapelig” til at den ble ansett som policy-relevant. Instituttene for etnografi og sosialantropologi søkte i første rekke å bygge opp en vitenskapelig disiplin i tradisjonell forstand, med policyrelevante avleggere – men den grunnleggende kritiske holdningen til moderniseringsfremstøt gjorde at faget ble oppfattet som lite relevant, og tidvis som en trussel. Og endelig foreslo Skard å etablere flerfaglige *area studies* med forankring i disiplinene. Her var policy-relevansen for bistand kun indirekte; samfunnet burde av prinsipp inneha slik kompetanse.

Kunnskapsfeltets orientering var tydelig forskerstyrt i årene 1960-67, og den første runden av institusjonalisering skjedde på forskernes initiativ og etter deres ønsker. Det er et

viktig poeng at feltet på dette tidspunktet fortsatt var svært ungt – det var få personer involvert, og ingen hadde noen klar mal for hvordan feltet skulle utvikle seg. I løpet av den første fasen ble imidlertid både forskningsforvaltningen og bistandsforvaltningen bevisst det nye kunnskapsfeltet som var i emning, og en ny runde med institusjonalisering skjedde dermed innenfor rammene av NAVF og Norsk utviklingshjelp. NAVF opprettet et eget utvalg for ikke-europeiske studier som disponerte midler til hovedfagsstipender, mens Norsk utviklingshjelp opprettet et forskningsstipend med mål om å øke norsk kunnskap om ”utviklingslandenes problemer”. Begge disse initiativene hadde en klar mode 1-form; kvalitetsvurderingen ble gjort gjennom fagfellevurdering, og tildelingen inneholdt ingen føringer for temavalg eller bistandstilknytning. Likevel ser vi i Norsk utviklingshjelps stipend kimen til en egen forskningspolitikk, ved at den overordnede problemorienteringen var bestemt på forhånd, og NAVF-utvalget opplevde å måtte begrunne hvorfor et etnografisk prosjekt var indirekte nyttig i bistandssammenheng.

Norsk utviklingshjelps største innsats overfor norsk forskning i den første fasen var imidlertid grunnbevilgningen til CMIs utviklingsøkonomiske styringsvitenskap. Nettopp dette gjør CMI unikt i norsk sammenheng, fordi de øvrige initiativene på ulike måter inntok en distansert og kritisk posisjon, eller ikke forholdt seg til bistand i det hele tatt. CMI var slik det eneste forskningsmiljøet som opplevde å være på innsiden. Den internasjonale konsensusen om sammenhengen mellom utvikling og økonomisk vekst skapte et rom for institusjoner som DERAP, og jakten på tilgjengelige eksperter gjorde at både norsk bistandsforvaltning og amerikanske finansieringsinstitusjoner gjerne finansierte DERAPs virksomhet.

Ved utgangen av 1967 var møteplasser mellom forskning og forvaltning etablert, og relasjonen mellom de to sektorene institusjonalisert. Konferansen på Lysebu fremstår som et forsøk på å samle alle gode krefter til en felles samtale. Møtet var preget av optimisme og velvilje. Imidlertid skulle konkret samarbeid vise seg å bli langt vanskeligere enn den innledende, imøtekommende dialogen. Kunnskapsfeltets neste fase kom til å bli preget av både vekst og ytterligere institusjonalisering, men samtidig uenighet om hvordan feltet burde organiseres og hvilken retning det skulle ta.

Kapittel 3. 1968-1975: NORAD tar grep

Året 1968 utgjør et skillemerke på flere nivåer. Internasjonalt markerer det startpunktet for en radikal kritikk av både vestlig samfunnsform og vitenskapsideal, som kom til Norge noen år senere via studentbevegelsen. Dette kom på sikt til å få konsekvenser for utvikling som kunnskapsfelt, noe vi skal se nærmere på i kapittel 4. Mer umiddelbare konsekvenser fikk imidlertid to langt mindre dramatiske hendelser: Startskuddet for en egen norsk forskningspolitikk og omleggingen fra Norsk utviklingshjelp til NORAD.

Hovedkomiteen for norsk forskning utviklet i 1968 det som skulle bli hjørnesteinene i en egen norsk forskningspolitikk.¹⁵⁹ Komiteen la seg nært opp til OECDs forskningspolitikk, som i perioden gjennomgikk en grunnleggende omlegging: Fra å understreke viktigheten av å styrke grunnforskningen og å anse politikernes oppgave som kun å legge best mulig til rette for dette, ble det i andre halvdel av 1960-tallet snarere et poeng at forskningen skulle bidra til å oppnå nasjonale politiske målsetninger om økonomisk vekst og økt sosial velferd. Dette innebar i praksis at forskningspolitikk ble et eget politisk felt. Forskning var dermed ikke lenger var en vernet sektor; den kunne styres på linje med andre sektorer. Problemorientert, samfunnsrelevant forskning overtok dermed som den ideelle forskningsformen i politikernes øyne, mens disiplinbasert forskning mistet tyngde.¹⁶⁰ Som vi skal se i dette kapitlet, gjorde dette at forskningsforvaltningen fikk en ny rolle, som igjen endret rammevilkårene for både utviklingsforskning og ikke-europeiske studier.

Etableringen av NORAD kom også til å få konsekvenser for kunnskapsfeltet. Omleggingen fra et relativt frittstående organ til et statlig direktorat innebar tettere tilknytning til den utenrikspolitiske ledelsen. Norge var som i feltets første fase svært interessert i å bidra til utvikling for de ennå unge nasjonene, og søkte å nå FNs mål om å sette av én prosent av BNP til bistand. Dette innebar nødvendigvis at budsjettøkningene direktør Andresen hadde antydnet på Lysebu i desember 1967 for alvor slo inn i de kommende årene.¹⁶¹ Konsekvensen av dette var flere prosjekter, nye prosjektområder, flere stillinger og større kunnskapsbehov. De økte kunnskapsbehovene falt sammen med at departementene fra 1970 selv disponerte midler til

---

¹⁵⁹ Se Hovedkomiteens melding *Retningslinjer for en norsk forskningspolitikk* (1968). Hovedkomiteen ble opprettet i 1965, og lå direkte under regjeringen. Se Benum 2007a.

¹⁶⁰ Se Benum 2007a og 2007b.

¹⁶¹ Simensen 2003.

forskning. Som dette kapitlet vil vise, førte den økende bevilgningen til at NORAD opplevde et behov for å formulere en egen forskningspolitikk.

INTERNASJONAL KONTEKST: SOSIAL UTVIKLING OG VELFERDSIDEOLOGI

Et siste sentralt punkt i overgangen til kunnskapsfeltets andre fase var endringer i den internasjonale konsensusen om hva som definerte utvikling. Mot slutten av 1960-tallet ble følgende spørsmål stadig mer presserende: Hvorfor minsket ikke fattigdommen i utviklingslandene, selv om de opplevde økonomisk vekst? Dette paradokset kom til å prege debatten blant både utviklingsforskere og bistandspraktikere mot slutten av 1960-tallet.

At utvikling burde føre til økt velferd for befolkningen og ikke bare ren økonomisk vekst, var ingen ny tanke.¹⁶² Det som derimot *var* nytt, var en oppfatning om at økonomisk vekst hadde kommet til å overskygge alle andre hensyn. Denne kritikken kom med ett øverst på den den utviklingspolitiske dagsorden i 1969, da økonomen Dudley Seers ved det nyopprettede Institute of Development Studies (IDS) i Sussex, England, åpnet en internasjonal konferanse med foredraget "The meaning of development". Her angrep han selve definisjonen av utvikling: I en verden med "obscene inequalities", hvordan kunne man snakke om en positiv utvikling? Det var tydelig at økonomisk vekst ikke bare var uegnet for å løse økonomiske og sosiale problemer, hevdet Seers, "certain types of growth may actually cause them". Å kun anvende en økonomisk målestokk for utvikling gjorde at man gikk utenom "the real problem". Når man vurderte et lands utvikling måtte man i stedet stille følgende spørsmål: "What has been happening to poverty? What has been happening to unemployment? What has been happening to inequality?"¹⁶³ Slik etablerte Seers begrepet om menneskets grunnbehov (*basic needs*) som et nytt omdreiningspunkt i utviklingsdiskursen, til erstatning for økonomisk vekst.

Ideen om grunnbehov og sosial utvikling fikk raskt betydelig gjennomslag blant givelandene, og i de kommende tiårene ble det et sentralt begrep innen både utviklingsforskning og bistandspraksis.¹⁶⁴ Verdensbanken ble under Robert McNamaras ledelse en aktiv forkjemper for fattigdomsreduksjon og sosial utjevning, selv om refordelingsretorikken ble tonet ned til fordel for et mer apolitisk fattigdomsbegrep i løpet 1970-tallet.¹⁶⁵ Den internasjonale ar-

---

¹⁶² Allerede utviklingsreformene under kolonitiden hadde dette som uttalt formål. Se Simensen 2003 og Cooper 1997, 2005. Også innenfor utviklingsøkonomien var dette aspektet til stede; få mente at utvikling kun innebar å skape økonomisk vekst. Se Arndt 1987.

¹⁶³ Dudley Seers, "The Meaning of Development" (1969), hhv. s. 26, 2, 5. Seers' kritikk av det økonomiske utviklingsbegrepet rammet også utviklingsforskningen, som Seers mente måtte rettes mot årsaker til fattigdom, arbeidsledighet og ulikhet snarere enn vilkår for vekst: "The noses of the social scientist and statistician should be rubbed into such social realities [fattigdom etc.] during the decades that lie ahead." Ibid., s. 9.

¹⁶⁴ Simensen gir Dudley Seers hovedrollen i denne teoriutviklingen, og anser at "[d]en viktigste impulsen bak dreiningen i bistandstenkningen var de nye teoriene om 'sosial utvikling' som med uventet styrke slo inn i utviklingsøkonomien omkring 1970." Se Simensen 2003, s. 245.

¹⁶⁵ Se Arndt 1987, s. 95-198. Verdensbankens forskningsrapport "Redistribution with Growth" fra 1973 ble en sentral referanse for bistandsarbeid og utviklingstenkning. Tittelen oppsummerer Verdensbankens posisjon: Sosial utjevning kunne

beidstagerorganisasjonen, ILO, hadde hatt arbeidsledighet og minstelønn øverst på sin dagsorden siden begynnelsen av 1960-tallet, og ble en viktig premissleverandør for dette synet på 1970-tallet.¹⁶⁶ Arndt omtaler IDS, ILO og Verdensbanken som "the Sussex-ILO-Bank proponents of social development",¹⁶⁷ noe som tydeliggjør at disse tre institusjonene var både samkjørt og offensive i sitt ønske om å etablere sosial utvikling som rådende utviklingspolitisk prinsipp. I Norge ble utviklingspolitikken eksplisitt sosialt orientert fra 1972, da en stortingsmelding slo fast at økt velferd måtte være målet for norsk bistand.¹⁶⁸ Med Talcott Parsons ord kan denne endringen oppsummeres som et skifte i "the general cultural definition of the situation" – fra økonomisk utvikling til sosial utvikling. Som vi skal se, fikk dette også innvirkning på utviklingsforskningens orientering.

KUNNSKAPSFELTET ANNO 1968

Sammenlignet med 1960, var det i 1968 skjedd en tydelig økning i forskningsaktiviteten innenfor ikke-europeiske studier og utviklingsforskning. Stadig flere fag innenfor humaniora og samfunnsvitenskap tilbød undervisning eller drev prosjekter om ikke-europeiske forhold. Ifølge en utredning fra 1969, som vi skal undersøke nærmere senere i dette kapitlet, dreide det seg imidlertid om "sporadiske og svake forekomster innenfor overveiende europeisk-sentrerte fag".¹⁶⁹ Bare religionshistorie, etnografi/sosialantropologi og enkelte av språkfagene hadde sitt faglige utgangspunkt innenfor ikke-europeiske temaområder. I de øvrige fagene utgjorde dette kun en underordnet del, og var gjerne en valgfri del av pensum. Til sammen var det snakk om 22-24 stillinger, inkludert hjelpelærere, som var viet ikke-europeiske studier. Dette utgjorde om lag fem prosent av de ansatte ved landets humanistiske fakulteter.¹⁷⁰

Av de nærmere 150 forskningsprosjektene med ikke-europeisk studieobjekt som var i gang i 1968, var en tredjedel knyttet til de tre private instituttene, hvorav CMI og Fredsforskningsinstituttet sto for nærmere halvparten hver. En tredjedel var tilknyttet universitetsbaserte humaniorafag, mens den siste tredjedelen ble drevet av universitetsbaserte samfunnsvitenska-

---

oppnås gjennom økonomisk vekst, ved at alle ville tjene på økte nasjonale inntekter. På denne måten unngikk banken å forholde seg til mer radikale alternativer for omfordeling, som for eksempel hardere skattelegging og jordreform. Dette gjorde at begreper om *relativ fattigdom* ble slik erstattet av *absolutt fattigdom*. Se Arndt 1987, s. 99-100.

¹⁶⁶ Arndt 1987, s. 92-95. ILO vektla at ujevn inntekstfordeling skapte "an imbalance of opportunities", som igjen virket hemmende på økonomisk vekst fordi det begrenset befolkningens produktive potensial. Fattigdomsbekjempelse ble dermed instrumentelt for å oppnå vekst.

¹⁶⁷ *Ibid.*, s. 110-112.

¹⁶⁸ St.meld. nr. 29 (1971-72) *Om enkelte hovedspørsmål vedrørende Norges samarbeid med utviklingslandene*.

¹⁶⁹ Dette gjaldt språkfag, religionshistorie, filosofi, geografi, historie, etnografi/sosialantropologi, statsvitenskap/ sammenlignende politikk, sosiologi og økonomi. Se *Ikke-europeiske kulturstudier i Norge: innstilling fra en komité oppnevnt etter initiativ av det 16. norske rektormøte*. Oslo, 1969, s. 9-10.

¹⁷⁰ *Ibid.* I denne beregningen var ingen ansatte ved CMI, Fredsforskningsinstituttet eller NUPI inkludert. Nå var riktignok utredningen bestilt av Rektorrådet og gjaldt utbyggingen av ikke-europeiske studier ved norske universiteter, men i utredningens kartlegging av antall forskningsprosjekter som var i gang innen ikke-europeiske studier fra hovedfagsnivå og oppover, var de frittstående instituttene inkludert.

per. Blant disse var etnografi/sosialantropologi, økonomi og sosiologi de dominerende fagene.¹⁷¹ Denne fordelingen peker mot at det skjedde en markant økning i ikke-europeisk forskningsaktivitet ved universitetene i løpet av kunnskapsfeltets første fase. Selv om feltet fortsatt var relativt marginalt var de ulike fagmiljøene i ferd med å bygge seg opp. Vi skal i dette kapitlet se hvordan dette skjedde dels i samspill med og dels i opposisjon til de nye føringene fra forskningspolitikken og bistandsforvaltningen.

CMI: Konsolidering, vekst og faglig nysgjerrighet

Endringen i den internasjonale utviklingstenkningen fra økonomisk til sosial utvikling ble tidlig plukket opp av forskerne ved DERAP. Der de i den første fasen reiste ut i verden med velferdsstatens styringsverktøy, er den neste fasen preget av et ønske om å bringe også de velferdspolitiske grunnsteinene inn i den til da svært teknokratiske norske bistandsforvaltningen: Sysselsetting, økonomisk utjevning, oppfyllelse av grunnbehov og folkeskole for alle skulle komme til å bli de nye overskriftene for DERAPs arbeid.

KONSOLIDERING AV DERAP VED CMI

I forrige kapittel så vi hvordan DERAP ble etablert som en fast del av CMIs virksomhet, og sikret langsiktig finansiering av Ford Foundation og norsk bistandsforvaltning. 1968 markerer starten på en ambisiøs vekstperiode. Just Faaland ønsket at DERAP i løpet av de kommende årene skulle utvide aktiviteten gjennom økte budsjetter, øke antall stillinger fra ni til 15 og ytterligere konsolidere forskningsaktivitetene.¹⁷² Etter forhandlinger med CMIs styre ble DERAP mot slutten av 1968 konstituert som en egen, fast enhet ved CMI, med eget styre og egne statutter.¹⁷³ Med dette var DERAP blitt ytterligere institusjonalisert.

DERAP-styret ble i forhandlingene bestemt å bestå av ett styremedlem fra CMI, to fagpersoner oppnevnt av CMIs styre, forskningslederen for avdelingen for Internasjonal Økonomikk, og DERAPs daglige leder. I det første styret satt Stein Rokkan, nå ved Universitetet i Bergen, og Preben Munthe, professor i sosialøkonomi i Oslo, som eksterne fagpersoner, med Fredrik Barth som deres varamedlem. Just Faaland og Ole David Koht Norbye var del av styre i kraft av å være henholdsvis forskningsleder og daglig leder.¹⁷⁴ DERAP-styret samlet slik flere av de fremste forskerne innenfor kunnskapsfeltet. Samtidig institusjonaliserte DERAP kontakten til universitetene i Oslo og Bergen, og videreførte den nære relasjonen til Rokkan.

---

¹⁷¹ Ibid., s. 26-29.

¹⁷² Brev, Faaland til Ford Foundation, 20.4.1969. DERAP, boks: DERAP – Ford Foundation (før 1980), mappe: FF – 1965-70 project. Grant no. 650-0109.

¹⁷³ CMIs årsmelding for 1968, s. 30.

¹⁷⁴ Ibid.

De økte ambisjonene om aktivitetsnivå og budsjettvolum innebar nødvendigvis at DERAP hadde behov for økte eksterne bevilgninger. Etter en lengre forhandlingsperiode undertegnet DERAP ved årsskiftet 1969/70 en avtale med NORAD om ”støtte fra direktoratet på ubestemt tid”. Støtten lå på omkring én million kroner i året.¹⁷⁵ Konsolideringen av DERAPs virksomhet i 1968 bygget videre på 50/50-modellen, etter inspirasjon fra Harvards utviklings-senter (DAS). Dette innebar at staben var tilnærmet halvparten av arbeidstiden ute på ekspertoppdrag, og halvparten hjemme i Bergen der de arbeidet med forskningsoppgaver og utredninger. Modellen viste seg imidlertid etter hvert å ikke fungere optimalt:

Forskningsarbeidet har i realiteten vært temmelig oppsplittet på grunn av ustabiliteten i medlemsmassen ved Instituttet. Bare to av medlemmene var ved Instituttet hele året... Av de fire hovedfelter som ifølge arbeidsprogrammet for 1969 virksomheten skulle bli konsentrert om, er et felt blitt forfulgt programmessig, et er blitt sløyet fordi vedkommende stipendiat ikke kom til Instituttet for et år, mens de andre ikke er blitt gjennomført i den utstrekningen en hadde ventet.¹⁷⁶

50/50-prinsippet gjorde det altså i praksis vanskelig å forske og å gjennomføre aktiviteter slik de var planlagt. Rådgivningsarbeidet ser derimot ut til å ha gått svært bra. Ford Foundation bidro fra 1970 med en ny rammebevilgning, som sammen med NORADs bevilgning gjorde at DERAPs økonomi var stabil og i vekst. DERAP-staben ble brukt jevnlig av Harvards utviklingsrådgivningssenter (DAS), Verdensbanken og ulike FN-organer gjennom finansieringsavtalene med Ford Foundation og Rockefeller Foundation.¹⁷⁷ DERAP etablerte seg slik som et anerkjent utviklingsøkonomisk rådgivningsorgan på den internasjonale arenaen. Det er selvsagt vanskelig å måle DERAPs betydning og status, men Rockefeller Foundation og Ford Foundations vilje til å bidra til å etablere og utvide DERAP gir en pekepinn. Et svært viktig punkt i denne sammenhengen er at DERAP ved inngangen til 1970-årene fortsatt var det eneste fagmiljøet av sitt slag i Skandinavia. Dette hadde vært en viktig årsak til at de amerikanske finansieringsorganisasjonene støttet prosjektet i utgangspunktet.

Som bemerket i kapittel 2, var DERAPs internasjonale posisjonering åpenbart et svært bevisst valg, og denne prioriteringen besto også på 1970-tallet. Just Faaland opprettholdt sitt omfattende nettverksarbeid, og Ole David Koht Norbye hadde fortsatt sitt arbeidssted i Paris i nærhet til de internasjonale organisasjonenes hovedkontorer. DERAP var slik en del av et internasjonalt sjikt av forskere og eksperter med tilknytning til både forskningsverdenen og til det nasjonale og internasjonale bistandsapparatet. Kunnskapsfeltet som etablerte seg i dette skjæringsfeltet mellom forskning og politikk vokste gradvis i perioden, og aktørene innenfor dette kunnskapsfeltet prioriterte policy-relevans fremfor akademisk karriere. Nettopp dette

---

¹⁷⁵ CMI Årsberetning for 1969, s. 31.

¹⁷⁶ Ibid., s. 34.

¹⁷⁷ For oversikt over DERAPs uteoppdrag og finansieringskilder i perioden, se Per Tveite, *DERAP 1965-1990. En kort historikk* (1990), vedlegg 3, tabell 10.

gjør utviklingsforskningen til et felt med klare trekk av mode 2: Det var problembasert, flerfaglig, policy-orientert og anvendt orientert, og vokste i tillegg opp i randsonen av den tradisjonelle universitetsstrukturen.

Et viktig aspekt ved feltets utvikling på internasjonalt nivå i denne perioden, er et tilsynelatende skifte i tyngdepunkt fra USA til Europa. Som vi så innledningsvis i dette kapitlet, var det ved det britiske utviklingsforskningsinstituttet IDS at begrepet om sosial utvikling ble meislet ut, og IDS fortsatte å være en ledende aktør. I tillegg kommer ILO og andre FN-organer, som hadde sine hovedkontorer på kontinentet. Vi kan se avtrykk av en slik utvikling også i DERAPs virksomhet, ved at DERAPs transatlantiske kontakt ser ut til å ha avtatt i omfang, mens forskerne styrket sine bånd til IDS og andre europeiske institusjoner. DERAP var for eksempel involvert i å stifte en egen nettverksorganisasjon for europeiske utviklingsforskningsinstitutter, EADI¹⁷⁸, som ble formelt etablert i 1975 med Dudley Seers som første president. Just Faaland var medlem av EADIs første styre.¹⁷⁹

Denne vendingen mot Europa er interessant, for DERAPs finansieringssituasjon skulle kanskje tilsi det motsatte; Ford Foundations bevilgninger var større enn noen gang i denne fasen. Hva kan da ha vært årsakene til dreiningen? At feltets tyngdepunkt i seg selv ble flyttet fra USA til Europa er et sentralt poeng; DERAP fulgte således en generell trend. I tillegg kan Dudley Seers' vekt på sosiale aspekter ved utvikling ha samsvart godt med DERAP-økonomenes politiske og ideologiske grunnsyn. Som vi har sett, var de godt forankret innenfor den sosialdemokratiske styringsmodellen, og den nye vekten som ble lagt på velferd og grunnbehov kan signalisere et grunnleggende skifte i perioden: Fra å eksportere velferdsstatens teknologier, gikk DERAP over til også å eksportere dens ideologi.

DERAPs FORSKNINGSPROFIL: SENTRUM/PERIFERI OG SOSIAL UTVIKLING

Å utarbeide kryssløpstabeller og økonomiske analyser i Øst-Afrika var fortsatt en viktig del av DERAPs rådgivningsarbeid på slutten av 1960-tallet. Dette arbeidet var koblet direkte til UNCTAD og Raúl Prebisch. I forkant av UNCTAD-konferansen som ble avholdt i 1968 ble det utarbeidet omfattende analyser av de ulike utviklingslandenes utenrikshandel, og Just Faaland hadde ansvaret for tre av landene i Øst-Afrika. Dette samarbeidet med UNCTAD tydeliggjør at DERAP fortsatt var entydig plassert innenfor sentrum/periferi-skolen. Også DERAPs samtidige undersøkelser av Norges økonomiske relasjoner til utviklingsland illustrerer

---

¹⁷⁸ European Association of Development Research and Training Institutes.

¹⁷⁹ Fra samtaler med Just Faaland 26.1.2007 og Ole David Koht Norbye 27.1.2007. DERAP var vertskap for en netteværkskonferanse i 1966 (se kapittel 2). For oversikt over medlemmer i EADIs første styre, se Elaine Petitat-Côté, *The EADI story: Networking over the Years 1975-2000* (1999) s. 34, fotnote 62.

DERAPs forankring innenfor politisk økonomi.¹⁸⁰

Men DERAP-staben stilte også spørsmål ved utviklingsøkonomiens premisser, På begynnelsen av 1970-tallet var de for eksempel involvert i det såkalte *dual economy*-problemet. Dette problemet dreide seg om ”hvorfør mere utviklede deler av en økonomi ofte har så liten innvirkning på de tilbakeliggende deler; hvorfor det er slik at det både innenfor en enkelt nasjon og i forholdet mellom nasjonene kan være økonomier i rask vekst uten at det synes å ha innvirkning på de tilbakeliggende økonomier.”¹⁸¹ Det utviklingsøkonomene her hadde oppdaget, var at moderniseringsteorien ikke innfridde sine løfter, fordi det fantes lommer av underutvikling og fattigdom selv i land med økonomisk vekst. Men innsiktene tvang seg ikke bare frem gjennom erfaringer fra utviklingsland – det gjaldt i høyeste grad også i industrialiserte land, og da ikke minst i USA. Her oppdaget man ”pockets of poverty” allerede på 1960-tallet, og myndighetene satte inn tiltak for å heve levestandarden og senke arbeidsledigheten.¹⁸²

Nettopp levestandard og arbeidsledighet var stikkord for de nye ideene om utvikling som Dudley Seers og ILO tok til orde for på dette tidspunktet. DERAPs økonomer plukket raskt opp de nye tankene, og organiserte høsten 1970 et seminar ved Norges Handelshøyskole om utviklingsøkonomi, der det ”denne gangen [ble] lagt mer vekt på de samfunnsmessige og sosiale problemer.” Sosialantropologene Gunnar Håland og Ottar Brox ledet hver sin seminar-tid.¹⁸³ Det er interessant at DERAP bragte inn nettopp disse forskerne i en forelesningsrekke ved Handelshøyskolen, fordi det understreker at DERAP ikke bare anså sosiale perspektiver som viktige, men at de også opplevde at ”opposisjonsvitenskapelige” perspektiver var viktige for å forstå utviklingsspørsmål.

Ole David Koht Norbye var den i DERAP-staben som var mest engasjert i spørsmål om sosial utvikling. Spesielt obligatorisk grunnskole for alle barn i utviklingsland og utarbeiding av minstestandarder for folks grunnbehov og levestandard skulle komme til å prege hans arbeid på begynnelsen av 1970-tallet. Dette var i hovedsak tydelig policy-orienterte arbeider, som søkte å påvirke den norske utviklingspolitiske debatten i en mer sosial retning. Koht Norbye ønsket å finne en avklaring på et ”svært omdiskutert spørsmål”, nemlig hvilke bistandsformer som var mest effektive for å tilfredsstille folks grunnbehov.¹⁸⁴ Han tok utgangspunkt i at grunnbehov var knyttet til sektorer som i utgangspunktet var statlig finansiert, slik

---

¹⁸⁰ Prosjektene inkluderte bl.a. studier av norsk handel og skipsfart i et utviklingsperspektiv og av bistandens funksjon i verdensøkonomien. Bistand ble således ansett som en integrert del av internasjonal politisk økonomi, og ikke kun som et apolitisk teknisk hjelpemiddel. Se CMI's årsberetning 1968, s. 33-34.

¹⁸¹ CMI's årsberetning 1970, s. 33. Se også DERAPs *Report on Activities* 1970, s. 2.

¹⁸² Se Alice O'Connor, *Poverty Knowledge: Social Science, Social Policy, and the Poor in Twentieth-Century U.S. History*. (2001).

¹⁸³ CMI's årsberetning 1970, s. 37-38.

¹⁸⁴ DERAPs *Report on Activities* 1972, s. 5.

som skole, helse, bolig og transport, og ønsket å beregne hvilke ressurser som måtte til for å innfri disse behovene, og hvordan dette ville påvirke landenes utvikling.¹⁸⁵

Det er interessant at det var akkurat Koht Norbye som fremmet dette perspektivet. Som vi har sett, hadde han over lengre tid hatt nære koblinger til arbeiderbevegelsen, både i Norge gjennom *Arbeiderbladet* og internasjonalt gjennom tett faglig kontakt med ILO. En tredje kopling finner vi vinteren 1971/72, da Koht Norbye hadde permisjon fra DERAP for å jobbe med Arbeiderpartiets strategi for å sikre norsk medlemskap i EF. Han skal ha blitt oppsøkt av Thorvald Stoltenberg, og fikk sin arbeidsplass ved Aps partikontor.¹⁸⁶ Denne nære kontakten med Ap og sentrale figurer i partiet forsterker inntrykket av at Koht Norbyes verdigrunnlag og syn på utviklingsprosesser var sammenvevd med ideene som lå til grunn for den norske velferdsstaten: Staten skulle sikre minstestandarder for alle gjennom velferdsordninger, full sysselsetting var høyt prioritert, og allmenn, gratis folkeskole likeså. For arbeiderbevegelsen var dette mål i seg selv, ikke bare instrumenter for økonomisk vekst. Grunnsteinene i Aps politikk og ideologi speiles på denne måten i Koht Norbyes arbeid med utviklingsspørsmål. På et vis kan Koht Norbyes engasjement ses som et forsøk på å oppdatere norsk bistand i tråd med den almenne sosialdemokratiske innenrikspolitikken i perioden. Han er også et eksempel på tendensen til at utviklingsfeltet i Norge ble formet av enkeltpersoners plassering, nettverk og faglige nysgjerrighet, fordi nettopp disse faktorene hadde innvirkning på hvilke spørsmål som stiltes og hvilke svar man fikk.

Men Ole David Koht Norbye var på langt nær alene om dette perspektivet ved DERAP. I 1975 ble hele seniorstaben involvert i en prestisjetung ILO-studie av relasjonen mellom arbeidsledighet, grunnbehov og utvikling i Sudan. Dette var en av flere slike landstudier ILO gjennomførte på begynnelsen av 1970-tallet. Just Faaland ledet delegasjonen, som besto av en internasjonal tverrfaglig ekspertgruppe som også inkluderte DERAPs øvrige seniormedlemmer: Koht Norbye, Carl Anonsen og Per Tveite. Delegasjonens mål var å undersøke Sudans utviklingsstrategi med spesielt fokus på sysselsettingspolitikken.¹⁸⁷ Studien ble utgitt i ILOs skriftserie og også trykket som artikkel i *International Labour Review* i 1976, med tittelen "Growth, Employment and Equity: Lessons of the Employment Mission to the Sudan".¹⁸⁸ Denne tittelen knytter sammen tre ulike komponenter i samtidens utviklingsdiskurs: vekst, sysselsetting og likhet. Gjennom sin stilling som leder for ILO-delegasjonen kan vi anta at

---

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Samtale med Ole David Koht Norbye 27.1.2007.

¹⁸⁷ CMIs årsberetning 1975, s. 49.

¹⁸⁸ Se *DERAP Annual Report* 1975, s. 4 og CMIs årsberetning 1976. Artikkelen ble trykt i *International Labour Review*, 114 (1976):1.

DERAP befestet sin relativt sentrale posisjon både innenfor ILO-systemet og generelt innenfor det internasjonale sjiktet av utviklingsforskere og bistandsstrateger.¹⁸⁹

Ved siden av slike internasjonale oppdrag utførte DERAP også oppdrag for NORAD. Etter at DERAP og NORAD i 1969 hadde undertegnet en avtale om varig og fast økonomisk støtte, ser vi at kontakten dem imellom økte i omfang og at NORAD i større grad benyttet seg av DERAPs kompetanse. DERAP utarbeidet for eksempel en rapport om mulighetene for å starte med norsk bistand til Pakistan.¹⁹⁰ Dette kan synes å være den type forskerinvolvering NORAD-direktøren skisserte under Lysebu-konferansen i 1967. DERAP hadde nær kjennskap til Pakistan, og de fungerte slik som døråpnere og premissleverandører for NORAD. Et annet eksempel er Faalands undersøkelse av hvordan Norge best kunne gi eksportkreditt til utviklingsland, et tema som var viktig i den samtidige UNCTAD-prosessen.¹⁹¹ I tillegg utførte DERAP evalueringer av NORADs store kraftutbyggingsprosjekt i Stiegler's Gorge i Tanzania mot slutten av perioden.¹⁹²

Disse eksemplene indikerer at DERAPs rådgivningsvirksomhet var i ferd med å skifte preg: I større grad enn tidligere jobbet forskerne i samråd med *norske* aktører. Der ideal og praksis tidligere var i uavhengig tjeneste hos en utenlandsk regjering, fungerte DERAP-staben gradvis mer som mellomledd mellom aktører i Norge og i utviklingsland, snarere enn som en ekstern rådgiver for utviklingslandets myndigheter.¹⁹³ Hva kan forklare denne overgangen? Det er klart at finansieringssituasjonen må ha spilt inn, siden økte overføringer fra NORAD også innebar at DERAP stilte et økt antall timer til rådighet for NORAD-oppgaver. Men som vi har sett hos både Faaland, Koht Norbye og i DERAP generelt, var den sosialdemokratiske samfunnsmodellen både et utgangspunkt og et mål. Da Arbeiderpartiet i 1973 kom i posisjon etter åtte år med borgerlige regjeringer, bare avbrutt av et kort intermesso da Trygve Bratteli dannet sin første regjering i 1971-72, kom på et vis også DERAP i posisjon. Det var ikke lenger et mål å overbevise norske utviklingspolitiske aktører; snarere må DERAP-forskerne ha opplevd at de og bistandssektoren trakk i samme retning, fordi grunntanken om hva utvikling var og burde være, var lik hos dem begge.

---

¹⁸⁹ Emmerij, Jolly og Weiss har trukket frem Faaland som en blant flere enkeltpersoner som spilte en viktig rolle innenfor FN-systemet i å befestet kombinasjonen av sysselsetting og grunnbehov som samtidens prioriterte utviklingsstrategi. Se Lois Emmerij, Richard Jolly og Thomas G. Weiss, *Ahead of the Curve? UN Ideas and Global Challenges* (2001), s. 73.

¹⁹⁰ Se Faalands notat "Notat etter samtale med generalsekretær Andresen, Norsk utviklingshjelp, 8. februar 1968", 9.2.1968, samt notat fra Faaland til R. K. Andresen, "Notat om Norsk bistand til Pakistan", Karachi, 21.2.1968. DERAP, boks: CMI-DERAP. NORAD 1962-72, mappe: Norsk utviklingshjelp, Div. korresp. 1967-68.

¹⁹¹ Prosjektet skulle "investigate the need for credit and possible government subsidies in connection with export credits to developing countries", DERAPs *Annual Report 1973*, s. 6.

¹⁹² DERAPs *Annual Report 1975*, s. 3.

¹⁹³ Det er selvsagt mulig å diskutere hvor uavhengige DERAP-forskerne egentlig var i slike oppdrag, som tross alt var finansiert og organisert enten av NORAD, Ford Foundation, Rockefeller Foundation, DAS ved Harvard, Verdensbanken eller ulike FN-organer.

DERAPs ORGANISASJONSMODELL I ENDRING?

I løpet av perioden 1965-1975 skjedde det store endringer i DERAPs drift, ifølge DERAPs årsmeldinger. Det vil si, det skjedde en tydelig omlegging av hvordan DERAPs aktiviteter ble *presentert*. Satsingen på prosjektplanlegging og evaluering var et ledd i dette. I tillegg begynte årsmeldingene fra og med 1975 å skille ut formidling og nettverksbygging som egne punkt, likestilt med forskning og rådgivning. Disse delene av virksomheten hadde vært viktige siden oppstarten i 1961, men først her ble de fremstilt som strategiske komponenter, og ikke bare en rekke individuelle *ad hoc*-aktiviteter som utspilte seg innenfor 50/50-fordelingen av hjemme-forskning og utarbeid.

I omorganiseringen av DERAPs årsmeldinger ser vi avtrykket av den større forskningspolitiske konteksten. I NORAD hadde man på dette tidspunktet hatt omfattende interne diskusjoner over en lengre periode om hvordan relevant forskning kunne oppmuntres og frembringes. Et eksternt utvalg, Gisvoll-utvalget, anbefalte NORAD å gå bort fra grunnbevilgninger og kun finansiere enkeltprosjekter. DERAP reagerte sterkt på dette, og mistenkte Gisvoll-utvalget for å ha et skjult ønske om å ramme DERAP til fordel for universitetsbaserte forskere. Både i interne notater og i brev til utvalgets leder kritiserte medlemmer av DERAP-staben innstillingen, og anklagde utvalget for å gå utenfor sitt mandat når de anbefalte endringer med så radikale implikasjoner.¹⁹⁴

Frykten for at NORAD skulle avslutte støtte viste seg imidlertid å være overdrevet, noe vi vil behandle nærmere senere i dette kapitlet. Hovedpoenget nå er snarere at forandringen i DERAPs selvpresentasjon kom i kjølvannet av Gisvoll-innstillingen. Denne innstillingen må dermed ha skapt endringer i DERAPs behov for dokumentasjon av resultater og aktiviteter. Som tidligere nevnt, hadde avtalene med Rockefeller Foundation, Ford Foundation og Norsk utviklingshjelp/NORAD siden begynnelsen av 1960-tallet vært fundert på 50/50-prinsippet. Dette innebar at halvparten av arbeidet skulle utføres i Bergen og halvparten i oppdrag i utviklingsland. Faalands ønske om å starte et institutt for utviklingsøkonomisk forskning og rådgivning gikk hånd i hånd med FNs oppfordring om å finansiere nettopp slik virksomhet, og de internasjonale organisasjonene og også NORAD var tydelig positive til dette initiativet. DERAPs nære kontakter i USA, spesielt Verdensbanken, Harvard og Universitetet i Michigan, var sentrale både for nettverksbyggingen som lå til grunn for støtten fra Ford og Rockefeller, men også for utformingen av DERAP som institusjon. Samlet gjorde

---

¹⁹⁴ Se det 19 sider lange notatet "Innstilling fra Norads forskningsutvalg, kommentarer", av Arne Gabrielsen, 19.8.1975, brev fra Rune Skarstein til Kåre Gisvoll, 20.8.1975, brev fra Just Faaland til NORADs forskningsutvalg, 29.5.1975, og notat fra Carl Anonsen om møte om Gisvoll-innstillingen, 15.9.1975. DERAP, boks: N6 NORAD diverse, mappe: NORADs forskningsutvalg Mappe 1, 1976.

disse forholdene at det var av sentral betydning å synliggjøre DERAPs utarbeid, fordi ekspertoppdrag var en betingelse for Fords driftsstøtte både i 1965 og i 1969.

I 1975, derimot, var DERAPs finansieringssituasjon en helt annen, fordi NORAD på dette tidspunktet sto for nærmere 85 prosent av driftsbudsjettet. De amerikanske finansieringskildene hadde trukket seg ut, slik de normalt gjorde etter å ha bidratt til at en institusjon startet opp og etablerte seg. Dermed var det i 1975 blitt avgjørende for DERAP å legitimere den omfattende støtten fra NORAD. Gisvoll-innstillingen fungerte her som en katalysator, fordi den tydelig impliserte at støtten til DERAP var urettmessig høy i forhold til hva andre forskningsmiljøer i Norge mottok fra NORAD. Det er nettopp i denne sammenhengen DERAP så behovet for å definere sin virksomhet som firedelt, der forskning, utredning, formidling og nettverksarbeid ble presentert som likestilt. Betydningen av vekselvirkningen mellom forskning hjemme og rådgivingsarbeid for myndigheter og organisasjoner i utviklingsland ble fortsatt understreket, men samtidig tydelig nedjustert. I alle tilfelle ser vi at DERAP strategisk tilpasset seg det til enhver tid eksisterende handlingsrommet for å kunne fortsette å utføre det arbeidet de selv ønsket. Årsmeldingen var et av midlene DERAP hadde tilgjengelig for å posisjonere seg i kunnskapsfeltet og synliggjøre sin relevans som styringsvitenskap, og årsmeldingenes profil speilte dermed det skiftende handlingsrommet.

Ved utgangen av kunnskapsfeltets andre fase var DERAP således under press utenfra, men forskningsmiljøet var samtidig godt konsolidert og i vekst. Opptrappingsplanen var i hovedsak blitt oppfylt, selv om det viste seg at det var vanskelig å innfri enkelte av målene. Dette var ikke på grunn av manglende finansiering; både Ford Foundation og NORAD var positive til veksten. Snarere skyldtes problemene at det var vanskelig å finne kvalifisert personell som var villig til å dele sin arbeidstid mellom forskning i Bergen og oppdrag i utenlandet.¹⁹⁵ Slik kan forskernes egne ønsker om å endre 50/50-modellen kanskje også spilt inn i nedtoningen av uteoppdragene.

Rektormøtet: "Et underutviklet område i våre akademiske studier"

Mens utviklingsforskningen ved CMI var i ferd med å bli både konsolidert og utvidet i 1968, var initiativet for ikke-europeiske kulturstudier på langt nær institusjonalisert. Vi så i forrige kapittel at NAVF opprettet et eget utvalg som disponerte midler til hovedfagsstipend, med mål om å øke rekrutteringen til feltet. Dette var imidlertid bare ett element i den mer helhetlige satsingen Sigmund Skard hadde ønsket i 1962. Først fem år senere ble dette initiativet søkt videreført av universitetene.

---

¹⁹⁵ Dette ble første gang omtalt i DERAPs årsberetning for 1973 og gjentatt årlig til og med årsberetningen for 1976, da det ønskede antallet på 17 fast ansatte forskere oppgis å ha blitt nådd.

Rektormøtet, et organ der rektorer for norske universiteter og høyskoler møttes fast, diskuterte spørsmålet om en satsing på ikke-europeiske studier i mai 1967. Saken kom opp i sammenheng med hvordan man eventuelt skulle fordele ansvarsområder for denne satsingen mellom lærestedene. Rektormøtet vedtok å nedsette en komité som skulle utrede hvordan en utbygging kunne gjennomføres. Utredningen omfattet kun humaniora og samfunnsvitenskap.¹⁹⁶ Vi kan derfor anta at initiativet var relatert til Skards fremstøt overfor Universitetet i Oslo i 1962, men kanskje i enda større grad til NAVFs utvalg for afro-asiatiske studier. De respektive institusjonene oppnevnte selv medlemmer til komiteen, og sammensetningen overlappet til en viss grad med NAVF-utvalget: Axel Sommerfelt og professor i øst-asiatiske språk Henry Henne fra Universitetet i Oslo, Fredrik Barth og professor i historie Alf Kaartvedt fra Universitetet i Bergen, Edvard Bull fra Universitetet i Trondheim og dosent i geografi Tore Ouren fra Handelshøyskolen. Komiteen valgte Alf Kaartvedt til formann, og historiker og statsviter Leiv Mjeldheim fra Universitetet i Bergen fungerte som komiteens sekretær. Kirke- og undervisningsdepartementet (KUD) var representert på de to første av i alt seks møter i løpet av 1968.

Komiteen la til grunn en bred definisjon av ”ikke-europeiske kulturstudier”:

[...] prinsipielt alle studier som retter seg mot menneskelige samfunn og kulturfenomener utenfor den europeiske tradisjon. Denne avgrensning er gjennomført med enkelte modifikasjoner: Når det gjelder studier med regional tilknytning til Latin-Amerika, har en ikke skilt mellom iberio-amerikanske og andre kulturkretser. En har videre latt kolonipolitiske studier falle innenfor definisjonen for så vidt de dreier seg om forholdet mellom kolonimakten og den innfødte befolkning.¹⁹⁷

Denne definisjonen er interessant, fordi den kulturelle dimensjonen av ”europeisk” ble underlagt den geografiske. Feltet inkluderte dermed også områder der europeisk kultur hadde vært eller fortsatt var tilstede i noen grad. Komiteen forholdt seg interessant nok ikke til Nord-Amerika som forskningsfelt. USA og Canada må ha falt innenfor definisjonen av europeisk kulturkrets og tradisjon, og således utenfor feltet for ikke-europeiske studier.

Komiteen konkluderte med all mulig tydelighet at ikke-europeiske studier var et marginalt felt i Norge. Utredningen viste at bare fem prosent av norske forskere var engasjert i ikke-europeiske kulturstudier.¹⁹⁸ Dette utgjorde en så lav andel, mente komiteen, at det var

...liten mening å søke etter *lakuner* i den faglige eller regionale dekning. En har å gjøre med et stort underutviklet område i våre akademiske studier, riktignok med en del lovende ansatser og noen få relativt utviklede felter, som eventuelt kan danne utgangspunkt for en målbevisst utbyggingspolitikk.¹⁹⁹

Komiteen fulgte her Skards argumentasjon, men beskrev samtidig situasjonen som langt mer

---

¹⁹⁶ *Ikke-europeiske kulturstudier i Norge: innstilling fra en komité oppnevnt etter initiativ av det 16. norske rektormøte*, 1969.

¹⁹⁷ *Ibid.*, s. 5-6.

¹⁹⁸ Innstillingen hadde også kartlagt antallet ikke-europeiske forskningsprosjekter. Språkinstituttene samlet: ca. 30. Religiønsvitenskap/misjonshistorie: ca. 30. Etnografi/sosialantropologi: 29. Sosiologi: 17, i tillegg til ca. 20 ved Fredsforskningsinstituttet. Økonomi: 20-30 arbeider ved CMI, 3 ved NHH. Filosofi: ”en rekke” arbeider. Statsvitenskap: 9, hvorav 3 ved NUPI. Historie: 7, med ett unntak alle på hovedfagsnivå. Arkeologi: 3. Pedagogikk: 1. *Ibid.*, s. 26-29.

¹⁹⁹ *Ibid.*, s. 10. Uthevelse i originalen.

dramatisk: feltet var regelrett underutviklet. På samme måte som Skard mente komiteen at den nye verdenssituasjonen gjorde en satsing på ikke-europeiske studier ytterst nødvendig, fordi det endrede geopolitiske landskapet skapte nye utfordringer også for Norge. Dette medførte et behov for mer og bedre kunnskap og økt forståelse for andre deler av verden:

Etter den 2. verdenskrig har Asia, Afrika og Latin-Amerika fått en helt annen plassering i europeernes verdensbilde enn tidligere. Det som fra europeisk synspunkt før var perifere områder politisk, kulturelt og politisk, er trukket inn i en global utvikling hvor begreper som periferi og sentrum virker meningsløse. [...] I særlig grad har u-landsproblematikken påskyndet denne utvikling. Både i den tosidige kommunikasjon og i de internasjonale fora er det blitt nødvendig for land som Norge å drøfte og forstå synspunkter som bygger på helt andre forutsetninger enn våre, og til å ta stilling til problemer som for en mannsalder siden var oss uvedkommende.²⁰⁰

Verden var altså kommet til Norge, og utviklingsspørsmålet var en sentral del i dette bildet. Komiteen vektla at universitetene og høyskolene måtte kunne imøtekomme det økende utdanningsbehovet, siden bare disse institusjonene hadde mulighet til å tilby god undervisning i ikke-europeiske emner. Og enda viktigere: ”De må forutsettes å ha de beste forutsetninger for å sikre objektivitet og uavhengighet i studiet av andre verdensdelers problemer.”²⁰¹ Forståelsen av utviklingsspørsmål ble med andre ord ansett som et sentralt argument for å styrke ikke-europeiske kulturstudier. Komiteen argumenterte for at universitetene hadde fortrinn i denne sammenhengen på grunn av deres tyngde og størrelse. De etablerte akademiske institusjonene ble slik presentert som det ”naturlige” stedet å etablere nye kunnskapsbaser for ikke-europeiske studier, herunder utviklingsspørsmål. På denne måten posisjonerte komiteen seg tilsynelatende i forhold til de frittstående instituttene.

For å få til den styrkingen komiteen ønsket, måtte ikke-europeiske kulturstudier bli en komponent innen alle fag. Feltet måtte integreres i alle studieplaner og det måtte opprettes en rekke nye stillinger, 21 i alt, fordelt på landets universiteter. Komiteen prioriterte her tydelig å bygge opp humaniorafagene, spesielt geografi, historie og en rekke språkfag. Etnografi/sosialantropologi var eneste samfunnsvitenskapelige fag som ble foreslått prioritert. Dette kan ha hatt sammenheng med flere forhold: for det første var komiteen i sin sammensetning i hovedsak humanistisk, og de fagene som ble prioritert spilte komiteens fagsammensetning. Men samtidig var samfunnsfagene i vekst utenfor universitetene; utviklingsøkonomi ved CMI, sosiologisk fredsforskning ved Fredsforskningsinstituttet, og statsvitenskap (*international relations*) ved NUPI. Den veksten samfunnsfagene opplevde i både prosjekter og stillinger hadde ikke noen parallell i de humanistiske fagene, og dette underskuddet er trolig det komiteen ønsket å bøte på. I tillegg er det klart at komiteens grunnleggende kunnskapssyn grenset mer mot den kritiske sosialantropologiske motekspertisen enn mot øvrige samfunnsvitenska-

---

²⁰⁰ Ibid., s. 11.

²⁰¹ Ibid., s. 12.

pelige perspektiver på globale forhold. Å øke kunnskapen i Norge om samfunn utenfor Europa og USA var åpenbart et mål i seg selv for komiteen, selv om dette også hadde indirekte samfunnsrelevans.

Ved å foreslå en konkret nasjonal fordeling av vitenskapelige stillinger beveget komiteen seg inn i et komplisert felt. Kampen om stillingene mellom fag og mellom institusjoner var sterk på dette tidspunktet, og den kunne potensielt få innvirkning på styrkingen av ikke-europeiske kulturstudier.²⁰² Dette var trolig bakgrunnen for Rektormøtets diskusjon om arbeidsdeling mellom institusjonene. Komiteen understreket at en for streng arbeidsdeling mellom institusjonene var svært uheldig, fordi ”hvert universitet bør kunne vise sine studenter et mest mulig allsidig bilde av vår verden. De må derfor prinsipielt drive med forskning og tilby studier innenfor alle de viktigste fag, og det kan ikke utelukke noen betydelig del av verden fra sitt interessefelt.”²⁰³ Siden hovedmålet var å øke kunnskapen om og forståelsen av verden i seg selv, var mangfold i undervisningen et sentralt poeng. Motsatt ville en skarp arbeidsdeling være rasjonelt dersom målet var spesialisering; da ville arbeidsdeling kunnet legge til rette for et effektivt organisert apparat som produserte eksperter til bistandsforvaltningen og andre samfunnssektorer.

Nettopp på grunn av prinsippet om at alle institusjonene burde ha bred kompetanse, var komiteen ikke i tvil om at utbyggingen måtte skje innenfra disiplinene. Dette måtte imidlertid suppleres med tverrfaglig samarbeid mellom instituttene: permanente komiteer, seminarer og andre tiltak skulle sikre at forskerne fra ulike miljøer hadde god kontakt. Komiteen noterte at dette ville kreve nytenking fra universitetenes side, og kommenterte at ”det er for så vidt typisk at dette system er utbredt ved universiteter med kortere akademisk tradisjon og friere organisasjonsform enn den europeiske, således som i USA.”²⁰⁴ Samtidig var komiteen åpenbart skeptisk til *area studies*-modellen:

I vårt relativt begrensede vitenskapelige miljø og med våre forholdsvis små universiteter har vi ikke de vitenskapelige eller økonomiske ressurser som skal til for å bygge opp regionalinstitutter av kvalitet ved siden av våre disiplinorienterte institutter, som fremdeles må opprettholdes av hensyn til universitetenes doble funksjon som forskningsinstitusjoner og utdanningsinstitusjoner for lærere til den høyere skole. [...] Erfaringer viser også at regionalinstituttene har en tendens til å oppløse seg i avdelinger hvor det disiplinorienterte prinsipp slår gjennom.²⁰⁵

Argumentet mot mode 2-aktig organisering var altså tuftet på en kritisk innstilling til hvordan idealene om tverrfaglighet og problemorientering fungerte i praksis, og en oppfatning av at disiplinene uansett besto også innenfor den nye modellen. I beste fall oppnådde man flerfag-

---

²⁰² Samtale med Jarle Simensen, 20.11.06.

²⁰³ *Ikke-europeiske kulturstudier i Norge* 1969, s. 15.

²⁰⁴ *Ibid.*, s. 35.

²⁰⁵ *Ibid.*, s. 34-35. Komiteen viste her til at det britiske Institutt for sør-asiatiske studier (SOAS), som de omtalte som et ”historisk-filosofisk-samfunns-vitenskapelig fakultet for ikke-europeiske studier”, ettersom instituttet hadde opprettet en rekke disiplinbaserte underavdelinger.

lighet; sjelden tverrfaglighet. Komiteen viste her en utpreget nøktern holdning til de forskningspolitiske endringene som var i ferd med å gjøre sitt inntog i Norge.

Denne typen argumentasjon var trolig vanskelig å fremme i møtet med norske forskningsmyndigheter, som i løpet av 1970-tallet etablerte mode 2-liknende forskning som idealet for norsk forskningsorganisering. Dette gjorde at den disiplinbaserte modellen for ikke-europeiske studier kom i en utakknemlig posisjon, ikke minst innad i NAVF.

NAVF: Brobygging over faglige og nasjonale grenser

I forrige kapittel så vi hvordan NAVF opprettet et eget utvalg for ikke-europeiske kulturstudier, bestående av Arne Martin Klausen, Fredrik Barth, Just Faaland, historiker Edvard Bull og professor i indo-iranske språk Nils Simonsson. Utvalgets mandat var å være rådgivende og initiativtagende overfor NAVF, og dessuten bistå NORAD i forskningssaker. Slik var utvalget ment å være et møtested og en ressursbase for spørsmål tilknyttet forskning med et ikke-europeisk nedslagsfelt. På samme måte som Rektormøtets utredningskomité mente NAVF-utvalget at ikke-europeiske studier måtte styrkes innenfor alle humaniora- og samfunnsfag, og at dette måtte skje innenfra disiplinene selv. Dermed var økt rekruttering et sentralt virkemiddel, og utvalgets første konkrete tiltak var en egen stipendordning for hovedfagsstudenter som ønsket å hente materiale utenfor Europa og USA.

På dette tidspunktet var kunnskapsfeltet fortsatt lite, og dets rammer var ennå ikke lagt. Det var dermed også åpent hvilken rolle både NAVF-utvalget og NAVF selv skulle ha i oppbyggingen av feltet. Utvalget mente at stipendordningen var et godt første skritt, men ønsket samtidig å gjøre mer enn å vurdere innkomne søknader. Skulle det kun være et råd for NAVF i løpende saker, eller også være en "idebank" for nye tiltak?²⁰⁶ Dette spørsmålet stilte Arne Martin Klausen under et møte i desember 1968, og det var tydelig at utvalget ønsket å være offensivt overfor kunnskapsfeltet. To viktige punkter var økt internasjonalisering og mer tverrfaglig kontakt. Just Faaland satte ord på stemningen i utvalget: "'Brobygger'- eller 'miljø-beriker'-funksjonene er særdeles viktige".²⁰⁷ Utvalget var enige om at denne typen kontakt og utveksling mellom fag og mellom land var et gode i seg selv, og avgjørende for å styrke norske fagmiljøer generelt. Slik ser utvalget ut til å ha hatt et sterkt ønske om å overskride etablerte grenser, både faglige og nasjonale, og bringe det globale til Norge.

NAVF var tydelig positive til utvalgets ideer om en mer offensiv innsats: "Man burde ikke nødvendigvis oppfatte seg kun som mottakerapparat av søknader, men også være innstilt

---

²⁰⁶ "Referat fra møte i Utvalget for ikke-europeiske studier, 8.12.67." RA, NAVF, Dckj-0650, mappe: 12.99.90.001 – ikke-europeiske studier 1968+69, omslag: 1968 – utvalget – mandat, sammensetn., møtereferater.

²⁰⁷ Ibid.

på å ta initiativ til forskning”, uttalte NAVFs representanter, og påpekte ”verdien av at gruppen oppfattet seg selv som et forum for saker angående ikke-europeiske studier, fordi det ellers ikke er noen samlende institusjon som kan ta seg av sakene som sorterer under utvalget.”²⁰⁸ NAVF ønsket altså et sterkt og offensivt organ for ikke-europeiske studier, som både initierte forskning og samlet de ulike aktørene på feltet. Med dette ga NAVF klarsignal til at utvalget kunne bli en tverrfaglig pådriver for internasjonalisering av norsk humaniora og samfunnsvitenskap. Utvalget gikk dermed i gang med å skisserer mulige satsingsområder.

Fordi kunnskapsfeltet fortsatt var ungt og fragmentert var det behov for et koordinerende organ, og utvalget understreket derfor at det var viktig at utvalget ble ytterligere institusjonalisert innenfor NAVF.²⁰⁹ Utvalget fremholdt slik sin egen funksjon i satsingen på ikke-europeiske kulturstudier. Sentralt blant utvalgets øvrige forslag sto ordningen med *assosierte forskere*, der norske forskere i en periode kunne arbeide innenfor et annet fagmiljø enn sitt eget, og utenlandske forskere kunne jobbe en periode i Norge.²¹⁰ Begge variantene var tiltak for å reise faglige broer mellom fag og mellom land. Utvalget fremholdt at tverrfaglighet var sentralt for alle som arbeidet med utviklingsspørsmål, fordi deres forskning var problemorientert, i motsetning til disiplinbasert. Samtidig vektla de at det å bringe globale perspektiver og nye impulser til Norge var et sentralt poeng i seg selv, for å berike og styrke norsk forskning.

Her ser vi en tilsynelatende motsetning mellom å styrke den problembaserte forskningen, som kunne gjøre seg relevant for bistanden, og å styrke den disiplinbaserte forskningen der målet var økt kunnskap i seg selv. Dette har nok sammenheng med at utvalget i sin sammensetning bar i seg nettopp denne iboende spenningen, fra disiplinorientert utviklingsøkonomi via akademisk, men samtidig relevansorientert, sosialantropologi til språkfag og historie. Utvalgets forslag var ikke bakt sammen til en enhet, snarere fremstår de som en liste over de respektive medlemmenes forslag til tiltak som kunne gagne deres fagmiljøer. Dette gir en indikasjon på at utvalget kanskje ikke var så samkjørt som man kunne få inntrykk av: Snarere enn et enhetlig, tverrfaglig organ var utvalget trolig et møtested for parallelle prosesser innen ulike fag.

NAVF støttet utvalgets forslag og videreførte både utvalget og stipendordningen. På oppfordring fra utvalget selv ble det utvidet med to nye medlemmer: sosiolog Ingrid Eide fra Fredsforskningsinstituttet og avdelingsdirektør Paal Bog fra NORAD.²¹¹ Dette er en interessant kombinasjon: Utvalget forsøkte slik å integrere den kritiske samfunnsvitenskapelige

---

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Notat, Arne Martin Klausen til NAVF, 8.2.1968: ”Melding fra Norges Almenvitenskapelige Forskningsråds utvalg for ikke-europeiske studier. (Afro-asiatisk utvalg).” Sm.st.

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Utvalget ønsket å bli supplert med en sosiolog, statsviter eller kulturgeograf, og foreslo blant andre Johan Galtung og Stein Rokkan som mulige medlemmer. Se møtereferat fra 8.12.67 og Klausens notat av 8.2.1968.

forskningen og bistandsforvaltningen. At NORAD nå ble representert er dessuten et frampek mot prosesser som satte inn med full tyngde i løpet av 1970-tallet, nemlig opprettelsen av hybridorganer i NAVF der forskere og brukerinteresser møttes. Utvalget selv var tydelig positive til dette; Klausens omtalte det utvidete utvalget som ”det mest representative, tverrfaglige organ for studiet av ikke-europeisk kultur her i landet og dermed indirekte også et relativt sakkyndig organ i u-landsproblematikken.”²¹² Man ønsket således å få i pose og sekk; på den ene siden, bygge opp disiplinene innenfra, og på den andre siden være relevant for bistandsforvaltningen.

Denne ambisjonen ble imidlertid på langt nær innfridd. Autoriteten utvalget håpet å få i kraft av sin representativitet og sakkyndighet ser ikke ut til å ha materialisert seg, og verken NAVF eller NORAD ser ut til å ha vært spesielt opptatt av utvalgets arbeid. Utvalget fortsatte å vurdere søknadene til både NAVFs rekrutteringsstipend og NORADs forskningsstipend, og fungerte slikt sett som et rådgivende organ for både forskningsfeltet og bistandsfeltet i snever forstand. Men jeg har ikke funnet noe som tilsier at utvalget fylte sitt mandat utover dette, eller at den *initierende* funksjonen i mandatet ble ivaretatt. Det er få spor av tiltakene som utvalget skisserte; de ser ikke ut til å ha fått midler til disposisjon fra NAVF, og diskusjonen ble ikke gjenopptatt. Hva kan ha vært årsakene til dette?

Det er liten tvil om at den nye forskningspolitikken som ble utmeislet i Norge på slutten av 1960-tallet fikk stor betydning for NAVFs arbeid med ikke-europeiske studier. Samfunnsrelevans sto sentralt i den nye politikken, og man forestilte seg at det å få en effektiv kobling mellom forskning og politikk i første rekke var et spørsmål om organisering. En konsekvens av dette var at NAVF ble omorganisert i 1970. Fra å være et forskerstyrt organ som skulle tjene grunnforskningens formål, ble NAVF nå et politisk styringsredskap. I styret var fem av ti medlemmer fra departementene, mot bare ett før omorganiseringen.²¹³ Paal Bogs deltakelse i utvalget for ikke-europeiske studier var således en beskjeden variant av ”bruker”-interesser i NAVFs organer. På overordnet nivå førte imidlertid omleggingen av NAVF til at rammevilkårene for utvalget ble drastisk endret.

FRA VISJONER TIL VINGEKLIPPING: NAVFs UTVALG FOR IKKE-EUROPEISKE STUDIER

Av de ulike ideene NAVF-utvalget lanserte for å styrke ikke-europeiske studier, var det bare stipendordningen for hovedfagsstudenter som forble en permanent ordning. Etter den innledende entusiasmen i 1968 ble det gradvis mindre aktivitet i utvalget: Fra flere møter hvert halvår sank antallet møter til ett i året utover 1970-tallet. Da var vurderingen av søknader til

---

²¹² Arne Martin Klausen, ”Studiet av ikke-europeiske samfunn og kulturer innen NAVF”, *Forskningsnytt* (1972):4, s. 24.

²¹³ Benum 2007b.

NAVFs hovedfagsstipend og til NORADs forskningsstipend de eneste sakene på dagsorden. Vi skal i det følgende se nærmere på tildelingen av hovedfagsstipendet, fordi dette kaster lys over hvordan NAVF forholdt seg til den opprinnelige satsingen på ikke-europeiske studier.

Hovedfagsstipendet rettet seg mot alle fag innenfor humaniora og samfunnsvitenskap, men både søkermassen og tildelingene var fra starten i hovedsak konsentrert om sosiologi, sosialantropologi, etnografi, historie, geografi og språkfag. Andelen humaniorasøknader økte årlig til og med 1970, da det lå relativt jevnt med andelen fra samfunnsfagene. Omlag 7-8 søknader av 11-12 innkomne søknader ble innvilget årlig, og stipendmidlene fordelte seg nærmest likt på de to faggruppene. Utvalget ser ikke ut til å ha prioritert blant de kvalifiserte søkerne; alle disse fikk innvilget sin søknad, og NAVF økte budsjetttrammen i tråd med dette.²¹⁴ Selv om antallet innvilgede stipender var få, er det tydelig at ordningen fungerte etter intensjonen, og at NAVF sentralt var innstilt på å bidra.

Denne velviljen ser imidlertid ut til å ha forsvunnet i løpet av 1970. Dette sammenfaller med NAVFs omorganisering. NAVF ønsket ikke lenger å ha noen særordning for ikke-europeiske studier, fordi ”finansiering av samfunns- og kulturstudier utenfor vår verdensdel bør skje på tilsvarende måte som for studier og forskningsprosjekter som gjelder Europa”.²¹⁵ Utvalgets virksomhet skulle således integreres i rådets øvrige virksomhet, med den konsekvensen at utvalget ble nedlagt ved årsskiftet 1970/71. At utvalgets medlemmer ikke fikk vite om dette før fem måneder senere, indikerer at NAVF ikke prioriterte utvalget spesielt høyt.

Klausen appellerte til NAVF om å gjenopprette utvalget, og argumenterte for at det var viktig å videreføre stipendordningen. En rekke studenter hadde forberedt hovedfagsopplegg på bakgrunn av muligheten for slike stipend, og de siste årene hadde man opplevd både økning i antall søkere og sterkere faglig spredning, hevdet han. Spesielt etnografi/sosialantropologi var ”helt avhengig av at en vesentlig del av de nye rekrutter gis anledning til å basere sin datainnsamling på eget feltarbeid i ikke-europeiske områder”.²¹⁶ Nettopp derfor opplyste Klausen at dersom NAVF mot formodning *ikke* ønsket å gjenopprette utvalget, var brevet å betrakte som en søknad på vegne av Sosialantropologisk Institutt i Bergen og Etnografisk Institutt og Etnografisk Museum i Oslo. Det er påtakelig at midt i lobbyvirksomheten for å gjenopprette et tverrfaglig utvalg valgte etnografene og sosialantropologene samtidig å fremme sitt eget fagfelt som en reserve for den generelle satsingen. Slik kan det synes som om sosialantropologien anså seg selv som fremst blant likemenn – eller i det minste som

---

²¹⁴ Den innvilgede summen økte fra 46.885,- for pulje 2 til 136.473,- for pulje 3, før det flatet ut innenfor spennet 70.000-90.000 kroner per pulje. I 1970 fikk utvalget et tak på bevilgningen, 150.000,-. Se søknadsbehandlingen i årene 1968-1971.

²¹⁵ Klausen 1972, s. 24. Hans referanse: brev fra NAVF til utvalget av 24.5.1971.

²¹⁶ Brev, Arne Martin Klausen til Fagråd A og Fagråd B [hhv. RHF og RSF], 13.5.1971. RA, NAVF, Dckj-0651, mappe: Ikke-europeiske studier. (1972) B. 99-90-1.

det *mest* ikke-europeiske fagfeltet, som av natur hadde behov for særordninger. Dette hadde de jo også rett i, i og med at faget på dette tidspunktet i hovedsak var tuftet på studiet av samfunn langt unna Europa.

Appellen fikk gehør hos det ene av NAVFs to fagråd, Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF), som valgte å videreføre stipendordningen og gjenoppnevne utvalget innenfor sin struktur.²¹⁷ Utvalgets egen lobbyvirksomhet kan nok ha vært medvirkende til dette, men også en annen faktor spilte trolig inn: NAVFs avtale om å fungere som faglig rådgiver for NORADs forskningsstipend. I den perioden utvalget var oppløst, måtte det likevel sammenkalles for å behandle søknadene til dette stipendet.²¹⁸ Det er altså sannsynlig at RSF fikk ansvaret for NORAD-avtalen innenfor NAVF-systemet, og derfor valgte å gjenopprette utvalget siden det uansett måtte sammenkalles.

Rådet for humanistisk forskning (RHF) ser ikke ut til å ha ønsket å videreføre ordningen, hvilket kan speile at RHF på den ene siden ikke følte videre ansvar for ikke-europeiske studier, men også at det ikke hadde noen naturlig relasjon til NORAD. Ved at RHF dermed i praksis trakk seg ut av ordningen ble den opprinnelige brede tilnærmingen, der alle fag innenfor humaniora og samfunnsvitenskap var inkludert, forlatt. Humanistene i utvalget, Nils Simonsson og Edvard Bull, gikk ut av utvalget. Tatt i betraktning at litteraturviteren Skard og språkviterne Morgenstjerne, Henne og Simonsson hadde vært energiske pådrivere for ikke-europeiske studier på 1960-tallet, er dette et tydelig profilskifte for utvalget bort fra det initiativet de opprinnelig hadde representert. Fra 1972 besto utvalget av Klausen, Barth, Faaland, Eide og Bog. I løpet av de neste årene skjedde det ytterligere omrokninger; sosiolog Astrid Nypan fra Universitetet i Oslo tok over for sin kollega Ingrid Eide, mens statsviter Helge Hveem fra PRIO og etnograf Axel Sommerfelt fra Universitetet i Oslo ble supplert inn. På denne måten ble utvalget rent samfunnsvitenskapelig, om enn med forankring i det kulturorienterte etnografi/sosialantropologi-faget. Fra 1972 presiserte utlysningsteksten at stipendet gjaldt ”hovedfagsstudenter som velger å skrive hovedoppgave på materiale hentet fra ikke-europeiske samfunn og kulturer *med samfunnsvitenskapelige problemstillinger*.”²¹⁹

Dette innebar at humaniorafagene ble avskåret fra det eneste konkrete virkemiddelet som var etablert i satsingen på ikke-europeiske studier i Norge. Tatt i betraktning at Rektormøtets komité hadde understreket behovet for opprustning nettopp innenfor fagkretsen, er denne utviklingen relativt dramatisk. Samtidig indikerer det at initiativene fra humanister i

---

²¹⁷ Brev fra RSF v/ Mari Holmboe Ruge til utvalget v/ Arne Martin Klausen, 1.12.1971. RA, NAVF, Dckj-0651, mappe: 12.99.90.001. Ikke-europeiske studier (1972), omslag: Bevilgning til utvalget for ikke-europeiske studier.

²¹⁸ Klausen 1972, s. 24.

²¹⁹ NAVFs stipendutlysning for 1972. RA, NAVF, Dckj-0650, mappe: 12.99.90.001 Ikke-europeiske studier 1971, omslag: 1971- korrespondanse.

første del av 1960-tallet ikke hadde like sterke forkjempere som samfunnsvitenskapene hadde. I alle tilfelle ble rammene for kunnskapsfeltet med dette tydeligere etablert, med samfunnsvitenskapene som dets hovedaktører.²²⁰

RSF var tilsynelatende lite engasjert i å styrke ikke-europeiske studier. Både utvalget og stipendordningens status ble tydelig nedgradert; under NAVF fikk utvalget disponere stadig høyere beløp til stipendutdelingen, mens det under RSF hvert år måtte søke om midler på samme måte som ordinære søkere til rådets forskningsstipender. Denne relasjonen står i kontrast til rollen som offensiv initiativtaker, som både utvalget og NAVF hadde diskutert så velvillig bare fem-seks år tidligere. En annen indikator på RSFs manglende engasjement var at utvalget kun ble oppnevnt for ett år av gangen. Da det møttes til sitt årlige møte i begynnelsen av desember for å behandle årets søknadsbunke, visste de sjelden om de fortsatt ville eksistere som organ det kommende året.²²¹ Dette må ha gjort det svært vanskelig for utvalget å tenke langsiktig, og det er et åpenbart hinder for å ta initiativ. Utvalgets arbeid var kun knyttet til behandlingen av innkomne stipendsøknader, RSF forholdt seg tilsynelatende ikke til utvalget utenom administrasjonen av dette arbeidet.

Denne mangelen på god dialog toppet seg i 1975, da utvalget søkte RSF om ekstrabevilgninger for å kunne gi flere kvalifiserte søkere stipend. Året før hadde utvalget ikke fylt opp hele bevilgningen i mangel av gode søknader, og håpet nå å få tilgang til disse midlene.²²² RSF avsto dette, til utvalgets store frustrasjon.²²³ Dette indikerer at RSF så med lite velvilje på utvalget og stipendordningen. Det synes langt fra den felles visjonære høyttenkningen i 1968 til denne knivingen om relativt beskjedne beløp. RSFs manglende velvilje medførte dermed at stipendordningen forble et begrenset tiltak.

Utvalgets vanskelige forhold til RSF skapte trolig en usikkerhet om hvor lenge stipendordningen og utvalget kom til å bli opprettholdt. Dette kan ha vært årsaken til at utvalget i 1975 ønsket å få dokumentasjon på stipendenes positive ringvirkninger for fagmiljøene. Midler til en slik utredning kom til å bli det eneste unntaket fra RSFs strenge bevilgningsprak-

---

²²⁰ NAVF-utvalget fortsatte å motta søknader fra historiestudenter, og presiserte derfor i utlysningsteksten for 1975-stipendene at ordningen ikke omfattet hovedfagsstudenter i historie. Francis Sejersted, da bestyrer ved Historisk Institutt ved Universitetet i Oslo, protesterte mot dette overfor RSF: "Blant historikere har det vært stor forbauselse over denne annonse, idet det jo unektelig ser ut som en diskriminering av historiefaget. Det kan ikke være NAVF ubekjent at man i Norge bl.a. har forsøkt å bygge opp et miljø for studiet av afrikansk historie, hvilket bidrar til å stille saken i et meget underlig lys. Instituttet vil gjerne vite hvorfor historiefaget er unntatt fra ordningen. I den forbindelse vil instituttet understreke at annonsens referanser til 'samfunnsvitenskapelige problemstillinger' ikke med noen rimelig fortolkning kan utelukke "historiske undersøkelser". Se "Referat fra møte i Utvalget for ikke-europeiske studier", 16.12.1974. RA, NAVF, Dckj-0653, mappe: 12.99.90.001, Ikke-europeiske stud.stip. 1974.

²²¹ "Referat fra møtet i Utvalget for ikke-europeiske studier", 27.11.1972. RA, NAVF, Dckj-0652, mappe: Ikke-europeiske studier 1972+1973+1974, omslag: 12.99.90.001, Ikke-europeiske studier. Utvalgsmøte 12.januar, utvalgsmøte 27. november.

²²² Brev, Klausen til NAVF, 11.12.75. RA, NAVF, Dckj-0655, mappe: B.99.90.001. Ikke-Europ. 1977/1978.

²²³ Brev, NAVF v/ A. Sandbo og Mari Holboe Ruge til utvalget v/ Arne Martin Klausen, 24.2.1975. RA, NAVF, Dckj-0653., mappe: B.99.90-01, Ikke-europeiske 1975.

sis. På dette tidspunktet hadde utvalget delt ut til sammen 66 stipender.²²⁴ Utredningen viste at gjennomføringsprosenten for søkerne som ble innvilget stipend var svært høy. 70 prosent av søkerne var i fast jobb, hvorav de fleste var blitt ansatt i vitenskapelige stillinger, og 50 prosent hadde valgt å videreføre prosjektene i form av doktorgradsarbeid eller annen forskning. Stipendene førte altså faktisk til rekruttering, som jo var ordningens hovedmål. I tillegg hadde få søkere mottatt støtte fra annet hold, hvilket innebar at stipendordningen fylte ”et absolutt økonomisk behov”.²²⁵ Klausen slo fast overfor NAVF at stipendordningen dermed hadde fungert etter sine intensjoner, og at utvalget derfor mente at den burde fortsette.²²⁶ Han presiserte at stipendene måtte ses i sammenheng med det større forskningspolitiske prosjektet utvalget en gang hadde startet:

Utvalget mener at man i denne sammenheng ikke først og fremst bør legge et arbeidskraftsperspektiv eller snevert rekrutteringsperspektiv til grunn for vurderingen av programmet, men et *forskningsmessig*. Det er fortsatt slik at sentrale problemer i samfunnsforskningen er knyttet til ”den tredje verdens” problemer. Og norsk ”akademisk kultur” bør generelt fortsatt styrkes når det gjelder det globale perspektiv.²²⁷

Klausen understreket her det opprinnelige ikke-europeiske perspektivet, i motsetning til det mer avgrensede utviklingsperspektivet. Han fant det problematisk at samfunnsforskningen om verden utenfor Europa i stor grad knyttet seg til nettopp utviklingsspørsmål, og etterlyste ”det globale perspektiv”. Utvalgsmedlem Helge Hveem fra PRIO sluttet seg til Klausens vurdering av at stipendordningen var en suksess, men ønsket ytterligere evaluering ”for i en bredere ramme å legitimere krav om en sterkere satsing på utviklingsforskning i Norge”.²²⁸ Det er interessant at mens Klausen argumenterte for en bred globalt orientert satsing, den typiske ikke-europeiske kampsaken, hadde Hveem hensynet til utviklingsforskningens vekst for øyet. Dette kan indikere at utvalgets medlemmer hadde ulik formening om hva målet med dets arbeid skulle være. At Klausen kjempet i motvind for disiplin-baserte ikke-europeiske studier ble trolig forsterket av at lobbyvirksomheten for utviklingsforskning hadde nådd helt inn i utvalget selv. Å ville bringe verden til Norge gjennom forskning og formidling fremstår nærmest som i utakt med sin samtid, når ikke engang forskernes eget organ, NAVF, ønsket å prioritere en slik satsing. Eneste mulighet for utbygging innenfra disiplinene var da gjennom fagmiljøene og universitetene selv.

---

²²⁴ Harald O. Skar, *Utredning om stipendordningen for ikke-europeiske studier* (1975). Utredningen var basert på spørreskjemaer sendt til de 66 studentene som t.o.m. 1975 hadde mottatt stipend. Av 1974- og 1975-mottagerne var de fleste på feltarbeid og svarte derfor ikke. 42 av stipendiatene, i alt 80,8%, svarte på undersøkelsen. RA, NAVF, Dckj-0652, mappe: B.99.90.001, Ikke-europeiske studier søknader 1975.

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Brev, Klausen til Fagråd B, NAVF, 12.6.1975. RA, NAVF, Dckj-0653, mappe: B.99.90-1, Utvalget for ikke-europeiske stud. 1975-77.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Brev, Hveem til utvalget for ikke-europeiske studier, 26.6.1975. Sm.st.

NORAD: Mot en egen forskningspolitikk

”Norsk utviklingshjelp trenger hjelp til å tenke”, uttalte NORAD-direktøren da han avsluttet Lysebu-konferansen i desember 1967.²²⁹ Kontakten mellom samfunnsforskere og bistandsadministrasjon var slik preget av en optimistisk tone og velvillig dialog ved inngangen til 1968. Samfunnsfagernes posisjon innenfor norsk bistand var på dette tidspunktet relativt marginal. Dette blir tydelig om vi ser på antallet eksperter som arbeidet i utviklingsland på oppdrag fra NORAD i 1968. Bare ni av 89 utsendte eksperter var da samfunnsvitere, og av disse ni var sju økonomer.²³⁰ De to øvrige samfunnsviterne var sosiolog Astrid Nypan og statsviter Helge Kjekshus, som begge underviste ved University of East Africa i Dar es Salaam, Tanzania. De øvrige 90 prosentene var i hovedsak lærere, helsearbeidere, ingeniører, agronomer og fagfolk innen fiskeri.²³¹ Dette illustrerer godt at kunnskapssynet i NORAD fortsatt var solid forankret innen teknokratisk moderniseringstenkning, og at det i utviklingslandene fortsatt var liten etterspørsel etter samfunnsvitere. Direktør Andresens uttalelser på Lysebu indikerte derfor en ny retning i NORAD, der samfunnsfagene ble inkorporert som potensielle styringsvitenskaper, og således ønsket velkommen til hovedkontoret i Oslo. Imidlertid skulle det vise seg at det å gjøre den frie, kritiske sosialantropologien til styringsvitenskap kanskje ikke var så enkelt som Lysebu-optimismen kunne ha gitt inntrykk av.

NORAD OG SOSIALANTROPOLOGENE: LITE KONTAKT OG GJENSIDIG MISTRO

Fredrik Barths forsøk på å få en sosialantropolog inn på et NORAD-prosjekt er et talende eksempel på utfordringen ved å inkludere noe som opprinnelig var opposisjonsvitenskap i bistandsforvaltningen. Barth hadde trolig opplevd NORAD som mer interessert i sosialantropologene enn det NORAD i praksis var. På Lysebu hadde Andresen snakket varmt om samfunnsvitenskapelig innsikt, men aldri eksplisitt inkludert sosialantropologien i denne samlekategorien. Høsten 1970 hadde det fortsatt ikke materialisert seg noe konkret samarbeid, og Barth uttrykte skuffelse over dette overfor Andresen.²³² Han syntes det var ”på tide at noe reelt kommer ut av våre gode intensjoner”, og foreslo at NORAD ansatte Georg Henriksen, nyansatt lektor i sosialantropologi i Bergen, til å gjennomføre en antropologisk undersøkelse i tilknytning til et stort fiskeriprojekt NORAD hadde satt i gang ved Turkana-sjøen i Kenya.²³³

---

²²⁹ Referat Lysebukonferansen, plenumssesjonen, s. 4.

²³⁰ I tillegg finansierte NORAD 11 månedsverk for CMI-forskere i Kenya og Uganda. Se CMIs årsberetning 1968.

²³¹ ”Norsk utviklingshjelps personell i utlandet utsendt under tosidige og nordiske avtaler”, 1.1.1968. DERAP, boks: CMI-DERAP. NORAD 1962-72, mappe: Norsk utviklingshjelp, Div. korresp. 1967-68.

²³² ”Jeg har hatt inntrykk av at vi begge to i en del år – særlig siden møtet på Voksenkollen [Lysebu] i 1967 – har vært innstilt på å få til et voksende faglig engasjement av sosialantropologer i enkelte faser av norsk utviklingshjelp. Det er derfor en skuffelse at bildet ble så komplisert i Kenya at ingenting kom ut av planene om deltagelse i Østprovinserne.” Brev, Fredrik Barth til R. K. Andresen, 1.9.1970. Fra Gunnar Sørbøs arkiv.

²³³ Brev, Barth til Andresen, hhv. 1.11.1970 og 20.1.1971. Sm.st.

I januar 1971 meldte så Andresen at NORAD likevel ikke ønsket å ansette Henriksen på grunn av ”de motforestillinger som vi tidligere har møtt når det er tale om slike undersøkelser som et ledd i et giverlands innsats”.²³⁴ Han siktet her til at utviklingslandene var lite interessert i at NORAD brukte midler til å lønne norske samfunnsvitere. Utviklingslandenes innstilling til samfunnsvitenskap, og kanskje spesielt sosialantropologi, hadde således neppe endret seg mye siden FN-konferansen i 1963. Barths reaksjon på dette var svært skarp, og han kritiserte NORAD for å ligge langt bak andre internasjonale organisasjoner, som han hevdet ofte benyttet seg av sosialantropologer.²³⁵ Han opprettholdt trykket mot NORAD, og fikk presset gjennom at Georg Henriksen likevel fikk et fire måneders oppdrag for NORAD i Turkana i 1972/73.²³⁶

Henriksens arbeid kom imidlertid trolig til å bekrefte NORADs verste mistanker om sosialantropologene.²³⁷ Da han kom til Turkana, oppdaget han at fiskeriprojektet ville ha innvirkning på allerede eksisterende handelsmønstre for regionens nomader, og han valgte derfor å konsentrere seg om dette i sin rapport.²³⁸ Dette var ikke egentlig en del av prosjektet, og siden rapporten i tillegg var kritisk til bistandsprosjektets implikasjoner for nomadene, fikk bergensantropologene et klart inntrykk av at NORAD så fullstendig bort fra rapporten. Denne opplevelsen førte til at de ikke tok initiativer til flere samarbeidsprosjekter med NORAD.²³⁹ Rapporten bidro trolig til å ytterligere forpurre det allerede anstrengte forholdet mellom sosialantropologene og NORAD. At Henriksen nettopp valgte å fokusere på prosjektets effekter for den nomadiske befolkningen, bekrefter opplevelsen utviklingslandenes myndigheter hadde av at samfunnsforskerne ”tok parti” med etnisk og geografisk marginaliserte grupper mot sentralmakten og dens ambisjoner om utvikling og vekst.

Eksempelet tydeliggjør også at sosialantropologien var i en negativ særstilling blant samfunnsvitenskapene. NORADs syn på samfunnsforskning var differensiert, alt ettersom hvor nyttige de respektive fagenes perspektiver og verktøy var for utviklingsprosessen. Den generelle forskningspolitiske situasjonen vektla dessuten nytten av samfunnsvitenskapene som planleggingsverktøy, noe NORAD trolig også ble påvirket av. Dette kan forklare den nyvunnede interessen for fag som statsvitenskap og sosiologi: Disse kunne fungere som styringsvitenskaper i NORADs tjeneste, samtidig som de også, dersom forskernes spørsmål var

---

²³⁴ Brev, Andresen til Barth, 29.1.1971. Sm.st.

²³⁵ ”Det NORAD har gjort, og videre tenker å gjøre i denne sak, svarer slett ikke til min oppfatning av hva vår enighet gikk ut på, etter vår gode samtale siste høst. Jeg hadde inntrykk av at det var enighet om ønskeligheten av å knytte sosialantropologisk ekspertise til et eller flere norske prosjekt, med sikte på å råde bot på den mangel på samarbeid som hittil har hersket.” Brev, Barth til Andersen, 4.2.1971. Sm.st.

²³⁶ Kjerland 1999, s. 331.

²³⁷ Samtale med Fredrik Barth 26.2.2007.

²³⁸ Georg Henriksen, *Economic Growth and Ecological Balance: Problems of Development in Turkana* (1974).

²³⁹ Samtaler med Gunnar Sørbo 25.1.2007 og Fredrik Barth 26.2.2007.

kritiske, kunne fungere som opposisjonsvitenskap. Det var dette som var tilfelle ved Fredsforskningsinstituttet: Kritisk og distansert forskning, men samtidig med en felles forståelse om at utvikling og vekst var ønskelig.

Sosialantropologene, derimot, forble i denne sammenhengen i en markert distansert posisjon, ved at de kritiserte selve premissene for bistandsforvaltningens utviklingstenkning. Dette tydeliggjør at målet deres var å bygge en akademisk disiplin, snarere enn å gjøre seg relevante for myndighetene. Slik etablerte faget seg som en slags motekspertise om forhold i utviklingsland, og fikk mer til felles med det humanistiske initiativet for ikke-europeiske studier enn de øvrige samfunnsfagene. For NORAD ble kanskje Henriksens Turkana-rapport et skrekkens eksempel på at sosialantropologien kun var problematiserende, og aldri selv kom med løsninger. NORAD oppfattet tilsynelatende ikke kritikk som negativt i seg selv, så lenge kritikken ble formulert innenfor rammen av hva som var politisk og praktisk mulig, og pekte på realistiske løsninger. Sosialantropologien, derimot, forholdt seg ikke til denne rammen og var dermed ikke mulig å ta inn i varmen.

VILJE TIL FORSKNING – MEN HVORDAN FÅ DEN NYTTIG?

I kapittel 2 så vi at Norsk utviklingshjelp i 1967 opprettet et forskningsstipend for norske forskere ”med sikte på å berike norsk forskningsmiljø rundt utviklingslandenes problemer”.²⁴⁰ Fra 1968 fikk dette stipendet egne statutter, som fastla tre sentrale vilkår: Stipendiene skulle nyttes til studier av utviklingsspørsmål i utviklingsland i Afrika, Asia eller Latin Amerika, de kunne ta opp emner innen samfunnsvitenskap, naturvitenskap, næringsliv, teknologi eller medisin, og det skulle legges vekt på anvendt forskning, helst med tilknytning til de oppgaver som Norsk utviklingshjelp var engasjert i.²⁴¹ Målformuleringen var altså blitt langt mer anvendt orientert; man ønsket nå å støtte problembasert forskning med direkte relevans for bistandsforvaltningen. Stipendene ble utlyst årlig, og NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier fikk ansvar for å innstille søkerne på faglig grunnlag for NORADs styre.

De første årene lå den samlede stipendsummen på 40.000 kr., men alt i 1969 var pågangen av søkere blitt så stor at NORAD vedtok å øke rammen til kr. 100 000. I sitt vedtak uttalte styret at bevilgningen burde økes vesentlig i fremtiden, i takt med at norsk utviklingshjelp vokste i omfang. Slik forskning ville kunne tilføre NORAD ”viten både om forhold i utviklingsland og om effekten av hjelpetiltak som vil kunne være av vesentlig betydning for Direktoratets arbeid”.²⁴² Alt året etter hevet styret stipendsummen til kr. 157.000.

---

²⁴⁰ Notat, Planavdelingen til Personellavdelingen, 18.9.1967. Norad, A-0765, mappe: Bie, Stein W.

²⁴¹ ”Statutter for Norsk utviklingshjelp forskningsstipend,” 15.1.1968. Norad, A-0793, mappe: 503/69. Forskningsstipend.

²⁴² Styredokument, ”SD-19/69. Direktoratet for utviklingshjelps forskningsstipendier 1969.” Sm.st.

Når NORAD dermed fulgte NAVF-utvalgets innstilling, skyldtes det et altså uttalt behov for å styrke egen kompetanse. Det er imidlertid påtakelig at de innvilgede søknadene sjelden var direkte bistandsrelevante. Tilsynelatende bistandsrelevante prosjekter ble hvert år avslått av NAVFs utvalg med henvisning til søkerens manglende faglige kvalifikasjoner, og NORAD overprøvde ikke disse innstillingene.²⁴³ NAVF-utvalget mente videre at enkelte av prosjektene falt utenfor rammene av stipendprogrammet fordi de ikke var forskning i egentlig forstand, og derfor heller kunne finansieres som direkte faglig bistand til bestemte NORAD-prosjekter. Skillet mellom forskning og faglig bistand kunne imidlertid være uklar; som vi har sett, brukte NORAD gjerne forskere som eksperter, og forskning var ofte en komponent i bistandsprosjektene. Dette hang sammen med at kunnskapsoverføring var et av hovedmålene med den faglige og tekniske bistanden.

Av de innvilgede søknadene de første årene lå hovedvekten innenfor landbruksforskning, især botanikk. Det første humanistiske prosjektet som ble innvilget støtte, var Jarle Simmensens undersøkelser av "den tradisjonelle politiske elites stilling og funksjon i det sørlige Ghana i koloniperioden" (1971).²⁴⁴ Dette fremstår som et overraskende valg, tatt i betraktning at humanistiske fag ikke var inkludert i statuttene for stipendet og at NORAD verken hadde prosjekter i Ghana eller Vest-Afrika forøvrig.²⁴⁵

Snart utviklet det seg imidlertid en oppfatning i NORAD om at stipendiene ble brukt på forskning som ikke var tilstrekkelig relevant for direktoratet. Direktør R. K. Andresen uttrykte våren 1971 sterk misnøye med gjeldende praksis: Han anså forskningsstøtten som en investering, og forventet å få nyttige resultater tilbake.²⁴⁶ Utover 1971 og 1972 fortsatte NORAD å diskutere hvordan støtten burde organiseres. Én idé, som NORADs konsulent Eivind Dingstad luftet for Rådet for samfunnsforskning og utvalget for ikke-europeiske studier, var å integrere NORADs forskningsstøtte i NAVFs ordinære drift.²⁴⁷ Dingstad hevdet at NAVF kunne tenke seg en slik ordning, så lenge rådet fikk fullstendig ansvar og myndighet over midlene. I hans håndskrevne notater fremgår det imidlertid at NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier var temmelig skeptiske til NORADs forslag: "Utvalget ønsker ikke å bli et

---

²⁴³ Eksempler på dette var et prosjekt i 1968 om økonomisk planlegging og byggeteknisk analyse, og to analyser i 1970 av henholdsvis relasjonen mellom giverland og mottakerland og de lokale mottakernes innstilling til bistand.

²⁴⁴ Notat, Pro 2 til C/Dir 11.1.1971, "Forskningsstipend 1971". Norad, A-0796, mappe: 503.5/71. Forskningsstipend 1971 (S. B. Manum).

²⁴⁵ 1971-bevilgningen er også overraskende på et annet punkt, nemlig at NORAD valgte å gå imot NAVF-utvalgets anbefalinger og finansiere et botanisk kartleggingsprosjekt i stedet for en evaluering av industriutviklingsprosjekter. Kartleggingsprosjektet skulle riktignok omhandle floraen i Øst-Afrika, en region der NORAD var involvert i en rekke prosjekter, men evalueringsprosjektet ville kunne bli av direkte nytte for NORADs planleggingsarbeid og prosjektoppfølgning.

²⁴⁶ Notat, Pro til C/Dir 29.4.1971 og håndskrevet notat, Andresen til CPro, 5.5.1971, "Cpro – personlig". Norad, A-0795, mappe: Bie, Stein W.

²⁴⁷ Notat, Dingstad til C/Plan, 20.1.1972, "Referat fra møtet i utvalget for ikke-europeiske studier – 19. januar 1972". Norad, A-0796, mappe: 503.5/1972. Forskningsstipend 1972, mappe 3.

'u-hjelp-utvalg"', hadde Dingstad notert.²⁴⁸ Både utvalget og Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF) ønsket å holde bistandssektoren på armlengdes avstand. Man ville gjerne ha god kontakt med NORAD, men ikke på bekostning av andre aktiviteter.

Denne diskusjonen ser imidlertid ikke ut til å ha blitt fulgt opp. Forskningsstøtten for 1972 ble utbetalt uten debatt, og neste år ble søknadene behandlet etter samme fremgangsmåte som tidligere. Våren 1973 fikk NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier imidlertid underhånden greie på at NORAD hadde stilt behandlingen av årets stipender i bero, og var i ferd med å revidere sine retningslinjer for forskningsstøtte. Mot utvalgets skarpe protest valgte NORAD å kutte drastisk i bevilgningen og avslå flere av de søknadene utvalget hadde anbefalt. I 1974 utlyste ikke NORAD noen stipender, og året etter oppnevnte det et eget forskningsutvalg for å behandle søknadene – alt uten å informere NAVF. Hvorfor opererte direktoratet så uforutsigbart overfor NAVF?

I løpet av 1972 økte frustrasjonen i NORAD over at forskningsstøtten i liten grad gav relevant utbytte for NORAD. En oversikt utarbeidet av administrasjonen viste at landsbruk og industri gjennomgående hadde vært prioritert. Få av prosjektene hadde "tilknytning til de oppgaver som NORAD er engasjert i", slik stipendets statutter krevde.²⁴⁹ Da det i tillegg viste seg at 1973-bevilgningen ble komplisert av regnefeil i budsjettet, valgte Andresen å fryse hele prosessen frem til nye retningslinjer var på plass: "Som det nå er, er det uholdbart."²⁵⁰

Året etter, i 1973, utarbeidet NORADs stab et forslag til slike retningslinjer. I denne sammenhengen kommer det frem en tydelig kritikk av den faglige fordelingen stipendene til da hadde hatt; det var grunn til å stille spørsmål ved om "den disponering av midler som er foretatt, er den beste for å gi innsikt som kan løse utviklingslandenes økonomiske og sosiale problemer".²⁵¹ Denne vurderingen er interessant, fordi den viser at NORADs syn på hva som var nyttig kunnskap var i endring. Der man få år tidligere hadde foretrukket botaniske innsamlingsprosjekter fremfor bistandsstrategiske analyser, aner vi nå konturene av en ny tenkemåte. Dette hadde åpenbart sammenheng med at det politiske rammeverket for Norges bistandsvirksomhet i 1973 var blitt svært forskjellig fra bare få år tidligere. Det nye rammeverket var blitt utmeislet i den epokegjørende stortingsmeldingen som i 1972 pekte ut en ny kurs for norsk bistand. Norge skulle nå kun gi bistand til land som aktivt bidro til å bedre befolkningens velferd. Her ser vi et klart avtrykk av den generelle dreiningen fra økonomisk til sosial utvik-

---

²⁴⁸ Fredrik Barth skal ha uttalt at han ikke ønsket å omforme organet i den retning som ville være nødvendig, Just Faaland mente at ansvaret i tilfelle måtte overføres til forskjellige forskningsråd, og Ingrid Eide understreket at NORAD i en eventuell ny situasjon ikke måtte "glemme" forskning. Fra Dingstads håndskrevne møtenotater. Norad, A-0796, mappe: Forskningsstipend 1972, mappe 1.

²⁴⁹ Notat, "NORAD's forskningsstipend" [udatert]. Norad, A-0796, mappe: 503.0. Forskningsstip. gen.

²⁵⁰ Notat, C/Pro til C/Dir 2.3.73: "Forskningsstipend". Påtegninger av direktør R. K. Andresen, 4.3.73. Norad, A-0794, mappe: 503.5/1973. Forskningsstipend.

²⁵¹ Notat, konsulent Ø. Josefsen til U/Plan 11.12.73: "Anvendelse av NORAD's forskningsstipendier 1971-1973." Sm.st.

ling.²⁵² Dette endret nødvendigvis også NORADs kunnskapsbehov og formening om hva som var relevant kunnskap.

At NORAD frøs forskningsstøtten i over ett år hadde altså flere beslektede årsaker: Både intern frustrasjon over at forskningen generelt ga lite utbytte for NORAD, og endrede utviklingspolitiske prioriteringer. Men også et annet forhold spilte inn: Internasjonalt kom det nå nye signaler om hvordan forholdet mellom bistand og forskning burde organiseres.

OECD OG FN: FORSKNING SOM VERKTØY FOR UTVIKLING

I FN fortsatte offensiven for å få overført vitenskap og teknologi til utviklingslandene med full styrke inn på 1970-tallet. Et hovedprinsipp var at forskning i de rike landene måtte komme utviklingslandene til gode, men det var ikke så lett å få de rike landene til å bidra, verken med mer midler til forskning om utviklingsproblemer eller med konkret kunnskapsoverføring. To sentrale dokumenter bidro til å sette rammene for debatten, både internasjonalt og internt i NORAD: Rapporten *Uhjelpskrisen* fra 1970, også kalt Pearson-rapporten, kritiserte OECD-landene for å svikte utviklingslandene og anbefalte en intensivert bistandsinnsats i det kommende tiåret.²⁵³ Et ledd i Pearsons anbefalinger var at rike land skulle sette av fem prosent av sine forskningsbudsjetter til forskning med særskilt relevans for u-landene. Både Canada og Sverige fulgte denne oppfordringen, og opprettet egne sentre som henholdsvis utførte og initierte forskning av denne typen.²⁵⁴ FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC) utarbeidet en egen aksjonsplan, som understreket betydningen av å utnytte forskning til å løse viktige samfunnsproblemer.²⁵⁵ Også i FNs komité for vitenskap og teknologi ble saken grundig debattert, og utviklingslandenes representanter presset på for å tallfeste en prosentandel av de rike landenes BNP til utviklingsrelevant forskning.²⁵⁶ Og endelig oppfordret OECDs utviklingskomité (DAC) alle medlemslandene til å øremerke en del av sin forskningsbevilgning ”til bruk for og i utviklingsland.”²⁵⁷

Disse prosessene hadde direkte innvirkning på den norske debatten, og ble tillagt stor vekt i NORADs behandling av saken. Men diskusjonen gikk også utenfor NORAD; både Utenriksdepartementet og Hovedkomiteen for norsk forskning (HK) ble involvert i spørsmå-

---

²⁵² St. meld. nr. 29 (1971-72) *Om enkelte hovedspørsmål vedrørende Norges samarbeid med utviklingslandene.*

²⁵³ Rapporten ble fremmet av en uavhengig kommisjon ledet av den forhenværende kanadiske statsministeren Lester Pearson, som også ga rapporten dens uoffisielle navn. Se Lester B. Pearson, *Crisis of Development*. 1970. Norske oversettelse ved Egil A. Kristoffersen fra CMI, *Uhjelpskrisen* (1971).

²⁵⁴ Notat av Olav Myklebust, ”Støtte til forskning”, 28.3.1974, side 4-5. Vedlegg til SD-28/74. Norad, A-0766, mappe: 100.20. Forskning generelt. Mappe 1.

²⁵⁵ Se notatet ”Samtale med direktør Bog og konsulent Dingstad i Direktoratet for utviklinghjelp, 14/3 1972” av Helge Skjeseeth i Hovedkomiteen for norsk forskning. Norad, A-0763, mappe: 100.20. Møter, kurs og seminarer 11.4.78-28.6.79.

²⁵⁶ Notat, ”Støtte til forskning”, 28.3.1974, s. 8.

²⁵⁷ *Ibid.*, s. 7.

let.²⁵⁸ HK støttet prinsippet om å se utviklingsforskning og bistand i sammenheng, og hevdet overfor UD at målsettingen om at forskning skulle utgjøre fem prosent av bistanden ”neppe [er] urimelig i lys av det foreliggende behov for slik bistand.” HK så imidlertid for seg at dette måtte skje gradvis, og i første rekke involvere den ekspertisen Norge allerede kunne stille til rådighet innenfor teknisk-naturvitenskapelige fag.²⁵⁹ Etter hvert burde Norge imidlertid også ”kunne avse et økende antall samfunnsforskere.”²⁶⁰

HK hadde således en oppfatning av at Norge først måtte dekke nasjonale forskningsbehov, før man kunne la forskerne ta fatt på spørsmål av relevans for utviklingsland. Forskningsbistand ble altså ansett som et overskuddsprosjekt, på samme måte som ekspertbistanden hadde vært det på 1960-tallet. Økt internasjonalisering av norsk forskning ble ikke trukket frem som en potensiell positiv ringvirkning for Norge. Som vi har sett, var HK på dette tidspunktet svært opptatt av å koble forskning til politikk, og anså samfunnsrelevans som forskningens hovedmål. Dette står i klar kontrast til initiativet for ikke-europeiske kulturstudier, som mente at internasjonalisering av forskningen i seg selv var noe Norge var tjent med. Her kommer det til syne to grunnleggende ulike syn på kunnskap og kunnskapsproduksjon: handlet det om å løse viktige oppgaver til beste for samfunnet og slik bringe samfunnet fremover, eller å utvide forskningens rekkevidde og horisonter, for slik å bidra til økt forståelse og innsikt om verden?

Det er tydelig at både OECD og FN, og i norsk sammenheng HK og UD, så kunnskap som et verktøy for samfunnsendring. Toneangivende institusjoner innenfor både forskning og bistand dro dermed kunnskapsfeltet i samme retning, og la premisser om samfunnsrelevans og nytteverdi til grunn for dets utforming. Tanken om at globale perspektiver var verdifulle i seg selv må ha virket fremmed, kanskje til og med litt anakronistisk, for HK. Diskusjonen dreide seg utelukkende om hvordan man kunne legge til rette for å bringe norske forskere og deres kompetanse ut i verden. Overfor NORAD og UD skisserte HK ulike muligheter for hvordan en satsing på utviklingsrelatert forskning kunne gjennomføres. Et viktig punkt var nært samarbeid med forskningsrådene, og at NORAD burde opprette et eget utvalg der rådene var representert.²⁶¹ Dette føyer seg inn i HKs generelle grep for å knytte forskningsrådene tettere til forvaltningen, og løse opp i båndene til forskningsmiljøene.²⁶²

Til sammen virket prosessene i FN, HK, UD og NORAD til at NORAD omdefinerte

---

²⁵⁸ Brev, Hovedkomiteen for norsk forskning v/ E. Fjellbirkeland og Helge Skjeseth til UD, 14.3.1972. Norad, A-0763, mappe: 100.20. Møter, kurs og seminarer 11.4.78-28.6.79.

²⁵⁹ HK viste her til ”økonomer, økologer og eksperter innen landbruk, fiskeri, helsestell, skipsfart, havneutbygging, kraftutbygging, boligbygging osv”. Ibid.

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Ibid., samt Skjeseths notat ”Samtale med direktør Bog og konsulent Dingstad i Direktoratet for utviklingshjelp, 14.3.72”.

²⁶² Benum 2007b.

formålet med forskningsstøtten våren 1974. Oppfordringene fra FN og OECD var samvittighetsfullt tatt til følge:

[Det er] ønskelig at en del av bevilgningene til utviklingshjelp brukes til å støtte og stimulere norske institusjoner og bedrifter til et mer omfattende forsknings- og utviklingsarbeid på områder av særlig betydning for utviklingslandene. Dette bør imidlertid skje på klare premisser slik at man ikke taper av syne hovedsiktemålet for slik støtte – at den tjener viktige interesser for utviklingslandene [...].²⁶³

Her ser vi at det hadde skjedd en markant endring i synet på hvem forskningen skulle være nyttig for. Der hovedmålet tidligere hadde vært at forskningen skulle gagne NORADs eget arbeid, var det fra 1974 hensynet til utviklingslandene som var avgjørende.²⁶⁴ Forskningen ble slik en integrert del av bistandsforvaltningens utviklingsstrategi. Den norske forskningen ble ansett som instrumentell i arbeidet med å fremme utvikling andre steder i verden. Men selv om hensynet til utviklingslandene skulle veie tyngst, ble forskningsstøtten samtidig forespeilet å skape positive ringvirkninger i Norge: ”dels ved at det skapes økt forståelse og goodwill for utviklingshjelpsproblematikken i et viktig miljø, dels fordi slik forskningsaktivitet vil skape økt innsikt som vi kan trekke på i vår egen bistandsadministrasjon”.²⁶⁵ Å gjøre norske forskere mer interessert i utviklingsspørsmål, og samtidig øke NORADs kompetanse, var således sentrale poenger. I tillegg kom pragmatiske hensyn; forskningsstøtten ville være en mulig måte å anvende raskt økende bistandsbevilgninger på.

Det er interessant at til tross for en omfattende prosess i forkant, endte NORAD opp med det samme virkemiddelet man så langt hadde vært så misfornøyd med: individuelle forskningsstipender. De nye retningslinjene inneholdt riktignok presiseringer som muliggjorde mer målstyring; de krevde at søkerne kunne dokumentere at prosjektet ville bli utført i samarbeid med en forskningsinstitusjon i et utviklingsland, at det var av relevans for minst to utviklingsland og at søkeren hadde en plan for formidling av resultatene til relevante aktører.²⁶⁶ Retningslinjene fungerte dermed som en operasjonalisering av målene om mer utviklingsrelevant forskning og mer kunnskapsoverføring.²⁶⁷

I sum ser vi at føringene fra FN førte til at spørsmålet om NORADs finansiering av forskning i Norge ble knyttet til debatten om den norske bistandens strategier, mål, midler og omfang. FN-offensiven hadde nærmest motsatt utgangspunkt av de universitetsbaserte initiativene for ikke-europeiske studier. I stedet for å bidra til en generell akademisk opprustning,

---

²⁶³ Notat, ”Støtte til forskning”, 28.3.1974, s. 9.

²⁶⁴ Retningslinjene presiserte at det ville ”legges vekt på om prosjektene ligger innenfor saksområder som er gitt særlig prioritet i NORAD’s bistandsarbeid og/eller er av særlig interesse for NORAD’s hovedsamarbeidsland.”

²⁶⁵ Notat, ”Støtte til forskning”, 28.3.1974, s. 10.

²⁶⁶ ”Retningslinjer for støtte til forsknings- og utviklingsarbeid i regi av norske institusjoner.” Norad, A-0766, mappe: Forskning generelt. Mappe 1 t.o.m. 1975.

²⁶⁷ Disse kravene utgjorde egne seksjoner i de nye standardiserte søknadsskjemaene, og allerede i søknadsbehandlingen for 1975-stipendet ble flere søknader avvist av hvis de ikke oppfylte disse nye kriteriene i tilstrekkelig grad. Se søknadsbehandlingen for 1975: Norad, A-0764, mappene 1, 2 og 3 samt A-0766, mappene 1 og 2.

støttet FN-linjen opp under et nytteperspektiv. Å bringe norsk ekspertise ut i verden og bidra til å oppfylle Norges bistandsmål ble målet med støtten, i kontrast til å bringe det globale inn til Norge for å bedre nordmenns forståelse av internasjonale forhold og sin egen rolle i verden. At FN-prosessen automatisk involverte UD og koblet internasjonal forskning til bistand, kan ha gjort KUDs rolle mindre viktig i prosessen med å internasjonalisere norsk forskning. I praksis bidro dette trolig til å bremse den grunnforskningsorienterte agendaen for ikke-europeiske studier ytterligere, og gi forkjørsrett til den utviklingsorienterte forskningen.

GISVOLL-UTVALGET: EN MER OFFENSIV ROLLE FOR NORAD

Omleggingen av forskningsstipendene skulle vise seg å bare være opptakten til NORADs forsøk på å bli mer offensiv overfor forskningsmiljøene. Dette var imidlertid ingen enkel manøver; hvordan kunne man i praksis få frem forskning som var mer relevant? For å sikre at forskningsmiljøene i større grad engasjerte seg i den type forskning NORAD ønsket, ville direktøren at NORAD selv gikk inn og la rammen for forskningsprosjektene, og ikke bare vurderte innkomne søknader. Derfor ønsket han å ta direkte kontakt med relevante forskningsinstitutter for i samarbeid å utarbeide forslag til større forskningsprosjekter NORAD kunne finansiere. Til å bistå NORAD i denne prosessen foreslo han et eget forskningsutvalg med følgende medlemmer: Arne Martin Klausen, nå professor i etnografi i Oslo, Kåre Gisvoll, utbyggingsdirektør og forhenværende foreleser i sosialøkonomi i Trondheim, Kaare Norum, professor i ernæringsvitenskap, rektor Lars Strand ved Norges Landbrukshøgskole og Kjell Eide, økonom og ekspedisjonssjef i KUD. Styret godkjente forslaget, og Kåre Gisvoll ble valgt til formann.²⁶⁸

Forskningsutvalgets sammensetning signaliserer at Andresen fortsatt anså de teknisk-naturvitenskapelige fagene som de meste bistandsrelevante. Klausen var formann i NAVF-utvalget for ikke-europeiske studier og således trolig et naturlig medlem. At ingen andre samfunnsvitere deltok kan tyde på at den forskningspolitiske orienteringen mot samfunnsfag, inspirert av OECD, ennå ikke hadde nådd helt inn i NORAD. Her var man mer knyttet til FN og utviklingslandenes uttalte ønsker om overføring av teknisk-naturvitenskapelige utviklingsverktøy. At Kjell Eide satt i forskningsutvalget er interessant, ettersom han på dette tidspunktet lenge hadde vært sentral i arbeidet med å etablere forskningspolitikk som et eget styringsfelt i Norge. Han mente det var svært viktig å koble forskningen til politiske mål, og var i denne sammenhengen spesielt opptatt av samfunnsvitenskap.²⁶⁹ Gisvollutvalgets innstilling avspeiler Eides forskningspolitiske prosjekt, men som vi skal se, var det også punkter der inn-

---

²⁶⁸ Styredokument SD-47/74 "Støtte til forskning". Norad, A-0766, mappe: 100.20. Forskning generelt. Mappe 1.

²⁶⁹ Se Kjell Eide, *Forskningspolitikk* (1968), Benum 2007a og 2007b samt Thue 2006, s. 538-542.

stillingen tilsynelatende gikk imot Eides prinsipper.

Utvalgets mandat var å forsterke de kontaktene NORAD allerede hadde etablert i norske forskningsmiljøer, etablere kontakt med øvrige relevante fagmiljøer, foreslå mulige forskningsprosjekter NORAD kunne støtte og dessuten gjøre en prioritering av hvilke forskningsoppgaver NORAD trengte hjelp til.²⁷⁰ I løpet av høsten 1974 gjennomførte utvalget derfor en rekke besøk til landets forskningsmiljøer. Slik ble det satt i gang en omfattende samtale om forholdet mellom NORAD og forskningsverdenen, og hvordan norske forskere kunne bidra til å løse utviklingsrelaterte problemer.

Den endelige innstillingen handlet imidlertid lite om generelle kunnskapsbehov og mulige forskningsprosjekter, og langt mer om hvilken modell for finansiering og organisering som var mest hensiktsmessig. Innstillingen diskuterte utførlig hva slags finansieringsmodell som ville egne seg best for NORAD: et eget nasjonalt senter for utviklingsforskning som i Canada, et eget forskningsråd for utviklingsforskning som i Sverige, eller et eget rådgivende organ innenfor NORAD. Utvalget konkluderte entydig med at det siste var mest hensiktsmessig, fordi NORAD da ville kunne begrense støtten til enkeltprosjekter mens forskningsinstitusjonene selv bidro med infrastruktur og midler til drift. Dette innebar at NORAD ikke lenger burde gi grunnbevilgninger uten eksplisitte føringer om hvordan pengene ble brukt, slik praksis jo var overfor DERAP. Utvalget uttalte aldri i klartekst at DERAP burde miste sin støtte, men det lå samtidig i dagen at DERAP, som på dette tidspunktet var et av de største utviklingsforskningsmiljøene i Norge, ville miste nærmest hele sitt finansieringsgrunnlag og bli tvunget til å konkurrere om midler på prosjektnivå.

Det er påfallende at nettopp DERAP kom under skyts, ettersom de drev tydelig policyorientert problembasert forskning av stor relevans for norsk utviklingspolitikk og bistandsvirksomhet. At departementer og direktorater kun skulle gi prosjektmidler og ikke driftsstøtte, var imidlertid et sentralt punkt i den generelle forskningspolitikken. Det er derfor sannsynlig at Eide på et prinsipielt grunnlag ikke ønsket å opprettholde NORADs ordning med DERAP. At NORAD nærmest uten betingelser finansierte nesten hele DERAPs drift, gjorde kanskje at DERAP ikke var *nok* mode 2 for Eide? Samtidig kan nok også forskningsinstitusjonene i utvalget ha hatt et ønske om å rokke ved DERAPs privilegerte posisjon. Sett i lys av Kjell Eides ønske om å innføre mer mode 2-aktig forskning, er det påfallende at innstillingen ønsket å bygge opp utviklingsforskningen innenfor de institusjonelle rammene som allerede fantes. Dette kan ses som et forsøk fra institusjonene som var representert i utvalget på å fremme universitetene og høyskolenes interesser på bekostning av de frittstående instituttene.

---

²⁷⁰ "Innstilling fra NORADs forskningsutvalg. Avgitt 8. oktober 1975", s. 2. DERAP, boks: N6 NORAD Diverse, mappe: Norads forskningsutvalg – 1976 (mappe 1).

At forskningsrepresentantene i Gisvoll-utvalget i hovedsak kom fra teknisk/ naturvitenskapelige fag, ga seg også utslag i hvilke fagfelt de mente var av relevans for NORAD: landbruk, fiskeri, helse/befolkning, ernæring, industri og undervisning/kommunikasjon. Utvalget fremhevet at man således hadde ”valgt å kategorisere i problemer, ikke i fag. For eksempel teknologi og økonomi blir å anse som instrumentelle i forhold til løsningen av de problemer som er nevnt.”²⁷¹ Ifølge utvalget var utviklingsspørsmål av slik art at en problembasert, tverrfaglig og helhetlig tilnærming uten tvil var å foretrekke fremfor den ordinære disiplinbaserte tilnærmingen. Eides prinsipielle holdning til organisering av forskningen hadde her satt sitt preg på innstillingen.

Samtidig var Eides like sterke vektlegging av forvaltningens behov for samfunnsvitenskap fraværende i utvalgets oversikt. Økonomifaget var kun av instrumentell verdi. At oversikten dermed utelot politiske, økonomiske og sosiale spørsmål viser at utvalget i hovedsak anså teknisk/naturvitenskapelig ekspertise som verdifull kunnskap i en utviklingsprosess. Riktignok påpekte utvalget at kartlegging av sosiale og kulturelle variabler burde inngå i planleggingen av bistandsprosjekter, og at det var ”nødvendig å forstå det tradisjonelle samfunn for derved å kunne tilrettelegge den utvikling det må igjennom.” Humanister og samfunnsvitere kunne bidra med verdifull innsikt i denne sammenhengen.²⁷² Her ser vi spor av både Kjell Eide og Arne Martin Klausen: Dels en vekt på samfunnsvitenskapenes nytte som kartleggingsverktøy, dels en understreking av at det var nødvendig å forstå et lokalsamfunn for å kunne tilpasse bistandsinnsatsen. At både planlegging og evaluering var viktig, gjennomsyrrer innstillingen. Men det ikke-europeiske perspektivet, som understreket at modellen måtte endres for å passe til samfunnet, dukket ikke opp igjen i meldingen.

Tross Eides og Klausens hjertebarne er det således tydelig at utvalget posisjonerte seg klart innenfor 1960-tallets moderniseringsteori: Forskningsinnsats i bistandssammenheng dreide seg om å bidra med en ”technological fix”. Samfunnsutvikling var da en apolitisk prosess. Vi finner også igjen ideen om historisk linearitet, der tradisjonelle samfunn måtte gjennom en gitt prosess for å bli utviklet. Med tanke på den massive kritikken denne tilnærmingen til utvikling hadde møtt både nasjonalt og internasjonalt i første del av 1970-årene, er det påtakelig hvor lite innstillingen speilte disse nye tankene. Ideen om grunnbehov var riktignok inkludert, ved at utvalget anså temaer som ”nok og riktig mat, nok vann, tilfredsstillende boforhold, fravær av sykdommer og elementær utdanning” som sentrale innsatsområder.²⁷³ Samtidig fremstår denne anbefalingen som apolitisk og teknisk orientert. Utvalget anerkjente

---

²⁷¹ Ibid., vedlegg 9.

²⁷² Ibid., hhv. s. 22 og s. 10.

²⁷³ Ibid., s. 37.

riktignok at økonomiske og politiske forhold hadde konsekvenser for spørsmålet om grunnbehov, og at en måtte forhindre at prosjekter og investeringer i praksis kom ”de mer privilegerte lag av befolkningen” til gode.²⁷⁴ Slik kan det se ut til at utvalget anerkjente grunnbehovsprinsippets politiske dimensjon, men anså at løsningene uansett måtte være tekniske og praktiske.

Gisvoll-innstillingen illustrerer dermed at det på 1970-tallet eksisterte to svært ulike syn på utvikling, og dermed også kunnskap: Utviklingslandene og FNs vitenskapskomité fremmet et teknokratisk kunnskapssyn, der vitenskap var et apolitisk verktøy for utvikling. I motsetning til dette sto Europa-baserte organisasjoner som OECD, ILO og IDS, som vektla sosiale og politiske dimensjoner. Det kan slik se ut til at institusjoner dominert av utviklingsland holdt fast på moderniseringsteorien, mens de europeisk baserte institusjonene fremmet en velferdspolitisk dagsorden. I vår sammenheng er det interessant å observere at disse tilsynelatende motstridende posisjonene begge hadde innflytelse på norsk bistand, ved at den overordnede utviklingspolitikken fremmet sosial utvikling mens den praktiske bistandsinnsatsen opprettholdt tanken om utvikling som en rent teknisk oppgave.

Til tross for denne motsetningen, både internasjonalt, i norsk bistand og innad i Gisvoll-utvalget, var utvalgsmedlemmene tilsynelatende enige om at hovedsiktemålet med å øke NORADs engasjement for forskning måtte være ”å bistå utviklingslandene – ikke norsk forskning. Støtte til forskningen her i landet blir i denne sammenheng et middel, ikke et mål.”²⁷⁵ Norsk forskning om verden utenfor Europa var dermed klart definert som et instrument for utvikling, som et bistandsverktøy på linje med andre bistandsprosjekter. Det var ikke et mål i seg selv for norske myndigheter å bidra til å fremme slik forskning. Perspektivet fra ikke-europeiske kulturstudier ble med dette kontant avvist. Kunnskapsfeltets andre fase sluttet således med at bistandsforvaltningen hadde satt tydelige rammer for hva slags internasjonalt orientert forskning som var støtteverdig.

Konkluderende bemerkninger

Årene 1968-1975 var sterkt preget av en internasjonal dreining fra teknokratisk utviklings-tenkning til et utviklingsbegrep som inkluderte sosiale og politiske forhold. Dette fikk politiske implikasjoner i Norge gjennom den nye bistandspolitikken som ble utmeislet i 1972-73. Parallelt skjedde det en drastisk omdefinering av forskningens relasjon til politikk, både i OECD og i Norge. Tverrfaglighet, problemorientering og samfunnsrelevans ble forskningspolitiske idealer, og forskningsforvaltningen ble omorganisert for å bedre legge til rette for dette. Samtidig fikk alle departementer og direktorater midler til disposisjon for forskning.

---

²⁷⁴ Ibid. s. 38.

²⁷⁵ Ibid., s. 18.

For utviklingsforskningen innebar disse endringene at kunnskapsfeltets rammer ble tydeligere definert. Forskningspolitikken og bistandspolitikken virket sammen til å knytte norsk internasjonalt orientert forskning mer direkte til norske bistandshensyn, og derved til den FN-drevne prosessen for å overføre vitenskap og teknologi til utviklingslandene. Dette ble ansett som en nøkkel for å skape utvikling og vekst, fordi utviklingslandene ”lå etter” og trengte hjelp til å ”ta igjen” de industrialiserte landene.

Mens kunnskapsfeltet i stor grad var forskerstyrt i den første fasen, preges den andre fasen av at norske myndigheter for alvor kom inn som en sentral aktør. Mens NAVF tydelig nedprioriterte satsingen på ikke-europeiske studier, og slik påvirket feltets utvikling i negativ forstand, forsøkte NORAD å ta et fastere grep om feltet og bringe frem forskning som var relevant. Fra å definere relevanskravet i tilknytning til NORADs virksomhet, var hovedmålet ved slutten av perioden at forskningen skulle bidra til å oppfylle utviklingslandenes kunnskapsbehov.

På denne måten endret kunnskapsfeltets rammevilkår seg radikalt. Dette gjorde at de ulike initiativene vi så bli fremmet i feltets første fase, i ulik grad opplevde medvind og motvind i den andre fasen. Sosialantropologene ønsket et tettere samarbeid med NORAD, men opplevde at bistandsforvaltningen fortsatt var skeptiske. Georg Henriksens kritiske rapport illustrerer at sosialantropologien ikke maktet, og heller ikke ønsket, å gjøre seg selv til styringsvitenskap. Dermed forvitret planene om samarbeid. Initiativene for å fremme ikke-europeiske studier møtte svært liten interesse hos bevilgende myndigheter, og ble dermed priggitt de disiplinbaserte fagmiljøenes egne prioriteringer. Selv om tendensen i samtiden var å anse disiplinbasert forskning som gammeldags og lite relevant, er det tydelig at universitetene og høyskolene forsøkte å få sin del av veksten i kunnskapsfeltet. Både i Rektormøtets utredning, i NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier og i Gisvoll-utvalget ble det fremmet sterke argumenter for at utviklingsforskningen burde forankres i disiplinene, og at det var mest hensiktsmessig å bygge videre på den tyngden som allerede fantes i de etablerte institusjonene.

DERAP styrket i løpet av den andre fasen sin posisjon som et policy-relevant forskningsmiljø både i Norge og internasjonalt. Mot slutten av perioden opplevde DERAP imidlertid et press for å tydeliggjøre sin relevans, og staben tilpasset seg skiftende rammeforhold for å verne om sin autonomi. Faglig sett er fasen preget av at DERAPs arbeid ikke lenger utelukkende dreide seg om sentrum/periferi-perspektivet og å eksportere velferdsstatens teknologier: *sosial utvikling* opptok i høyeste grad forskernes nysgjerrighet, og de forsøkte også å inkorporere velferdsstatens *ideologi* i norsk bistandsdebatt og utviklingsarbeid. Dette harmoniserte godt med Arbeiderpartiets grunnsyn i begynnelsen av 1970-årene, og vi aner konturene av en

egen sosialdemokratisk utviklingsmodell, som pekte ut en tredje vei mellom det kapitalistiske og det kommunistiske alternativet.

På hvilke måter ble kunnskapsfeltets andre fase preget av spenningen mellom kunnskap som middel til endring, og kunnskap som kilde til forståelse? DERAPs eksport av den norske velferdsmodellen, både dens teknologier og ideologi, var en forskerstyrt variant av ”verktøy-vitenskapen”, som også norsk bistandsforvaltning i stor grad fremmet. I motsetning til dette sto de ulike initiativene for ikke-europeiske studier, som mente at det var en nødvendighet i seg selv å styrke norsk kunnskap og forståelse om globale spørsmål. Sosialantropologene var viktige fanebærere her, selv om de også forsøkte å finne veier inn til bistandsforvaltningen.

Det perspektivet som derimot ser ut til å ha fått gjennomslag, var en mellomting mellom ønsket om *handling* og ønsket om *innsikt*: nemlig ønsket om å bygge opp norsk kompetanse om utviklingsland og utviklingsprosesser, for på den måten å styrke den norske bistandsinnsatsen. Både DERAP, NORAD, HK og Gisvoll-utvalget understreket dette behovet. Dette innebar imidlertid å begrense det globale perspektivet til kun å inkludere utviklingsrelaterte spørsmål. Som vi nå skal se, var det nettopp dette perspektivet som kom til å legge premissene for kunnskapsfeltets endelige avgrensning.

Kapittel 4. 1976-1980: Vitenskap til verden

Mens bistandsorganisasjonene i OECD-landene skiftet fra å vektlegge teknologisk utvikling til å vektlegge sosial utvikling på begynnelsen av 1970-tallet, fremmet toneangivende utviklingsland et annet prosjekt: kravet om en ny økonomisk verdensorden (NØV). Dette innebar en radikal endring av internasjonale handelsregler, der målet var at utviklingslandene ble jevnbyrdige med de rike landene på verdensmarkedet. Norge ble en aktiv støttespiller i dette arbeidet, og fra 1975 var målet å gjennomføre NØV uttalt norsk politikk.²⁷⁶ Ved inngangen til kunnskapsfeltets tredje fase var således de politiske rammeforholdene igjen i endring.

Norges NØV-vennlige utenrikspolitikk kom til å få stor innvirkning også på bistandspolitikken, og dermed også for NORADs relasjon til forskning. Lederskiftet i NORAD høsten 1975 står som et symbol på direktoratets dreining fra moderniseringsteori til politisk økonomi: Arne Arnesen, toppbyråkrat i UD som i samarbeid med Thorvald Stoltenberg utmeislet Norges NØV-politikk, overtok direktørstolen etter R. K. Andresen, som vi har sett hadde sin forankring innenfor det teknokratiske bistandssynet.²⁷⁷ Som dette kapittelet vil vise, bidro lederskiftet til en rask endring i NORADs orientering: Sosiale, politiske og økonomiske dimensjoner ved bistanden slo inn med full styrke fra 1976, og samfunnsvitenskapelig forskning ble aktivt etterspurt.²⁷⁸

INTERNASJONAL KONTEKST: NØV, AVHENGIGHETSTEORI OG OPPOSISJONSVITENSKAP

Ny Økonomisk Verdensorden (NØV) var et initiativ utviklingslandene hadde kjempet hardt for gjennom FN siden begynnelsen av 1970-tallet.²⁷⁹ NØV var en videreføring av UNCTAD, som under ledelse av Raúl Prebisch søkte å bedre utviklingslandenes rammebetingelser på

---

²⁷⁶ St.meld nr. 94 (1974-75): *Om Norges samkvem med utviklingslandene* ("NØV-meldingen").

²⁷⁷ Arne Arnesen hadde pressebakgrunn, var sekretær for Engen-utvalget i 1961 og del av Norges FN-delegasjon på 1960-tallet. Han var deretter personlig sekretær for utenriksminister Cappelen i Bratteli-regjeringen i 1971-72 (Thorvald Stoltenberg var statssekretær samme sted), og statssekretær under Bratteli II frem til overtagelsen som NORAD-direktør i oktober 1975. Stoltenberg overtok da hans post i UD. Se Simensen 2003 og Tamnes 1997.

²⁷⁸ Verken Simensen 2003, Ruud og Kjerland 2003 eller Tamnes 1997 behandler bakgrunnen for og konsekvensene av NORADs lederskifte. Det er påtakelig at bistandshistorien utelater dette punktet, ettersom det var det første lederskiftet siden 1962 og de politiske overtonene var så sterke. Simensen viser at UD fra 1974 tok grep om bistandspolitikken, og løftet både policy-vurderinger og budsjettansvar over til UD (2003, s. 254-255). Lederskiftet i NORAD må ha hatt sammenheng med denne prosessen, men i hvilken grad hadde UD innflytelse over utnevning av Arnesen? Hvordan ble beslutningen tatt?

²⁷⁹ Handlingsprogrammet for FNs andre utviklingsår inneholdt en rekke punkter om endringer i det økonomiske handelsregimet. I 1973 ble NØV-programmet vedtatt av FNs generalforsamling. Se Arndt 1987, Simensen 2003, Ruud og Kjerland 2003, Tamnes 1997.

verdensmarkedet ved blant annet å kreve at de rike landene endret sin handelspolitikk. Dette utgjorde grunnsteinen også i NØV, om enn i en radikalisert versjon. Prebischs sentrum/periferi-perspektiv hadde nemlig også dannet utgangspunktet for en ny-marxistisk analyse av årsakene til underutvikling. Mot slutten av 1960-årene kom en rekke analyser fra latin-amerikanske akademikere, som anså den historiske utbyttingen av koloniene og en vedvarende økonomisk avhengighet for å være årsakene til utviklingslandenes vanskelige situasjon. Andre Gunder Franks *Capitalism and Underdevelopment in Latin America* fra 1967 er et epokegjørende verk i denne sammenhengen.²⁸⁰ Der Prebisch mente at verdensøkonomiens struktur motvirket vekst i periferien, hevdet den nye generasjonen marxistiske akademikere at strukturene *skapte* underutvikling. Underutvikling ble dermed en funksjon av kapitalismen, fordi periferien sto i et avhengighetsforhold til sentrum. Nettopp *avhengighet* kom til å bli kjernebegrepet i den nymarxistiske utviklingskritikken. Selv om de unge nasjonene var politisk selvstendige, sto de fortsatt i et økonomisk avhengighetsforhold til tidligere kolonimakter.

Det er viktig å understreke at avhengighetsteoretikerne ikke avviste moderniseringsteorien eller utviklingsbegrepet i seg selv; de anså fortsatt modernisering og industrialisering som motorer for vekst. Men der USA og Vest-Europa var sluttpunktet i Rostows stadie-modell, så ny-marxistene til Kina for et eksempel på en alternativ utviklingsmodell der handel på verdensmarkedet, kapitalismens kjerne, ikke var drivkraften for vekst.²⁸¹

Avhengighetsteorien fikk stor innflytelse i Norge på 1970-tallet, via to arenaer: den radikale studentbevegelsen og Arbeiderpartiets sterke støtte til NØV. Slik inspirerte avhengighetsteorien kritikken av det eksisterende utviklingsparadigmet, samtidig som den gjennom NØV fornyet det samme paradigmet innenfra. NØV-programmet ble offensivt fremmet av den norske utenrikspolitiske eliten, og kom til å prege forskningsagendaen ved både CMI og PRIO i årene 1976-1980. Samtidig kom den nymarxistiske utviklingsteorien til å få stor innflytelse på den radikaliserede studentbevegelsen, og utgjorde fundamentet for hvordan man der så på verdens historiske utvikling og forklarte den samtidige politiske situasjonen.²⁸² Interessant nok kunne altså avhengighetsteorien romme en rekke ulike politiske posisjoner, og inspirere til både ”opposisjonsvitenskap” og ”styringsvitenskap”.

Studentopprøret var i sin essens opposisjonelt, både politisk og faglig: Politisk kritiserte man vestlig imperialisme i fortid og samtid, og anså dette som årsaken til underutvikling i de tidligere koloniene. Faglig kritiserte man universitetene for å gjøre seg irrelevant gjennom

---

²⁸⁰ Arndt 1987, s. 127.

²⁸¹ For mer om Kinas betydning som inspirasjonskilde for ny-marxister i Vesten, se Arndt 1987, s. 135-140. Avhengighetsteorien forble i stor grad en latinamerikansk skoleretning, selv om også enkelte afrikanske forskere, som Samir Amin og Walter Rodney, overførte ideene til afrikansk kontekst. Se Simensen 2003, s. 246.

²⁸² Ruud og Kjerland 2003, s. 26.

å opprettholde borgerlige kunnskapspraksiser, og krevde på den ene siden undervisning i de ”nye” temaene, som utvikling, og på den andre siden adgang til universitetets formelle maktstrukturer. På denne måten satte avhengighetsteorien sitt preg på den store omformingen av norsk akademia som utspant seg på 1960- og begynnelsen av 1970-tallet, da en massiv vekst i studenter og vitenskapelige ansatte endret universitetsverdenens infrastruktur og maktforhold.²⁸³ Sett i sammenheng med de endrede forskningspolitiske rammeforholdene, som ble behandlet i forrige kapittel, åpnet dette opp for mode 2-liknende organisering av forskning og undervisning også ved universitetene. Som vi skal se, skulle utviklingsforskningen dermed komme til å få et økt handlingsrom.

KUNNSKAPSFELTET ANNO 1976

På midten av 1970-tallet var feltet i vekst, med tilløp til konsolidering av fagmiljøer også utenfor CMI, PRIO og de etnografiske/sosialantropologiske instituttene i Oslo og Bergen. Ved Universitetet i Trondheim var et miljø for Afrika-studier i ferd med å konsolidere seg, med sosialantropologi og historie som omdreiningspunkter. Ved Universitetet i Bergen pekte Midt-Østen og Nord-Afrika seg ut som tverrfaglige satsingsområder; miljøet var her langt større enn i Trondheim, og sosialantropologi og til dels kulturhistorie utgjorde grunnstammen.²⁸⁴ Dette minner om intitativene for ikke-europeiske studier vi behandlet i kapittel 2 og 3, der humanister og sosialantropologer ønsket å organisere forskningsaktivitet om verden utenfor Europa på en måte som sprenget de utvidet akademiske rammene: fortsatt disiplinbasert, men samlet om et spesifikt geografisk område. En vesentlig forskjell mellom på den ene siden utviklingen i Bergen og Trondheim og på den andre siden henstillingene fra Universitetet i Oslo, Rektormøtet og NAVF-utvalget om å øke potten til ikke-europeiske studier, var at de førstnevnte førte til reell institusjonalisering av forskningsinnsats om verden utenfor Europa. Rektormøtets komite hadde i 1969 uttrykkelig frarådet slik geografisk spesialisering, fordi de mente det var et prinsipielt poeng at alle institusjoner skulle kunne tilby undervisning om hele verden. Var dette et urealistisk ønske? Kanskje var det i et lite land som Norge mer hensiktsmessig å bygge opp under regional spesialisering.

Samfunnsvitenskapelig utviklingsorientert forskning opplevde en betydelig vekst i første halvdel av 1970-tallet. Ifølge en katalog fra NAVF var omlag halvparten av norske utviklingsrelaterte forskningsprosjekter knyttet til teknisk-naturvitenskapelige fag, inkludert

---

²⁸³ Se Thue 2006 og Nielsen 2006.

²⁸⁴ Se *Research Relevant to Developing Countries. A Catalogue over Research Projects Concerning Developing Countries at Norwegian Universities and Research Institutes* (1975) og *Ikke-europeiske kulturstudier i Norge 1969-1982* (1978).

landbruk, medisin, fiskeri og ingeniørfag, mens samfunnsvitenskapene sto for resten.²⁸⁵ Andelen humaniorafag var svært lav.²⁸⁶ Det er interessant i denne sammenhengen at katalogen var basert på selvrapportering, fordi den lave andelen humaniorabidrag da må bety at få humanister anså sin virksomhet for å være utviklingsrelevant.

Om vi ser på hvor de samfunnsvitenskapelige prosjektene var lokalisert, avtegner det seg noen tydelige tendenser. Universitetene i Oslo og Bergen sto for omtrent like store andeler av forskningen, men den faglige fordelingen var svært ulik ved de to institusjonene: I Bergen var alle prosjektene knyttet til Institutt for sosialantropologi, i Oslo var prosjektene fordelt på flere ulike fag: seks ved sosiologi, fire ved etnografi, tre ved statsvitenskap, to ved geografi og ett ved pedagogikk. Sett i sammenheng med *area studies*-tendensene i Bergen, peker denne fordelingen mot at både den ikke-europeiske og den utviklingsrelaterte forskningen i Oslo var mer fragmentert, kanskje også mer tilfeldig og basert på enkeltpersoners interessefelt. Fagmiljøet i Bergen kan ha vært et mer samkjørt miljø, med en *critical mass* fundert i disiplinenes egne strukturer.

De ulike forskningsprosjektene geografiske nedslagsfelt gir oss innblikk i en annen ulikhet mellom Oslo og Bergen: nærheten til norsk bistand. Sett under ett var en tredjedel av studiene lagt til land i Sør-Asia og Øst-Afrika der Norge var engasjert i bistand.²⁸⁷ For samfunnsvitenskapene var denne andelen langt lavere, hovedsakelig fordi Bergen-miljøets forskning i Sudan og Midt-Østen, der NORAD ikke var involert, dominerer oversikten. De ulike disiplinene i Oslo hadde langt flere forskningsprosjekter i "norske" bistandsområder. Sosialantropologene i Bergen fremstår dermed som mer distansert fra norsk bistandsvirksomhet enn tilfellet var ved Universitetet i Oslo.

Blant de frittstående instituttene peker PRIO seg ut som et offensivt forskningsmiljø med flere forskere involvert i til sammen ti prosjekter om global politisk økonomi, utviklings spørsmål og bistandspolitikk. Disse ser ut til å ha føyd seg inn i den opposisjonsvitenskapelige tradisjonen fra instituttets oppstartsfasen. Ved NUPI var Olav Stokke fortsatt nærmest alene om forskning tilknyttet utvikling og bistand, men han var til gjengjeld svært produktiv. Spesielt et av hans initiativer skulle komme til å få betydning for utvikling som kunnskapsfelt:

---

²⁸⁵ Katalogen ble utarbeidet på oppfordring fra OECD, som ønsket å gjøre OECD-landenes forskning tilgjengelig for utviklingsland. NAVF definerte utviklingsrelevant forskning som "...all research which is part of a cooperative effort between Norway and a developing country, takes up a theme from a developing country, is concerned with the relationship between developing countries or between these and the industrial countries, should be considered as relevant." Ibid., vedlegg 1.

²⁸⁶ 153 institutter, både frittstående og universitetsbaserte, meldte tilbake om totalt 145 prosjekter, av disse 64 samfunnsvitenskapelige og 8 humanistiske (2 litteratur, 6 historie), til sammen 49,6 prosent. Disse rommet alt fra hovedfagsoppgaver og seminarer til forskningsprosjekter og publikasjoner, og omfattet både pågående, avsluttede og planlagte prosjekter.

²⁸⁷ Totalt 48 prosjekter: 13 i Tanzania, 10 i Uganda, 8 i Kenya, 8 i India, 5 i Øst-Afrika, 4 i Sri Lanka. Av disse var 16 fra samfunnsfagene, med klynger i Tanzania, India og Sri Lanka. DERAP var overraskende nok bare registrert med ett prosjekt i katalogen. DERAPs mange prosjekter var overraskende nok ikke inkludert i katalogen; hadde de vært det, ville andelen prosjekter i "norske" bistandsområder vært tilsvarende høyere.

Tidsskriftet *Forum for utviklingsstudier*, som ble etablert ved NUPI i 1974 med Stokke som redaktør. Tidsskriftet fungerte som en møteplass mellom forskning, politikk og forvaltning, og debatten vi skal følge i dette kapittelet om organisering av NORADs forskningsstøtte og økende krav om evaluering av bistand, var blant de største temaene i denne perioden.²⁸⁸

Samlet sett opplevde kunnskapsfeltet altså vekst og konsolidering, men til tross for at flere fag og institusjoner tok del i veksten, var det i hovedsak ved institusjonene som hadde vært engasjert i kunnskapsfeltet siden omkring 1960 at konsolideringen fant sted: Institutt for sosialantropologi ved Universitetet i Bergen, PRIO i Oslo og CMI i Bergen.

CMI: Autonomi under press?

Gisvoll-innstillingen hadde i 1975 satt DERAPs eksistensgrunnlag under debatt: Skulle DERAP, som eneste forskningsmiljø i Norge, få dekket nærmest hele sitt budsjett uten andre betingelser enn at DERAP hvert år satte av ressurser til NORAD-oppdrag? I forrige kapittel så vi hvordan dette presset kom fra to hold, begge representert internt i Gisvoll-utvalget: På den ene siden Norges nye relevans-orienterte forskningspolitikk representert ved Kjell Eide, på den andre siden en offensiv fra universitetene og høyskolene om å få en økt andel av de tilgjengelige forskningsmidlene. I kjølvannet av Gisvoll-innstillingen fikk DERAP et behov for i større grad å legitimere sin finansieringssituasjon. I 1976 endret DERAP navn: A'en i DERAP skiftet betydning fra "advisory" til "action", slik at det fulle navnet ble Development Economics Research and Action Program. Dette speiler behovet for å distansere seg fra rådgivningsvirksomheten for myndigheter i utviklingsland, og understreke programmets relevans for norsk bistandsforvaltning. NORAD sto på dette tidspunktet for 85 prosent av DERAPs budsjett, mens den amerikanske finansieringen nærmest var avsluttet. Som vi skal se, ble DERAP både organisatorisk og faglig trukket nærmere norsk utenrikspolitikk og bistandsforvaltning i denne tredje fasen. Hva skjedde da med autonomien?

TETTERE KONTAKT MELLOM NORAD OG DERAP

Som en oppfølging av Gisvoll-innstillingen hadde Just Faaland og andre i DERAP-staben flere møter med toppsjiktet i NORAD. Lengre diskusjoner i NORADs styre konkluderte med at det ikke var ønskelig å legge om støtten til CMI slik Gisvoll-utvalget hadde foreslått. NORAD-direktør Arne Arnesen fremhevet at DERAP hadde vært og fortsatt kunne være av stor nytte for NORAD, og fikk styrets gehør for dette. Samtidig var det i NORADs styre betydelig misnøye med hvordan samarbeidet med DERAP til da hadde vært. Styret vedtok å

---

²⁸⁸ *Forum for utviklingsstudier* var lenge det eneste nasjonale forum i sitt slag, og avspeilte hovedstrømninger i bistandsdebatten. Se Simensen 2003, s. 265. En innholdsanalyse av tidsskriftet ville derfor vært svært interessant.

videreføre støtten til CMI også for perioden 1977-1980, men la inn en betingelse om tettere oppfølging av DERAPs virksomhet. I tillegg ønsket styret å undersøke mulighetene for at andre kunne ta over finansieringsansvaret.²⁸⁹

Et viktig ledd i prosessen med å gjøre DERAP mer tilgjengelig for NORAD, var at de to institusjonene gikk inn i hverandres styreverv: Arne Arnesen ble styremedlem i DERAP fra 1976, Just Faaland del av NORADs styre fra 1977.²⁹⁰ Dessuten deltok kontorsjefen ved NORADs nyopprettede avdeling for evaluering og forskning fast på møtene som observatør.²⁹¹ DERAP og NORAD ble på denne måten knyttet tettere sammen, i det minste på styrenivå. Tatt i betraktning at Gisvoll-innstillingen tilsynelatende ønsket å svekke DERAPs privilegerte posisjon, er det et tankekors at innstillingen fremprovoserte nettopp det motsatte: en institusjonalisering og formalisering som gikk begge veier. NORAD fikk mulighet til å delta i DERAPs strategiske diskusjoner, og bidra til å legge føringer for DERAPs aktiviteter og veivalg. At NORAD fikk innpass i DERAPs beslutningsorgan passer godt overens med den almenne forskningspolitikkenes vekt på hybridisering, som nettopp gikk ut på at forvaltningen tok del i forskningsrådenes bevilgningsorganer for i større grad å trekke forskningen inn i arbeidet for å nå nasjonale politiske mål.

Samtidig var Arnesen åpenbart i mindretall i DERAP-styret, og kunne ikke presse gjennom NORADs ønsker uten støtte fra enten DERAP eller de eksterne representantene. Det er ingenting i mitt materiale som tilsier at verken Arnesen eller NORAD-styret ønsket å bruke sin styreposisjon for å vri DERAP i en gitt retning; snarere var målet økt kontakt og bedre oppfølging i seg selv, tilsynelatende uavhengig av innholdet. Kanskje var styrevervene også en måte for NORAD å vise utad en endring i forholdet til CMI, samtidig som praksis i liten grad endret seg? At DERAP likeledes fikk innpass i NORADs styre, understreker ytterligere at målet var kontakt og utnyttelse av DERAPs kompetanse, ikke kontroll med DERAPs prioriteringer. Faaland fikk gjennom sitt styreverv åpenbart mulighet til å påvirke norsk bistand på måter DERAP til da ikke hadde kunnet. Samtidig ble Faaland også i kraft av sitt styreverv ansvarlig for norsk bistand, noe som kan ses som en svekkelse av DERAPs tidligere langt mer uavhengige posisjon overfor NORAD. Fra å ha hatt Norge kun som en base for å kunne drive omfattende internasjonal virksomhet, var DERAP nå tydelig etablert i Norge, endog formelt knyttet til landets bistandsvirksomhet. Denne dreiningen gjør spørsmålet om DERAPs autonomi, som var så uttalt viktig i kunnskapsfeltets to første faser, høyst relevant.

---

²⁸⁹ Se Styredokumentet SD-25/77 for styremøte 3/77, "Chr. Michelsens Institutt, DERAP – finansiell støtte for årene 1978-1981", samt møteprotokoll for samme styremøte. DERAP, boks: NORADs styre Møte 1-3 (1).

²⁹⁰ På samme tidspunkt trådte Preben Munthe, professor i økonomi i Oslo, ut av styret. Han ble etterfulgt av sosiolog Gudmund Hernes fra Universitetet i Bergen.

²⁹¹ Sosiolog Ingrid Eide møtte i 1977 og halve 1978, deretter statsviter Helge Kjekshus ut perioden.

Ved siden av krav om tettere oppfølging og deltakelse i hverandres styrer, er det også flere andre forhold som tydeliggjør at Gisvoll-innstillingen hadde hatt en effekt på DERAP. Når DERAP oppga å ha hatt ”nær kontakt med NORAD” i både planlegging og gjennomføring av aktivitetene, var dette en måte å signalisere at man i større grad enn før forholdt seg bistandsforvaltningens ønsker, selv om det i prinsippet kanskje bare innebar at Arnesen samtykket til DERAPs planer.²⁹² Men DERAP gjennomførte også en rekke reelle endringer. For det første begynte DERAP i 1975 å bygge ut sin kompetanse på planlegging og evaluering av bistandsprosjekter.²⁹³ Dette var trolig en direkte respons på Gisvoll-innstillingen, som spesielt vektla utviklingsforskningens potensial som evalueringsredskap for NORAD. Samfunnsvitenskapen som *evalueringsvitenskap* var for øvrig et viktig punkt i den nye forskningspolitikken, og vi skal senere i dette kapitlet se at NORAD institusjonaliserte denne funksjonen i 1976. Parallelt med de forskningspolitiske føringene kom det på dette tidspunktet økte krav om at bistanden måtte evalueres mer og bedre.²⁹⁴ Sammen virket disse forholdene trolig til at DERAP ønsket å øke sin kompetanse på dette feltet.

Et annet tydelig tegn på at DERAP ønsket å gjøre seg mer tilgjengelig for NORAD, var en ny betoning av stabens fleksibilitet: DERAP prioriterte fra 1976 å kunne bidra med forskere til mindre oppdrag på kort varsel.²⁹⁵ Dette må ses som en oppdatering i forhold til DERAPs nye rammebetingelser: Å ta på seg kortere konsulentoppdrag for NORAD, ILO, OECD og lignende aktører var på dette tidspunktet blitt mer relevant enn å delta i langvarige utenlandsoppholdene i regi av FN og amerikanske finansieringsorganisasjoner. Et annet interessant punkt er at DERAP i større grad vektla å synliggjøre tverrfaglighet, selv om fagmiljøet i 1976 fortsatt med få unntak besto av økonomer. Å gjøre staben mer tverrfaglig var altså et uttalt mål, men i liten grad en realitet ved DERAP.²⁹⁶ Et av DERAPs tiltak for å øke tverrfagligheten var en ordning med assosierte forskere. Dette var forskere som hadde sitt arbeidssted annetsteds, enten i Norge eller utlandet men som med jevne mellomrom hadde kortere arbeidsopphold ved DERAP og som deltok i samarbeidsprosjekter. Det var ofte disse som bidro til å gjøre prosjektene om ikke tverrfaglige, så i det minste flerfaglige.

DERAP hadde dessuten siden oppstarten hatt samarbeid med forskningsinstitutter i landene der de hadde arbeidet.²⁹⁷ Fra 1977 inngikk DERAP formelle samarbeidsavtaler med utviklingsforskningsinstitutter i Pakistan (PIDE) og Bangladesh (BIDS), med finansiering fra

---

²⁹² DERAPs årsmelding 1977, s. 2.

²⁹³ DERAP *Annual Report* 1975.

²⁹⁴ Ruud og Kjerland 2003, s. 61.

²⁹⁵ Dette nevnes første gang i DERAPs årsmelding 1976, s. 3.

²⁹⁶ Se CMI's årsberetning 1975, s. 52.

²⁹⁷ Siden 1969 hadde DERAP årlig finansiert opphold for 1-3 utenlandske gjesteforskere. Antallet økte til 8-10 i året mot slutten av 1970-tallet. For en samlet oversikt, se Tveite 1990.

NORAD. Dette må ses i sammenheng med de nye prinsippene for NORADs forskningsstøtte: Forskningen måtte komme utviklingslandene direkte til gode. NORAD var derfor spesielt interessert i å støtte samarbeidsavtaler mellom fagmiljøer i Norge og i utviklingsland. DERAPs samarbeid med BIDS og PIDE var imidlertid også av interesse for NORAD fordi forskningsprosjektene i seg selv ”kunne gi en verdifull basis for planlegging av langsiktige norske bistandsinnsatser”.²⁹⁸

Ordningen med assosierte forskere innebar således at DERAP samarbeidet over både disiplingrenser og nasjonale grenser. På denne måten bidro DERAP til å oppfylle den grunnleggende intensjonen til NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier i 1968: Å bygge broer både mellom fag og mellom land, fordi dette var avgjørende faktorer for at norsk forskning om verden utenfor Europa skulle være på høyt nivå. Imidlertid skjedde denne brobyggingen nå innenfor rammen av utviklingsstudier, og som en del av NORADs planer.

NØV-ENGASJEMENT OG EN NY DERAP-GENERASJON

Spørsmålet om DERAPs autonomi må også ses i sammenheng med forskernes valg av arbeidsfelt. Men også her er det tvetydige svar; på den ene siden arbeidet staben med aktuelle bistandspolitiske spørsmål, samtidig var dette felt de lenge hadde vært engasjert i. At internasjonal politisk økonomi plutselig fikk politisk tyngde betød dermed at DERAPs kompetanse med ett ble svært aktuell, og dermed også mer relevant. DERAP-staben skal kommet med omfattende innspill til Arbeiderpartiets NØV-melding fra 1975, som Thorvald Stoltenberg og Arne Arnesen var sentrale i å utforme.²⁹⁹ DERAP utførte også en studie av utviklingslandenes økonomiske og sosiale situasjon som lå som vedlegg til meldingen. DERAP hadde således et godt forhold til toppsjiktet i UD og NORAD, noe som bekrefter inntrykket av at NORADs inntreden i DERAPs styre hadde kontakt, ikke kontroll, som hovedmål. Som tilfellet var med sosial utvikling og velferdsstatens ideologi, delte DERAP og toppsjiktet i UD og NORAD tydeligvis et felles grunnsyn på hva som skulle være målet med utviklingsarbeid og bistandspolitikk. Etter at Arne Arnesen overtok som direktør må dette ha blitt ytterligere forsterket, ved at de to institusjonene hadde en felles forståelse av at internasjonal politisk økonomi hadde stor innvirkning på utviklingslandenes situasjon.

Et interessant punkt ved DERAPs NØV-engasjement er ønsket om å sette NØV i sammenheng med sosial utvikling. Dette kommer spesielt til syne i et prosjekt Ole David

---

²⁹⁸ Se styredokument SD-28/77 for styremøte 3/77, ”Pakistan: forskningssamarbeid PIDE/DERAP.” DERAP, boks: NORADs styre Møte 1-3 1977 (1).

²⁹⁹ Se Simensen 2003 og Ruud og Kjerland 2003 for omtale av Stoltenberg og Arnesens rolle i utformingen av stortingsmeldingen. Just Faaland og Ole David Koht Norbye deltok på arbeidsmøter med Stoltenberg, Arnesen og andre representanter fra UD og NORAD. Fra samtaler med Just Faaland 26.1.2007 og Ole David Koht Norbye 27.1.2007.

Koht Norbye startet opp i 1976, der han ønsket å evaluere i hvilken grad NØV-programmet kunne bidra til at befolkningen i utviklingsland fikk oppfylt sine grunnbehov.³⁰⁰ Hoveddelen av DERAPs prosjekter var likevel knyttet til studier av forhold direkte relatert til NØV.³⁰¹ Det kan se ut til at DERAPs ønske om å forske på NØV var større enn stabens reelle forskningskapasitet. Just Faaland og Ole David Koht Norbye skulle binde sammen de ulike delprosjektene til en større syntese, men dette ble hvert år utsatt av ulike grunner.³⁰² At prosjekter ikke ble gjennomført som planlagt, hadde, som vi har sett, vært et vedvarende trekk ved DERAPs virksomhet.³⁰³ Det kan se ut som at idealet om den fristilte forskeren som selv velger sine prosjekter etter eget ønske i stor grad ble videreført også etter at DERAP møtte økte krav om bistandsrelevans. Samtidig må DERAPs vilje til å påta seg oppdrag på kort varsel ha medført at opprinnelige planer ikke ble fulgt, slik som også de mange langvarige uteoppdragene medførte at forskning ble midlertidig lagt på is. Prosjekter ble således planlagt og satt i gang, for så å bli avbrutt på grunn av andre, mer prioriterte oppdrag.

Selv om årene 1976-1980 var preget av at DERAPs ledelse engasjerte seg i NØV, kom det også til en ny generasjon DERAP-forskere i disse årene. I løpet av 1970-tallet økte DERAPs omfang betydelig, fra elleve fast ansatte forskere i 1970 til nitten i 1979. I tillegg kom administrasjon og bibliotekarer.³⁰⁴ Den sterke stillingsveksten innebar at en rekke nyutdannede økonomer fikk ansettelse. Mange av disse hadde lite erfaring med utviklingsrelaterte spørsmål, men DERAP anså det for viktig i seg selv ”å gi yngre økonomer høve til å spesialisere seg på u-landsproblemer”.³⁰⁵ Den nye generasjonen DERAP-forskere bragte med seg nye temaer innunder DERAPs paraply, som distriktsutvikling, industriutvikling og demografi. Flere av prosjektene hadde en tilknytning til norsk bistandsvirksomhet.³⁰⁶

Disse eksemplene kan alle kategoriseres som styringsvitenskap: DERAP bidro til å kvalifisere norske forskere til arbeid med utviklingsspørsmål på et høyt nivå, og temaene de arbeidet med var av høy relevans for norsk bistandsforvaltning. Men samtidig ga DERAP rom også for forskning med trekk av opposisjonsvitenskap på slutten av 1970-årene. Rune Skarstein, økonom fra Universitetet i Bergen, gjennomførte i 1977 en marxistisk analyse av

---

³⁰⁰ DERAP *Annual Report* 1976, s. 8.

³⁰¹ DERAPs prosjekter inkluderte undersøkelser av utenriksøkonomien i utviklingsland, analyser av hvordan endringer i internasjonal handel kunne gjennomføres, samt analyser av Norges økonomiske forhold til utviklingsland og konsekvenser for norsk økonomi ved gjennomføring av NØV. Se DERAP årsmeldinger 1976-1979.

³⁰² Ibid.

³⁰³ Samtale med Just Faaland 26.1.2007.

³⁰⁴ For oversikt over DERAPs ansatte 1965-1990, se Tveite 1990.

³⁰⁵ CMI's årsberetning 1975, s. 54.

³⁰⁶ Sosialantropolog Eirik Jansen utarbeidet en rapport om fiskerinæringen i Victoriasjøen i Øst-Afrika med forslag til hvordan eventuell norsk deltakelse i prosjektet best kunne gjennomføres, økonom Kjell Havnevik analyserte ulike utviklingslands erfaringer med industrialisering og Rune Skarstein studerte ulike industrialiseringsstrategier. Ibid.

jordeiendomsforhold i Bangladesh.³⁰⁷ Skarstein forble den eneste representanten for denne skoleretningen ved CMI i perioden, men det at han var der, indikerer at DERAP var åpne for skoleretninger og kunnskapssyn som ikke ellers hadde forankring ved instituttet. Dette hang trolig sammen med CMIs opprinnelige prinsipp om at forskerne selv skulle kunne bestemme hvilke felter de ønsket å fordype seg i. Dette prinsippet førte også til at mange i juniorstaben brukte utetjenesten til å gjøre feltarbeid, og skrev doktorgraden sin mens de var ved DERAP. Etter fullført grad flyttet mange videre til andre institusjoner med mindre anvendt forskning.³⁰⁸ Selv om DERAP ikke selv var orientert mot akademisk forskning, lå det altså uansett til rette for at yngre forskere kunne kvalifisere seg til videre akademisk arbeid mens de var ansatt ved DERAP.

Mot slutten av 1970-tallet var det således tendenser til at DERAP ved siden av den økte andelen anvendt aktivitet også orienterte seg mer i akademisk retning. I 1977 underviste DERAP-staben et kurs ved Handelshøyskolen i Bergen, der økonomisk teori ble behandlet i sammenheng med praktiske erfaringer. Dette bekrefter DERAPs faglig posisjon: Teori måtte ses i sammenheng med praksis.³⁰⁹ Ved Universitetet i Bergen holdt DERAP to forelesningsrekker samme år over temaet "Økonomi og underutvikling". Her var målet blant annet å "finne frem til tilknytningspunkter og motsetninger mellom økonomiske og antropologiske teorier."³¹⁰ At DERAP og sosialantropologene gikk inn i denne faglige diskusjonen, vitner om at det på begge hold var ønske om å utvide egne faglige grenser: økonomien i sosial og partikulær retning, sosialantropologien i økonomisk og strukturell retning.

Et siste interessant trekk ved DERAPs virksomhet frem mot 1980 er at Stein Rokkan og Gunnar Håland vendte tilbake til CMI. Stein Rokkan hadde siden tiden ved CMI på 1960-tallet bygget opp politisk sosiologi som et internasjonalt fagfelt, mens Gunnar Håland hadde vært amanuensis i sosialantropologi i Bergen i flere år. Begge gikk inn i toårige engasjementer ved CMI med permisjon fra Universitetet i Bergen, og brakte med seg prosjekter som ble gitt rom og oppmerksomhet innenfor DERAP.³¹¹ Håland arbeidet i hovedsak med temaer knyttet til utvikling, økologi og nomadisme, og planla blant annet å følge utviklingen av et større prosjekt NORAD skulle etablere i Kenya.³¹² Hans orientering var med andre ord tydelig

---

³⁰⁷ "Hovedvekten har vært lagt på en gjennomgang av historisk materiale. Hensikten med dette prosjektet er innenfor en marxistisk begrepsramme å gi en fremstilling av denne teori og å analysere utviklingen av jordbruksstrukturen i Bangladesh." Fra DERAPs årsmelding 1977, s. 6. Skarsteins foredrag "Til kritikken av den nyklassiske kapital- og fordelingsteorien" fra 1975 ble trykt av CMI samme år. Se DERAPs årsmelding 1975.

³⁰⁸ Samtaler med Arne Tostensen 25.1.2007 og Kjell Havnevik 2.3.2007.

³⁰⁹ Kurset het "Samfunnsutvikling og økonomisk endring i utviklingsland innenfor rammen av verdensøkonomien" og gikk over 12 dobbelttimer. DERAPs årsmelding 1977, s. 11.

³¹⁰ Forelesningsrekken ble avholdt i samarbeid med Sosialantropologisk institutt i Bergen, gikk over 10 dobbelttimer på mellomfagsnivå og utgjorde hovedtilbudet i økonomi for sosialantropologistudenter. DERAP Årsmelding 1977, s. 11.

³¹¹ DERAP *Annual Report* 1978, s. 7.

³¹² *Research Programme for 1979*. DERAP, boks: DERAP Årsmelding / arbeidsprogram. 1971-80.

relatert til utvikling og bistand, men han hadde også den kritiske distansen Barth og Klausen fremmet på 1960- og begynnelsen av 1970-tallet.

Rokkans tilbakekomst til CMI bunnet trolig i et ønske om å trappe ned egen aktivitet, og CMI kunne tilby en ramme av ro og selvstendighet. Rokkan var således ikke ment å skulle inngå i DERAPs anvendte virksomhet. Hans prosjekt hadde tittelen *The Political Economy of Development*, og innebar en videreføring av det arbeidet han til da i sin karriere hadde gjort om politisk utvikling i OECD-området: Han skulle ”spesifisere, teste og evaluere en makromodell han hadde utviklet for den politiske utvikling i Vest-Europa”, med mål om å ”utvide sine studier av forskjeller i utviklingstakten til deler av Den tredje verden”.³¹³ Rokkan var således i ferd med å utvide sitt arbeidsfelt til global skala, og analysere overganger mellom førmoderne og moderne samfunn i et utviklingsperspektiv. Vi kan se for oss at dersom han hadde fått utviklet disse ideene, kunne CMI på nytt blitt et møtested for politisk sosiologi og utviklingsøkonomi. Hans død utelukket imidlertid denne muligheten.

MOT 1980-ÅRENE

Ved inngangen til 1980-årene var DERAPs status befestet, men samtidig i endring. DERAP hadde doblet staben siden 1970, og virksomheten var mer konsolidert enn noen gang. Forholdet til NORAD var etter de organisatoriske justeringene tettere enn tidligere, og ledelsen ved de to institusjonene delte en felles forståelse av hva utvikling og bistand var og burde være.

Det er vanskelig å konkludere entydig om hvorvidt dreiningen mot NORAD svekket DERAPs autonomi. DERAP foretok en rekke grep for å gjøre seg selv mer anvendelig for norsk bistand, men samtidig var DERAPs generelle arbeidsfelt uansett av umiddelbar interesse for både NORAD og UD i perioden. Selv om NORAD oppfordret til tverrfaglig forskningssamarbeid, betyr ikke det at DERAPs ønske om å drive med dette kun sprang ut av et behov for å tekkes NORAD. Som vi har sett, hadde både policy-relevans og internasjonalt samarbeid vært viktige mål også i tidligere faser. Der det internasjonale samarbeidet i de første fasene i hovedsak var rettet mot fagmiljøer i OECD-området, ble forskningssamarbeid med utviklingsland viktig i den tredje fasen. Når det kommer til DERAPs ambisjoner om tverrfaglighet, manifesterte de seg i liten grad i praksis i tidligere faser. Ved utgangen av 1970-årene rommet staben både sosialantropologer og en demograf, og var således i noen grad flerfaglig – men fortsatt langt fra tverrfaglig.

Samlet sett var utviklingsforskningen ved CMI ved inngangen til 1980 nærmere mode

---

³¹³ Rokkans planlagte studier inneholdt følgende arbeidstitler: ”The West vs. the Rest: Reflections on Sources of Differences Between Early and Late Developers”, ”Transition from a Developing Country to an Industrialized Country”, ”Analyses of the Modernization Process in Norway” og ”Developed vs Backward Territories in Europe and the Third World”. Ibid., s. 20, samt DERAPs årsmelding 1979, s. 19.

2-formen enn tidligere. Men selv om den mode 2-baserte styringsvitenskapen i hovedsak sto fast, fikk DERAP også en disiplinbyggende funksjon, ved at unge økonomer benyttet tiden ved DERAP til å kvalifisere seg til stillinger ved universitetene. På denne måten fungerte mode 2-institusjonen DERAP som et springbrett inn i mode 1-lignende miljøer.

NORAD og UD: Styring og styrking av utviklingsforskningen

I forrige kapittel så vi hvordan NORAD etter lengre intern debatt etablerte en støtteordning for norsk forskning, som især tok sikte på at forskningen skulle komme utviklingslandene til gode. NORAD anså altså norsk forskning for å være instrumentell i arbeidet med å oppnå bistandens målsettinger. I tillegg opprettet NORAD et eget permanent forskningsutvalg, i stedet for å bruke NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier som faglig rådgiver. Et siste sentralt virkemiddel var opprettelsen av en egen avdeling for evaluering og forskning. Vi skal i det følgende se nærmere på disse to organisatoriske nyskapningene, og hvordan de inngikk i NORADs satsing på utviklingsforskning.

NORADS RÅDGIVENDE UTVALG FOR FORSKNING

I tråd med Gisvoll-utvalgets anbefalinger opprettet NORAD et permanent forskningsutvalg i 1976. Utvalgets medlemmer var Kåre Gisvoll, Ingrid Eide, Just Faaland, Jarle Simensen, statsfysikus Fredrik Mellbye fra Oslo Helseråd, dr. agric. Kristian Oland fra Landbrukshøgskolen på Ås og underdirektør Karin Stoltenberg fra NORAD. Utvalget hadde en bred faglig sammensetning, men samtidig en konsentrasjon innen samfunnsfagene.

Utvalgets mandat var å være rådgivende, initierende og innstillende overfor NORAD. Ifølge NORAD-direktør Arne Arnesen skulle utvalgets hovedoppgave være å ”å bistå NORAD i arbeidet med å mobilisere norsk forskningskapasitet av interesse for utviklingslandene.”³¹⁴ Det var dette som hadde vært utgangspunktet for at NORAD satte i gang prosessen med Gisvoll-utvalget og den økte kontakten med fagmiljøene, og det var fortsatt dette som var hovedmålet for den videre forskningssatsingen. På ett av sine første møter diskuterte medlemmene NORADs plass i norsk forskning. Diskusjonen kan leses som en fortettet versjon av den pågående debatten om hva som var den internasjonalt rettede forskningens mål: Å øke forståelsen av globale forhold i Norge, å bringe norsk ekspertise ut i verden, eller en mellomting, nemlig å øke kunnskapen om *utviklingsspørsmål* i Norge? Var mer forskning et mål i seg selv, eller var forskningen kun et instrument for å forbedre NORADs virksomhet?

---

³¹⁴ Brev, Arne Arnesen til Just Faaland, 10.5.1976, ”Støtte til forskning i Norge – oppnevning av utvalg.” DERAP, boks: N7 NORAD DIVERSE, mappe: Norads forskningsutvalg – Mappe II, 1976.

Humanisten Jarle Simensen talte den frie forskningens sak, og ”reserverte seg noe mot at NORADs forskningsmidler kun skulle anvendes til NORAD-relevant forskning.” Han understreket at ”oppbygging av forskningskapasitet i u-landene så vel som i Norge har en egenverdi.” I motsetning til dette sto medisineren Fredrik Mellbye, som uttrykte at ”den kanskje viktigste oppgave norske forskere står overfor er hvordan anvende norsk viten i u-landsmiljøene.” Hans hovedanliggende var således hvordan norsk kunnskap kunne eksporteres til utviklingslandene. Just Faaland stilte på sin side spørsmål om ”ikke intensjonen bak NORADs forskningsbudsjett var å engasjere norske forskere”, og antydte med dette at kapasitetsbygging i Norge måtte være et hovedhensyn. Ingrid Eide viste derimot til forskningsstøttens retningslinjer, og slo fast at det var en betingelse for NORADs forskningsstøtte ”at oppbygging av u-landenes forskningskompetanse skal stå i fokus.”³¹⁵

Det er interessant at forskningsutvalgets medlemmer tolket forskningsstøttens formål på så ulike måter, og således i liten grad var samkjørt på dette punktet. NORAD hadde hatt kontakt med utvalgets medlemmer tidligere gjennom ulike fagråd i NORAD og fagfelleuttalelser til forskningssøknader, og må ha visst hvor de ulike medlemmene posisjonerte seg i debatten. Simensen hadde tidligere understreket overfor NORAD at også humanistisk forskning var av relevans for bistandsforvaltningen.³¹⁶ Kanskje ønsket NORAD nettopp et utvalg som integrerte de ulike tilnærmingene til kunnskap og bistand.

Gisvoll-innstillingen hadde understreket at NORAD i langt større grad enn nå måtte evaluere sin bistandsvirksomhet, og anså dette som et felt der NORAD kunne trekke veksler på norsk forskningskapasitet. NORAD involverte derfor forskningsutvalget i organseringen av evalueringsvirksomheten, som kom i gang fra 1977.³¹⁷ Utvalget var også opprinnelig tiltenkt en rolle som rådgiver for NORAD i spørsmål om bistandsvirksomheten, og også omkring Norges bevilgninger til forskning gjennom internasjonale organisasjoner.³¹⁸ Men til tross for forsøkene på å gjøre forskningsutvalget til et aktivt, oppsøkende organ, kom den årlige tildelingen av NORADs forskningsstipend til å utgjøre hovedandelen av arbeidet.

Det er lite som tyder på at NORAD forsøkte å styre stipendtildelingen i noen bestemt retning. Både forskningsutvalget og administrasjonen forholdt seg til søknadene som enkeltprosjekter, som var mer eller mindre faglig kvalifiserte og bistandsrelevante. Forskningsut-

---

³¹⁵ ”Protokoll fra møte i NORADs forskningsutvalg 2/9-76 kl. 13.00”, s. 4-6. DERAP, boks: N7 NORAD Diverse, mappe: Norads forskningsutvalg – Mappe II, 1976.

³¹⁶ Simensen i brev til NORAD, 31.10.1975: ”Jeg har tidligere argumentert for at humanistisk-samfunnsvitenskapelig forskning, og ikke minst historie, i høy grad bør betraktes som utviklingsrelevant, og jeg har dokumentert at en slik betraktning gjøres gjeldende av utviklingslandenes egne ledere, som generelt legger større vekt på utviklingsarbeidets politisk-kulturelle forutsetninger og aspekter enn givrelandene normalt gjør.” Norad, A-0772, mappe: okt.-des. 1975.

³¹⁷ For korrespondanse om evaluering, se DERAP, boks: N7 NORAD Diverse, mappe: Norads forskningsutvalg – Mappe II, 1976, samt Norad, A-0773, mappe: 100.22 Universitetet i Oslo. Geografisk Institutt. Aadel Brun Tschudi 1975-1980.

³¹⁸ Se ”Protokoll fra møte i NORADs forskningsutvalg 2/9-76 kl. 13.00”, s. 6.

valgets anbefaling, som nødvendigvis tok utgangspunkt i den enkelte søknadens faglige kvalifikasjoner, ble i all hovedsak fulgt.³¹⁹ Prosjektene ble tilsynelatende heller ikke sett i forhold til NORADs egne forskningsbehov, slik de ble artikulert i 1977.

Den årlige vurderingen av innkomne søknader forble hovedandelen av forskningsutvalgets arbeid. Utvalget var noe involvert i rådgiving og evaluering i 1976 og 1977, men dette forble en marginal del av forskningsutvalgets arbeid. På samme måte som med NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier, ser det ut til å ha vært vanskelig å få et utvalg til å være initierende i praksis. I stedet ble disposisjonen av en gitt budsjettpost raskt den eneste arbeidsoppgaven for begge utvalgene. Den store forskjellen mellom de to var imidlertid at mens NAVF virket lite interessert i å oppmuntre til økt aktivitet, var NORADs direktør svært innstilt på å få til nettopp det. Selv med klarsignal fra toppnivå, var det altså i praksis vanskelig å samordne kunnskapsfeltet og gi forvaltningen en mer aktiv rolle.

KARTLEGGING AV NORADs FORSKNINGSBEHOV

Kanskje forble forskningsutvalget et rent bevilgningsorgan fordi NORADs administrasjon også forsøkte flere andre midler for å få grep om forskningen. Et av de første tiltakene var å formidle kontakt mellom forskningsmiljøer hjemme og i hovedsamarbeidslandene. NORADs representasjoner i Sør-Asia og Øst-Afrika fikk en henvendelse om dette allerede i juni 1975, med oppfordring om å kartlegge fagmiljøer i sine respektive land som ”har vilje og evne til å engasjere seg i et forskningssamarbeid med tilsvarende institusjoner i Norge og der et slikt samarbeid må kunne forventes å gi resultater av interesse for flere utviklingsland.”³²⁰

Dette initiativet avdekker nok et visst overmott i NORAD på vegne av norsk forskning. Ambassadøren i New Dehli meldte tilbake at siden Indias forskningssektor sysselsatte 103.000 personer, landet hadde gjennomført kjernefysiske sprenginger og nylig sendt en satellitt opp i atmosfæren, hadde Norge neppe spesielt mye å bidra med bortsett fra innen sjøfart og fiskeri. Han hadde oppfordret indiske myndigheter og forskningsmiljøer til å følge opp tidligere kontakt på dette feltet, uten hell – ”tross atskillige anstrengelser fra min side”.³²¹ Den norske henvendelsen ble således neppe oppfattet som særskilt relevant. Men det kan også ha vært tilfelle at indiske myndigheter og forskningsmiljøer oppfattet henvendelsen som direkte nedlatende, fordi Norge tilsynelatende ikke anerkjente Indias velutbygde akademiske system.

---

³¹⁹ I 1977 valgte NORADs styre å ikke innvilge flere av de anbefalte samfunnsfaglige søknadene, blant annet et samarbeidsprosjekt mellom Institutt for sosialantropologi i Bergen og Universitetet i Khartoum, Sudan. I 1978, 1979 og 1980 var det derimot kun unntaksvis at styret overprøvde utvalget og administrasjonens innstilling.

³²⁰ Notat, Planavdelingen til Representasjonene i Nairobi, Dar es Salaam, Lusaka, Gabarone, New Dehli og Dacca, 17.10.74. Norad, A-0766, mappe: 100.20 Forsknings generelt, mappe 2.

³²¹ Brev, Den norske ambassaden i New Delhi til Direktoratet for utviklingshjelp, 4.8.75. Norad, A-0766, mappe: 100.20 Forsknings generelt, mappe 2.

Heller ikke internt i NORAD lyktes det å frembringe potensielle forskningsprosjekter. Høsten 1976 ble NORADs fagkontorer bedt om å gi en oversikt over forskningskomponenter i pågående bistandsprosjekter, og å oppgi felter der de følte behov for forskningsinnsats. Tilbakemeldingen var ikke overveldende, og et av kontorene oppga at de ”foreløpig [hadde] en meget begrenset innsikt i og erfaring med forskning som ville kunne nyttiggjøres”, og at de ”for tiden ikke [følte] noe behov for slik forskningsinnsats.”³²² Bare kontoret for fiske og sjøtransport rapporterte om et visst forskningsbehov, i form av ingeniørfaglige oppgaver knyttet til ulike bistandsprosjekter.³²³ Ved kontorene som drev NORADs bistandsprosjekter var det altså lite interesse for å engasjere forskere. Dette peker mot at det norske bistandsbyråkratiet var gjenstridig når det kom til å endre syn på utvikling og kunnskap.

Året etter, i 1977, var denne situasjonen tydelig endret. Ledelsen hadde identifisert en rekke områder der NORADs ulike avdelinger hadde behov for forskning. Ved siden av fagspesifikke undersøkelser innenfor landbruk, utdanning, industri og sjøtransport, skisserte ledelsen en rekke samfunnsvitenskapelige studier: undersøkelser om hvorvidt bistanden virket etter intensjonene, om nye politiske retningslinjer ble implementert, forstudier av potensielle nye samarbeidsland og evaluering av pågående prosjekter. I flere av punktene ble det fremhevet at NORAD ønsket å få belyst sosialøkonomiske virkninger av bistanden og å kartlegge økonomi, politikk og sosiale forhold i prosjektområdene.³²⁴ NORAD opplevde altså et behov for samfunnsvitenskapelige analyser som kunne ligge til grunn for strategiske vurderinger. For NORAD var samfunnsvitenskap nærmest ensbetydende med kartleggings- og evalueringsvitenskap. Den politiske ledelsen la premissene, mens forskerne kom etter og vurderte om bistanden hadde oppnådd sine mål.

Det hadde altså tilsynelatende skjedd en endring i fagkontorenes vurdering av egne kunnskapsbehov, og med det en betydelig dreining fra et teknisk til et samfunnsorientert utviklingssyn. Det er imidlertid grunn til å spekulere i om ikke dette fokuset var et resultat av vurderinger *utenfor* fagkontorene, det vil si hos NORADs politiske ledelse. For det første fremstår forslagene om sosioøkonomiske analyser som tillegg til hvert felt, *etter* de fagspesifikke punktene.³²⁵ Men uansett om dette var ledelsens tillegg eller ikke, indikerer kartleggingsprosessen at NORADs ledelse var i ferd med å ta et sterkere grep om bistandsvirksomheten.

---

³²² Notat, Kontoret for helse, fp, ernæring og undervisning til Landenheten, 11.10.1976. For dette og øvrig korrespondanse i saken, se Norad, A-0766, mappe: 100.20 Forskning generelt, mappe 2.

³²³ Notat, Kontoret for fiske og sjøtransport til Landenheten, 8.10.1976. Sm.st.

³²⁴ Notat, NORAD til forskningsutvalget, 19.10.1976, ”Forskningsvirksomhet og forskningsbehov ved NORAD-prosjekter/programmer.” DERAP, boks: N7 NORAD Diverse, mappe: NORADs forskningsutvalg – Mappe 2, 1976.

³²⁵ ”Forskningsvirksomhet og forskningsbehov ved NORAD-prosjekter/programmer”, s. 4-6.

NORADS AVDELING FOR EVALUERING OG FORSKNING

I 1977 opprettet NORAD en egen avdeling for evaluering og forskning (heretter Evalfo). Som navnet tilsa, var avdelingens arbeidsområde å styrke NORADs innsats innen evaluering av egne bistandsprosjekter og i tillegg samordne og lede NORADs arbeid med forskning. Avdelingen rapporterte direkte til direktøren.

Ingrid Eide, til da medlem i Forskningsutvalget, ble ansatt som kontorsjef. Med Eide fikk NORADs nye avdeling betydelig tyngde, og en sjef med verdifull erfaring fra både instituttsektoren, universitetene og forskningspolitikk på toppnivå.³²⁶ Med seg fikk hun Helge Kjekshus, doktor i statsvitenskap, som hadde undervist flere år ved universitetet i Dar es Salaam i Tanzania finansert av NORAD,³²⁷ og året etter også den nyutdannede samfunnsgeografen Jarle Hårstad. Hårstad hadde vært involvert i flere prosjekter i utviklingsgeografi ved instituttet i Oslo, senest med et evalueringsprosjekt på Sri Lanka på oppdrag fra NORAD noen år i forveien. Kontoret besto dermed utelukkende av utviklingsorienterte samfunnsvitere, som til sammen hadde bred erfaring med både forskning, forskningspolitikk og NORAD-oppdrag. At NORAD ikke ansatte noen fra andre fagkretser vitner om at samfunnsvitenskapene for alvor var ansett som relevante av NORADs ledelse, og at de fikk funksjon som styringsvitenskap.

En av Evalfos viktigste oppgaver ble å avklare hvordan NORADs forskningsstøtte burde organiseres. Dette skapte vedvarende frustrasjoner i NORAD. Det viste seg nemlig at selv etter at retningslinjene ble revidert i 1974, og relevanskravet ble understreket langt sterkere enn før, opplevde NORAD fortsatt at investeringene ikke brakte resultater som forventet.³²⁸ Dette utløste et ønske om å engasjere NORAD mer i oppdragsforskning, fordi NORAD da selv ville få definere hvilke forskningsspørsmål som skulle besvares. I tillegg identifiserte Evalfo et behov for en tydeligere grenseoppgang mellom seg og forskningsrådene. Dette bunnet i en frustrasjon over at forskningsrådene henviste søkere til NORAD dersom temaet ble ansett for å høre inn under direktoratets arbeidsfelt. Helge Kjekshus anså at NORAD dermed finansierte prosjekter som egentlig var kvalifiserte til å motta grunnforskningsmidler.³²⁹ Dette indikerer at internasjonalt orientert forskning ble nedprioritert i forskningsrådenes tildelinger. Forskningsrådene kan ha ment at de ikke hadde noe spesielt ansvar for å bygge opp forsk-

---

³²⁶ Ingrid Eide tok deler av sin utdanning ved Columbia-universitetet i USA, arbeidet som forsker ved Fredsforskningsinstituttet fra oppstarten i 1959, ble i 1968 amanuensis i sosiologi ved Universitetet i Oslo, var fra samme tidspunkt medlem av NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier, og var i årene 1973-76 statssekretær i Kirke- og undervisningsdepartementet i Brattelis andre regjering.

³²⁷ Helge Kjekshus fikk i 1973 og 1974 innvilget NORADs forskningsstipend for å skrive bok på bakgrunn av materiale fra Tanzania. Se Helge Kjekshus: *Ecology control and economic development in East African history: the case of Tanganyika 1859-1950* (1977). RA, NAVF, Dckj-0651, mappe: 12.99.90.001 Ikke-europeiske studier 1972 – NORAD søkn. for 1973, omslag: Søknader, NORAD for 1973. Brev, Kjekshus til NORAD 06.11.1972, vedlagt prosjektskisse.

³²⁸ Notat, Evalfo v/ Kjekshus til Direktøren, 18.04.1979. Norad, A-0765, mappe: 100.20, Generelt 1978-80.

³²⁹ Ibid.

ningskapasitet på dette området, og i stedet vist til sektorprinsippet for forskningsfinansiering, som på dette tidspunktet var blitt veletablert i norsk forskningspolitikk. Grenseoppgangen overfor forskningsrådene ble derfor et viktig punkt for Evalfo i årene frem mot 1980.

Et tredje tilbakevendende spørsmål var NORADs forhold til CMI. Selv om NORAD ønsket å opprettholde bevilgningen til DERAP, forsøkte direktoratet å finne alternative finansieringsformer. NORAD henvendte seg først til UD om muligheten for å ta over budsjettansvaret. Dette førte ikke frem.³³⁰ Høsten 1979 tok NORAD kontakt med KUD for råd om hvordan saken kunne løses. KUD opplyste at NORADs arrangement med DERAP var svært uvanlig, og tilrådte ”at programmet som helhet eller de enkelte delprosjekter planlegges i detalj før endelig kontrakt festes ved CMI”.³³¹ KUD foreslo altså å gjøre DERAP om til et oppdragsforskningsinstitutt. En kan lett se for seg at DERAP ville være svært kritiske til et så radikalt grep.

Hvorfor opprettholdt NORAD grunnbevilgningen til DERAP, når både Gisvollutvalget og KUD anså arrangementet som uheldig? Den ideologiske samstemmigheten hadde trolig mye å si. NORADs ledelse, spesielt Arne Arnesen, kan nok til tider ha følt seg nærmere DERAP enn sitt eget byråkrati når det kom til synet på både utvikling, bistand og samfunnsvitenskapelige analyser. Videre var jo åpenbart DERAP av stor faglig nytte for NORAD. Den ideologiske og faglige nærheten mellom NORAD og DERAP kan således ha medført at Arnesen anså det som utenkelig å kutte støtten, selv om dette innebar å gå på tvers av de etablerte forskningspolitiske føringene i perioden.

UD TAR REGIEN

Samlet sett var det altså vanskelig for NORAD å få et godt grep om forskningsstøtten. Det kan se ut til at en NORAD-administrert stipendordning til norske forskere ikke var noe godt styringsverktøy for å frembringe kunnskap med utviklingsrelevans. At initiativet kom direkte fra direktøren, budsjettene var økende, et eget fagråd av fremtredende forskere var engasjert, og det i tillegg ble opprettet en egen avdeling med forhenværende samfunnsforskere nærmest kun for dette formålet, var altså ikke nok. Ordningen forble uavklart, og frustrasjonen økte.

Igjen skulle det vise seg at internasjonale føringer fikk stor innflytelse for organiseringen av kunnskapsfeltet. FN planla en større konferanse om vitenskap og teknologi (UNCSTD) i Wien i 1979, og satte i gang en omfattende forberedende prosess i forkant. Alle industrialiserte land leverte rapporter om sin innsats for å styrke vitenskap og teknologi i ut-

---

³³⁰ Brev, Kjekshus til byråsjef Gerd Liestøl, KUD, 27.9.1979. Sm.st.

³³¹ Notat, ”Bortsetting av statlige forskningsoppdrag”, 27.3.1980, vedlegg til brev fra KUD til NORAD, 10.4.1980. Se også brev fra Kjekshus til Liestøl, 27.9.1979, og notat, Hultin til Kjekshus, ”Samtale med byråsjef Gerd Liestøl (KUD) om NORADs forskning”, 23.11.1979. Sm.st.

viklingsland. I den norske rapporten heter det at ”Norwegian research efforts for developing countries were criticized as being somewhat sporadic and unplanned. For about 40 per cent of the ongoing projects no plans existed for transfer of results to the developing countries concerned.”³³² Dette ble selvsagt omtalt som svært negativt for Norges del, og det ser ut til å ha vært stor politisk vilje i UD til å endre situasjonen.

Under selve konferansen var Norge en pådriver for å mobilisere støtte til konferansens handlingsprogram, hvis hovedmål var å øke de internasjonale overføringene av kunnskap og teknologi. Statssekretær Thorvald Stoltenberg understreket i Norges hovedinnlegg at det var nødvendig med en samlet anstrengelse gjennom FN-systemet ”for å sikre utviklingslandene en mer rettviss del i den makt som herredømmet over vitenskap og teknologi representerer.”³³³

Den norske regjeringen, fremholdt han,

ønsket at en økt del av norske forskningsressurser skulle settes inn på utviklingsforskning og at norske fagmiljøer vil bli oppmuntret til å engasjere seg mer aktivt i forskning som kan bistå utviklingslandene med å løse problemer og hjelpe dem til å styrke sin vitenskapelige og teknologiske kapasitet.³³⁴

Konsekvensen av dette ble at Norge arbeidet aktivt for å få flere land til å ta del i denne opprustningen.³³⁵ Til tross for vanskeligheter med å overtale OECD-landene til forpliktende formuleringer, munnet konferansen ut i et omfattende handlingsprogram. De industrialiserte landene ble her anbefalt å ”systematisk stille til rådighet for utviklingslandene resultater av forsknings- og utviklingsarbeid som kan ha betydning for disse lands sosiale og økonomiske utvikling”. I tillegg burde de gjennomføre ”en vesentlig økning” av forskningsressurser om spørsmål av relevans for utviklingsland, og dessuten sørge for at denne forskningen sto i samsvar med det aktuelle utviklingslandets egne mål og prioriteringer.³³⁶ Med andre ord ble forskningen knyttet nærmere utviklingsmål, og definert som en del av bistandsinnsatsen.

I vår sammenheng er det av stor interesse at det under konferansen oppsto en tydelig motsetning mellom OECD-land og utviklingsland i synet på relevant kunnskap. Utviklingslandene ønsket, på samme måte som tidligere, å få økt tilgang til teknologi og teknisk/naturvitenskapelig kunnskap, mens Norge og flere andre OECD-land manet til forsiktighet i troen på modernisering som et uproblematisk verktøy for vekst. I OECD-området så man nå moderniseringsprosessens baksider, slik som forurensning og ny-fattigdom. Utviklingslandene ivret like fullt for en nytte-tilnærming til kunnskap. Dette teknokratiske kunnskapssynet må ses i sammenheng med NØV, der hovedmålet var å utjevne forskjeller mellom stater. Det-

---

³³² Den norske nasjonalrapporten til UNCSTD, s. 17. Sitert i notat fra Evalfo v/ Kjekshus og Hårstad til direktøren, 7.9.79, ”Forslag om ny ordning for direkte støtte til u-landsforskning.” Norad, A-0765, mappe: 100.20, Generelt 1978-80.

³³³ Rapport fra den norske delegasjon til FN's konferanse om vitenskap og teknologi for utvikling (1979), s. 14-15.

³³⁴ Ibid.

³³⁵ For en grundigere gjennomgang av konferansens forløp og Norges rolle her, se Gabrielsen 1999.

³³⁶ Rapport fra den norske delegasjon til FN's konferanse om vitenskap og teknologi for utvikling, s. 29.

te målet sto i opposisjon til tanken om sosial utvikling, der målet var likhet *innad* i land. På denne måten sto bistandsorganisasjonene i OECD-området, som fremmet det sosiale perspektivet på 1970-tallet, i motsetning til en rekke statsledere i utviklingsland, som oppfattet dette som nok et vestlig forsøk på inngrep i nasjonale anliggender. Elitene ønsket økt internasjonal innflytelse og bedre handelsbetingelser, snarere enn å innføre politikk som truet egne privilegier.³³⁷ Johan Galtung påpekte denne motsetningen i 1977. Han hevdet at NØV ville ”forsterke de allerede enorme indre ulikhetene mellom fattig og rik” som fantes i utviklingsland, fordi landets eliter hadde egeninteresser som ikke måtte forveksles med samfunnets interesser.³³⁸ Kritikken kom altså fra opposisjonsvitenskapen, mens styringsvitenskapen, representert ved CMI, forsøkte å forene de to initiativene. Det samme gjorde norsk utenrikspolitikk og bistandsforvaltning.

I etterkant at UNCSTD-konferansen startet UD en omfattende prosess for å følge opp handlingsprogrammets anbefalinger. Stoltenberg opprettet et utvalg ledet av Gunnar Garbo, ekspedisjonssjef i UD, som skulle koordinere denne prosessen. NORAD var også interessert i å realisere anbefalingene fra UNCSTD.³³⁹ I løpet av 1979 økte intensiteten i NORADs interne diskusjoner om forskningsstøttens organisering. Et hovedpunkt for NORAD var at mottakerlandene selv måtte få definere forskningsoppgaver og teknologibehov, og at forskerne der selv ble ansvarlige for prosjektet.³⁴⁰ Samtidig anerkjente NORAD at flere av hovedsamarbeidslandene ikke ønsket å prioritere forskning innenfor de eksisterende landprogrammene, fordi de opplevde at andre forhold var mer presserende, slik som helse, utdanning og næringsutvikling. Avdelingen for evaluering og forskning foreslo at NORAD skulle kunne gi støtte til oppbygging av forskningskapasitet i tillegg til de vanlige rammeprogrammene.³⁴¹

Å gjøre forskningsstøtten til en egen del av bistanden ville videre innebære at man i høyere grad kunne bidra til å bygge opp forskningskapasitet i utviklingslandene. Dette var som vi har sett en av UNCSTDs viktigste anbefalinger. Ifølge Kjekshus hevdet utviklingslandene ”at mangelen på slik kapasitet i øyeblikket er en hindring for utviklingsfremmende kontakter innen vitenskap og teknologi mellom u-land og i-land og derigjennom for en videreutvikling av NØV.”³⁴² Vi kan anta at denne koblingen mellom utviklingsforskning og NØV ble tillagt stor vekt i Norge, på grunn av Norges sterke støtte til dette prosjektet. Selv i 1979, da

---

³³⁷ Arndt 1987, s.144.

³³⁸ Sitert i Ruud og Kjerland 2003, s. 153.

³³⁹ Eiliv Dahl, leder for NORADs råd, var svært entusiastisk ved tanken på å øke forskningssinnsatsen til beste for utviklingslandene. Se notater fra Kjekshus til Hultin, 27.6.1979 og 13.7.1979. Norad, A-0765, mappe: 100.20, Generelt 1978-80.

³⁴⁰ Notat, ”Forslag om ny ordning for direkte støtte til u-landsforskning”, s. 4-5. Sm.st.

³⁴¹ Ibid., s. 2.

³⁴² Ibid.

NØV internasjonalt hadde mistet sin kraft, var NØV et levende politisk prosjekt i Norge.³⁴³

UD og NORADs omdefinering av forskningsstøtten innebar at støtte til utviklingsforskning i Norge ble mindre aktuelt. Denne dreiningen gjorde grenseoppgangen overfor forskningsrådene langt tydeligere, ved at forskningsrådene fikk ansvar å støtte forskning i Norge, mens NORAD kun skulle støtte forskning i utviklingsland.³⁴⁴ I den videre prosessen ble også NAVF og KUD koblet inn, mens UD tydelig hadde overtatt regien i saken fra NORAD. Alle de fire institusjonene var representert i en uformell arbeidsgruppe ledet av Gunnar Garbo.³⁴⁵ Deres mandat var å komme med et forslag til organisering av den norske forskningsstøtten. Garbo-utvalgets innstilling beredte slik grunnen for den store omleggingen av forskningsstøtten på 1980-tallet, og kan slik sies å ha lagt grunnlaget for Norges videre politikk på feltet.³⁴⁶ Hovedpunktene i innstillingen var en tydeliggjøring av grenseoppgangen mellom NORAD og forskningsrådene, i tråd med de forslagene som allerede hadde vært oppe til diskusjon internt i NORAD. Dermed hadde ikke NORAD lenger noen rolle som formidler av støtte til norske forskere, utenom gjennom oppdragsforskning der NORAD selv definerte forskningsoppgavene.³⁴⁷

Det er symptomatisk for den samtidige forskningspolitiske tendensen at innstillingen fikk navnet ”Norsk innsats for utviklingsforskning - styring og styrking.” Som vi har sett, hadde NORAD hele 1970-tallet et ønske om å styrke utviklingsforskningen, men hadde problemer med å finne en måte å styre prosessen på. Da UD kom inn, ble situasjonen lagt til rette for mer omfattende grep. UDs samarbeid med både NAVF og KUD var av en helt annen karakter enn NORADs begrensede kontakt med NAVF. Nå inngikk institusjonene i et forpliktende samarbeid, og la i fellesskap rammene for feltets videre utvikling.

Ved inngangen til 1980-tallet var premissene således lagt for kunnskapsfeltets videre utvikling. NAVF, som til da hadde vist liten interesse for internasjonalt forskning, ble engasjert straks det var politisk vilje for prosjektet. Imidlertid gjaldt det nye engasjementet utviklingsforskning, og *ikke* initiativet ikke-europeiske studier. Hvordan gikk det med dette initiativet i årene frem mot 1980?

---

³⁴³ Historikere har stilt spørsmål ved hvordan et så radikalt prosjekt som NØV kunne få så sterkt gjennomslag i Norge, også lenge etter at NØV i praksis var lagt død. Se Tamnes 1997 og Ruud og Kjerland 2003.

³⁴⁴ ”Forslag om ny ordning for direkte støtte til u-landsforskning”, s. 7.

³⁴⁵ Helge Kjekshus fra NORAD, Mari Holmboe Ruge fra NAVF (hadde hele 1970-tallet vært saksbehandler i RSF for utvalget for ikke-europeiske studier), H. M. Blegen, assisterende direktør i NAVF og byråsjef Gerd Liestøl fra KUD.

³⁴⁶ Se Gabrielsen 1999, s. 27-30.

³⁴⁷ *Norsk innsats for utviklingsforskning – styring og styrking*. Innstilling fra en uformell arbeidsgruppe oppnevnt av Utenriksdepartementet, 20.3.1980.

Ikke-europeiske studier: En tapt kamp?

Samtidig som UD og NORAD økte sin innsats overfor utviklingsforskningen, forble ikke-europeiske studier lavt prioritert i NAVF. Tilsynelatende var det kun innad på universitetene at initiativet kunne videreføres. Men, også ved universitetene økte kravene om utviklingsrelevant forskning og undervisning. Hvilke konsekvenser fikk dette for definisjonen av kunnskapsfeltet?

FRA IKKE-EUROPEISKE STUDIER TIL UTVIKLINGSFORSKNING I NAVF

I forrige kapittel så vi at forholdet mellom Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF) og Utvalget for ikke-europeiske studier ble stadig mer anstrengt utover 1970-tallet. Mens det opprinnelige mandatet hadde vært både rådgivende og initiativtakende, var det nå kun forvaltningen av stipendet til hovedfagsstudenter som sto på utvalgets dagsorden. Evalueringen som utvalget fikk utarbeidet i 1975 viste klart at stipendprogrammet var vellykket ved at svært mange ble rekruttert til vitenskapelige stillinger. For norsk forskning om verden utenfor Europa var derfor stipendordningen viktig. RSF anerkjente åpenbart dette, for rådet videreførte stipendordningen også etter 1980. Selve utvalget, derimot, ble endelig nedlagt ved årsskiftet 1976/77. På dette tidspunktet tiltrådte et nytt fagråd i RSF, som ikke lenger så behovet for å ha et eget utvalg for ikke-europeiske studier.³⁴⁸ Utvalget ble derfor oppløst. Arne Martin Klausen forsøkte å få omgjort denne beslutningen, men uten hell. RSF opplyste at man var prinsipielt imot særutvalg, og ønsket å integrere feltet i den normale virksomheten. Stipend-søknadene skulle derfor i stedet bli behandlet av en gruppe rådsmedlemmer. Dette hadde også vært begrunnelsen for nedleggelsen i 1971, og at utvalget da ble gjenopprettet, kan trolig forklares med at NORAD trengte et rådgivende utvalg innenfor NAVF. I 1977, derimot, hadde NORAD etablert et forskningsutvalg innenfor sin egen organisasjon.

Frem mot 1980 økte antallet stipendsøknader jevnt.³⁴⁹ I behandlingen av stipendsøknadene la RSF mer systematisk vekt på søkerens kvalifikasjoner enn før, slik som karakterer, veiledere og referanser.³⁵⁰ Fordelingene var således basert på disiplinens interne kvalitetsvurdering, og ordning var dermed flerfaglig snarere enn tverrfaglig. Dette hadde også vært realiteten i NAVF-utvalgets arbeid, selv om man der hadde hatt tverrfaglige ambisjoner i oppstartsfasen. Til tross for den store økningen i antall søknader økte knapt bevilgningen; for 1978/79 var rammen 140.000 kroner. Samtidig valgte Rådet for humanistisk forskning (RHF)

---

³⁴⁸ Brev, NAVF til utvalgets medlemmer, 22.6.1976, "B-99-90-001. NAVFs utvalg for ikke-europeiske studier. Oppløsning." RA, NAVF, Dckj-0653, mappe: B.99.90-1. Utvalget for ikke-europeiske stud. 1975-77.

³⁴⁹ Antallet økte fra elleve i det akademiske året 1977-78 til henholdsvis 15 og 25 de påfølgende årene.

³⁵⁰ "Innstilling for tildeling av stipend til hovedfagsstudenter i henhold til fagrådets stipendprogram for ikke-europeiske studier", 8.3.1977. RA, NAVF, Dckj-0655, mappe: B.99.90-001, Ikke-europ. 1977/1978, 1976-77.

å opprette en parallell stipendordning fra 1977.³⁵¹ Det er uklart hvorfor RHF gjeninnførte ordningen, men det er ikke utenkelig at det i forkant hadde vært et press fra fagmiljøene. Som vi så i kapittel 3, var historiefaget opprørt over å bli ekskludert fra ordningen da RSF overtok bevilgningen.³⁵² I tillegg spilte det trolig inn at også RHF fikk nytt fagråd i januar 1977, og at den nye konstellasjonen av medlemmer så annerledes på ikke-europeiske studier enn tidligere råd hadde gjort.

I alle tilfelle ble stipendordningens opprinnelige fagsammensetning gjenopprettet i 1977, om enn innenfor to parallelle flerfaglige ordninger. NAVF må ha ansett stipendordningen som verdifull, og opprettholdt dermed det eneste konkrete tiltaket som kom ut av initiativet for ikke-europeiske studier. Tanken om å utvide disiplinene innenfra gjennom rekruttering var et trekk typisk for de universitetsbaserte initiativene for ikke-europeiske studier. Det er derfor påtakelig at NAVF beholdt dette mode 1-liknende tiltaket i en periode med omfattende omlegginger i retning av mode 2. I 1977 ble NAVF igjen omorganisert, og den policy-relevante profilen ytterligere styrket.³⁵³ Dette illustrerer at selv om organiseringen av forskningsfinansieringen var i endring, og politikerne stilte krav om relevans og nytteverdi, utgjorde disiplinforankringen like fullt NAVFs grunnstamme. Disiplinene dannet tross alt fortsatt rammen om store deler av norsk forskning, selv om forskningspolitikken oppfordret til fornyelse. Like fullt forble stipendordningen en liten budsjettpost, og det ser ut til at NAVF eller fagrådene anså det å opprettholde ordningen som tilstrekkelig. En større satsing var det tydeligvis ikke noe ønske om.

SAMFUNNSVITENSKAPELIG UTVIKLINGSFORSKNING I NAVF: MOT ET "VI"

Som vi så tidligere i dette kapitlet, ble NAVF i 1979 involvert i UD's ønsker om å både styre og styrke norsk utviklingsforskning. Selv om det ved først øyekast er påtakelig at NAVF med ett ble interessert i internasjonalt orientert forskning, er det klart at omorganiseringene hadde gjort NAVF langt mindre autonomt i valg av satsingsområder. Da UD ønsket en satsing på utviklingsforskning, var det således å forvente at NAVF tok opp saken.

Våren 1979 besluttet RSF å arrangere en kontaktkonferanse om utviklingsforskning, fordi rådet "ønsket å rette økt oppmerksomhet mot den samfunnsvitenskapelige u-landsforskning".³⁵⁴ Dette var noen måneder før UNCSTD-konferansen ble avholdt, men som

---

³⁵¹ *Ikke-europeiske kulturstudier i Norge 1969-1982. Innstilling fra en komité oppnevnt etter initiativ av det 33. norske rektormøte* (1978), s. 70. Ifølge denne innstillingen bevilget RHF stipend til fem av sju søkere i 1977.

³⁵² Se kapittel 3, fotnote 220.

³⁵³ Benum 2007b.

³⁵⁴ "Notat som inneholder momenter til videre diskusjon", s. 1. RA, NAVF, Dckj-0689, mappe: 12.99.99.054. 1979, omslag: 12.99.99.054, Kontaktkonferanse om u-landsforskning 1979. Kildematerialet om denne konferansen er uheldigvis mangel-

vi har sett, var det omfattende forberedelser til konferansen både i Norge og internasjonalt. RSFs initiativ må derfor ses i sammenheng med UNCSTD-prosessen. At nasjonalrapporten til UNCSTD hadde karakterisert norsk utviklingsforskning som sporadisk og mangelfull kan også ha påskyndet en reaksjon i NAVF.

RSF nedsatte et arbeidsutvalg som skulle forberede kontaktkonferansen, bestående av Ingrid Eide (leder for komiteen), Astrid Nypan og Arne Martin Klausen fra Universitetet i Oslo, sosialantropolog Gunnar Sørbo fra Universitetet i Bergen, Oddvar Jacobsen fra Universitetet i Trondheim, samt Helge Kjekshus og Jarle Hårstad fra NORAD. De tre førstnevnte var alle forhenværende medlemmer av utvalget for ikke-europeiske studier, mens Sørbo var blant de samfunnsforskerne som hadde mest støtte fra NORAD på slutten av 1970-tallet.³⁵⁵ Utvalget var slik en hybridinstitusjon, der både forskning og forvaltning var representert. Samtidig var det ikke noe kategorisk skille mellom medlemmer fra de to ulike sektorene; flere av forskerrepresentantene, spesielt Ingrid Eide, hadde nær kjennskap til både forsknings- og bistandsforvaltning, mens Kjekshus og til dels Hårstad hadde vært involvert i utviklingsorientert samfunnsforskning.

Kontaktkonferansen var således et forsøk på å etablere et samlende punkt for samfunnsforskere og bistandsforvaltning. I forhold til under Lysebu-konferansen tolv år tidligere var kunnskapsfeltet nå langt mer etablert; flere forskere hadde vært involvert i utviklingsorientert virksomhet i nærmere 20 år, antallet forskere og prosjekter hadde økt drastisk, og forvaltningens budsjetter til finansiering av slik forskning var også langt større. I tillegg er det et viktig trekk ved 1979-konferansen at den ble organisert av forskningsrådet, til en viss grad ”på nøytral grunn” mellom forskningen og bistanden. Ved arbeidsutvalgets første møte uttrykte Asbjørn Aase fra RSF rådets mål for konferansen: å klarlegge RSFs ansvarsområde overfor utviklingsforskningen. Han understreket at når det gjaldt diskusjonen om ”u-landsproblemet”, burde man ”konsentrere seg om relevansen av ulike typer forskning. Holdninger til utviklingshjelp regnes som mindre sentrale.”³⁵⁶ At RSFs så sin funksjon som politisk styringsredskap, ikke grunnforskningens hjemmebane, blir her tydelig.

Konferansen skulle altså være et ledd i avklaringen av hva som skulle være NAVFs og RSFs ansvar overfor kunnskapsfeltet. Kjekshus og Hårstad opplyste at NORAD ønsket å ”bygge på gode miljøer og øke sine muligheter for oppdragsforskning,” og ”spille rollen som katalysator for forskningen, mens universitetene må ha ansvaret for forskningsresultatene.”

---

fullt; jeg har kun funnet materiale fra planleggingsfasen, samt en henvisning i et UD-dokument til at konferansen hadde funnet sted.

³⁵⁵ Møtereferat, ”Kontaktkonferansen for u-landsforskning. Første møte for arbeidsutvalget for konferansen, NAVF, 21.6.1979.” Sm.st.

³⁵⁶ Ibid.

De øvrige medlemmene var skjønt enige om denne ansvarsfordelingen, men understreket at det var nødvendig å legge til rette for å kombinere kortsiktige oppdrag med langsiktig forskerutdanning.³⁵⁷ Utvalget anså det derfor som svært positivt at NAVF fikk ansvar for den norske forskningen, fordi det ville innebære ”en klar avpolitisering av hva som regnes som u-landsrelevant forskning”. At forskningen slik ble løsrevet fra bistandshensyn kunne gjøre at den generelle kompetanseoppbyggingen ville kunne få en mer sentral posisjon.³⁵⁸

Med denne grenseoppgangen på plass, anså utvalget at konferansens funksjon skulle være å identifisere u-landsforskningens faglige og organisatoriske forhold: ”Hvem er vi? Hva kan vi? Hva gjør vi? Hva bør gjøres?”³⁵⁹ Slik kan konferansen tolkes som en plattform for å samordne fagmiljøene, og skape et ”vi” ut av et til da fragmentert miljø. Utvalget var tydelig opptatt av å styrke samfunnsvitenskapenes rolle i utviklingssammenheng, og fastslo at disse fagene var blitt et viktig middel for å forstå internasjonale forhold. Kun gjennom samfunnsvitenskapene hadde man kunnet avdekke de ”egentlige” årsakene til fattigdom:

Samfunnsforskningen har i den seinere tid stått sentralt i arbeidet med å forstå og avdekke årsakene til økonomisk underutvikling. Blant annet vet vi at vi har nok tekniske og materielle muligheter til å dekke fattige menneskers behov. Vi har funnet at det er den nasjonale og internasjonale fordelingspolitikken som virker urettferdig overfor de fattige.³⁶⁰

Teknisk innsikt var altså ikke nok alene, fordi det var politiske og økonomiske forhold som avgjorde hvorvidt folk var fattige eller ikke. Utvalget var tydelig inspirert av tankene om sosial utvikling og internasjonal avhengighet. Samfunnsvitenskapene ble slik fagfeltet som ”tilhørte” disse politiske retningene, på samme måte som de tekniske fagene ”tilhørte” moderniseringsteorien. Ifølge utvalget var samfunnsvitenskapelig innsikt viktig for å balansere den tekniske ekspertisen, ved at den tilførte perspektiver som var avgjørende for at bistandsprosjektene kunne bli vellykket. Samfunnsvitenskapene var derfor sentrale ikke bare i forståelsen av utviklingsproblemer, men også i løsningen av dem.³⁶¹ På denne måten posisjonerte utvalget sitt fagfelt i kjernen av bistandspolitikken, og etablerte seg som den mest relevante styringsvitenskapen.

Sosialantropologene var også blitt en del av dette ”vi’et”. Denne endringen illustreres spesielt av det skiftende forholdet mellom Arne Martin Klausen og NAVF: Der han tidligere hadde kjempet for det ikke-europeiske perspektivet, deltok han nå i en prosess som konsoliderte samfunnsvitenskapelig utviklingsforskning som et tydelig avgrenset kunnskapsfelt. Dette vitner om at tross sitt engasjement for å bringe globale perspektiver til norsk akademia, var

---

³⁵⁷ Ibid.

³⁵⁸ ”Notat som inneholder momenter til videre diskusjon”, s. 4. Sm.st.

³⁵⁹ Ibid., s. 5.

³⁶⁰ Ibid.

³⁶¹ Ibid., s. 20.

Klausen pragmatisk nok til å heller bringe dette perspektivet inn i relevante, fungerende fora, enn å tviholde på et livsudyktig prosjekt. Helt siden begynnelsen av 1960-tallet hadde han vært opptatt av å få bistandsforvaltningen til å høre på sosialantropologene. Nå som forvaltningen hadde anerkjent sosiale og politiske faktorer som avgjørende for hvorvidt bistanden fungerte, var også avstanden mellom de to partene blitt langt kortere. De befant seg ikke lenger innenfor hvert sitt paradigme når det kom til syn på utvikling, bistand og kunnskap. Begge hadde beveget seg mot midten, og kunne møtes innenfor rammen av samfunnsvitenskapelig utviklingsforskning.

Kontaktkonferansen i desember 1979 markerte et endelig skille i NAVF og RSFs holdning til internasjonalt orientert forskning: Utviklingsforskning var nå et prioritert område, og rådet tok selv initiativ til å styrke feltet. Samtidig var styringsfunksjonen flyttet ut av NAVF; det var nå i UD at de avgjørende beslutningene ble tatt. NAVFs forhold til internasjonalt orientert forskning speiler på denne måten NAVFs generelle dreining i perioden, fra en forskerdrevet institusjon til å bli et styringsredskap for myndighetenes forskningspolitikk.³⁶² Utviklingsforskning var i denne sammenhengen et typisk Mode 2-fag, ettersom det både var problembasert, policy-orientert og aspirerte til å være tverrfaglig.

NAVFes hamskifte fikk således stor innflytelse på hvordan kunnskapsfeltet utviklet seg i perioden: Ikke-europeiske studier fikk aldri videre handlingsrom, mens utviklingsforskning ble styrket – og i økende grad forsøkt styrt.

REKTORMØTET: NY UTREDNING, SAMME SITUASJON

Ettersom forvaltningen ikke ønsket å prioritere ikke-europeiske studier utover stipendordningen for hovedfagsstudentene, var det i praksis kun ved universitetene selv at en satsing kunne komme. Imidlertid var det lite som tydet på at institusjonene selv ønsket å finansiere en slik satsing.

I 1977, åtte år etter at utredningen om ikke-europeiske kulturstudier ble publisert, var saken igjen oppe til diskusjon i Rektormøtet. Henry Henne, professor i østasiatiske språk i Oslo og medlem av 1969-komiteen, var tilstede og redegjorde for situasjonen: Bare halvparten av stillingene som ble anbefalt i 1969 var blitt opprettet. Det er påtakelig at det tok hele åtte år før Rektormøtet fulgte opp prosessen, spesielt fordi 1969-innstillingen hadde foreslått en femårsplan for opptrappingen av ikke-europeiske studier. Det hadde derfor vært nærliggende at Rektormøtet evaluerte fremdriften i 1975, da fem år var gått. At det gikk enda to år før saken ble besluttet fulgt opp må bety at den ikke sto spesielt høyt på Rektormøtets dagsor-

---

³⁶² Benum 2007a og 2007b.

den. Kanskje var det Henry Henne og 1969-komiteens fortjeneste at saken i det hele tatt var oppe til diskusjon.

Rektormøtet nedsatte et nytt utvalg med samme mandat som sist – å utrede situasjonen for ikke-europeiske studier og foreslå mulige tiltak for styrking av feltet.³⁶³ 1977-komiteen besto av Henry Henne og sosialantropolog Axel Sommerfelt fra Universitetet i Oslo, statsviter Leiv Mjeldheim og sosialantropolog Reidar Grønhaug fra Universitetet i Bergen, sosialantropolog Jan Brøgger og Jarle Simensen fra Universitetet i Trondheim, Per Mathiesen fra Universitetet i Tromsø og Peter Sjøholt fra Handelshøyskolen. Grønhaug ble valgt til formann. Komiteen var således dominert av samfunnsfag generelt og sosialantropologi spesielt.

Komiteens kartlegging av ikke-europeisk forskning viste at det hadde skjedd en realvekst i antall stillinger, og at den relative prosentandelen var økt fra 2,6 prosent i 1968 til 3,8 prosent i 1977.³⁶⁴ Imidlertid var dette medregnet samiske studier, som hadde blitt opprettet ved det unge Universitetet i Tromsø. Økningen i stillingene som ble foreslått i 1969 hadde altså i liten grad blitt gjennomført. Tatt i betraktning at kartleggingen favnet en periode med sterk stillingsvekst ved norske universiteter og høyskoler, vitner dette om at ikke-europeiske studier i liten grad var prioritert ved institusjonene, verken fra sentralt hold eller internt i fagmiljøene. Dette styrker antagelsen om at verken Rektormøtet eller de enkelte institusjonene prioriterte ikke-europeiske studier.

Komiteen fant den manglende prioriteringen svært uheldig. Å styrke ikke-europeiske studier hadde en verdi i seg selv, het det, fordi det utvidet den norske forskningshorisonten. Her argumenterte komiteen langs linjene til 1969-innstillingen. I tillegg kom samfunnets kunnskapsbehov, som komiteen mente hadde økt fra 1969 til 1977: Både bistanden, skoleverket, innvandringssektoren, næringslivet og utenriktjenesten hadde umiddelbare behov for personell med ikke-europeisk kompetanse. I vår sammenheng er det et viktig poeng at komiteen anså bistand kun som en av flere samfunnssektorer der ikke-europeisk kunnskap var nødvendig. Dette aspektet ble ikke berørt i de samtidige diskusjonene om utviklingsrelevant forskning i NORAD, UD og NAVF. I tillegg understreket komiteen at det innen utviklingsforskning var en fare for kun å eksportere den norske kunnskapen, og ikke søke innsikt i utviklingslandenes egenart:

En minst like viktig sak er at vår kontakt med utviklingslandene ikke bør ta form av ensidig eksport av tjenester, ideer og materielle ressurser fra oss til dem. Hvis vår kontakt med utviklingslandene ikke samtidig for oss fører til en rikere og dypere forståelse for *deres* egenart, til en ny og viktig innsikt i *de-*

---

³⁶³ *Ikke-europeiske kulturstudier i Norge 1969-1982. Innstilling fra en komité oppnevnt etter initiativ av det 33. norske rektormøte* (1978).

³⁶⁴ *Ibid.*, s. 5-6.

res kultur og verdssystemer, har vi gått glipp av en stor mulighet til en form for ikke-materiell berikelse som vi både trenger og etterhvert kanskje kan komme til å se som noe helt naturlig.³⁶⁵

Denne påminnelsen om at det var avgjørende å også bringe kunnskap om verden inn i Norge og ikke bare norsk ekspertise ut i verden, oppsummerer motsetningen mellom ikke-europeiske studier og utviklingsforskning. Appellen møtte imidlertid kun døve ører, både i forvaltningen og innenfor universitetene og høyskolene. Kanskje håpet komiteen at Rektørmøtet var en siste mulighet for å få gehør for sitt initiativ, men det ser ikke ut til å ha lyktes. For utvalgets humanistiske medlemmer var dette mest alvorlig, fordi det betydde at deres ønsker om vekst ikke ville la seg gjennomføre med mindre de enkelte fakultetene og instituttene valgte å prioritere det. Ikke-europeiske studier forble slik et ideal bare de impliserte forskerne var interessert i å realisere.

KUNNSKAPSFELTET I MINIATYR: RÅDET FOR INTERNASJONALE UTVIKLINGSSTUDIER (RIU)

I 1977 vedtok Universitetet i Oslo å opprette et eget råd for internasjonale utviklingsstudier (RIU). Prosessen før opprettelsen av RIU kom til å speile kunnskapsfeltets generelle utvikling, og synliggjør interessante spenninger ved universitetet. Derfor vil vi nå, som et siste punkt før oppgavens konklusjon, se kort på denne prosessen. I motsetning til ved de andre universitetene, hadde ikke Universitetet i Oslo noe etablert fagmiljø for internasjonalt orientert forskning. Samtidig var det nettopp her at studentbevegelsen og positivismekritikken fikk størst innvirkning. Disse to forholdene utgjør i samspill bakteppet for opprettelsen av RIU.

RIUs direkte forløper var en seminarrekke for utviklingsstudier, U-landsseminaret, som ble etablert av en gruppe samfunnsfagsstudenter i 1974. Seminarene ble planlagt og organisert av den såkalte Interessegruppa for u-landssosiologi, senere Interessegruppa for internasjonale utviklingsstudier. Sosiologistudentene Arne Tostensen og Inger Johanne Røste, kulturgeografistudent Jan Hesselberg og den unge historikeren Tore Linné Eriksen var blant de sentrale aktørene. Miljøet rundt U-landsseminaret var sterkt preget av avhengighetsteorien, og dannet slik en internasjonalt orientert fløy av studentbevegelsen. U-landsseminarets skriftserie, som startet opp i 1977, illustrerer denne faglig-politiske forankringen: De tre første utgivelsene hadde titlene *Kjønn og arbeid: studier av en ceylonesisk bygd* av sosiologistudent Else Skjønberg, *Kenyas politiske økonomi: noen trekk ved den historiske opprinnelse* av Tore Linné Eriksen og *Klassestruktur og underutvikling i Tanzania* av Arne Tostensen.³⁶⁶

På midten av 1970-tallet var utviklingsorientert forskning og undervisning marginal

---

³⁶⁵ Ibid., s. 13.

³⁶⁶ Alle utgitt 1977. Andre signalsterke titler fra de første årene var Halle Jørn Hansen, *Derfor haster det med en ny økonomisk verdensordning* (1978), Tore Linné Eriksen, *Ytre avhengighet og indre hindringer for utvikling: kommentarer til diskusjonen om "en ny økonomisk verdensordning" og behovet for endringer i samfunnsforhold* (1978) og Atle Hetland, *Det angår oss alle: forholdet mellom i-land og u-land* (1978).

ved Universitetet i Oslo. Instituttene for sosiologi og kulturgeografi skal på midten av 1970-tallet ha opprettet egne mellomfagstillegg i utviklings sosiologi med Mariken Vaa og Astrid Nypan som drivkrefter, og utviklingsgeografi med Aadel Brun Tschudi som hovedlærer.³⁶⁷ Det var således i hovedsak innenfor sosiologi og geografi at utviklingsinteresserte studenter kunne få undervisning og veiledning, og det var studenter fra nettopp disse fagene som var mest aktive i arbeidet med å etablere utviklingsstudier ved universitetet.

U-landsseminaret fungerte som en flerfaglig møteplass ved Universitetet i Oslo. At det var et behov for et slikt forum, kan speile at den utviklingsrelaterte forskningen her i stor grad var spredt relativt tynt utover ulike fag; etnografi, sosiologi, statsvitenskap, geografi og til en viss grad historie. Nettopp dette var utgangspunktet for at UiOs akademiske kollegium ved årsskiftet 1975/76 vedtok å oppnevne en komité som skulle utrede ”det videre arbeid ved Universitetet i Oslo med u-landsproblematikken”.³⁶⁸ Formålet var altså eksplisitt utviklingsorientert, motsetning til det generelle løftet for internasjonalisering som blant andre Sigmund Skard hadde skissert på begynnelsen av 1960-tallet. Ønsker om mer mode 2-aktig forskning og undervisning hadde slik etablert seg som et mål også innenfor Universitetet i Oslo.

Miljøet rundt U-landsseminaret var godt representert blant komiteens 12 medlemmer, med både Arne Tostensen fra sosiologi, Harald Johansen fra geografi og Atle Hetland fra sosialpedagogikk. I tillegg var alle fakultetene representert med forskere. Fra HF-fakultetet deltok Aadel Brun Tschudi, og fra SV-fakultetet Arne Martin Klausen i vårsemesteret og Fredrik Barth i høstsemesteret. At samfunnsfagene var godt representert i komiteen kom til uttrykk i dens tilnærming til utvikling og bistand. Der komiteene for ikke-europeiske kulturstudier vektla nødvendigheten av å øke nordmenns forståelse for verden generelt, anvendte denne komiteen det samme argumentet om utviklingsspørsmål:

Universitetet bør bidra til den allmenne forståelse av grunnlaget for den internasjonale utvikling og samhandling mellom rike og fattige nasjoner. [...] Den økende internasjonale kontakt, og den stadig større gjensidige avhengighet mellom nasjonene øker kravet til kunnskap om premisene for og konsekvensene av de prosessene som leder til slik kontakt og avhengighet. [...] Universitetet bør tjene som et sentrum for den objektive søkningen etter kunnskap på dette felt.³⁶⁹

Universitetet skulle altså fungere som en drivkraft for å bedre folks kunnskaper om utviklingsland. Komiteen ønsket derfor å opprette et koordinerende og initierende organ, som kunne lede utviklingen av ”et fagmiljø som ikke er dominert av snevre disiplin-interesser”, og bygge opp tilbud om internasjonale utviklingsstudier også innenfor fag som på dette tidspunktet ikke hadde et slikt tilbud. Generelt ble problembasert undervisning og veiledning i tverr-

---

³⁶⁷ Samtaler med Tore Linné Eriksen 21.11.2006, Jan Hesselberg 5.1.2007, Arne Tostensen 25.1.2007, Ruth Haug 10.5.2007.

³⁶⁸ *Endelig innstilling fra Komiteen for koordinering av u-landsstudier ved Universitetet i Oslo*, s. 2. NORAD, A-0774, mappe: Rådet for internasjonale utviklingsstudier. Jan. 77-28.11.78.

³⁶⁹ *Ibid.*, s. 5.

faglige studier fremhevet som viktige tiltak.

Komiteens innstilling bar preg av å være inspirert av avhengighetsteori og NØV. Universitetet skulle ikke bare bidra til å øke kunnskapen om globale forhold i Norge, snarere måtte universitetet selv engasjere seg i spørsmålet om hva som skapte underutvikling:

I den internasjonale utvikling inngår også vår egen, og 'u-landsproblematikken' omhandler hvordan utviklingen i de fattige landene henger sammen med utviklingen i de rike, og hvordan sluttresultatet i hvert tilfelle er influert av det enkelte lands spesielle forutsetninger og kulturelle særpreg.³⁷⁰

Tanken om at "vår" utvikling hang sammen med "deres" og var en del av en felles internasjonal prosess, kjennetegnet både avhengighetsteorien og NØV-bevegelsen i perioden. Det siste setningsleddet pekte imidlertid i en annen retning, ved at det understreket viktigheten av kulturelt særpreg og lokale forutsetninger for å forstå utviklingsspørsmål. Dette var et ekko av sosialantropologenes posisjon. Også videre i komiteens innstilling ble det tydelig at den avhengighetsteoretiske og den sosialantropologiske posisjonen ble søkt forent. Komiteen argumenterte for at det var nødvendig å anvende "et dobbelt perspektiv", der strukturelle forhold på globalt nivå og partikulære lokale forhold ble sett i sammenheng. På den ene siden måtte utvikling dermed ses "i tilknytning til den historiske utvikling både i Den tredje verden og i industrilandene", fordi "[d]e land som i dag betegnes som utviklingsland karakteriseres ved at de inntar en spesiell plass i et globalt avhengighets- og fordelingsmønster".³⁷¹ Det avhengighetsteoretiske perspektivet er her tydelig, og det ser ut til å ha vært et udiskutabelt premiss at alle u-land hadde samme grunnleggende historiske erfaring med kolonial undertrykking.

På den andre siden fremholdt innstillingen at "[h]vert u-land må forstås ut fra en rekke lokale betingelser, siden u-landene seg imellom ikke har de samme grunnleggende fellespreg som kan sies å karakterisere i-landene der nasjonale særpreg maskeres av økende teknologisk og kulturell konformitet."³⁷² Komiteen mente altså også at u-landene både ble karakterisert av en felles historisk, politisk og økonomisk erfaring, samtidig som de *ikke* hadde noen grunnleggende fellestrekk. Komiteen selv opplevde imidlertid ikke at det var noen motsetning mellom de to; snarere var det fruktbart å kombinere dem i et dobbelt perspektiv, fordi man da kunne se det globale og det lokale i sammenheng.

Da innstillingen ble sendt på høring til fakultetene, var tilbakemeldingen i hovedsak positiv. Det var ulike oppfatninger om rådets ideelle sammensetning, men uenigheten utspant

---

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Ibid., s. 10. Komiteen pekte her på tre forhold: at u-land "politisk sett har vært sterkt preget av skiftende former for maktutøvelse fra i-landene", at de økonomisk sett fungerte som satelitter i det globale systemet og at de "kunnskapsmessig [står] i et voksende avhengighetsforhold til sentrale i-land".

³⁷² Ibid., s. 10-11. Komiteen påpekte flere forhold som varierte både mellom og innad i land og lokalsamfunn: ulikt ressursgrunnlag, ulik organisering av samfunnet og ulike kulturtradisjoner. De sistnevnte "representerer resultatet av atskilte historiske utviklingsløp, like forskjellige fra hverandre som de er forskjellige fra den historiske utvikling i det som nå er industriland". Endelig fant man også "markerte forskjeller i ideologier: i bevisste idealer og målsetninger som befolkningen ønsker å realisere, og midler som de er beredt til kollektivt å ta i bruk."

seg innenfor rammen av en konsensus om at styrking av u-landsstudier var høyst velkomment. HF-fakultetet delte også i prinsippet denne grunnholdningen, men kritiserte samtidig komiteens forslag på en rekke punkter. Fakultetsstyret ga oppgaven med å skrive fakultetets høringsuttalelse til Tore Linné Eriksen, hjelpelærer i historie, og Helge Rønning, vitenskapelig assistent i litteraturvitenskap. At fakultetet valgte to personer som åpenbart var del av juniorstaben til å skrive HF's høringsuttalelse, vitner trolig om at fakultetet sentralt ikke var like opptatt av saken som de berørte instituttene var.

Selv om spesielt Linné Eriksen i flere år hadde vært engasjert i avhengighetsteori og utviklingsspørsmål,³⁷³ var høringsuttalelsen fra HF på langt nær noen omfavnelse av komiteens forslag. Hovedinnvendingen var at komiteens definisjon av utviklingsrelevant kunnskap var for "alt for snever". Høringsuttalelsen var et kraftfullt innlegg for en mer åpen definisjon, som lignet den som lå til grunn for ikke-europeiske kulturstudier.³⁷⁴ Linné Eriksen og Rønning uttrykte også frustrasjon over at komiteen ikke hadde inkludert aktiviteter ved HF i sin oversikt over utviklingsrelevant forskning og undervisning ved UiO. At komiteen i praksis avskrev humanistiske fag som irrelevante, er interessant. Gjorde deres apolitiske kulturtilnærming at de utviklingsorienterte samfunnsviterne anså humaniorafagene som "gammelmodige", og uten relevans for å belyse aktuelle samfunnsspørsmål? Det kan se ut til at "den gamle skolen" ikke ble tillagt spesielt stor tyngde av utviklingsorienterte studenter og forskere. At det var nettopp en representant herfra, Henry Henne, som forsøkte å dra liv i initiativet for ikke-europeiske kulturstudier i 1977 peker mot at det humaniora-baserte initiativet tilhørte en annen generasjon enn initiativet for utviklingsforskning, i det minste ved Universitetet i Oslo.

En fellesuttalelse fra seks HF-institutter tydeliggjør dette generasjonsskillet. Instituttene var i utgangspunktet positive til initiativet, men var skeptiske til den foreslåtte organisasjonsformen. De mente det ikke trengtes et eget råd for å koordinere aktiviteter som allerede var i gang, og hevdet at "[k]omiteinnstillingen synes ikke å vise interesse for annet enn ren

---

³⁷³ Tore Linné Eriksen utga i 1974 antologien *Underutvikling*, som inneholdt oversettelser av en rekke sentrale tekster innenfor avhengighetsteori og antikolonialisme.

³⁷⁴ Linné Eriksen og Rønning omtaler utvalgets definisjon av utviklingsrelevant kunnskap slik: "Fakultetet mener at det syn som universitetskomitéens innstilling uttrykker, når det gjelder hva som er u-landsrelevante studier, alt for snevert legger vekten på en sosio-økonomisk og teknologisk utvikling. Det er grunn til å peke på at utviklingsstudier rommer vesentlige aspekter som er av kulturell karakter i videste forstand, og at en forståelse av de kulturelle forandringer som finner sted i ulanda og i forholdet mellom u-land og i-land, spiller en sentral rolle i dette feltet. Det later også til at universitetskomitéen i alt for snever grad bare har tatt hensyn til de land som Norge direkte har kontakt med gjennom u-hjelpsvirksomhet. Undervisning og studier i ulandsproblemer må ha et langt bredere siktemål enn dette om det skal være mulig å nå frem til full forståelse for den mangesidige problemstilling en her står overfor. [...] [I]nnsikt i språklig, kulturell og historisk bakgrunn til de ulike ulandsområdene er av stor betydning for slik undervisning. En rekke av de områder som slik undervisning må dekke, faller naturlig innenfor den virksomhet som drives på Det historisk-filosofiske fakultet." Fra "Forslag til fakultetsuttalelse om koordineringen av u-landsstudier ved Universitetet i Oslo", 26.11.1976, s. 2-3. Vedlegg til notat fra Universitetsdirektøren, 19.9.1977. Norad, A-0724, mappe: Midlertidig råd for internasj. utv. studier – Univ. Oslo. Mappe 1 t.o.m. 1979.

prosjektforskning.³⁷⁵ Men instituttene var også kritiske til selve utviklingssynet som komiteen bygget sine argumenter på: ”I det hele tatt synes komiteen å operere med et meget snevert utviklingsbegrep, begrenset til rent materiell og teknokratisk bistand, til tross for at slik bistand uten tilhørende kulturkunnskap (i videste forstand) gjentatte ganger har vist seg å være lite vellykket.”³⁷⁶ Dette var jo den opprinnelige sosialantropologiske posisjonen, og det er derfor interessant at det var en gruppe HF-institutter som mot slutten av 1970-tallet kjempet for dens eksistens ved å bestride den utviklingsorienterte definisjonen av kunnskapsfeltet.

Sosialantropologien hadde i siste halvdel av 1970-tallet forflyttet seg til innsiden av kunnskapsfeltet; både i RIU-komiteen og i NAVF deltok antropologer i utmeislingen av utviklingsforskningens rammer og retning. Var fokuset på disiplinbygging forlatt til fordel for en mer mode 2-aktig posisjon? Den uttrykte distansen til bistandsforvaltningen var nok i det minste moderert; avstanden som tidligere nærmest plasserte sosialantropologene og bistandsforvaltningen innenfor ulike paradigmer synes ikke lenger å ha vært like stor. I 1979 var det derfor HF-fakultetet som inntok denne posisjonen. Men på samme måte som med sosialantropologien i NORAD, ble humaniora-tilnærmingen tilsynelatende ansett som lite relevant. Komiteen hadde betydelige innslag av en utviklingsorientert variant av opposisjonsvitenskap, der politisk opposisjon til Arbeiderpartistatens bistandspolitikk ble kombinert med ønsket om å fornye academia. Som i den øvrige opposisjonsvitenskapen i perioden var sosiologi også i utviklingssammenheng et sentralt fag. For forskere og studenter innenfor dette miljøet var det tydeligvis ikke rom for en posisjon som befant seg på utsiden av utviklingsfeltet.

Til tross for innsigelsene stilte HF-fakultetet seg positivt til å opprette et eget Råd for internasjonale utviklingsstudier (RIU), fordi det ville kunne etablere kontaktpunkter mellom fagmiljøene og slik legge til rette for tverrfaglighet.³⁷⁷ RIU fikk som mandat å fremme mulighetene for tverrfaglige utviklingsstudier ved universitetet innenfor både undervisning, veiledning, forskning og informasjon.³⁷⁸ Fordi det i 1977 ble innført stillingsstopp ved norske universiteter, søkte RIU midler fra NORAD til å starte opp et lite sekretariat.³⁷⁹ NORAD sa seg villig til dette, fordi de anså at initiativet kunne komme til å bli nyttig for NORAD på lengre sikt.³⁸⁰ RIUs arbeid kom i hovedsak til å konsentrere seg om undervisning og veiledning: Sekretariatet begynte å utvikle fagplaner for en utviklingsstudie-variant av ex.phil., drev U-

---

³⁷⁵ Notat, ”Innstilling nr. 1 fra komiteen for koordinering av u-landsstudier ved Universitetet i Oslo”, 12.11.1976, signert representanter fra Lingvistisk institutt, Indo-iransk institutt, Østasiatisk institutt, Semittisk institutt, Religionshistorisk institutt og Romansk institutt. Sm.st.

³⁷⁶ Ibid. Det er interessant at instituttene mente dette perspektivet ikke var ivaretatt, ettersom Klausen og Barth hadde deltatt i komiteearbeidet. Samtidig, når begge kun satt et halvt år er det lite sannsynlig at de var blant de mest aktive i komiteen.

³⁷⁷ ”Forslag til fakultetsuttalelse for koordinering av u-landsstudier ved Universitetet i Oslo” [udatert]. Sm.st.

³⁷⁸ ”Redegjørelse for rådets status og oppgaver ved Universitetet i Oslo og nærmere presisering av samarbeid med universitet i u-land”, s. 2-3. Sm.st.

³⁷⁹ Brev, Det akademiske kollegium ved Universitetet i Oslo til NORAD, 18.1.1978. Sm.st.

³⁸⁰ Se NORADs interne notater om saken, sm.st.

landsseminaret, og begynte i tillegg å undersøke mulighetene for universitetssamarbeid med institusjoner i utviklingsland.³⁸¹ Slik ble utviklingsperspektivet institusjonalisert ved Universitetet i Oslo, mens det ikke-europeiske perspektivet, som var blitt artikulert nettopp her nesten 20 år tidligere, ble utdefinert fra kunnskapsfeltet.

Konkluderende bemerkninger

I løpet av årene 1976-1980 fikk kunnskapsfeltet etablert sine rammer som samfunnsvitenskapelig og utviklingsorientert. Mens NORAD lenge hadde strevd med å få grep om sin støtte til utviklingsforskning, tok UD nå over regien. Dermed ble saken løftet opp til øverste utenrikspolitiske nivå, og satt i sammenheng med det internasjonale presset for at rike land skulle bidra mer til oppbygging av forskningskapasitet i utviklingslandene. Dette gjorde også at grenseoppgangen mellom NORAD og NAVF endelig ble avklart: NORAD hadde ansvar for forskning ute, NAVF for forskning i Norge. Den tredje fasen preges således også av at NAVF inntok en mer aktiv rolle. Fra å ha vært svært avmålt til initiativet for ikke-europeiske studier, ble forskningsrådet en aktiv part i å tilrettelegge for utviklingsforskning. *Styring og styrking*, som UD's rapport om saken het, oppsummerer godt forvaltningens forhold til forskningen.

Ved inngangen til 1980-årene fremstår rammene for utviklingsforskningsfeltet som avklart: Initiativene for ikke-europeiske studier var kommet til kort både overfor NAVF, Rektormøtet og ved universitetene. Rektormøtets nedsettelse av komiteer kan ha vært en måte å unnsnippe saken på, på samme måte som NAVF henviste kvalifiserte søkere til NORAD dersom prosjektene omhandlet ikke-europeiske temaer. Kun forskning med utvikling som tema ble prioritert, både av NORAD, UD, og etter hvert også NAVF og fagmiljøene selv. Interessant nok virket et sett av svært ulike faktorer til dette: den OECD-baserte forskningspolitikken, FNs bistandspolitikk og studentbevegelsens omfavning av avhengighetsteori. Selv om disse tidvis sto i motsetning til hverandre, var de alle engasjert i å etablere mode 2-lignende utviklingsforskning i Norge.

Utviklingsforskningen ved CMI ble ytterligere konsolidert i årene frem mot 1980. I kjølvannet av Gisvoll-innstillingen endret DERAPs handlingsrom seg, men staben var pragmatisk innstilt og tilpasset dels aktivitetene, dels selvpresentasjonen for å fremstå som mer relevant. DERAP og NORAD gikk inn i hverandres styrer, og NORAD beholdt grunnbevilgningen til DERAP selv om dette var et svært uvanlig arrangement. NØV sto øverst på dagsorden, og DERAP var trolig mye involvert i UD's arbeid med denne saken. Styringsvitenskapen fortsatte slik å være DERAPs fundament, slik det hadde vært siden oppstarten i 1961. Nettopp

---

³⁸¹ Se "Redegjørelse for rådets status og oppgaver...".

at forskningen skulle være policy-orientert og nyttig, *samtidig* som forskerne var autonome og kunne følge sin egen nysgjerrighet, vedvarte som DERAPs bærende prinsipp. Ble DERAPs autonomi svekket av de organisatoriske endringene? I mitt materiale forblir svaret tvetydig; på den ene siden ble DERAP formelt og faglig knyttet tettere til NORADs ledelse, på den andre siden var det nettopp i skjæringsfeltet mellom politikk og forskning at DERAP selv ønsket å befinne seg. At de på slutten av 1970-tallet fikk økt innpass i NORAD kan således ses som en seier for DERAP, fordi det økte deres egen innflytelse.

For kunnskapsfeltet som helhet var således årene 1976-1980 en fase med vekst og konsolidering. Ved siden av den organisatoriske avklaringen, ser vi også antydninger til at feltet begynte å få en egen identitet; det oppfattet seg selv som et "vi". Inkludert i dette vi'et var i hovedsak samfunnsvitere, som oppfattet seg selv som de "egentlige" utviklingsforskerne: Det var de som forsto hvorfor underutvikling oppsto, og dermed også hvordan man kunne løse problemene. På denne måten posisjonerte samfunnsvitenskapene seg som den mest relevante styringsvitenskapen for bistandssektoren, mens både humanistiske ikke-europeiske studier og teknisk/naturvitenskapelig fagkunnskap ble fremstilt som henholdsvis unyttig og utilstrekkelig i utviklingssammenheng. I samfunnsviternes øyne tilhørte disse faggruppene en annen generasjon: humanistene representerte et verdensbilde uten strukturer og makt, teknologene og naturviterne representerte en naiv tro på kunnskapsoverføring. På hver sin måte var de dermed apolitiske, og således ute av stand til å løse samtidens politiske utfordringer.

På denne måten ble både ønsket om å bringe kunnskap om verden inn til Norge og troen på å bringe norsk ekspertise ut i verden erstattet av en tredje posisjon: Et ønske om å øke kunnskapen om utviklingslandene i Norge, med den hensikt å bidra til å bygge forskningskompetanse i utviklingslandene. *Utvikling* kom slik til å bli det organiserende prinsippet for kunnskapsfeltets orientering.

Kapittel 5. Konklusjon

I 1960 var *utvikling* et marginalt kunnskapsfelt i Norge. Et knippe personer tok opp studier av verden utenfor Europa, ofte etter et opphold i USA. Flere uavhengige initiativer kom i gang på dette tidspunktet: Utviklingsøkonomisk styringsvitenskap ved CMI, bistandskritisk opposisjonsvitenskap ved Fredsforskningsinstituttet, og ved universitetene et generelt ønske om å utvide norske akademiske horisonter gjennom økte ressurser til ikke-europeiske studier. Sosialantropologi var dessuten i ferd med å etablere seg som en disiplin. Enkelte sosialantropologer ønsket å bidra i utformingen av bistandsprosjektene, men møtte liten interesse i Norsk utviklingshjelp. NAVF opprettet imidlertid et utvalg for ikke-europeiske kulturstudier, som skulle fremme forskning på verden utenfor Europa. Sett under ett var disse initiativene forskerstyrt, og de sprang ut av forskernes faglige interesser. Bistandsforvaltningen var på dette tidspunktet nærmest utelukkende involvert i teknisk/naturvitenskapelige fag. Dette bunnet i en tanke om at man kunne overføre kunnskap mellom kontinentene, og på den måten skape økonomisk vekst. Det eneste samfunnsvitenskapelige faget som var på innsiden av denne definisjonen, var økonomi, som fungerte som styringsvitenskap. I løpet av 1967 begynte imidlertid Norsk utviklingshjelp å uttrykke interesse også for de øvrige samfunnsvitenskapene, og fasen avsluttes med gjensidig velvilje mellom de to partene.

Fra 1968 og fremover ble bistandsforvaltningen en stadig tydeligere aktør innenfor kunnskapsfeltet. NORAD opplevde større kunnskapsbehov, og ønsket å mobilisere forskning til nytte for sin virksomhet. Dette viste seg imidlertid ikke å være så enkelt å operasjonalisere. Første halvdel av 1970-tallet var preget av at NORAD strevde med å finne en god form for sin forskningsstøtte og forsøkte å innta en mer offensiv rolle. Arbeidet ble i stor grad påvirket av internasjonale føringer, som vektla behovet for at forskere i de industrialiserte landene engasjerte seg i forskning på utviklings spørsmål. Samtidig var både bistandssektoren og forskningssektoren i endring på overordnet nivå: Tanken om sosial utvikling erstattet det rene vekst-fokuset i bistandspolitikken, og NAVF ble omorganisert fra et forskerstyrt til et politisk styrt organ. Dette endret drastisk rammevilkårene for den globalt orienterte forskingen: Initiativer for ikke-europeiske studier ble i liten grad fulgt opp i NAVF, mens initiativer for utviklingsforskning møtte stor interesse i NORAD. CMI-økonomene var dermed godt plassert både faglig og organisatorisk, og opplevde en markant vekst i perioden. Samtidig møtte de mot-

stand fra andre forskningsmiljøer på grunn av sin grunnfinansiering fra NORAD. Dette fremprovoserte en rekke endringer i hvordan DERAP prioriterte og presenterte aktivitetene sine.

Mens årene 1968-1975 var preget av søking etter måter å institusjonalisere kunnskapsfeltet på, var det nettopp avklaringen av dette som preget siste halvdel av 1970-tallet. I løpet av årene 1976-1980 tok UD regien i debatten om utviklingsforskningens organisering. *Styring og styrking* ble det uttalte målet, og UD utviklet i samråd med NORAD, NAVF og KUD rammene for hvordan kunnskapsfeltet burde defineres og organiseres. Her var avklaring av ansvarsforhold mellom institusjonene av avgjørende betydning: NORAD fikk ansvar for å støtte forskning i utviklingsland, mens NAVF fikk ansvar for å støtte forskning i Norge. Dette var et direkte resultat av krav fra utviklingslandene om at de industrialiserte landene engasjerte seg i oppbygging av forskningskapasitet der. Dermed ble støtten til norsk forskning skilt ut fra NORAD, og globalt orientert forskning kom igjen tilbake til NAVF. Mens rådet helt siden 1970 hadde vist svært liten interesse for ikke-europeiske kulturstudier, ble det fra 1980 NAVFs oppgave å forvalte den politisk interessante samfunnsfaglige utviklingsforskningen, et langt mer avgrenset felt. Innenfor denne rammen forsøkte relevante forskningsmiljøer å danne et "vi", dels i samråd med bistandsforvaltningen. I motsetning til i tidligere faser ønsket både sosiologer og antropologer å ta del i dette vi'et. Styringsvitenskapen og den kritiske, uavhengige forskningen hadde slik nærmet seg hverandre: Der de i den første fasen tydelig hadde svært ulik posisjon, kunne de nå forenes innenfor rammen av utviklingsforskning.

Økonomene ved CMI opplevde ved midten av 1970-årene at deres interessefelt siden oppstarten, politisk økonomi, kom øverst på Norges utenrikspolitiske dagsorden. I kombinasjon med at NORAD og DERAP forsterket nærheten seg imellom, gjorde dette at CMI konsoliderte seg som et av de største og trolig mest politisk innflytelsesrike utviklingsforskningssmiljøene i Norge. Hele perioden var de engasjert i å overføre den norske velferdsstatens teknologier og verdier. Her ser vi kanskje konturene av en egen sosialdemokratisk utviklingsmodell, forankret i alliansen mellom stat og marked, og mellom vekst og velferd.

*

Ved inngangen til 1980-tallet var kunnskapsfeltet således under konsolidering. Mens det i løpet av perioden hadde vært uenighet om definisjonen av feltet, var det i 1980 tydelig at samfunnsvitenskapelig utviklingsforskning var det organiserende prinsippet. Samfunnsfagene hadde gradvis erstattet de teknisk/naturvitenskapelige fagene som bistandsforvaltningens primære kunnskapsbase. Økonomifaget, som forble viktig hele perioden, beholdt sin posisjon i kjernen av kunnskapsfeltet nettopp fordi det tok opp i seg de diskursive og politiske endringene og gjorde seg selv relevant på nye måter. De humanistiske fagene, derimot, forble på utsiden av kunnskapsfeltet, selv om de i den første fasen spilte en viktig rolle i å bringe frem glo-

bale forhold som et forskningsfelt av betydning. Ikke-europeiske kulturstudier ble imidlertid ikke reelt institusjonalisert i perioden, og var dermed avhengig av ildsjeler for å opprettholdes. Konsekvensene av dette var at utbyggingen ble tilfeldig, og prisgitt de ulike instituttene og fakultetenes ønske om å prioritere det ikke-europeiske perspektivet med stillinger. Møtte ildsjelene motstand, var det derimot vanskelig å få satt kraft bak kravene; de hadde ingen reelle virkemidler for å få igjennom sitt prosjekt. Sosialantropologien sto i en særstilling her, fordi faget i utgangspunktet var tuftet på studier av det ikke-europeiske. Fredrik Barth og Arne Martin Klausen kunne således uansett falle tilbake på sitt eget fagfelt da initiativene via Rektorrådet og NAVF viste seg ikke å være bærekraftige.

Hvorfor ble ikke det ikke-europeiske perspektivet institusjonalisert utenfor de disiplinene det "naturlig" hørte innenfor? Som vi har sett, var de generelle forskningspolitiske og bistandspolitiske føringene av avgjørende betydning. Ikke-europeiske studier var i utakt med politikerne og forvaltningens visjoner om forskningens plass i samfunnet. Men i tillegg opplevde initiativet manglende oppslutning også fra fagmiljøene selv. Slik falt ikke-europeiske studier mellom to stoler: verken prioritert for grunnforskningsmidler av KUD eller de respektive disiplinene eller for relevans-baserte midler av NORAD. Da NAVF i tillegg gikk fra å være en forskerstyrt til å bli en policy-orientert institusjon, mistet ikke-europeiske studier sitt feste der. Utviklingsforskningen, derimot, var forankret i institusjoner med klare trekk av mode 2, og var i tillegg av stor interesse for bistandsforvaltningen. Dermed lå både organiseringen og finansieringen til rette for forskning.

Den eneste reelle institusjonaliseringen av ikke-europeiske studier i perioden var en beskjedne budsjettpost for hovedfagsstipender i NAVF. Det lave årlige beløpet var imidlertid av stor betydning for å skape et rekrutteringsgrunnlag for ikke-europeiske studier, og hadde slik trolig en positiv effekt for feltet på lang sikt. Dette var likevel et unntak; tendensen for øvrig var at globalt orientert forskning ble ensbetydende med utviklingsforskning. I prosessen som ledet frem mot Rådet for internasjonale utviklingsstudier ved Universitetet i Oslo forsøkte humanistene å bestride denne definisjonen av feltet: De mente den var for snever, og understreket humaniorafagernes relevans for å forstå det lokalsamfunnet bistandsprosjektene siktet seg inn mot. Samfunnsviterne tenkte imidlertid annerledes om "forståelse", og oppfattet innsikt i politiske, økonomiske og sosiale prosesser som nøkkelen til å forstå utvikling og dermed skape god bistand. Dermed ble humanistisk og teknisk/naturvitenskapelig forskning utdefinert som henholdsvis uinteressant og utilstrekkelig.

På denne måten klarte samfunnsvitenskapen å kombinere tankene om vitenskap som verktøy og vitenskap som forståelse, og etablerte kunnskapsfeltets rammer med dette som utgangspunkt. Sosialantropologien, som lenge hadde ytret en dyptgående kritikk av teknokra-

tisk bistandstenkning og i sitt perspektiv vært nærmere humaniora-fagene, endret sin epistemologiske posisjon parallelt med at CMI-økonomene og bistandsforvaltningen ble mer sosialt orientert. Dermed beveget ytterpunktene seg nærmere hverandre, og kunne møtes innenfor rammen av et samfunnsvitenskapelig definert kunnskapsfelt.

Ved hjelp av begrepsparet mode 1–mode 2 kan spenningen mellom ikke-europeiske studier og utviklingsforskning ses som en pågående større omforming av forholdet mellom forskning og politikk i Norge og OECD for øvrig i perioden, der handlingsrommet for utviklingsforskning ble drastisk utvidet mens det ble tilsvarende begrenset for ikke-europeiske kulturstudier. Imidlertid var det flere initiativer som passer best i gråsonene mellom de to: Både Skard og Rektormøtet ønsket en disiplinforankret *area studies*-modell, og ville således utvide disiplinene innenfra. Utviklingsforskningen ved CMI var både problembasert, policy-orientert og etablert utenfor den tradisjonelle universitetsstrukturen, men den var knapt flerfaglig før nærmere 1980.

At fagmiljøene var i stadig endring, tydeliggjør at Gibbons' idealtyper blir for statiske. Nettopp at forskning endrer orientering og karakter som følge av politisk styring og byråkratisk praksis, er av Aant Elzinga beskrevet som "drift of epistemic criteria", eller *epistemisk drift*.³⁸² Dette begrepet karakteriserer en situasjon der forskningseksterne forhold, slik som styringssignaler fra myndighetene eller rutiner i forvaltningen, får konsekvenser for forskningen gjennom innflytelse over valg av problem og nedslagsfelt. Epistemisk drift er en svært betegnende beskrivelse av dreiningen fra et generelt globalt perspektiv, der utvikling kun var en av flere ulike tilnærminger, til et utviklingsorientert samfunnsvitenskapelig perspektiv. Det fantes selvsagt fortsatt humanistisk og teknisk/naturvitenskapelig forskning om verden utenfor Europa, men disse befant seg på utsiden av kunnskapsfeltet slik det ble definert i samspillet mellom NORAD, UD, NAVF og samfunnsforskerne selv.

*

Det er et viktig poeng at samfunnsforskningen ikke kunne ha fått sin privilegerte posisjon uten den sterke støtten både i den utenrikspolitiske ledelsen, bistandsforvaltningen og forskningspolitikken. Tilsvarende anså bistandsforvaltningen at samfunnsvitenskapelige analyser var nødvendig for å drive god bistand. Slik trakk forskningen og politikken i samme retning mot et felles mål: utvikling, vekst og rettferdig fordeling. Dette innebar en forening av makt, kunnskap og verdier, hvilket nettopp utgjør definisjonen av et *kunnskapsregime*, ifølge Slagstad. Den samfunnsvitenskapelige utviklingsforskningen ble den foretrukne styringsvitenskapen for bistandssektoren. At det i hele perioden også fantes en artikulert samfunnsvitenskap-

---

³⁸² Aant Elzinga, "Research, Bureaucracy and the Drift of Epistemic Criteria" i Björn Wittrock og Aant Elzinga (red.), *The University Research System: The Public Policies of the Home of Scientists* (1985), s. 209.

lig opposisjonsvitenskap forankret i sosiologifaget, var ikke til hindring for alliansen med forvaltningen. Det er tydelig i hele perioden at kritisk forskning ble invitert inn, så lenge den ikke stilte spørsmålsteget ved politikkenes *premisser*. Det var samfunnsvitenskapens potensial som planleggings- og evalueringsvitenskap forvaltningen ønsket å benytte seg av, ikke dens generelle evne til kritisk tenkning og problematisering.

Hvordan skal vi tolke denne alliansen mellom samfunnsvitenskapene og bistandsforvaltningen? I *De nasjonale strateger* etablerer Slagstad ”professorpolitikeren” som begrep for å beskrive personer med tung faglig ekspertise, analytisk evne og vilje til makt, som bringer med seg nye perspektiver på stat og styring inn i forvaltningen. Inspirert av Slagstad kan vi si at NORAD, gjennom opprettelsen av sin avdeling for evaluering og forskning, forsøkte å fostre ”professorpolitikere” som kunne forme kunnskapsfeltet etter forvaltningens ønske. Denne personifiseringen av møtepunktet mellom kunnskap og makt, mellom forskning og politikk, får med Slagstad et positivt fortegn: Historien om kunnskapsfeltet blir en suksesshistorie, der feltet ”finner seg selv” og inntar maktens korridorer i kraft av sine overbevisende argumenter og perspektiver. I motsetning til et slikt perspektiv står Terje Tvedts argument om at utviklingsforskere som deltar i politikk og byråkrati mister sin integritet. Dette karakteriserer han som *elitesirkulasjon*, et begrep med motsatt fortegn av ”professorpolitikeren”: Tvedt anser elitesirkulasjon som høyst problematisk, fordi det skaper en lammende konsensus der kritikk og opposisjon blir nærmest umulig. Inspirert av myten om Odyssevs hevder han at norske utviklingsforskere valgte ”å binde seg til masten”, det vil si at forskerne bandt seg til UD og NORADs målsettinger og brukerkrav.³⁸³ Slik blir historien en fortelling om den frie forskningens undergang, fordi alliansen mellom forskning og politikk i realiteten var en uheldig omstendighet forskerne satte seg i for å sikre seg finansiering og dermed mulighet til å forske.

Jeg vil derimot hevde et standpunkt som ligger mellom disse to ytterpunktene. Utvikling er, med Cooper og Packard, et komplekst og tvetydig kunnskapsfelt. Til tross for sterke føringer fra forsknings- og bistandsforvaltning, var det i praksis lenge vanskelig å få ordninger til å fungere etter planen, og å frembringe den forskningen NORAD ville ha. Selv om NORAD la rammene for både problemfelt og temavalg, var det i praksis ingen bindinger straks midlene var mottatt. I tillegg tok det åpenbart lang tid fra innvilgelse av prosjektsøknad til forskningsresultatene forelå. Det gjorde det nødvendigvis enda vanskeligere å få forskningen til å svare på de spørsmålene som til enhver tid var aktuelle for bistandsforvaltningen.

Norske myndigheters store satsing på samfunnsforskning på 1970-tallet fikk ifølge Torgersen (1975) en paradoksalt konsekvens: Jo større bevilgningene til anvendt samfunns-

---

³⁸³ Tvedt 2003, s. 116-117.

forskning ble, jo vanskeligere var det å styre resultatene. Dette fordi dyktige forskere sto friere til å velge mellom oppdrag, og departementene måtte derfor ”presse seg over mot forskernes problemstillinger”.³⁸⁴ Dette kan også ha vært tilfelle for NORADs forskningsstøtte. Spesielt i tildelingen av stipendmidler er det tydelig at så lenge forskerne var faglig kvalifisert og problemstillingen innenfor det NORAD relativt vidt kalte ”relevant for utviklingsland”, kunne forskerne i stor grad definere sine egne prosjekter. Ved å undersøke kunnskapsfeltets utvikling på et ”hverdagsnivå”, har det blitt tydelig at det ikke var noen klar linje fra oppstart til mål. Ulike arenaer, praksiser og handlingsrom oppsto og endret seg i vekselvirkningen mellom aktørenes handlinger og strukturelle forhold.

Historien om kunnskapsfeltet i perioden 1960-1980 kan ses som en suksesshistorie for samfunnsvitenskapene. Fra å være et nærmest marginalt felt ved inngangen til 1960-tallet var det i 1980 det dominerende fagfeltet innen bistandspolitikken. Samtidig rommer historien en rekke initiativer og visjoner for et mer globalt orientert Norge som i perioden ikke ble realisert. Kunnskapsfeltet ble således strengere gjennom kontakten med bistandsforvaltningen, ved at utviklingsperspektivet kom i sentrum mens det generelt globale perspektivet aldri fikk gehør. Slik ble det koloniale verdenskartet erstattet av utviklingskartet. Begrepsparene utviklet/underutviklet, første/tredje verden og Nord/Sør ble de rådende kognitive kategoriene for å beskrive globale forhold. Dette var på langt nær unikt for Norge; som vi har sett, var både FN og OECD sentrale i å etablere utvikling som organiserende prinsipp for relasjonen mellom forhenværende kolonimakter og koloniland. Hvilke konsekvenser dette grunnsynet fikk for nordmenns forståelse av seg selv og av globale relasjoner, er fortsatt åpent for tolkning.

---

³⁸⁴ Ulf Torgersen, ”Her trengs en samfunnsviter...’: om problematisk velvilje”, *Tidsskrift for samfunnsforskning* (1975): 16, s.118.

Epilog

I 2007 ble norsk utviklingsforskning evaluert av en komité oppnevnt av Norges Forskningsråd. Komiteen fant at kvaliteten på forskningen er høy, både når det gjelder originalitet, legitimitet og faglig relevans. Den anså norsk utviklingsforskning for å være sjenerøst finansiert og å ha et imponerende volum, folketallet tatt i betraktning. Men komiteen pekte også på enkelte svakheter: mange svært små miljøer gjorde forskningen fragmentert, man måtte bli mer bevisst på å holde en armlengdes avstand til bistandsmyndighetene, og den usikre finansieringssituasjonen for storparten av miljøene oppmuntret til oppdragsforskning på bekostning av fri og uavhengig forskning. Komiteen noterte seg at det i Norge var svært lite kritisk bistandsforskning.

Det siste punktet knytter an til en lengre debatt som gikk i norske medier i 2006-2007. Statsviteren Øyvind Østerud startet ordskiftet med å hevde at norske bistandsmyndigheter ikke tåler kritikk av bistanden, selv om dette i høyeste grad er nødvendig. Og videre, at norsk bistand har vært og er fortsatt preget av gode intensjoner, snarere enn god politikk. Dette satte i gang en tidvis skarp debatt, der utviklingsminister Erik Solheim og utenriksminister Jonas Gahr Støre forsikret at man i UD og Norad ønsket både debatt og kritikk. Solheim anklaget imidlertid forskningen for ofte å være irrelevant og forskerne for å være lite interessert i å bidra med praktiske råd. Som respons presenterte en rekke forskere fra ulike forskningsmiljøer historier om manglende lydhørhet innen norsk bistandsforvaltning, og argumenterte for at forskning ikke ble lyttet til, og at kritikk i beste fall prellet av og i verste fall fikk forskere svartelistet. Avstanden mellom forskerne og politikerne var påtagelig, og en konstruktiv dialog virket langt unna.

Mens denne debatten pågikk fikk Terje Tvedt Fritt Ords ærespris. Han benyttet sin takketale til å påpeke at NUPIs ansettelse av tidligere Ap-politiker og FN-toppsjef Jan Ege-land var nok et eksempel på elitesirkulasjon i norsk utenrikspolitikk og forskning. Dette ga styrke til hans etablerte poeng om at hyppige hatteskifter blant norske forskere, politikere, byråkrater og pressefolk er et demokratisk problem i Norge, fordi vokterfunksjonene svekkes når nettverkene er for tette. Østeruds og Tvedts utspill vitner om to ulike perspektiver på kunnskapsfeltets natur: Blir kritisk forskning oversett, og tidvis til og med hemmeligstemplet og uglesett? Eller knebles og styres forskningen av bistandspolitiske prioriteringer?

Disse perspektivene kom til overflaten da Forskningsrådet lanserte sin evaluering av norsk utviklingsforskning høsten 2007. Under lanseringen kom diskusjonen til å dvele ved følgende spørsmål: Hvordan bør båndene mellom forskningen og politikken være? Hvordan holde bistandspolitiske interesser på armlengdes avstand, og samtidig ha en dialog som er god og fruktbar for begge parter? Norads representanter understreket at de ønsket både kritikk, debatt og dialog velkommen, og undret seg over om forskerne hadde en overdreven opplevelse av motvilje. Forskerne understreket at spørsmålet om finansiering ofte kom til å skygge for den gode dialogen, og ønsket seg andre arenaer der pengene ikke la like sterke føringer.

For meg var det interessant å se hvordan debatten satte ord på grunnleggende poenger i denne masteroppgaven: Finansiering og organisering legger uvilkårlig føringer for forskningens orientering. Forskere og bistandsfolk misforstår hverandre, og snakker tidvis nærmest ulike språk. Et viktig poeng er at verken forskningsmiljøene eller bistandsforvaltningen er absolutte enheter; situasjonsbeskrivelsen endres etter hvem som snakker, og både den opplevde avstanden mellom sektorene og den omdiskuterte klamme nærheten dem imellom kan være konstruert av aktørene selv.

Både evalueringen og debatten som utspant seg under lanseringen viste at utviklingsforskningen er et fagfelt med innebygde spenninger som har vedvart siden starten for snart 50 år siden. De samme dilemmaene omkring finansiering, organisering og nærheten mellom forskning og politikk er fortsatt like aktuelle. Kanskje til og med enda mer aktuelle, tatt i betraktning at budsjettene for både norsk bistand og utviklingsforskning har vokst dramatisk.

Forskningsrådets Jesper Simonsen avsluttet lanseringen med å sette diskusjonen inn i et større perspektiv: Kanskje er det på tide å gravlegge begrepet utviklingsforskning? Er det i stedet mulig å tenke om utvikling på måter som overskrider aksene nord/sør og øst/vest, og som favner relasjonene mellom "oss" og "dem" på nye måter enn det utviklingsforskningen rommer? Denne ettertanken slutter an til oppgavens startpunkt i 1960-tallets universitetsverden, der enkeltforskere anså det å styrke norsk forskning om verden utenfor Europa som et mål i seg selv. Her var utviklingsspørsmål viktig, men samtidig bare en underordnet del av det store bildet.

Det er mitt håp at denne masteroppgaven kan bidra til å sette vår samtids diskusjoner i perspektiv, og bidra til å forklare hvordan feltet er blitt som det er i dag.

Kilder og litteratur

Arkivmateriale

NORADs arkiv

- A-0761 Forskningsstøtte / Søknader / 1980
A-0762 100.20 Forskning generelt 1977-78, 100.21 Søknader avslag
A-0763 100.20 Møter, kurs og seminarer 11.4-78-28.6.79, 100.21 Søknader, vurderingen 14.10.76-9.9.80
A-0764 ØKONOMI FORSKNING Norads forskningsstipend 1970 (gammelt 311.) 100.20 – forskning generelt – mappe 1 t.o.m. 30/4-75, 100.21 – støtte til forskning – søknader/avslag – mappe I-II-III 1974-22/9-75
A-0765 FORSKNING, 100.20 – Generelt 1978-1980, 100.20 – Budsjett 1980, 100.20 Regnskap / utbetaling 1980, 100.20 – Rapporter 1979 – 1980, 100.21 – Søknader / avslag 1976 – 1980 (2m)
A-0766 100.20 – Forskning – Generelt – 1975-, 100.20 – Forskning – gen. 1976. 100.21 – sentralinst. for industriforskning – Jan Lyder-Lauritzen. 1977. 100.22 – Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) Helge Kjekshus. 1974-78
A-0767 Forskningsstøtte 1977. Avslag
A-0768 100.21 Avslag. Forskningsstøtte 1979.
A-0769 100.21. AVSLAG. Forskningsstøtte 1979.
A-0772 Forskning. 100.22 Søknader / avslag 1975. 100.22 Søknader / avslag 1976. 100.22 Støtte til forskning Søknader / Avslag Okt. – Des. 1975.
A-0773 FORSKNING.
A-0774 Forskning avsluttet. 100.22.
A-0787 FORSKNING.
A-0792 100.22 Hveem, Helge. 503.3 Hveem, Helge. 503.5 Martens. 503.5 Vaa.
A-0793 Forskningsstipend 1969-70.
A-0794 503.5/1973. Forskningsstipend Mp. I-II. –Forskningsstipend 1973- Bjørnland, Terje. Jørgensen, Jelmert Jan. Kjekshus Helge og Nadia.
A-0795 503.1 Finansieringsbetingelser. Forskningsstip. -1980.
A-0796 503.5 Forskningsstipend 1972. -1980.

Norsk Allmennvitenskapelig Forskningsråds arkiv

Riksarkivet: S-2918 NAVF, Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning

Dcch – Andre institusjoner

- Dcch-0171. Arkivstykkets innhold: [-]
Dcch-0173. Arkivstykkets innhold: 1969-1988.
Dcch-0174. Arkivstykkets innhold: 1969-1989.

Dcfh-48. Andre institusjoner

- Dcfh-0332. Arkivstykkets innhold: 1974-1986.
Dcfh-0333. Arkivstykkets innhold: 1967-1984

Dcjpg-86. Offentlige institusjoner / etater

- Dcjpg-0536. Arkivstykkets innhold: 1972-1980
Dcjpg-0537. Arkivstykkets innhold: 1974-1981

Dckj-99. Møter, utvalg m.m.

Dckj-0650. Arkivstykkets innhold: 1968-1981
Dckj-0651. Arkivstykkets innhold: 1972-1973
Dckj-0652. Arkivstykkets innhold: 1972-1987.
Dckj-0653. Arkivstykkets innhold: 1973-1976
Dckj-0654. Arkivstykkets innhold: 1979-1989
Dckj-0655. Arkivstykkets innhold: 1971-1987.
Dckj-0656. Arkivstykkets innhold: 1973-75
Dckj-0657. Arkivstykkets innhold: 1975-1978.
Dckj-0658. Arkivstykkets innhold: 1976-1979
Dckj-0659. Arkivstykkets innhold: 1977-1982
Dckj-0660. Arkivstykkets innhold: 1978-1980
Dckj-0661. Arkivstykkets innhold: 1979-1982
Dckj-0689. Arkivstykkets innhold: 1975-1982.
Dckj-0697. Arkivstykkets innhold: 1980-1987.
Dckj-0706. Arkivstykkets innhold: 1985-1989.

Christian Michelsens Institutts arkiv, Bergen

Sentralarkivet

Boks: Humanistisk seminar 1960-68
Boks: Rådsmøter og Årsmøter 1964-69

DERAP-arkivet

Boks: ASU – DERAP. EADI UNDP ILO OECD
Boks: CMI-DERAP. NORAD 1962-1972.
Boks: DERAP: Ford Foundation (Før 1980)
Boks: DERAP – Harvard – Rockefeller
Boks: DERAP styret – Saksdokumenter: 1-16
Boks: DERAP Årsmeld. 1965-70
Boks: DERAP Årsmelding/arbeidsprogram. 1971-80
Boks: N6 NORAD diverse (Forskningsutvalg)
Boks: N7 NORAD diverse (Norads forskningsutvalg) (57)
Boks: N10 (NORAD: Rådgivende utvalg for utviklingsforskning) (60)
Boks: NORAD STYRE Møte 1-3 1977. (1)

Enkeltstående dokumenter

Korrespondanse i forbindelse med Sigmund Skards henvendelse til Universitetet i Oslo, 1962.
Universitetet i Oslos sentralarkiv (eldre, alfabetisk emnearkiv), boks 28: Samarbeid – hjelp til u-land.

Korrespondanse mellom Fredrik Barth og NORADs direktør R. K. Andresen, 1972-73. Utlånt av Gunnar Sørbo.

Manuskript til artikkel om Just Faaland i *Sosialøkonomen*, udatert, trolig 1961. Utlånt av Just Faaland.

Internett-kilder

Biografier for stortingsrepresentanter og statsråder: <http://epos.stortinget.no/PersonSok.aspx>

Muntlige kilder

Christian Michelsens Institutt, Bergen

Faaland, Just. Aktuar/økonom, forh. forskningssjef ved CMI. 26.1.2007.

Koht Norbye, Ole David. Økonom, forh. forsker ved CMI. 27.1.2007.

Sørbø, Gunnar. Sosialantropolog, leder ved CMI. 25.1.2007.

Tostensen, Arne. Sosiolog, forh. leder ved CMI. 25.1.2007.

Forskningsmiljøene

Barth, Fredrik. Sosialantropolog, forh. universitetene i Bergen og Oslo. 26.2.2007.

Eriksen, Tore Linné. Historiker, Høyskolen i Oslo. 21.11.2006.

Haug, Ruth. Agronom, NORAGRIC, Ås. 10.5.2007.

Havnevik, Kjell. Økonom / landbruksforsker, forh. forsker ved CMI, nå Nordiska Afrika-institutet, Uppsala. 2.3.2007.

Hesselberg, Jan. Samfunnsgeograf, Universitetet i Oslo. 5.1.2007.

Klausen, Arne Martin. Etnograf / sosialantropolog, forh. Universitetet i Oslo. 29.5.2007.

Simensen, Jarle. Historiker, forh. universitetene i Trondheim og Oslo. 20.11.2006.

Stokke, Olav. Statsviter, NUPI. 20.11.2006.

Forvaltningen

Gornizka, Nina. Forh. NAVF og Norges forskningsråd. 23.11.2006.

Haakonsen, Jan. Norges forskningsråd. 7.12.2006.

Løvbræk, Asbjørn. Norad. 2.2.2007.

Løvschal, Kurt. NUFU, Bergen. 23.1.2007.

Simonsen, Jesper. Norges forskningsråd. 7.11.2006.

Ulstein, Inger-Ann. Norges forskningsråd. 17.1.2007.

Wohlgemuth, Lennart. Forh. leder av Sida (Sveriges bistandsforvaltning) og Nordiska Afrikainstitutet. 28.3.2007.

Trykte kilder og litteratur

- Andersen, Kirsti Hagen og Sidsel Bleken (red.) 1984. *Norwegian Development Research Catalogue 1984*. Chr. Michelsens Institutt og Departementet for utviklingshjelp. Bergen.
- Andersen, Kirsti Hagen, Sidsel Bleken og Terje Tvedt (red.) 1987. *Norwegian Development Research Catalogue 1987*. Chr. Michelsens Institutt og Departementet for utviklingshjelp. Bergen.
- Andersen, Kirsti Hagen m.fl. (red.) 1990. *Norwegian Development Research Catalogue 1990*. Chr. Michelsens Institutt og Departementet for utviklingshjelp. Bergen.
- Appleby, Joice 1998. "The Power of History" i *The American Historical Review* 103:1.
- Arndt, H. W. 1989. *Economic Development: The History of an Idea*. Chicago og London: University of Chicago Press.
- Asdal, Kristin 2004. *Politikkens teknologier. Produksjon av regjerlig natur*. Avhandling (dr. art.), Universitetet i Oslo. Unipub.
- Asdal, Kristin 2005. Grensetrafikk. Nedslag i matpolitikkens og veterinærvesenets historie. Unipub.
- Bagge, Sverre 1996. "Samfunnsvitenskapenes historie" i Roll-Hansen, Nils m.fl.: *Universitetet i Bergens historie*, bind 2. Universitetet i Bergen.
- Balsvik, Randi Rønning 1994. "Norske oppfatninger om den ikke-europeiske verden på 1970- og 1980-tallet" i *Historisk Tidsskrift*, bind 73, nr. 3. Bearbeidet versjon av Balsviks innlegg som førsteopponent under Terje Tvedts doktordisputas i Bergen, 3.9.1993.
- Barth, Fredrik (red.) 1963. *The Role of the entrepreneur in social change in Northern Norway*, i serien Årbok (Universitetet i Bergen) / Humanistisk serie, bind 3:1963. Universitetsforlaget. Bergen.
- Barth, Fredrik 1967. "Economic Spheres in Darfur" i *Themes in economic anthropology*. A.S.A. Monographs: 6. Tavistock. London.
- Barth, Fredrik 1968. "Muligheter og begrensninger i anvendelsen av sosialantropologi på utviklingsproblemene", i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 9, s. 311-325.
- Barth, Fredrik 1968. *The role of the entrepreneur in social change in Northern Norway*. Oslo.
- Barth, Fredrik 1970. *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Barth, Fredrik 1972. "Et samfunn må forstås ut fra egne forutsetninger: U-landsforskning i et sosialantropologisk perspektiv" i *Forskningsnytt* nr. 4, 1972. NAVF.
- Barth, Fredrik 2005. *Vi mennesker. Fra en antropologs reiser*. Gyldendal.
- Benum, Edgeir 2003. "Forskning for velferd. Sosialdepartementet og sosialforskningen 1967-1977" i Benum, Edgeir (red.) *Den mangfoldige velferden. Festskrift til Anne-Lise Seip*. Gyldendal Akademisk.

- Benum, Edgeir 2005. "Norway and the OECD connection: Covergence in European Research and Higher Education before 'Bologna'" i Halvorsen, Tor og Atle Nyhagen (red.): *The Bologna Process and the Shaping of Future Knowledge Societies*. Konferanserapport. Universitetet i Bergen.
- Benum, Edgeir 2006. "Bokanmeldelse av 'Norsk forskningspolitikk i etterkrigstiden' av Hans Skoie" i *Historisk Tidsskrift*, nr. 3.
- Benum, Edgeir 2007a. "Et nytt forskningspolitisk regime? Grunnforskningen, OECD og Norge 1965-1972" i *Historisk Tidsskrift*, nr. 4.
- Benum, Edgeir 2007b. "Making research count: Norway and the OECD connection, 1965-1980" i *Minerva: a Review of Science, Research and Policy*, årgang 45, nr. 4. Dordrecht.
- Berthelot, Yves (red.) 2004. *Unity and Diversity in Development Ideas. Perspectives from the UN Regional Commissions*. United Nations Intellectual History Project Series. Indiana University Press. Bloomington og Indianapolis.
- Brox, Ottar 1966. *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk*. Pax.
- Bråten, Einar og Terje Tvedt 1991. *Norsk utviklingsforskning på 1980-tallet. En analyse av profil og kvantiteter*. Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd.
- Bull, Tove og Tore O. Vorren (red.) 1998. *Universitetet i Tromsø. Glimt fra de første 30 år*. Ravnetrykk. Tromsø.
- Butenschøn, Cecilie A. (red.) 1981. *Norwegian Development Research Catalogue 1981*. Chr. Michelsens Institutt og Departementet for utviklingshjelp. Bergen.
- Bøås, Morten og Desmond McNeill 2003. *Global institutions and development: Framing the world?* Routledge. London og New York.
- Chafe, William H. (red.) *History of Our Time: Readings on Postwar America*. Oxford University Press. Oxford, UK.
- Chakrabarty, Dipesh 2000. *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton University Press. Princeton.
- Chr. Michelsens Institutt's Årsberetning 1930*. [Fra CMI's bibliotek, Bergen]
- Chr. Michelsens Institutt's Årsberetning 1960-1978* [Fra CMI's bibliotek, Bergen]
- Cooper, Frederick 1997. "Modernizing Bureaucrats, Backward Africans, and the Development Concept" i Cooper, Frederick og Randall Packard (red.) *International Development and the Social Sciences. Essays on the History and Politics of Knowledge*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles og London.
- Cooper, Frederick og Randall Packard (red.) 1997. *International Development and the Social Sciences. Essays on the History and Politics of Knowledge*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles og London.
- Cooper, Frederick 2005. *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles og London.

- Cowen, M. P. og R. W. Shenton 1996. *Doctrines of Development*. Routledge. London og New York.
- Crush, Jonathan (red.) 1995. *Power of Development*. Routledge. London og New York.
- Dahl, Ottar 2002 [1967]. *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*. Universitetsforlaget.
- Eide, Kjell 1968. *Forskningspolitikk*. Universitetsforlaget.
- Eide, Kjell 1969. "Samfunnsforskning og den offentlige forvaltning" i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, bind 10, s. 25-37.
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen 2008. *Verden skapes hjemmefra: Pressedekningen av den ikke-vestlige verden 1902-2002*. Unipub.
- Elzinga, Aant 1985. "Research, Bureaucracy and the Drift of Epistemic Criteria" i Björn Wittrock og Aant Elzinga (red.), *The University Research System: The Public Policies of the Home of Scientists*, s. 191-217. Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Emmerij, Louis, Richard Jolly og Thomas G. Weiss 2001. *Ahead of the Curve? UN Ideas and Global Challenges*. United Nations Intellectual History Project Series. Indiana University Press. Bloomington og Indianapolis.
- Enebakk, Vidar 2005. "The 'S' in UNESCO – Postwar Visions of Science and Technology" i Halvorsen, Tor og Atle Nyhagen (red.): *The Bologna Process and the Shaping of Future Knowledge Societies*. Konferanserapport. Universitetet i Bergen.
- Engelstad, Fredrik 1996. "Norsk sosiologi siden 1969: Problemer og utfordringer" i *Tidsskrift for samfunnsforskning* 37, 2, s. 224-252.
- Engh, Sunniva 2004. "Politics and Population. American Agency and Scandinavian Support in the OECD Population Policy." Foredrag ved det 25. nordiske historikermøtet i Stockholm, august 2004.
- Eriksen, Knut Einar og Helge Øystein Pharo 1997. *Kald krig og internasjonalisering. 1949-1965*. Bind 5 i *Norsk utenrikspolitikks historie*. Universitetsforlaget.
- Eriksen, Thomas Hylland (red.) 1989. *Hvor mange hvite elefanter? Kulturdimensjonen i bistandsarbeidet*. Ad Notam.
- Eriksen, Tore Linné (red.) 1974. *Underutvikling. En antologi om u-land og underutvikling i historisk perspektiv*. Gyldendal.
- Eriksen, Tore Linné (red.) 1987. *Den vanskelige bistanden. Noen trekk ved norsk utviklingshjelps historie*. Universitetsforlaget.
- Eriksen, Tore Linné 1989. *Norge og den tredje verden som etterkrigshistorisk forskningsfelt*. LOS-senteret. Oslo.
- Eriksen, Tore Linné 1998. "Norge og den tredje verden etter 1945. Et historiografisk riss og en forskningsoversikt." *Forum for utviklingsstudier*, nr. 8-10. Oslo.
- Escobar, Arturo 1995. *Encountering Development: the Making and Unmaking of the Third World*. Princeton University Press. Princeton.

- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. Polity Press. Cambridge.
- Fabian, Johannes 1983. *Time and the Other. How Anthropology Makes its Object*. Columbia University Press. New York.
- Fieldhouse, David 1999. *The West and the Third World. Trade, Colonialism, Dependence and Development*. Blackwell.
- Forland, Astrid og Anders Haaland 1996. *Universitetet i Bergens historie. Bind 1*. Bergen.
- Forskningens organisasjon i Norge*. Hovedkomiteen for norsk forskning, melding nr. 4. Oslo, 1971.
- Foucault, Michel 1972. *The Archeology of Knowledge and the Discourse of Knowledge*. Tavistock.
- Foucault, Michel 1999 [1971]. *Diskursens orden*. Spartacus.
- Frank, Andre Gunder 1967. *Capitalism and Underdevelopment in Latin America. Historical Studies of Chile and Brazil*. New York.
- Frey, M. 2003. "Control, Legitimacy, and the Securing of Interests: European Development Policy in South-East Asia from the Late Colonial Period to the Early 1960s" i *European Contemporary History*, årgang 12, nr. 4, s. 395-412. Cambridge.
- Frisch, Ragnar, Wilhelm Keilhau og Ingvar Wederwang (1936). *Plan til en økonomisk strukturoversikt for Norge*. Fabritius. Oslo.
- Furre, Berge 1999. *Norsk historie 1914-2000. Industrisamfunnet – frå voksterville til framtidstil*. Samlaget.
- Faaland, Just 1964. *Essays in the theory of trade discrimination*. Chr. Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Beretninger XXVII, nr. 3.
- Gabrielsen, Elin Vally 1999. *Hjelp til de fattigste? Norsk bilateral bistand til høyere utdanning og forskning i u-land 1960-1995*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo.
- Gant, George F. 1959. "The Ford Foundation Program in Pakistan" i *Partnership for Progress: International Technical Co-Operation*, vol. 323 av *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Mai 1959, s. 150-159.
- Galtung, Johan 1985. "Twenty-Five Years of Peace Research: Ten Challenges and Some Responses" i *Journal of Peace Research*, årgang 22, nr. 2.
- Gibbons, Michael m.fl. 1994. *The new production of knowledge. The dynamics of science and research in contemporary societies*. SAGE. London.
- Gullestad, Marianne 2007. *Misjonsbilder: bidrag til norsk selvforståelse. Om bruk av foto og film i tverrkulturell kommunikasjon*. Universitetsforlaget.
- Helland, Johan 2001. *Norsk utviklingsforskning – utviklingstrekk og utfordringer*. Rapport til Norges Forskningsråd, området for miljø og utvikling. Etter Rio-rapport nr. 8. Norges forskningsråd.

- Henriksen, Georg 1974. *Economic Growth and Ecological Balance: Problems of Development in Turkana*. Sosialantropologisk institutts skriftserie nr. 11, Universitetet i Bergen.
- Hettne, Björn 1990. *Development Theory and the Three Worlds*. Longman Development Studies, Harlow, Sussex.
- Ikke-europeiske kulturstudier i Norge*. Innstilling fra en komité oppnevnt etter initiativ av det 16. norske rektormøte. Oslo, 1969.
- Ikke-europeiske kulturstudier i Norge 1969-1982*. Innstilling fra en komité oppnevnt etter initiativ av det 33. norske rektormøte. Bergen, 1978.
- Innstilling fra NORADs forskningsutvalg*. (Gisvoll-utvalget) Oslo, 1975.
- Information bulletin. United Nations Conference on the application of science and technology for the benefit of the less developed areas*. FN, New York, 1961. [Nordiska Afrikainstitutets bibliotek, småtrykksamlingen (magasin), boks: Development aid Obq-63, 1.]
- Jolly, Rochard, Louis Emmerij, Dharam Ghai og Frédéric Lapeyre 2004. *UN Contributions to Development Thinking and Practice*. United Nations Intellectual History Project Series. Indiana University Press. Bloomington og Indianapolis.
- Jørgensen, Marianne W. og Louise Phillips 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag.
- Kasahara, Shigehisa og Charles Gore (red.) 2004. *Beyond conventional wisdom in development policy: an intellectual history of UNCTAD 1964-2004*. United Nations. New York og Geneve.
- Kihleberg, Mats 1987. *SAREC's first decade. Swedish support for research in developing countries – a progress report with some guidelines for the future*. SAREC. Stockholm.
- Kjeldstadli, Knut 1991. ”Struktur, norm, interesse – om en historikers behov for handlinsteori” i *Historisk Tidsskrift* årgang 78, nr. 1.
- Kjeldstadli, Knut 1999. *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget.
- Kjerland, Kirsten Alsaker 1999. ”Kampen for å bli hørt og brukt. Forholdet mellom antropologene og den norske utviklingshjelpen fram til 1987” i *Historisk Tidsskrift* årgang 78, nr. 3.
- Kjos Fonn, Birgitte og Vebjørn Elvebakk 2003. *Med verden som bakteppe. Historien om gründertiden ved NUPI 1959-69*. NUPI. Oslo.
- Klausen, Arne Martin 1961. ”Samfunnsforskningen og hjelpen til utviklingslandene” i *Samtiden* årgang 70, s. 404-416.

- Klausen, Arne Martin 1963. Rapport fra "United Nations Conference on the Application of Science and Technology for the Benefit of the Less Developed Areas" (UNCSAT), Geneve 4. til 20. februar 1963. Melding nr. 9, Oslo, Institutt for samfunnsforskning, 10. april 1963. [Fra Nordiska Afrikainstitutets bibliotek, småtrykksamlingen (magasin), boks: Development aid Obq-63, 1]
- Klausen, Arne Martin 1968a. *Kerala fishermen and the Indo-Norwegian pilot project*. Prio monographs nr. 1. Universitetsforlaget.
- Klausen, Arne Martin 1968b. *Fiskere i Kerala: en norsk etnograf skildrer to fiskerlandsbyers første møte med motoralderen*. Mellomfolkelig samvirke. København.
- Klausen, Arne Martin 1972. "Studiet av ikke-europeiske samfunn og kulturer innen NAVF", *Forskningsnytt* nr. 4.
- Klausen, Arne Martin 1981. *Antropologiens historie*. Gyldendal.
- Klausen, Arne Martin 1984. *Kultur og utviklingssamarbeid. En historisk skisse av forholdet mellom u-hjelp og samfunnsvitenskap*. U-landsseminarets skriftserie, nr. 45. Oslo.
- Klausen, Arne Martin 1999. *Et liv i kulturkollisjon*. Aschehoug.
- Klein, Christina 2003. *Cold War Orientalism: Asia in the Middlebrow Imagination, 1945-1961*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles og London.
- Kjekshus, Helge 1997. *Ecology control and economic development in East African history: the case of Tanganyika 1859-1950*. University of California Press. Berkeley.
- Kothari, Uma (red.) 2006. *A Radical History of Development Studies. Individuals, Institutions and Ideologies*. SAGE. London og New York.
- Liland, Frode og Kirsten Alsaker Kjerland 2003. *Norsk utviklingshjelps historie 1989-2002: På bred front*. Fagbokforlaget.
- Magat, Richard 1979. *The Ford Foundation at Work. Philanthropic Choices, Methods, and Styles*. Plenum Press. New York and London.
- Marcussen, Henrik Secher og Signe Arnfred (red.) 1998. *Concepts and Metaphors: Ideologies, Narratives and Myths in Development Discourse*. Occasional Paper nr. 19. Roskilde.
- May, Lary (red.) 1989. *Recasting America: Culture and Politics in the Age of the Cold War*. The University of Chicago Press. Chicago.
- McNeill, Desmond 2003. "The Critical Role of Development Research" i *Forum for Development Studies* årgang 30, nr. 2.
- McNeill, J. R. og William H. Neill 2003. *A Bird's-Eye View of World History*. W. W. Norton & Company. New York og London.
- Melhuus, Marit og Arne Martin Klausen 1983. *Sosialantropologers rolle i bistandsarbeid. Rapport fra et seminar, Sanner 1982*. Sosialantropologisk institutts skriftserie, Universitetet i Oslo.

- Meyer, Siri og Sissel Myklebust (red.) 2002. *Kunnskapsmakt. Makt- og demokratiutredningen*. Gyldendal Akademisk.
- Morton, James 1996. *The Poverty of Nations. The Aid Dilemma in the Heart of Africa*. I. B. Tauris.
- Myrdal, Gunnar 1957. *Economic theory and under-developed regions*. Gerald Duckworth. London.
- Nielsen, Anders 2006. *Tjen Folket! Instituttet for sosiologi 1963-1971*. Hovedoppgave i historie våren 2006, Universitetet i Oslo.
- NORADs Årsmelding 1963-1979* [Norads bibliotek, Oslo]
- NORKONTAKT 1962-1979* [Norads bibliotek, Oslo]
- Norbye, Ole David Koht Norbye 1995. *DERAP's first 25 years. The history of the Development Action and Research Programme at the Christian Michelsen Institute*. Bergen.
- Norges forskningsråd 1998. *Chr. Michelsen Institute. An evaluation*. Oslo.
- Norges Forskningsråd 2006. *Chr. Michelsen Institute. Evaluation of its activities 1997-2007*. Oslo.
- Norges Forskningsråd 2007. *Norwegian Development Research – an evaluation*. Oslo.
- Norsk innsats for utviklingsforskning - styring og styrking*. Innstilling fra en uformell arbeidsgruppe oppnevnt av Utenriksdepartementet, 20.03.80.
- Nustad, Knut 2003. *Gavens makt. Norsk utviklingshjelp som formynderskap. Makt- og globaliseringsutredningen*. Pax.
- O'Connor, Alice 2001. *Poverty Knowledge: Social Science, Social Policy, and the Poor in Twentieth-Century U.S. History*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey.
- Odén, Bertil 2002. *Biståndets idéhistoria. Från Marshallhjälp til milleniemål*. Studentlitteratur. Lund.
- Paterson, Thomas G., J. Garry Clifford og Kenneth J. Hagan 1998. *American Foreign Relations: A History. Since 1895*. Bind 2. Houghton Mifflin. Boston, New York.
- Pearson, Lester B. 1971 [1970]. *Uhjelpkrisen*. Cappelen.
- Petit-Côté, Elaine 1999. *The EADI story: Networking over the Years 1975-2000*. EADI. Genève.
- Pharo, Helge 1976. *Norge og den tredje verden*. NUPI-rapport nr. 29. Oslo.
- Pharo, Helge 1986. *Hjelp til selvhjelp: Det indisk-norske fiskeriprosjektets historie 1952-1972*. Norwegian Foreign Policy Studies 55, 58. NUPI. Oslo.
- Pharo, Helge og Heidi Irene Schmildt (red.) 2003. "Europe and the First Development Decade. The Foreign Economic Assistance Policy of European Donor Countries. 1958-1972". Temautgave av *Contemporary European History*, årgang 12, nr. 4.

- Pharo, Helge 2003. "Altruism, Security and the Impact of Oil: Foreign Economic Assistance Policy, 1958-1971", *Contemporary European History*, årgang 12, nr. 4.
- Rahnema, Majid og Victoria Bawtree (red.) 1997. *The Post-Development Reader*. Zed Books. London og New Jersey.
- Rapport fra den norske delegasjon til FN's konferanse om vitenskap og teknologi for utvikling (UNCSTD) i Wien 20.- 31. august 1979*. Utenriksdepartementet, 1979.
- Reinertsen, Hilde 2007. "Norge som humanitær stormakt? Bistandens rolle og funksjoner i etterkrigstidens Norge", *Fortid*, nr. 3.
- Research Relevant to Developing Countries. A Catalogue over Research Projects Concerning Developing Countries at Norwegian Universities and Research Institutes*. NAVFs utredningsinstitutt, 1975:1.
- Retningslinjer for en norsk forskningspolitikk*. Hovedkomiteen for norsk forskning, melding nr. 1. Oslo, 1968.
- Rodney, Walter 1972. *How Europe Underdeveloped Africa*. London.
- Roll-Hansen, Nils m.fl 1996. *Universitetet i Bergens historie. Bind 2*. Bergen.
- Rostow, Walt W. 1962 [1960]. *A non-Communist Manifesto. The Five Stages of Economic Growth*. Cambridge University Press. Cambridge, UK.
- Ruud, Arild Engelsen og Kirsten Alsaker Kjerland 2003. *Norsk utviklingshjelps historie 1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*. Fagbokforlaget.
- Sachs, Wolfgang (red.) 1992. *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge and Power*. Zed Books. London.
- Said, Edward 1979. *Orientalism*. Vintage Books. New York.
- Sandved, Arthur O. *Fra "kremmersprog" til verdensspråk. Bind II. Engelskfaget ved Universitetet i Oslo 1945-1957*. Forum for Universitetshistorier skriftserie, 3/2002. Unipub.
- Scott, James 1998. *Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale University Press. New Haven og London.
- Seers, Dudley 1969. "The Meaning of Development" i IDS Communication 44. http://www.ids.ac.uk/UserFiles/File/publications/classics/the_meaning_of_development.pdf. Lest 11.3.2008.
- Sejersted, Francis 1993. "Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene: et oppgjør med den metodologiske individualisme" i *Demokratisk Kapitalisme*. Fagbokforlaget.
- Sending, Ole Jacob 2004. *How does knowledge matter? The formation, content and change of international population policy*. Avhandling (dr. polit.), Universitetet i Bergen.
- Shaplen, Robert 1964. *Toward the well-being of mankind. Fifty years of the Rockefeller Foundation*. New York: Doubleday & Company.

- Simensen, Jarle 1977. "Den radikale retning i utviklingsstudiene og dens syn på afrikansk historie" i *Historisk Tidsskrift* årgang 56, s. 365-397.
- Simensen, Jarle 1989. "Internasjonalisering i historiefaget" i *Historisk Tidsskrift*, bind 68, nr. 2.
- Simensen, Jarle 1990. "Value orientation in historical synthesis. On the colonial period in African history" i *History of Africa*, årgang 17.
- Simensen, Jarle 2003. *Norsk utviklingshjelps historie 1952-1975: Norge møter den tredje verden*. Fagbokforlaget.
- Simensen 2007. "Writing the history of Norwegian development aid. Some reflections on methods and results" i *Scandinavian Journal of History* nr. 2.
- Skoie, Hans 2005. *Norsk forskningspolitikk i etterkrigstiden*. Cappelen Akademisk Forlag.
- Slagstad, Rune 1998. *De nasjonale strateger*. Pax.
- Spivak, Gayatri Chakravorty 1988. "Can the Subaltern Speak?" i Nelson, Cary og Larry Grossberg (red.) *Marxism and the Interpretation of Culture*. University of Illinois Press. Chicago.
- St. meld. nr. 23 (1961-62) *Norges hjelp til utviklingslandene*. (Engen-utvalget)
- St. meld. nr. 29 (1971-72) *Om enkelte hovedspørsmål vedrørende Norges samarbeid med utviklingslandene*.
- St. meld. nr. 94 (1974-75) *Norges økonomiske samkvem med utviklingslandene*. (NØV-meldingen)
- St. meld nr. 42 (1987-88) *Om u-landsorientert utviklingsforskning*.
- St. prp. nr. 109 (1966-67) Vedlegg: *Innstilling om den videre utbygging av Norges bistand til utviklingslandene*. (Onarheim-utvalget)
- A Strategy for Norwegian Development Research. Report of an International Review Panel*. Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning, Norges almenntvitenskapelige forskningsråd. Januar 1988. Oslo.
- Tamnes, Rolf 1997. *Oljealder. 1965-1995*. Bind 6 i *Norsk utenrikspolitikk historie*. Universitetsforlaget.
- Thue, Fredrik W. 2006. *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Scholarship 1918-1970*. Avhandling (dr. phil.), Universitetet i Oslo.
- Torgersen, Ulf 1975. "'Her trengs en samfunnsviter...': Om problematisk velvilje" i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, bind 16, s. 101-118.
- Tostensen, Arne 1990. "Norwegian Development Research into the 1990's" i Andersen, Kirsti Hagen m.fl. (red.) *Norwegian Development Research Catalogue 1990*. Chr. Michelsens Institutt og Departementet for utviklingshjelp. Bergen.

- Toye, John og Richard Toye. *The UN and Global Political Economy. Trade, Finance, and Development*. United Nations Intellectual History Project Series. Indiana University Press. Bloomington og Indianapolis.
- Tvedt, Terje 1987a. "Norsk forskning og den tredje verden" i *Forum for utviklingsstudier* nr. 6-10. Oslo.
- Tvedt, Terje 1987b. "Development Research at the Crossroads" i Andersen, Kirsti Hagen, Sidsel Bleken og Terje Tvedt (red.) *Norwegian Development Research Catalogue 1987*. Chr. Michelsens Institutt og Departementet for utviklingshjelp. Bergen.
- Tvedt, Terje 1987c. *Norsk forskning om utviklingsland: Hvor står den?* Forskningspolitisk serie nr. 2, Norsk forening for utviklingsforskning. September 1987.
- Tvedt, Terje 1989a. "Historie og utviklingsforskning" i Senter for utviklingsstudiers skriftserie, nr. 1. Universitetet i Bergen.
- Tvedt, Terje 1989b. *En vurdering av UDs forskningsprogrammer. Kvinner og Utvikling, Teknologioverføring fra I-land til U-land, Forskerrekruttering*. Evalueringsrapport 6.89. Det kongelige utenriksdepartement.
- Tvedt, Terje 1990. *Bilder av "de andre": om utviklingslandene i bistandsepoken*. Universitetsforlaget.
- Tvedt, Terje 1993. *Norske oppfatninger om den ikke-europeiske verden på 1970- og 1980-tallet. Et eksempel på krysskulturell representasjon*. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.
- Tvedt, Terje 2002. *Verdensbilder og selvbilder: en humanitær stormakts intellektuelle historie*. Universitetsforlaget.
- Tvedt, Terje 2003. *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt. Den norske modellen*. Makt- og demokratiutredningen. Gyldendal Akademisk.
- Tveite, Per 1990. *DERAP 1965-1990. En kort historikk*. Rapport 1990:1. Chr. Michelsens Institutt, Avdeling for samfunnsvitenskap og utvikling.
- Vaa, Mariken 1996. "Between the academy and foreign aid – a room for development studies?" Upublisert foredrag. [Desmond McNeills arkiv].
- Ward, Michael 2004. *Quantifying the World. UN Ideas and Statistics*. United Nations Intellectual History Project Series. Indiana University Press. Bloomington og Indianapolis.
- Weiss, Thomas G., Tatiana Carayannis, Louis Emmerij og Richard Jolly 2005. *UN Voices. The Struggle for Development and Social Justice*. United Nations Intellectual History Project Series. Indiana University Press. Bloomington og Indianapolis.
- Wittrock, Björn og Aant Elzinga 1985. *The University Research System. The Public Policies of the Home of Scientists*. Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Wright, Richard 1956. *The colour curtain: a report on the Bandung Conference*. Dobson Books. London.
- Østerud, Øyvind 2006. "Lite land som humanitær stormakt?" i *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 4.